T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

HOLLANDA'DA YAŞAYAN TÜRK VATANDAŞLARININ AKTİF YAŞLANMA SÜRECİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Ferhan Saniye PALAZ
2501120847

Danışman
Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL

İstanbul, 2015

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
1982

YÜKSEK LİSANS
TEZONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Ferhan Saniye PALAZ**

Numarası : **2501120847**

Anabilim/Bilim Dalı: **Sosyoloji Anabilim Dalı**

Danışman Öğretim Üyesi: **Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL**

Tez Savunma Tarihi : **24.07.2015**

Tez Savunma Saati : **11.00**

Tez Başlığı : **Hollanda'da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Aktif Yaşlanma Süreçleri: Nitel Bir Araştırma**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
2-Doç. Dr. Enes KABAKÇI		Kabul
3- Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK	İZİNLİ	
4- Yrd. Doç. Dr. Aynur ERDOĞAN		Kabul
5- Yrd. Doç. Dr. M. Fatih AYSAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. İsmail COŞKUN		Kabul
2- Prof. Dr. Ali Rıza ABAY		

HOLLANDA'DA YAŞAYAN TÜRK VATANDAŞLARININ AKTİF YAŞLANMA SÜRECİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Ferhan Saniye PALAZ

ÖZ

Bu çalışmada Hollanda'da göçmen iken yaşlanan sağlıklı, birinci nesil, emekli Türk bireylerin yaşlanma süreçleri, aktif yaşlanma teması temel alınarak değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili sosyal bilimler literatürü incelendikten sonra nitel saha araştırması yapılmıştır. Saha araştırmasında aktif yaşlanma (1) sosyal destek, (2) aktif meşguliyetler ve (3) yaşam memnuniyeti olarak belirlenen üç başlık halinde değerlendirilmiştir. Göçmen iken yaşlanan Türk bireylerin bu üç temadaki durumlarını belirlemek üzere yapılan yüz yüze görüşmelerden 40'ı çalışma grubunu oluşturmuştur. Tezin ilk bölümünde, kuramsal çerçeve ve konu ile ilgili kavramlar ele alınmıştır. İkinci bölümünde aktif yaşlanma, bu tezde ele alınan anlamına uygun olarak belirlenen kapsam ve içeriği ile temalara ayrılarak sunulmuştur. Ayrıca Hollanda'daki yerel durumu ortaya koymak amacı ile yapılan ön saha araştırması paylaşılmıştır. Üçüncü bölümde saha araştırmasında kullanılan yöntem ve elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sonuç bölümünde araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar değerlendirilerek, öneriler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aktif Yaşlanma, Göçmen İken Yaşlanma, Doğulan Yerin Dışında Yaşlanma, İş Göçü, Emeklilik, Zaman Kullanımı, Aktif Meşguliyetler, Boş zaman, Serbest Zaman, Sosyal Rol, Sosyal Destek, Sosyal Temas, Sosyal Dışlanma, Sosyal Katılım, Yaşam Memnuniyeti.

ACTIVE AGEING PROCESS OF THE TURKISH CITIZENS IN THE NETHERLANDS: A QUALITATIVE RESEARCH

Ferhan Saniye PALAZ

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to consider the ageing process of the first generation, healthy, retired, Turkish origin elderly people who are ageing in the Netherlands as a form of ageing out of place of origin. After examine the social science literature, qualitative field research has conducted. Three themes has designated to research: (1) social support, (2) active pursuits, (3) life satisfaction to determine the situation in these three themes, interviews made with 40 Turkish elderly migrants who live in the Netherlands. The first part of thesis deals with the theoretical discussions and conceptual definitions. The second part focusses on active ageing via three themes which are determined in accordance with the scope and content discussed in the thesis. In addition, the preliminary field research which is made with the aim to put forward the local situation in the Netherlands submits for consideration. The third part presents the method and the findings of the research. The conclusion is to evaluate the results and offer suggestion.

Keywords: Active Ageing, Ageing in Immigration, Ageing Out of the place of Origin, Labour Migration, Retirement, Time Using, Active Pursuits, Free Time, Leisure Time, Social Role, Social Support, Social Contact, Social Exclusion, Social Involvement, Life Satisfaction.

ÖNSÖZ

Uluslararası göç ve yaşlılık sosyolojisi literatüründe uzun yıllardır devam etmekte olan oldukça kapsamlı araştırmalar ve teorik çalışmalar bulunmaktadır. Türkçe literatür ise açık biçimde yetersizdir. Bu tezin amacı, Türkçe literatürde tespit edilen bu eksikliğe dikkat çekmek ve sınırlılıkları belli olan elinizdeki araştırma ile katkı sağlamaktır. Son yıllarda yurt dışında yaşlanan Türk bireyler üzerine yapılmış birkaç çalışma olsa da, daha kapsamlı ve derin araştırmalara şüphesiz ihtiyaç vardır. Bu konudaki çalışmaların yaşlılık dönemini sağlık koşulları ile değerlendiren hastalık odaklı yaklaşımları aşarak yaşlılıkta bakım koşullarını incelemenin ötesine geçmesi gerekmektedir. Göçmen iken yaşlanmak sağlık koşullarının ötesinde sahip olduğu pek çok sosyolojik boyut fark edilerek araştırılması gereken bir olgudur.

Bu düşünce ile yola çıkılarak bu tezde göçmen iken yaşlanan bireylerin yaşam memnuniyetleri, zaman kullanımı, aktif olarak katıldıkları ve meşgul oldukları faaliyetler ve sosyal etkileşimleri ele alınmıştır. Aktif yaşlanma teması bu tezde yaşlılık döneminin değerlendirilmesinde kullanılan temeldir. Fakat dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta şudur ki, bu tezde ele alınan anlam, içerik ve kapsamı ile aktif yaşlanma; yaşlı bireylerin ekonomik katkılarının devamlılığına odaklanmayıp bireysel ve toplumsal bağlama kesin önem vermektedir. Bu bağlamda tez boyunca üstünde durulan kavramları basitçe sıralamak fikir verici olabilir: Sosyal temas, sosyal etkileşim, sosyal katılım, sosyal ağ, sosyal dışlanma, sosyal uyum, sosyal destek, sosyal kaynak, sosyal sermaye, sosyal rol ve sosyal statü.

Tezin hazırlanmasındaki en büyük güçlük saha araştırmasının gerçekleştirilmesi aşamasında olmuştur. Bu güçlüğü aşmamızda yardımcı olan Rotterdam İslam Üniversitesi'ne ve üniversitenin rektörü Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'e cömert katkılarından dolayı müteşekkirim.

Bu tezin yazılmaya başlamasında özel katkıları olan iki hocama öncelikle teşekkür etmek istiyorum. Bölüm başkanımız Prof. Dr. İsmail Coşkun tez konusunu seçmemde yol gösterici olarak aslında tezin başlangıç noktası olmuştur. Kendisine emeği, güveni ve bana inandığı için minnetlerimi sunuyorum. Ayrıca tezimi okuyup

değerli görüşlerini paylaşan Prof. Dr. M. Tayfun Amman'a hem katkılarından dolayı hem de bir biyoloğa sosyoloji merakını zerk edip bu yolculuğun başlamasına vesile olmasından dolayı özel bir teşekkür sunmak istiyorum. Tez hocam Doç. Dr. Yusuf Adıgüzel'e çalışmanın her adımına yaptığı katkılarından ötürü müteşekkirim.

Tez sürecine yorumları ve yardımları ile sürekli katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Murat Şentürk'e de teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca destekleri için Arş. Gör. Hamza Kurtkapan'a ve tezin sosyal kuramı hakkında görüşlerini paylaşan Arş. Gör. Mehmet Emin Balcı'ya teşekkür ediyorum. Son olarak tezimi okuyan ilk insan olan, kıymetli arkadaşım Emine Canlı'ya tez yazma sürecimde gösterdiği sağduyulu desteği için yürekten teşekkür ediyorum.

Ailem, sürekli ve sadece ders çalıştığım bu bir seneyi geçen tez hazırlama döneminde bana hem tahammül gösterdi, hem de desteğini hissettirdi. Onların sağladığı rahat çalışma koşulları olmasa idi, bu tez olmazdı. Onları mecburen ihmal ettiğim bu süreçte olan yardımları ve sabırları için ne kadar teşekkür etsem de azdır. Ayrıca, bu süreçte ikinci bir ev haline gelen İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi) çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Ferhan Saniye PALAZ **İstanbul, 2015**

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

TABLO LİSTESİ ..... **xi**

GRAFİK LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xiv**

GİRİŞ **1**

1. KURAMSAL ÇERÇEVE **10**

1.1. Konu ile İlgili Kavramlar 10

1.2. Doğulan Yerin Dışında Yaşlanma 18

1.2.1. Göçmen Yaşlılar 19

1.2.2. Hollanda'daki Türk Yaşlıların Sayısal Verileri 27

1.3. Yaşlılık Teorileri 31

1.3.1. Sosyal Yaşlılık Teorilerinin Tarihsel Gelişimi 34

1.3.2. Sosyal Yaşlılık Teorileri 36

1.3.2.1. Modernizasyon Teorisi 36

1.3.2.2. Rol Teorisi 37

1.3.2.3. Aktivite teorisi 38

1.3.2.4. İlişik Kesme Teorisi 39

1.3.2.5. Süreklilik Teorisi 40

1.3.2.6. Yaşa Göre Tabakalaşma Teorisi 41

1.3.2.7. Sosyal Mübadele Teorisi 42

1.3.2.8. Yaşam Seyri Perspektifi 42

1.3.2.9. Yaşlanmanın Politik Ekonomik Teorisi 43
1.3.2.10. Kimliğin Toplumsal İnşası Teorisi 44
1.3.2.11. Feminist Yaklaşım 44
1.3.2.12. Eleştirel Yaklaşım 45
1.3.2.13. Postmodern Yaklaşım 45
2. AKTİF YAŞLANMA 47
2.1. Aktif Yaşlanma Temaları 48
2.1.1. Sosyal Destek 51
2.1.2. Aktif Meşguliyetler 58
2.1.3. Yaşam Memnuniyeti 67
2.2. Hollanda'da Aktif Yaşlanma 73
2.2.1. Politika ve Uygulamalar 74
2.2.2. Hollanda'da Göçmenler ve Politik Uygulamalar 82
3. UYGULAMALI ARAŞTIRMA 98
3. 1. Araştırmanın Yöntemi 98
3.1.1. Araştırma Temaları 99
3. 1. 2. Çalışma Grubu 99
3. 1. 3. Araştırma Sahası 102
3.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları 105
3.1.5. Görüşme Kayıtları 107
3.1.6. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 109
3.2. Bulgular 113
3.2.1. Sosyal Destek 113
3.2.1.1. Algılanan Sosyal Destek 113
3.2.1.2. Alınan Sosyal Destek 114
3.2.1.3. Verilen Sosyal Destek 115

3.2.2. Sosyal Temas 117
3.2.2.1. Komşu İlişkileri 117
3.2.2.2. Akraba İlişkileri 119
3.2.2.3. Arkadaş İlişkileri 119
3.2.2.4. Çocuk ve Torun İlişkileri 120
3.2.2.5. Serbest Zamanda Kurulan Diğer İlişkiler 122
3.2.3. Sosyal Katılım 122
3.2.3.1. Yaşanan Hane Koşullarının Etkisi 123
3.2.3.2. Serbest Zamanlarda Gidilen Sosyalleşme Mekânlar Yeterliliği 124
3.2.3.3. Serbest Zamanda Düzenli Etkinliklere Katılım 125
3.2.4. Toplumsal Uyum 125
3.2.4.1. Hollandacaya Hâkimiyet Seviyesi 126
3.2.4.2. Çöplerde Geri Dönüşüm Yapma 127
3.2.4.3. Yabancı Komşular İle: Selamlaşma/Yardımlaşma/Ev Ziyareti Yapma Veya Güvenme 127
3.2.4.4. Semt Evlerine Yaklaşım 129
3.2.4.5. Türkiye'ye Kesin Dönüş Düşüncesi 130
3.2.5. Aktif Meşguliyetler 130
3.2.5.1. Dini Meşguliyetler 131
3.2.5.2. Eğitim 133
3.2.5.3. Kitap okuma 133
3.2.5.4. Bahçe İşleri 134
3.2.5.5. Spor 135
3.2.5.6. Torun Bakımı 136
3.2.5.7. Gönüllü Çalışma 137

3.2.5.7.1. Çevredeki Yaşlı /Düşkün Kişiler İle İlgilenme 138
3.2.5.7.2. Camide Gönüllü Çalışma ve Maddi Yardım Yapma ... 140
3.2.5.7.3. Dernekte Gönüllü Çalışma 142
3.2.5.7.3. Komşulara Ders Verme 143
3.2.5.7.4. Kimsesiz Çocuklara Bakma 144
3.2.6. Yaşam Memnuniyeti 144
3.2.6.1. Yaşanan Hane Koşullarından Duyulan Memnuniyet 145
3.2.6.2. Sağlıktan Duyulan Memnuniyet 146
3.2.6.3. Aile İlişkilerinden Duyulan Memnuniyet 147
3.2.6.4. Yeni Sosyal Rol ve Statülerden Duyulan Memnuniyet 147
3.2.6.5. Göçmen Olmaktan Duyulan Memnuniyet 149
3.2.7. Geleceğe Yönelik Planlar 151
3.2.8. İkili Yaşam 152
3.3. Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler 155
SONUÇ ve ÖNERİLER 168
KAYNAKÇA 175
EKLER 201

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Nüfus Seviyeleri, Binler 11

Tablo 2: Toplam Doğurganlık Oranları 11

Tablo 3: 2008-2011 Dönemindeki Değişim ve 2011 Yılı Toplam Doğurganlık Oranları 12

Tablo 4: 2012 Yılı Yaşlı Destek Oranı ve 2050 Yılı İçin Beklenen Değerler 13

Tablo 5: Nüfus İçinde Çalışan Nüfusun Genel Nüfusa Oranla Değeri 13

Tablo 6: Genel Nüfusa Oranla Bağımlı Nüfus Yüzdeleri 14

Tablo 7: 2012 Yılı İçin Beklenen Emeklilik Süreleri 15

Tablo 8: Erken ve Normal Emeklilik Yaşları 15

Tablo 9: 2007 ve 2012 Arası Dönemde Yaşam Memnuniyetindeki Yaşa Bağlı Değişimin Yakın Değerleri 17

Tablo 10: Yabancı-doğumlu ve Yabancı Nüfus İstatistikleri 21

Tablo 11: Genel Nüfusa Oranla Yabancı-Doğumlu Nüfusun Yaklaşık Yüzdeleri . 21

Tablo 12: Genel Nüfus İçindeki Yabancı-Doğumlu Nüfusun Değişim Yüzdeleri.. 22

Tablo 13: Müslüman Nüfusunun Genel Nüfusa Oranı 25

Tablo 14: Göçmen Toleransı 27

Tablo 15: 1 Ocak 2010'da Türk Göçmenlerin Genel Hollanda Nüfusuna Oranı 28

Tablo 16: Hollanda'daki Yaşlı Göçmen Sayısı 29

Tablo 17: Hollanda'daki Türk Göçmenlerin Sayısındaki Nesil, Yaş Grupları ve Yıllara Göre Değişimi 30

Tablo 18: Birinci Nesil Kapsamına Giren Türk Göçmenlerin 1996 ve 2014 Yıllarındaki Sayısı 30

Tablo 19: 65 Yaş ve Üstü Birinci Nesil Türk Göçmenlerin Sayısı 31

Tablo 20: 2000-2009 Yılları Arasında Hollanda'da Bulunan Göçmenlerin Genel Nüfusa Oranı 87

Tablo 21: Hollanda'nın Dört Büyük Şehrindeki Batılı Olmayan Göçmen Popülasyonu 89

Tablo 22: Türk Göçmenlerin Diğer Gruplar İle Etkileşimleri 92

Tablo 23: Etnisiteler Arası İlişkiler 93

Tablo 24: 15-64 Yaş Arasındaki Türk Göçmenlerin Eğitim Seviyeleri 95

Tablo 25: Nesil ve Etnik Kökene Göre Ortalama Çocuk Sayısı 95
Tablo 26: Nesil ve Etnik Kökene Göre Kadınlarda İlk Çocuğunu Dünyaya Getirme Yaşı..... 95
Tablo 27: Türk Göçmenlerin Kendilerini Kendi Grupları İle Tanımlama Oranları 96
Tablo 28: Türk Göçmenler Arasında İslami Değer, Tutum ve Davranış Biçimlerinin Sürdürülme Oranları..... 96
Tablo 29: Tema ve Kod Örnekleri..... 112
Tablo 30: Dini Etkinliklere Katılım Sıklığı..... 131

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Etnik Kökene Göre Yaş Profili 88

Grafik 2: Dört Büyük Batılı Olmayan Göçmen Gruplarındaki Birinci Neslin Hollanda'da Bulunma Süreleri 89

Grafik 3: Vatandaşlık Tercihi Konusunda Göçmen İki Neslin Yaklaşımı..... 94

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

CBS : Statistics Netherlands (Hollanda Merkezi İstatistik Bürosu)

ENIEC : European Network on Intercultural Elderly Care

G8 : Group of Eight

NOOM : Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten

OECD : Organisation for Economic Coperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

SCP : The Netherlands Institute for Social Research (Hollanda Sosyal Araştırmalar Enstitüsü)

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TYDM : Türk Yaşlılar Dayanışma Merkezi

TOF : Türk Yaşlılar Federasyonu

UN : United Nations (Birleşmiş Milletler)

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

WMO : Social Support Act (Sosyal Destek Hareketi)

WRR : The Scientific Council for Government Policy

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Hollanda'ya genç iken göç edip orada yaşlanmış olan birinci nesil Türk bireylerin yaşlanma deneyimlerini anlamak ve yaşlanma süreçlerini "aktif yaşlanma" teması dâhilinde değerlendirmektir. Çalışma sürecinde öncelikle Türkiye'den göç etmiş bireylerin uzun yıllardır yaşadığı Fransa, Almanya ve Hollanda'ya dair OECD (Organisation for Economic Coperation and Development/Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ve AB (Avrupa Birliği) raporları incelenmiş olup ardından Hollanda özelinde çalışılmasına karar verilmiştir. Bu kararda etkili olan iki etken vardır: İlki Hollanda'daki Türk göçmenlerin tüm Batılı olmayan göçmen nüfusu içindeki en büyük paya sahip olması; ikincisi ise Hollanda'nın aktif yaşlanma konusundaki sosyal ve iktisadi çalışmalarda "lider" pozisyonunda olmasıdır. Hollanda'daki yaşlı nüfusun raporlarda sahip olduğu bu yüksek aktif yaşlanma değerlerine bakılarak, yaşlılık dönemine dair toplumsal, kültürel ve kurumsal algının diğer toplum ve devletlerden farklı olduğunun düşünülmesi bizce makuldür. Bu sebeplerle Hollanda'da yaşayan yaşlı Türk bireylerin yaşlanma deneyimleri sosyolojik merakımızı cezbetmiş olup, alanın sosyolojik çalışmalara gebe olması konuya dair kapsamlı bir çalışma gerektirmiştir.

Yaşlılık sosyolojisi genel olarak aile ilişkileri ve sosyal destek, bakım, yaşlı fakirliği, yaşlı sağlığı, yaşlılıkta çalışma ve emeklilik, hayatın sona ermesi konuları üzerinde durmaktadır (Willson, 2007). Bununla birlikte göç sosyolojisi de uzun süredir üstünde durulan bir çalışma ve araştırma alanıdır. 20. yüzyılın son yarısında çeşitli göç hareketleri için varış noktası olan Batı Avrupa'da bugün, göçmen yaşlılığı önemli bir konudur ve göçmen iken yaşlanma olgusu, göç çalışmalarında özel bir yere sahiptir. Yaşlı göçmen nüfusundaki artış, bu yaşlı nüfusun iyi oluş hali hakkında endişeleri de beraberinde gündeme getirmektedir (Wu ve Hart, 2002: 392).

Dünya Savaşları'nın ardından demografik dengesizlikler ile mücadele eden Batı ülkelerinde başlayan yaşlılık sosyolojisi çalışmaları, günümüzde uzayan ömür ile beraber yeni bir boyut kazanmıştır. Zira uzayan ömürler ile birlikte, emeklilik döneminde geçirilen sağlıklı yıllar da artmıştır ve sosyal bilimler insanların çalışma

hayatında olmadıkları bu yılları nasıl harcadıklarını, boş zamanlarında neler yaptıklarını ve zaman kullanımının ülke, cinsiyet ve yaş farklılıklarına göre ne ölçüde değiştiğini incelemeye başlamıştır (Gauthier ve Smeeding, 2003: 248).

Bu bağlamda WHO (Dünya Sağlık Örgütü) uzayan ömür konusunda şu sloganı destur edinmiştir: Yaşama yıllar eklendi, şimdi yıllara yaşam eklemek zorundayız (WHO, 2001'den alıntılayan Walker, 2006: 84). Tüketim kültürünün bir sonucu olarak günümüzde yaşlılık döneminde sahip olunan toplumsal ve bireysel rol algıları orta yaş döneminin ardından derin farklılıklar geçirmemektedir. Fiziksel iyi oluş halinin yükseldiği günümüzdeki yaşlılık döneminde artık bireysel planların sona ermesi ya da toplumsal rol ve statülerin kaybedilmesi beklenmemektedir. Bunun yerine, emeklilik sonrası dönemde sahip olunan sağlıklı yıllarda birey sosyal ve fiziksel iyi oluş halini muhafaza ederek, gerek bireysel gerekse toplumsal katkılarda bulunabilmektedir. Bu alana dair yapılan çalışmalar ve kurum ve kuruluşlara sunulan öneriler de genel olarak emeklilik sonrası yaşlılık döneminde bireylerin mevcut faaliyetlerinin ne olduğu ve topluma olası katkılarının ne olabileceği yönündedir.

Bu tez, yukarıda belirtilen noktalardan yola çıkılarak ve yaşlılık ve göç sosyolojisi literatürü ile politik örgütsel raporlar göz önüne alınarak üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, kuramsal literatür sunularak yaşlılık ve göç sosyolojisinin temel kavramları ve günümüze kadarki gelişiminde yer alan önemli kuramlar tarihsel süreç içinde incelenmiştir. Bu amaçla modernizasyon teorisi, rol teorisi, aktivite teorisi, ilişik kesme teorisi, süreklilik teorisi, yaş tabakalaşması teorisi, sosyal mübadele teorisi, yaşam seyri perspektifi ile postmodernist yaklaşımlar olan yaşlanmanın politik ekonomik teorisi, kimliğin toplumsal inşası teorisi, eleştirel yaklaşım ve feminist yaklaşım açıklanmıştır. Bu teorilerin üstünde yer alan kapsayıcı bir aktif yaşlanma teması seçilerek tezin temeline oturtulmuştur. Aktif yaşlanma temasının kapsam ve içeriği üzerinde sosyoloji literatüründe bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak şunu söyleyebiliriz ki aktif yaşlanma teması bu teorik yaklaşımların üstündedir çünkü her birinden aldığı ve her birinden reddettiği yönlerin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur.

İkinci bölümde aktif yaşlanmanın 1960'lardan günümüze kadar uzanan tarihsel gelişimine yer verilip, aktif yaşlanma temasının bu tezde incelenen içeriği okuyucuya nedenleri ile birlikte sunulmuştur. Üçüncü bölümünde saha araştırması bulgularının paylaşılacağı bu tezde ikinci bölümün amacı, hangi sorunun neden sorulduğunu açıklayarak saha araştırmasının oluşum zeminini sunmaktır. Ön saha çalışması kapsamında Hollanda'daki mevcut yaşlı refahı ve aktif yaşlanma politika ve uygulamalarına ek olarak göçmenlerin Hollanda'daki genel durumu da ele alınmıştır. Hollanda üzerine yapılan bu "yerel" çalışma için Hollanda hükümeti tarafından desteklenen Hollanda Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (SCP) raporları kullanılmıştır.

Aktif yaşlanmaya dair içerik ve beklentilerin devletlerin siyasi iklimine, toplumsal normlara ve kültürel değerlere bağlı olarak her dönemde farklı bir hüviyet kazandığı görülmektedir. Nitekim 1997 yılında yapılan G8 Zirvesi'nde ele alınırken, hükümet politika ve programları ile teşvik edilmesi salık verilerek, yaşlı bireylerin sosyal ve ekonomik uyumunun sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Zirveden çıkan aktif yaşlanma tanımında, yaşlı bireylerin ekonomik ve sosyal yönden hayatla ilişkilerini devam ettirme istek ve yetkinliklerini yansıttığı ifade edilmekte ve yaşlılara dair bağımlı ve atıl gibi stereotiplerin haksız olduğu ve hem toplumsal dayanışma gücüne hem de bireysel onura zarar verici olduğu vurgulanmıştır (The Denver Summit of the Eight, 1997: 1). Neticede aktif yaşlanma pek çok ülkeler arası organizasyonun uzun süredir gündeminde olan bir temadır.

Bu tezin literatür çalışması olan birinci ve ikinci bölümünde bir yandan uluslararası sosyoloji dergilerinde yayımlanan akademik makaleler ve kitaplar okunur iken bir yandan da OECD ve AB raporlarındaki nicel istatistikler ve kriz önleyici politik uygulamalara hakimiyet kazanmak icap etmiştir. Bu gerekliliğin idrak edilmesine neden olan ise, C. W. Mills'in ders döneminde okuduğumuz *Toplumbilimsel Düşün* (2007: 353) eserindeki "Yeni bir entelektüel alanı anlamaya çalışırken yapabileceğiniz en iyi şeylerden biri başlıca savları saptamaktır. Literatürün suyunu çıkarmak sözüyle anlatılmak istenen şeylerden biri de ele alınan her görüşün yandaşlarını ve karşıtlarını yerli yerine koyabilmektir" sözleri olmuştur.

Bu amaçla hem sosyal yaşlılık çalışmaları literatürüne, hem de OECD tarafından sürekli kullanılan yaş grupları, yaş normları, yaş yapısı, doğulan nesil, bağımlılık oranı, yaşa bağımlı hastalıklar gibi tanımlar hakkında yapılan olumsuz eleştirilere yer verilmiştir. Sosyal bilimler literatürüne göre bu tanımlamaların mahsuru, yaşlanan toplumlara dair hızlı ve bilgilendirici bir bakış açısı sunuluyormuş gibi yapılır iken yaşlanmanın, kronolojik olarak daha yüksek bir yaşa ulaşmak olarak basitçe kavramsallaştırılması tuzağına düşülmesidir (Baars, 2008: 88).

Bu bağlamda üzerinde çalışılan konunun devletlerarası ekonomik organizasyonlar ve politik yaptırımlar sahası içinde yer alması, akademik ve etik endişeler ile hassas davranma zorunluluğunu beraberinde getirdiğini belirtmek durumundayız. Mills'in eserinde (2007: 187) –haklı olarak- sert ifadelerle eleştirdiği "beşeri mühendislik" yapan "bürokratik sosyal bilim" ile uğraşan "genç devşirme araştırma teknisyenleri"nden birisine dönüşme endişesi çalışma sürecinde bize eşlik etmiştir. Bu, "doğa üzerinde egemenlik kurmak" ile "toplum üzerine egemenlik kurmak" arasındaki benzerlikten yola çıkılarak" oluşturulan beşeri mühendislik furyası ile Mills'in (A.e.: 188) dikkat çektiği sıkıntıya Bauman'ın da *Parçalanmış Hayat* (2014: 152) eserinde itina ile işaret ettiği görülmektedir:

> "Sıkıyönetim gücüyle düzenin... yeniden inşasının mümkün bir girişim olması için, sıkı yönetilecek herkesin bir ya da birkaç panoptik kurumun idaresinde olması gerekiyordu. Gerçekten de modern yasamanın yapmaya çalıştığı şey buydu ve bunu başarmak için de zorunlu eğitim süresini durmadan uzatıyor, askerliği evrensel ve zorunlu yapıyor ve hepsinden önemlisi de geçimi/rızkı "istihdama" –yani birisinin denetimi altında olmaya, patron altında çalışmaya- bağlıyordu. (Eğer "düzenli" istihdam yoksa ve geçim devlet ya da toplumun verdiği yardım parasıyla oluyorsa bu durumunda patronun yerine aynı denetleme haklarıyla –belki de daha fazla imtiyazlarla- kamu denetçisi geçiyordu). Düzen ve kesinliğin gözetleyici-eğitici-disipline edici fabrikaları kendi aralarında anlaşarak *erkek* ömrünün bütün evrelerini denetliyordu. Denetlemedikleri tek evre, ömrün -belirsizlik olarak yaşanabilecek olan şeylerin "toplumsal bir sorun olarak görülmediği"- başlangıç ve sonundaki kısa dönemlerdir".

Bauman'ın dikkat çektiği durumun ilerlemiş bir versiyonu olarak bugün devletler, yaşamın son dönemi olan yaşlılığı da kontrol edip planlamaya ihtiyaç duyduklarını açıkça ifade etmektedir:

> "Nüfustaki yaşlıların sayısı artan toplumlar bugün, aynı çocuklarına aktif yetişkinlik yaşantısında ne yapacaklarını öğretme yollarını organize etmeleri gibi, yaşlanma süreçlerini de organize etmeye çalışmaktadır. Sosyal yaşlılık çalışmaları bu yaşam seyri

> organizasyonundan sorumlu tutulamaz fakat bu organizasyonun kronolojik yaşa dayanan bilimsel bakış açısı ile bilgilendirilmesinden yana bir parça sorumludur (Baars, 2008: 88)".

Bu tezin böyle bir amaca hizmet eder hale gelme potansiyeli ise endişe verici derecede mevcuttur. Zira yine Mills'in belirttiği gibi (2007: 191) "Günümüzde sosyal bilimcinin kamusal rolü böyle bürokratik bir perspektif içinde düşünülmekte ve tasarlanmaktadır".

Çalışma konusunun bu olumsuz potansiyelinden kaçınmak için, yapılması gereken ise kamuoyunu bir çeşit (müspet) bilim niteliği ile incelemekten itina ile kaçınmaktır (Mills, 2007: 94). Bu amaçla Mills'in (A.e.: 60) "Sosyal bilimlerin amacı, çeşitli sosyal yapılarda biyografi ile tarihi ve ikisi arasındaki ilişkileri açıklamaktır" ibaresine uygun olarak göçmen iken yaşlanan Türk bireylerin toplumsal yapı içindeki durumunu göçün tarihsel yükü altında incelenmesine gayret edilmiştir. Mills'in (A.e.: 305) "tehlikenin farkında olan" sosyal bilimcilerin "kişisel sorunların kamusal sorunlara nasıl bağlı olduğunu göstermek" ile görevli olduğunu belirten ve "Günümüzde toplumsal huzursuzluğun ve kayıtsızlığın öğelerini ortaya koymak hem siyasal hem de entelektüel açıdan sosyal bilimcilere düşen çok önemli bir görev olmaktadır (A.e.: 29)" sözlerine dayanarak tuzaklardan kaçınmaya ve sosyolojik bir tahayyül ile ilerlemeye çalışılmıştır.

Araştırma konusunun devlet-siyaset-üretici politikalar üçgeninde yer almasının verdiği endişe nedeni ile aktif yaşlanma teması ele alınırken, ikinci bölümde ayrıntılandırılacağı üzere, ekonomi odaklı bir yaklaşımdan kaçınılarak birey ve toplum merkezli ve kültür duyarlı bir aktif yaşlanma içeriği oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda saha araştırmasından evvel, 2. bölüm üzerinde çalışılıp sorular belirlenir iken, "aktif meşguliyetler" kavramı kullanılmıştır. Bu bilinçli tercih ile aktif yaşlanma teması içinde "bireysel iyi oluş haline katkı sağlayan" her tür meşguliyet, resmi bir sistem içinde gerçekleştirilmesine önem verilmeksizin ele alınmıştır. Amaç, yaşlılık döneminde ekonomiye katkı sağlanması ya da "kurumsal aidiyetler" üzerinden gönüllü çalışmalara katılıma odaklanan modern aktif yaşlanma eksenini aşarak, resmi olmayan kanallar üzerinden gönüllü çalışılan geleneksel

kültüre dair aktif meşguliyetlerin değerinin göz ardı edilmesi tuzağından kaçınmaktır.

Modern aktif yaşlanma temasının bu zaafı göz önünde bulundurularak çalışma dâhilinde aktif yaşlanmanın içeriği şu şekilde düzenlenmiştir: Emekli olduktan sonra zamanlarını nasıl kullandıkları, aktif meşguliyetlerinin olup olmadığı, nesiller arası ilişkileri, sosyal çevreleri ile olan etkileşimleri ve toplumsal dahil olma durumları. Aktif meşguliyet kavramına dâhil edilen aktiviteler ise şunlardır: Torun bakımı, gönüllü olarak resmi ve gayrı resmi işlere katılım, yaşlı/düşkün komşular ile ilgilenme, spor/yürüyüş, boş zamanlarda komşu/aile/sosyal çevre ile gerçekleştirilen faaliyetlere katılım (çay saati, piknik, gezi vb.), okuma/elişi vb. yapma, bahçe/dikiş vb. ile uğraşma. Saha çalışması sonuçları da bu bilinçli tercihi desteklemiştir.

Bu kuramsal yaklaşımlar ve aktif yaşlanma temasından yola çıkılarak çalışmanın saha araştırmasında test edilecek yaklaşımlar belirlenmiştir. Yaklaşımlardan ilki, geleneksel toplumlar ile modern toplumların yaşlılık dönemine dair algı ve normlarının farklı olması nedeni ile, Batı'da oluşturulan aktif yaşlanma temasının modern içeriğinin geleneksel yapıyı karşılamakta yetersiz kaldığı ve bir nevi kültür körü davranarak değerlendirme ve tespitlerinde eksik kalıp hataya düştüğü yönündedir. Bu eksikliğe yaşlılık çalışmalarının genel durumu göz önüne alınarak literatürde de dikkat çekilmiş olup, yaşlı nüfusun dünya çapındaki ani artışı sebebi ile daha geniş uluslararası araştırma perspektiflerinin gerektiği ve uluslar ve kültürler arası yaşlanma teorilerinde benzerlik ve farklılıkların aydınlatılarak yeni kavramsal teorilerin üretilmesine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır (Schaie (1994) ve Berry (1990)'dan alıntılayan Jackson, 2002: 826). Zira göçmen yaşlılar üzerine yapılan bir sosyolojik çalışma, hem göç hem de yaşlılık konularını kapsayarak farklı toplumsal sorunların kesişiminde yer almaktadır (Warnes ve Williams, 2006: 2) ve bunların her biri gözden kaçırılmadan incelenmek zorundadır.

Çalışmanın ikinci yaklaşımı ise, geleneksel bir toplumda gençliğe erişen birinci nesil göçmenlerin yaşlılık dönemlerini ise modern bir toplumda yaşamalarının sonucu olarak, bu "göçmen iken yaşlanma" olgusundan ileri gelen bir takım özel durumlar ile karşılaştığı şeklindedir. Çünkü yaşlanma tecrübesi kültür bağımlıdır ve

içinde yaşanılan siyasal ve coğrafi şartlardan ya da toplumsal norm ve beklentilerden bağımsız ele alınamaz. Her toplum kronolojik, fonksiyonel ya da nesilsel temeller üzerinden tanımladığı yaşlı grubunun sahip olduğu hakları, ayrıcalıkları ve görevleri belirler ve yaşlılık dönemini gençlikten ayırır (Hooyman ve Kiyak, 2010: 58).

Çalışmanın üçüncü yaklaşımında geleneksel bir kültürde yaşlı bireyin sahip olduğu kültürel önemin modern toplumda itibar kaybına uğradığı düşüncesinden yola çıkılarak, modern bir kültürde yaşlanan ama geleneksel bir kültürde yetişmiş olan bireyin sosyal rol ve statü kaybına uğramasının daha muhtemel olduğu iddia edilmiştir. Yani göçmen iken yaşlanan bireylerin aktif meşguliyetlere, doğdukları yerde yaşlanan bireylerden daha çok ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Aktif meşguliyetler sayesinde ücretli işin bitişi ya da çocuk yetiştirmek gibi elzem görevlerin (çocukların evden ayrılması vb. sebepler ile) sona ermesi ile kaybedilen sosyal rollerin yerine anlamlı yenileri konabilmektedir. Böylelikle aktif meşguliyetler sayesinde nesiller arası etkileşim korunmakta ve sosyal ilişkiler devam ettirilerek bireysel iyi oluş haline katkı sağlanmaktadır.

Çalışmanın dördüncü yaklaşımı, aktif meşguliyetlere sahip olan yaşlı bireyin yaşam memnuniyetinin de yüksek olacağı yönündedir. Modern aktif yaşlanma temasında gönüllü işlere katılımın bireysel ve toplumsal kıymeti üzerine çok sayıda araştırma yapılmış olup bunlarda gönüllülük ile yaşlı insanların bireysel iyi oluş hali arasında ilişki bulunduğu ifade edilmiştir (Fengler, 1994'ten alıntılayan Onyx & Warburton 2003: 66). Gönüllü çalışmalara katılım ayrıca ücretli işten ayrı bir kimlik geliştirmesinde önemli bir rol oynayarak yaşlılık döneminde anlamlı sosyal rollerin devam ettirilmesine katkı sağlamaktadır (Bradley, 2000: 49). Bu çalışmada aktif yaşlanma temasına gönüllü çalışmaların yanı sıra eklenen aktif meşguliyetler de buradan yola çıkılarak bireysel iyi oluş haline katkı sağladığı iddia edilmiştir. Aktif meşguliyetler aracılığı ile bireyin topluma katılımı ve toplumsal bütünleşme seviyesi artmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Hollanda'da saha araştırmasının yöntemi ve bulguları açıklanmıştır. Saha çalışmasında nitel araştırma yapılmış olup, yarı yapılandırılmış soru formu uygulanarak açık uçlu sorular ile veri toplanmıştır. Buna ek olarak yaşlı

bireylerin sık gittiği kurum ve merkezlere gidilip gözlem yapılmıştır, yaşlı bireyler ile beraber vakit geçirilmiştir ve yetkili kişiler ile resmi görüşmeler yapılarak bilgi toplanmıştır. Ziyaret edilen kurum sayısı 12 olup bunların içinde Rotterdam Belediyesi'nde iki farklı birim, Rotterdam Üniversitesi Sağlık Bakımı Çalışmaları Bölümü, Pharos (Expertisecentrum Gezondheidsverscillen), göçmen bürosu, Türk Yaşlılar Dayanışma Merkezi (Turkse Ouderendraad, TYDM), üç farklı yaşlı bakım merkezi, iki farklı yaşlı bakım bürosu ve Türk yaşlılara özel olarak yapılmış bir 55+ yaşlılık evi bulunmaktadır. Bu kurumların tamamında, tezin çalışma grubunun özelliklerini kapsayan yaşlılar ile çalışan birim ve yetkililer ile görüşülmüştür.

Saha araştırmasında 53 yaşlı ile görüşülmüştür. Bunlardan 8'i çalışma grubunun özelliklerine uygun olmadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir. 5 pilot görüşmenin ardından 40 kişilik çalışma grubu ile görüşülmüştür. Ortalama görüşme süresi 30 dakikadır. Pilot görüşmelerin ardından bazı sorular çıkarılıp yeni sorular eklenmiş ve derinlemesine mülakat yerine mülakat yapılmasına karar verilmiştir. Bu değişimin nedeni, evlerinde özel olarak görüşme yapılacak katılımcı sayısının az olduğunun anlaşılması ve büyük ölçüde cami ya da kermes meydanlarında yapılacak görüşmelerin de kısa süreceği gerçeğinin fark edilmesidir. Çalışma grubu homojendir ve bu durum da bulgular üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Bununla birlikte nitel araştırma zaten geneli temsil edici olma iddiasında olmadığı için homojenliğin bilimsellik üzerinde olumsuz etkiye sahip olmadığı düşünülmüştür.

Çalışma grubunun özellikleri şöyledir: Emekliye ya da malulen emekliye ayrılmış olma, fiziksel ve bilişsel sağlığı yerinde olma, kendine yeterli olma, evinden çıkmakta zorluk yaşamama, topluma karışmanın önünde herhangi bir engeli olmama, Türkiye'den Hollanda'ya genç iken göç etmiş olma, Türk vatandaşı olma. Saha çalışmasına başlamadan evvel çalışma grubunun 65 yaş ve üstü bireyler ile sınırlı tutulması düşünülmüş olsa da, sahada bu beklentinin de gerçekçi olmadığı görülmüş olup, yaş yerine emekli olma durumu esas alınmıştır.

Bu çalışma göçmen iken yaşlanan bireyler üzerine yapılmış olan çok sayıdaki uluslararası sosyoloji çalışmasına dayanarak Türkçe yapılmış bir araştırma olması nedeni ile Türk sosyoloji literatürüne katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Türkiye'deki

yaşlılık ve göç sosyolojisi çalışmaları çocuk, kadın, kimlik ekseninde olup yaşlılık dönemi özelinde yapılmış yeterli sayıda araştırma bulunmamaktadır. Hâlbuki günümüzde "yurtdışında yaşayan Türk bireyler"in sayısı göz önünde bulundurulduğunda ilerleyen yıllarda sayılarının artacağı da anlaşılmaktadır. Bu bireylerin yaşlılık dönemlerinde toplumsal etkileşim seviyelerini ve öznel iyi oluş hallerini muhafaza etmeleri için hem akademik hem de kurumsal seviyede araştırmalar yapılması ve verilerin sistematik biçimde toplanarak ihtiyaçların tespit edilmesi sayesinde çözüm sağlayıcı/kriz önleyici politikalar geliştirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Konu ile İlgili Kavramlar

Günümüz dünyasında teknolojideki ilerlemeler, bireyselleşme kültürü ve tüketim kültürünün bütüncül etkisi ile birlikte ortalama ömür uzamakta iken doğum oranı düşmektedir. Bu durumun kaçınılmaz sonucu ise demografik yaşlanmadır. Demografik yaşlanmanın bireysel, toplumsal, ekonomik ve kurumsal etkisi uzun zamandır hükümetlerin ve sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir[1]. İnsanlık tarihinde ilk defa tecrübe edilen bu uzun ve sağlıklı yaşamın negatif ve pozitif etkileri ele alınıp durum tespiti yapılarak önlemler alınmakta veya çözümler aranmaktadır.

Yaşlılık genellikle 65+ kesim olarak kabul edilmektedir ve bugün dünya genelinde yaklaşık 420 milyon olan yaşlı nüfusunun, 2030'da 1 milyara ulaşması beklenmektedir. Neredeyse tüm ülkelerde yaşlı nüfus, toplam nüfusa göre daha hızlı büyümektedir ve bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler için aynı derecede önem arz etmektedir (United Nations, 2000'den alıntılayan Jackson, 2002: 825). 1997 yılında nüfus yaşlanması konusunun aciliyeti G8 Zirvesi'nde ele alınmış ve şu cümle ile açıklanmıştır: "85 yaş ve üzeri olan çok yaşlı nüfus, önümüzdeki yüzyılda en hızlı artması beklenen nüfus dilimidir (The Denver Summit of the Eight, 1997: 2)". Bu sebeple hem ulusal hem de uluslararası yapılan birçok araştırma ve raporlardan tezin konusu bağlamında Almanya, Fransa, Hollanda ve Türkiye'deki nüfus yaşlanmasına dair veriler sunulacaktır.

[1] Bu çalışmada kullanılan istatistiki verilerde kaynak olarak OECD, AB, SCP ve CBS raporları kullanılmıştır. Her bir rapordan kendi alanında en güncel olan yayıma yer verilmeye çalışılmıştır. Bunlardan biri olan *Factbook*, OECD tarafından OECD'nin istatistik konusundaki en kapsamlı yayımı olarak görülmektedir ve ele alınan ülkelerin geniş bir konu aralığındaki zamanla değişen performanslarına dair bir dizi gösterge üzerinden güvenilir istatistiki veri sağlayarak uluslararası mukayese imkânı vermektedir (*Factbook,* 2014, s.4). Kullanılan diğer OECD yayımları araştırılan konu ile alakaları ölçüsünde seçilip okunmuş ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde saha araştırmasının gerçekleştirildiği Hollanda'ya dair verilerde ayrıca SCP yayımları da kullanılmıştır. Bu bölümde Türk göçmenlerin yoğun olması nedeni ile Almanya ve Fransa da ele alınmıştır.

Aşağıdaki tabloda verilen değerlerden de açıkça görülüğü görüldüğü üzere nüfus seviyesi Almanya için 2050'ye kadar sürekli düşmektedir. Fransa ve Hollanda için yavaş bir artış söz konusudur. Türkiye'de ise 2020'ye kadar düzenli bir artış görüldükten sonra 2050'ye kadarki 30 yıl içinde nüfus büyümesi azalarak devam etmektedir.

Tablo 1: Nüfus Seviyeleri, Binler

	2002	2012	2020	2050
Fransa	59894	63519	66098	72341
Almanya	82488	81932	79914	69412
Hollanda	16149	16755	17240	17343
Türkiye	69304	75176	81699	93469

Kaynak: *Factbook*, 2014: 13

Nüfus seviyeleri ile beraber toplam doğurganlık oranlarına bakıldığında Türkiye nüfusunun 2050'den itibaren yaşlanmakta olacağı açıkça görülmektedir. Türkiye'de doğum oranları 1980-2010 arası dönemde yaklaşık yarı yarıya azalmış olup 2060'a gelindiğinde OECD ortalamasının dahi altında kalması beklenmektedir. Fransa, Almanya ve Hollanda'da ise ufak bir artış beklenmektedir.

Tablo 2: Toplam Doğurganlık Oranları

	1980-85	2000-05	2010-25	2020-25	2060-65
Fransa	1.87	1.88	1.98	1.98	1.99
Almanya	1.46	1.35	1.42	1.50	1.69
Hollanda	1.52	1.73	1.77	1.81	1.88
Türkiye	4.07	2.33	2.05	1.89	1.77
OECD34	2.04	1.65	1.74	1.77	1.85

Kaynak: UN, Dünya Nüfusu Beklentileri- 2012 Revision'dan aktaran *Pensions at a Glance*, 2013: 179

Özellikle son dönem doğurganlık oranı verilerine bakılacak olursa 2008-2011 dönemindeki değişim ve 2011 yılı toplam doğurganlık oranları aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 3: 2008-2011 Dönemindeki Değişim ve 2011 Yılı Toplam Doğurganlık Oranları

	2008-2011 dönemindeki değişimi	2011 yılı toplam doğurganlık oranları
Fransa	+0.01	2.00
Almanya	-0.01	1.36
Hollanda	-0.01	1.76
Türkiye	-0.13	2.02

Kaynak: *Society at a Glance,* 2014: 89

Bu verilere bakarak şunu söyleyebiliriz ki, nüfusun yaşlanması durumu azalan doğum oranları ve artan yaşam beklentisinin bütüncül bir sonucudur (The Denver Summit of the Eight, 1997, s.2). Bu değerler göz önünde bulundurularak demografik yaşlanma geleceğe yönelik kriz önleyici politikalara konu olmaktadır ve sadece devletleri değil sosyal hayatı da etkilemesi nedeni ile devlet-sivil toplum işbirliğini gerektiren bir olgudur (Willson, 2007: 148; *Society at a Glance*, 2014: 3).

Demografik değişimin böyle önemli bir gündem maddesi olmasının sebebi devlet politikalarını ve toplumsal ihtiyaçları temelden etkilemesidir. Zira demografik değişim; sağlık ve emeklilik sistemi, aile yapısı ve iş/emek gücü gibi pek çok sosyal kurumda değişikliklere yol açarak sosyal politikalara önemli bir etkide bulunmaktadır (Willson, 2007: 148). Toplumsal refahın geleceği üzerinde böyle doğrudan etkili olması beklenen bu toplumsal yaşlanma olgusuna, sosyal teorisyenlerin bir kısmı "hazırlıksız olduğumuz bir gümüş tsunami" olarak yaklaşmakta ve geleceğe dair kötümser bir duruş sergilemektedir (Fried ve Hall, 2008: 1791). Diğer bir kısmı ise demografik verilerin mantıklı olmayan korkular doğuracak şekilde kullanıldığını ve nüfus yaşlanmasının olumsuz etkilerinin abartıldığını ifade ederek mevcut toplumsal işleyiş üzerinde yapılacak çeşitli değişimler ile artan sağlıklı yaşam beklentisinin oluşturduğu bu yeni demografik durumun, yaşlıların çalışmaya, tüketmeye ve gönüllü hizmetlere katılmaya devam etmesi sayesinde toplum lehine çevrilebileceği görüşüne sahiptir (Willson, 2007: 148; Taylor, 2011: 3).

Devlet politikalarında demografik tablonun anlaşılması ve nüfus planlamasında yol gösterici olması için "yaşlı destek oranı" ve "bağımlı nüfus" belirlenmektedir. Yaşlı destek oranı ölüm, doğum ve göçe bağlı olarak

değişmektedir. OECD ülkelerinde "yaşam beklentisi" günümüze kadar artarak gelmiştir ve bu durumun gelecekte de devam etmesi beklenmektedir. Yaşam beklentisinin artması ile beraber nüfustaki yaşlı oranı da artacaktır. Yaşlı sayısındaki bu artış da emekli sayısında artışı doğuracaktır. Bununla birlikte doğum oranı da sürekli azalacağı için iş piyasasına girecek iş gücü sayısı da zorunlu olarak azalacaktır. Tüm bu etmenlerin bir arada değerlendirilmesi ile yaşlı destek oranı hesaplanmaktadır (*Pensions at a Glance*, 2013: 182). Neticede, yaşlı destek oranı hesaplanırken nüfustaki ekonomik olarak aktif olmayan yani üretici olmayan yaşlı grubu ile nüfusun aktif olarak çalışan yani ekonomik üretime katkı sağlayan kesimi birbirine oranlanmaktadır (*Society at a Glance*, 2014: 94).

Yaşlı Destek Oranı hakkındaki sayısal verilere bakıldığında, 2050 yılında OECD ortalamasının yarı yarıya azalması beklenmektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 2012-2050 yılları arasında Türkiye yaşlanan nüfusun bir sonucu olarak yaşlı destek oranında derin bir düşüş yaşamaktadır fakat yine de OECD ortalamasından ve diğer üç ülkeden yüksek durumda olacaktır. Diğer üç ülke ise bu dönemde düşüş yaşayacaktır ve OECD ortalamasının da altında kalacaktır. 2012 yılı Yaşlı Destek Oranı ve 2050 yılı için beklenen değerler şöyledir:

Tablo 4: 2012 Yılı Yaşlı Destek Oranı ve 2050 Yılı İçin Beklenen Değerler

	2012 Yılı Yaşlı Destek Oranı	2050 Yılı İçin Beklenen Oran
Fransa	3.3	2.0
Almanya	2.9	1.5
Hollanda	3.7	1.9
Türkiye	8.0	2.7
OECD	4.2	2.1

Kaynak: *Society at a Glance*, 2014: 95

Tablo 5: Nüfus İçinde Çalışan Nüfusun Genel Nüfusa Oranla Değeri

	2000	2008	2011 (Tümü İçin Veri Olan Son Güncel Tarih)
Fransa	65.1	65.0	64.5
Almanya	67.5	66.2	66.1
Hollanda	67.8	67.3	66.9
Türkiye	63.8	66.7	67.3

Kaynak: *Factbook,* 2014: 15

Bir diğer önemli değişken olan "bağımlı nüfus" hesaplanır iken ise; doğurganlık oranı, yaşam beklentisi ve göç dikkate alınmaktadır. 2050 yılında tüm OECD ülkelerindeki bağımlı nüfusun artması beklenmektedir (*Factbook,* 2014: 18). Aşağıdaki tabloda, yaşlı nüfusu destekleyecek olan gelecekteki çalışacak nüfusa dair fikir verici olması amacı ile hem yaşlı nüfus hem de 15 yaş ve altı nüfusun verilerine yer verilmiştir. Tabloda da görüleceği üzere 65 yaş ve üstü nüfusun oranı Türkiye'de 2010'dan 2050'ye kadar yaklaşık üç kat artmaktadır (bununla birlikte toplam doğurganlık oranının aynı dönemde düşeceği hatırlanmalıdır). Diğer üç ülke için de 65 yaş ve üstü nüfusun oranı artacaktır. Genel nüfusa oranla bağımlı nüfusun yüzdeleri şu şekildedir:

Tablo 6: Genel Nüfusa Oranla Bağımlı Nüfus Yüzdeleri

	15 YaşveAltı		65 YaşveÜstü			
	2000	2050	2000	2010	2020	2050
Fransa	18.9	16.7	16.1	16.9	20.6	26.2
Almanya	15.6	11.3	16.4	20.6	23.3	33.1
Hollanda	18.6	15.4	13.6	15.4	19.9	26.9
Türkiye	28.1	15.8	6.5	7.1	9.3	20.7

Kaynak: *Factbook,* 2014: 19

Yaşam beklentisindeki artışın bir sonucu olarak emeklilikte geçirilen sağlıklı yıllar da uzamaktadır. OECD ülkelerinde "ortalama beklenen emeklilik yılları süresi"nde zaman içinde artış yaşanmıştır. 1970 yılında OECD ülkelerinde, erkekler emeklilikte ortalama 11 yıl geçirmiş iken 2012 yılında bu süre ortalama olarak 18 yıla yükselmiştir. Kadınlar için ise ortalamanın 15 yıldan 22,5 yıla çıktığı görülmektedir (*Society at a Glance*, 2014: 104). "Şu gerçeğe az dikkat edilmektedir ki, yaşamlarının çalışma sonrası döneminde olanlar artan bir şekilde daha erken yaşta emekliye ayrılmaktadır ve bunlar bu dönemi kendilerinden önceki nesillara nazaran daha uzun süre yaşamaktadır (Hirsch, 2000'den alıntılayan Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 240)". Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere erkeklerin emeklilikte geçireceği yıllar kadınlara göre daha azdır. 2012 yılı için Beklenen Emeklilik Süreleri şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo 7: 2012 Yılı İçin Beklenen Emeklilik Süreleri

	Erkekler	Kadınlar
Fransa	22.6	27.4
Almanya	19.9	23.8
Hollanda	18.6	23.1
Türkiye	16.4	19.8
OECD	18.1	22.5

Kaynak: *Society at a Glance*, 2014: 105

Tablo 8: Erken ve Normal Emeklilik Yaşları

	ErkenYaş	Normal Yaş
Fransa	62	67
Almanya	63	67
Hollanda	Mümkün değil	67
Türkiye	Mümkün değil	65

Kaynak: *Pensions at a Glance*, 2013: 127

Emeklilikte geçirilen sağlıklı yılların uzamasının ardındaki etmenler de alana dair literatür çalışmalarında geniş çapta ele alınmaktadır. Çalışmalara baktığımızda erken emekliliğin bu sebepler arasında önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Araştırmalara göre yaşlı erkeklerin ücretli işlere katılımı son on yıllarda tüm sanayileşmiş ülkelerde oldukça azalmıştır ve bu durumun nedenlerinden biri ücretli çalışmayı yaşlılar için çekici hale getirmesi gerekirken aksine zorlaştıran devlet politikalarıdır. Zira bazı yaşlılar emekliye kendi istekleri ile ayrılır iken, diğerleri bekledikleri ve istedikleri dönemden daha erken emekliye ayrılmak durumda kalmaktadır (Burkhauser 1998'den alıntılayan Gauthier ve Smeeding, 2003: 251). Bu durumun sonucu olarak da, nüfustaki artan yaşlanma ile birleşen erken emeklilik, ileri yaşlardaki iş/emek gücüne katılımın çok düşük seviyede olduğu ülkelerde, devlet politikalarında zorluğa sebep olmaktadır (Brugiavini, 2001'den alıntılayan François ve Wolff, 2012: 441).

Ekonomistler, erken emekliliğin ardındaki sebepleri incelediklerinde üç ana faktörün emeklilik kararında etkili olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar ekonomik durum, zayıf çalışma koşulları ve zayıf sağlık durumudur (Lazear, 1986; Siegrist vd.,2006; Lumsdaine ve Mitchell, 1999'dan alıntılayan François ve Wolff, 2012: 441). Gençlere nazaran daha sık sağlık sorunu yaşayan ya da iş yeteneklerini

geliştirmekte yetersiz durumda kalan bazı yaşlı çalışanlar için çalışma koşulları artık çekici gelmemeye başlamaktadır ve böylece erken emekliye ayrılmayı tercih edebilmektedirler. Bununla birlikte sağlık hizmetlerinden yararlanmaya devam edebilmek için çalışmaya devam edenler de olmaktadır (François ve Wolff, 2012: 442).

Öte yandan yüksek bir emekli maaşının erken emekliye ayrılmakta özendirici olduğu yönündeki yaygın kanının tamamen doğru olmadığı ifade edilmiştir (Berry, 2010: 9). Aile ve hane halkı yapısı emeklilik planlarını pek çok açıdan etkilemektedir ve çiftler sıklıkla aynı zamanda emekliye ayrılmak yönünde plan yaparken, bekâr bireyler daha geç emekliye ayrılmaya eğilimlidir. Ayrıca bakmakla yükümlü olunan birinin olması da, ekonomik ihtiyaçlar nedeni ile çalışmaya devam etmek istense dahi, emeklilik planlarında önemli olmaktadır (Meadows, 2003; Wild, 2007; Mock ve Cornelius, 2007; DfES 2000'den alıntılayan Berry, 2010: 11,12).

Bir yandan erken emeklilikte etkili olan süreçler incelenmekte iken, diğer yandan da OECD gibi organizasyonlar tarafından çalışan nüfusa kıyasla hali hazırda daha çok olan ve gelecekte de artacak olan yaşlı nüfus göz önüne alınarak yeni politikalar geliştirmenin önemini ortaya koyan araştırmalar yapılmakta ve hükümetlerin dikkatine sunulmaktadır (OECD, 2006; OECD 2007a; OECD 2007b'den alıntılayan Taylor, 2011: 3). Günümüzde konuya dair uygulanmakta olan politik reformlar erken emekliliğin zorlaştırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi ve bireysel emekliliğin özendirilmesi gibi yöntemler ile emeklilik sistemi üzerinde yoğunlaşmaktadır (OECD, 2009; OECD, 2006'dan alıntılayan Taylor, 2011: 14; Pensions at a Glance, 2013: 18). Geleceğe dönük politik planlar arasında ise evlerin ihtiyaca uygun olarak modifiye edilmesi, esnek çalışma saatlerinin ve kademeli emeklilik sisteminin geliştirilmesi ve yaşam boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması yer almaktadır (Taylor, 2011: 14,17,18).

Erken emeklilik gerçeğine farklı bir yaklaşım sergileyen Berry (2010: 7), çalışmasında erken emekliliğin düzeltilmesi gereken bir problemmiş gibi görülmek zorunda olmadığını, bazı insanlar emekliye ayrılmaya zorlanırken bazılarının da çalışan maaşına artık ihtiyaç duymadıkları için kendi istekleriyle emekliye

ayrıldıklarını, önemli olanın "kademeli emeklilik" gibi hem birey hem de toplum ve ekonomi için faydalı olan bir emeklilik sisteminin hayata geçirilmesi olduğunu dile getirmektedir. Bu yaklaşımın ardında, yaşlı çalışanların hala çalışmaya devam edebilecek durumda olmalarına rağmen emekliye ayrılmak zorunda kaldıkları, çünkü iki uç seçenek olan tam zamanlı çalışmaya devam etmek ile tamamen çalışmaktan vazgeçmek arasında seçime zorlandıkları düşüncesi yer almaktadır (Kuhn, 2010'dan alıntılayan Taylor, 2011: 17). Bu nedenle devletler seviyesinde kademeli emekliliğe artan bir ilgi vardır ve bazı teorisyenler uygulamaya geçilmesinin an meselesi olduğunu düşünmektedirler. Çok sayıda yaşlı çalışan açısından iş hayatından emekliliğe ani bir geçiş hem sosyal hem de ekonomik zorluklara yol açmaktadır. Bu nedenle kademeli emekliliğin istenen ve faydalı bir seçenek olacağı düşünülmektedir. Fakat bununla beraber, kademeli emeklilik tipinin yalnızca belli statüde çalışanlara açık olacağını iddia eden çalışmalar da mevcuttur (Vickerstaff, 2007'den alıntılayan Berry, 2010: 17, 18).

Emeklilikte geçirilen sağlıklı yılların artması durumu ile beraber tüm bu politik ve ekonomi odaklı çalışmaların yanı sıra, erken yaşlılık döneminde yaşam memnuniyeti hususundaki çalışmalar da artmıştır. Bu çalışmalarda yaşam memnuniyeti yalnızca ekonomik gelişimle alakalı görülmeyip, ayrıca muhtelif tecrübeler ve yaşam koşulları ile de belirlenmektedir. Yaşam memnuniyetinin artan yaşla beraber azaldığı görülmektedir ve OECD ortalamasında 2007 ve 2012 arası dönemde yaşam memnuniyetindeki yaşa bağlı değişimin yakın değerleri şöyledir:

Tablo 9: 2007 ve 2012 Arası Dönemde Yaşam Memnuniyetindeki Yaşa Bağlı Değişimin Yakın Değerleri

	15-24	22-34	35-49	55-64	65+
2007	7.1	6.8	6.6	6.5	6.4
2012	7.2	6.7	6.6	6.4	6.3

Kaynak: *Society at a Glance*, 2014: 134, 135

Tüm bu çalışmalardan yola çıkılarak yaşlıların ücretli işlerinden köprü görevi görecek işler ile kademeli olarak ayrılmayı tercih ettikleri savunulmaktadır. Fakat Gauthier ve Smeeding'e göre (2003: 251) yaşlılık döneminde ücretli işlere alternatif olabilecek ücretsiz işler hakkında çok az şey bilinmektedir. Bağımlı nüfusun artması

ile beraber önümüzdeki yıllarda emekli bireylerin toplumsal ve ekonomik katkısı daha da önemli bir hale gelecektir ve OECD, bu sağlıklı ve ücretsiz işten bağımsız yıllarda gönüllü çalışmalara katılımın yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması üzerinde önemle durmaktadır. Bununla birlikte bilinen bir gerçek şudur ki yaşlı çalışanların mesai saatlerinin azaltılması ve esnetilmesi, kalan zamanlarını gönüllülük ve torunlarına bakmak gibi kişisel ilgileri ile doldurmalarına ve yaşam boyu öğrenme süreçlerine katılmalarına fırsat verecektir (Holmes, 2011; Kuhn, 2010'dan alıntılayan Taylor, 2011: 17). Bu türlü bir yaşlılık döneminin yaşam memnuniyetini de artıracağı düşünülmektedir.

Neticede, demografik değişim negatif etkilere sahip olmak zorunda değildir, sağlıklı ve aktif bir yaşlanmayı destekleyip sağlayacak politikalar ile bu değişimin toplum üzerindeki etkisi azaltılabileceği gibi, yaşlı bireylerin birer çalışan, tüketici, gönüllü ve bakıcı olarak aktif ve üretici vatandaşlar olmaya devam etmeleri sağlanabilir (Taylor, 2011: 29). Demografik yaşlanma bu açıdan ele alındığında çalışma, emeklilik, eğitim ve serbest zaman[2] üzerine yeni tanımlar geliştirilmesi için bir fırsat olarak da algılanabilir (The Denver Summit of theEight, 1997: 1).

1.2. Doğulan Yerin Dışında Yaşlanma

Dünya çapında yaşlı nüfusun sayısında görülen artışın ortaya çıkardığı güncel ve yeni durumlardan biri, "göçmen iken yaşlanma" olgusudur (Jackson, 2002: 825). Bu araştırmanın çalışma grubu olarak ele aldığı, Avrupa'ya göçün ilk dönemlerinde genel nüfusa oranla genç olan göçmen nüfusu, günümüzde artık yaşlı kategorisine girmektedir (Ingleby, t.y.: 7). Nerede ise tüm sanayileşmiş ülkelerdeki emekliye ayrılmış ya da ayrılmak üzere olan göçmenlerin sayısında ciddi bir artış görülmektedir ve bu toplumsal gerçek yaşlılık sosyolojisi çalışmaları ile beraber göç sosyolojisini de etkilemiştir. Bu nedenle günümüzde göç sosyolojisi çalışmaları "iş" ile sınırlandırılmamakta olup (François ve Wolff, 2012: 442), göç çalışmalarına

[2] Bu tezde İngilizce 'deki "leisure time" kavramı Türkçe 'de "serbest zaman" olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde "free time" da "boş zaman" olarak çevrilmiştir. Her iki kavramsallaştırma da M. Tayfun Amman'ın *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri* (2007: 163) eserinden alınmıştır.

"göçmenlerin yerleştikleri ülkede yaşlanması" adında yeni bir fenomen eklenmiştir (Bolzman, Fibbi, Vial, 2007: 1359).

Yaşlılık ve göç sosyolojisi literatüründe etnisitenin yaşlanma tecrübesi üzerinde yoğun bir etkisi olduğu kabul edilmektedir (Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 27). Bu nedenle "doğulan-yerde-yaşlanma" ile "doğulan-yerin-dışında-yaşlanma" arasındaki ayrıma dikkat çekilmekte olup (Jackson, 2002: 825), göçmen yaşlılığının farklı duyarlılıkları olan ve bu farklılıklar göz ardı edilmeden çalışılması gereken özel bir yaşlılık sosyolojisi alanı oluşturduğu düşünülmektedir.

Yaşlılık sosyolojisi ve göç çalışmalarının, göçmenlerin yaşlanması olgusunda bulduğu bu temele uygun veri sağlayabilmesi için yaşlılık araştırmalarında birbirinden ayrılmış ulusal ve kültürel perspektiflerin ötesine geçilmesi ve uluslararası bir boyut kazanılması gerekmektedir (Berry, 1990; Bhatia & Ram, 2001'den alıntılayan Jackson, 2002: 828). Yaşlılık sosyolojisi alanında başından beri disiplinler arası bir çalışma yürütülmüştür (Marshall, 1996'dan alıntılayan Willson, 2007: 151). Bunun için de yaşlanma süreci ele alınırken hem birey hem de toplum dikkate alınarak eklektik bir yaklaşım sergilenmiştir. Birey bazında kişinin artan demografik yaşlanmanın bir üyesi olmasının yanı sıra yaşlanmanın temel süreç ve mekanizmalarını hücre ve organizma bazında deneyimleyediği göz önüne alınır iken, yaşlanmanın sanayi toplumlarında devlet politikaları ve toplumsal organizasyonun bir boyutu olduğu da unutulmamıştır. Zira yaşlanmaya dair problemler ancak bu disiplinler arası çalışmalar ile yeterince anlaşılabilmektedir (Bengtson, Rice ve Johnson, 2000: 15).

1.2.1. Göçmen Yaşlılar

Demografik yaşlanma ve uluslararası göç, ekonomik gelişmenin ve sosyal modernizasyonun sonucu olan süreçlerdir. Nüfus üzerindeki etkileri ise çok çeşitlidir. Bu nedenle her iki konu da hem uluslararası organizasyonların hem de ulusal hükümetlerin artan ilgisine mazhar olmaktadır (Ruspini, 2009: 4).

Konuya Avrupa özelinde bakıldığında son yarım yüzyıldır demografik yaşlanma ve göçün, hem genel nüfustaki yaş ve etnik kompozisyon üzerinde etkili

olduğu hem de makroekonomik yönetimden toplum ilişkilerine kadar iç politik gündem üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda sosyodemografik değişim üzerinde baskın birer süreç oldukları kabul edilmektedir (Warnes vd, 2004: 308). Neticede demografik yaşlanma ve göç süreçleri farklı sosyo-ekonomik alanlarda sahip oldukları rolleri nedeni ile pek çok Avrupa ülkesinin politik gündeminde geniş bir yer edinmişlerdir (Ruspini, 2009: 4). Göçmenlerin yaşlanması olgusu, özellikle de gelir desteği, sağlık ve bakım konularındaki ihtiyaçlarının değişimi ile beraber bir bütün olarak göçmen nüfusun ihtiyaç ve kaynaklarını da değiştirmiştir (Warnes ve Williams, 2006: 1267).

Bu bölümde Avrupa nüfusundaki dengeler üzerinde etkili olan göçmen nüfus hakkındaki çalışmalarda kullanılan tanım ve kategorilere dair bilgiler paylaşılacaktır. OECD yayımlarından *Factbook*'a göre (2014: 24), göçmen nüfusun tanımlanmasında en yaygın kullanıma sahip olan iki kriter "milliyet" ve "doğulan yer"dir. Bu kriterlerden yola çıkılarak iki tanım geliştirilmiştir: "yabancı-doğumlu nüfus" ve "yabancı nüfus". Yabancı-doğumlu nüfus kapsamında kendi doğdukları ülkelerinden şu anda yerleşik durumda oldukları ülkeye göç etmiş olan herkes ele alınmaktadır. Yabancı nüfus ise hala kendi doğdukları ülkenin vatandaşlığını taşıyan bireyleri içermektedir.

Dolayısı ile bu tanımlar içinde çifte vatandaşlar yabancı nüfus içinde yer almaktadır. Bu noktada ilerleyen bölümde ayrıntıları paylaşılacak olan şu bilgiye özetle yer verilmesi gerekmektedir ki, Hollanda'da yaşayan Türk bireyler arasında birinci nesil ya sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır ya da çifte vatandaştır. İkinci neslin ise çoğunluğu çifte vatandaştır. Bu tanımlamalar esas alındığında hem birinci hem de ikinci neslin yabancı nüfus içine dâhil edildiği görülmektedir. İkinci nesilden ancak ebeveynlerinin geldiği ülkenin vatandaşlığını taşımayanlar –ülkeden ülkeye değişerek- yabancı nüfus kategorisine girmemektedir. Tablo ile belirtmek gerekirse Yabancı-doğumlu ve Yabancı Nüfus İstatistikleri şöyledir:

Tablo 10: Yabancı-doğumlu ve Yabancı Nüfus İstatistikleri

	Genel Nüfusa Oranla Yüzde Olarak								Tüm Yabancı-doğumlulara Oranla Yüzde Olarak
	Yabancı-doğumlu Nüfus				Yabancı Nüfus				Yabancı-doğumlu Vatandaşlar
	1995	**2000**	**2005**	**2011**	**1995**	**2000**	**2005**	**2011**	**2011 ya da En Güncel Olan Veri**
Fransa		10.1	11.3	11.6	1.3	1.8	2.2	3.4	53.2
Almanya	11.5	12.5	12.6	13.1				6.0	52.6
Hollanda	9.1	10.1	10.6	11.4					67.3

Kaynak: *Factbook,* 2014: 25; (Orijinal kaynakta veri yoksa boş bırakılmıştır)

Türk göçmenlerin yoğun olduğu üç Avrupa ülkesinde de genel nüfusa oranla yabancı-doğumlu olan nüfusun payı yakın seviyelerdedir. Genel nüfusa oranla yabancı-doğumlu nüfusun yaklaşık yüzdeleri şöyledir:

Tablo 11: Genel Nüfusa Oranla Yabancı-Doğumlu Nüfusun Yaklaşık Yüzdeleri

	2000	**2011ya da En Güncel Olan Veri**
Fransa	10	12
Almanya	12.5	13
Hollanda	10	11.5

Kaynak: *Factbook,* 2014: 25

Aşağıdaki veriye bakıldığında 2001 yılında Hollanda'nın OECD ortalamasının eşitinde bir artış yaşar iken, Almanya'nın OECD ortalamasının üstünde bir yabancı-doğumlu nüfus artışı yaşadığı görülmektedir. 2011'de ise Hollanda OECD ortalamasının altında bir artış yaşar iken, Almanya OECD ortalamasının eşitinde kalmaktadır. Fransa her iki yılda da OECD ortalamasının altında kalan bir artış yaşamaktadır. Genel nüfus içindeki yabancı-doğumlu nüfusun değişimi yüzdeleri yaklaşık olarak şu şekildedir:

Tablo 12: Genel Nüfus İçindeki Yabancı-Doğumlu Nüfusun Değişim Yüzdeleri

	2001	2011
Fransa	7	9
Almanya	12.5	13
Hollanda	10	11.4
OECD	10	13

Kaynak: *Society at a Glance*, 2014: 91.

Avrupa'daki göçmen nüfusun sosyal bilimler literatüründe ve devletler üstü organizasyonların raporlarında ele alınışındaki kategoriler de bilinmesi gereken önemli ölçüt ve kavramlar sunmaktadır. Göçmen nüfusun "kalıcı uluslararası göç" durumu üzerine olan ayrımları ve ölçütleri *Society at a Glance* (2014: 90)'te bulmak mümkündür. Kalıcı uluslararası göç durumu beş kategoriye ayrılmıştır: 1) iş nedeni ile göç edenler, 2) serbest dolaşım hakkı ile göç edenler, 3) ailecek göç edenler, 4) insani nedenlerle göç edenler, 5) diğer nedenlerle göç edenler.

Öte yandan konu yaşlı göçmenler ve göçmen iken yaşlananlar özelinde ele alındığında Avrupa'da üç grubun ayırt edildiği görülmektedir: 1) yerleştikleri ev sahibi ülkede yaşlanmış olan göçmenler, 2) aileleri ile birleşmek için yaşlılık döneminde göç edenler, 3) doğdukları ülkeye yaşlılık döneminde geri göç edenler. Warnes ve Williams (2006: 1263) bu üç grubu belli başlı üç arketip formda toplamaktadır: 1) iş göçü, 2) emeklilik göçü, 3) iş göçlerinin geri dönüşüdür.

Bu çalışmanın saha araştırmasında ele alınan çalışma grubu, yukarıdaki kategorilerden "iş nedeni ile göç eden" ve "yerleştikleri ev sahibi ülkede yaşlanmış" olan birinci nesil göçmenlerdir. Varış noktası olan ülkelere erken çalışma ve çocuk yetiştirme dönemlerinde yerleşmiş olan bu dikkate değer sayıdaki iş göçmeni, bugün yaşlılık dönemine ya ulaşmıştır ya da yaklaşmıştır (Warnes ve Williams, 2006: 1261,1262). Günümüzde Avrupa'daki bu "yaşlanmış iş göçmenleri"nin sayısı hızla artmaktadır (Warnes vd., 2004: 311). Bu nedenle literatürde çok sayıda özelleşmiş çalışma bulunmaktadır. Yaşlılık ve göç sosyolojisi üzerine olan çalışmalara genel bir hâkimiyet kazanıldıktan sonra literatürden yalnızca bu grubu konu alan çalışmalar seçilerek çalışma sınırlarına odaklanan bilgi derlenmiştir.

Bu odaklanma dâhilinde öncelikle anlaşılması gereken iş göçmenlerinin sosyal bilimlerdeki bireysel, toplumsal, kurumsal, ekonomik ve siyasi konumudur. İş göçmenlerinin göç etme motivasyonları ve sonuçları üzerine olan çalışmalarında Warnes ve Williams (2006: 1263,1264) önemli veriler sunmaktadır. Çalışmaya göre işçi göçmenler genellikle en çok Batı Avrupa'nın büyük şehirlerini tercih etmektedir. İş göçmenlerinin göç etmelerindeki mantıksal temel, gerekçe ve içerimler arasında ortalama gelir ile beraber bireysel ve ailevi yaşam beklentisini artırmak, baskıcı ve ket vurucu bir politik sistemden kaçınmak, daha iyi sosyal ve ekonomik koşullara kavuşmak sayılmaktadır. İş göçünün göçenler üzerindeki etkileri arasında işçi dövizi kazanmanın olumlu etkisine rağmen yakınlık, etkileşim, yardım, bakım ve duygusal destek kaybı yaşamak ile yaşam tarzı ve değerlerinin muhtemel reddi ile mücadele etmek bulunmaktadır. İş göçünün göçmen çocukları ve torunları için sonuçları arasında farklı bir kültürde doğup büyümek ya da büyümenin beraberinde getirdiği karışmış ve melez kimlikler ve diller yer almaktadır.

Warnes ve Williams'ın çalışmasında (2006: 1264) iş göçünün alıcı ülke açısından mantıksal temel ve gerekçelerine bakıldığında iş ve yetenek açıklarını kapamak, ücret artışı yönündeki baskılarda seçici bir azalma sağlamak, çıkar ve vergi hasılatı kazanmak, ekonomiyi canlandırmak bulunmaktadır. İş göçünden göçmenler haricindeki ana yarar sağlayan kişi ve kurumlar arasında işverenler, girişimciler, şirket ortakları, devlet finansı, mülkünü kiraya veren mal mülk sahipleri yer almaktadır. İş göçünün toplum, ekonomi ve çevresel sonuçları arasında büyük şehirlere yoğunlaşan göçün varış noktalarındaki etnik ve kültürel kompozisyonun ve yapılaşmanın değişimi ele alınmaktadır.

İş göçmenlerinin sosyolojik durumu açıklandıktan sonra yapılması gereken ikinci şey, yaşlanan göçmenler olgusunu ele almaktır. Avrupa'daki yaşlı göçmenler sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan son derece heterojen bir gruptur (AAMEE, 2008; Carbonelle, 2009'dan alıntılayan Ruspini, 2009: 5; Silveira ve Allebeck, 2001'den alıntılayan Warnes ve Williams, 2006: 1262; Ingleby, t. y.: 3). Bu nedenle ihtiyaçları ele alınırken sadece göçmen ya da sadece yaşlı olmalarına odaklanılması yetersiz bir yaklaşıma neden olmaktadır. Bu grup yalnızca köken, kültürel ve etnik

karakterleri açısından değil aynı zamanda çocuk yetiştirme ve sosyal ağ kurma konularında da farklılaşmaktadır. Ayrıca ücretli çalışma hayatından sonra emekliye ayrılınca yeni tatmin edici rollerin geliştirilmesi ve hayatını kendi başına idame ettirememe durumunda resmi olmayan aile ve toplumsal desteğe dayanma ya da resmi kurumları tercih etme gibi seçimlerinde de önemli derecede farklılaşmaktadırlar (Silveira ve Allebeck, 2001'den alıntılayan Warnes ve Williams, 2006: 1262). Şunu belirtmekte de fayda vardır ki göçmen yaşlıların ihtiyaçları gibi kaynakları da farklı farklıdır. Örneğin bazı göçmen yaşlılar yerlilere nazaran aile desteğine daha fazla yaslanabilmektedir (Warnes ve Williams, 2006: 1268). Ortaya çıkan farklılıklara rağmen bu heterojen grubun genellikle ortaklık sergilediği bir konu ise sahip olunan çocuk sayısıdır. Birinci neslin doğurganlık oranları genellikle kendi ülkelerindeki yaşıtlarına kıyasla düşük olup, uyum sağladıkları ev sahibi ülkeden ise daha yüksek kalmaktadır (Bolzman, Fibbi, Vial, 2001'den alıntılayan Ruspini, 2009: 9).

Avrupa'daki yaşlanmış iş göçmenleri düşük eğitim seviyesine sahip, niteliksiz işlerde düşük ücretler karşılığında çalışmış olan kişilerdir. Göçmenlik süreçlerinde ev sahibi nüfusa kıyasla kötü sağlık durumu ve mesken koşulları da dâhil pek çok dezavantaj ve mahrumiyet yaşamış olan bu grup, yerel dili öğrenme konusunda az şansa sahip olmuştur ve sıklıkla kültürel aşağılanmalar ve ırkçı ayrımlara maruz kalmışlardır (Warnes vd. 2004: 311,312). Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer'in (2002: 241) yaptığı çalışmaya göre, birinci nesil göçmenlerin bir bütün olarak yaşamlarından duydukları memnuniyet seviyesi düşüktür.

Bu gibi sebeplerle Batı Avrupa'daki yaşlı insanlar arasında sosyal olarak en çok dışlanmış, en dezavantajlı durumda olanların yaşlanan iş göçmenleri olduğu ifade edilmektedir (Brockmann ve Fisher 2001; Burholt, 2004a, 2004b; Chau ve Yu 2000; Yu 2000'den alıntılayan Warnes ve Williams, 2006: 1262). İhtiyaçları millete, etnisiteye ve dini mensubiyete göre değişen bu grubun tamamının olmasa da bir kısmının aşması gereken ev sahibi ülkenin diline hâkimiyet geliştirme problemleri vardır ve kişisel ve bedensel bakım konusunda çok farklı kültürel normlara

sahiptirler. Bunlar, sosyal dışlanma açısından önemli sorunlar oluşturmaktadır (Cylwik 2002; Gardner 2002'den alıntılayan Warnes ve Williams, 2006: 1267,1268).

Yaşlanan iş göçmenlerinin bu durumda kalmalarının nedenlerinden biri, ev sahibi ülkelerin hükümetlerinin uluslararası iş göçmenlerine tanıdıkları "misafir işçi statüsü"nün temelini oluşturan geçicilik durumundan uzun süre vazgeçmemiş olmalarıdır. Hollanda örneğinde, özellikle Türkiye ve Fas'tan giden iş göçmenlerinin dönmeyip ailelerini de getirerek yerleşmesi hükümetin beklemediği bir durum oluşturmuştur. Bu iki grup entegrasyon sıkıntısı çekmiştir çünkü misafir işçiler olarak uyum sağlamaları pek desteklenmemiştir (Ingleby,t. y.: 1-2).

Hükümetler tarafından uzun yıllar boyunca "kitlesel geri dönüşü miti"ne bağlı kalınmış ve "aile birleşmesi göçü" çok geç tanınmıştır. Bu geçicilik beklentisinin sonucu olarak da, sosyo-kültürel ve sağlık-refah konuları gibi uzun vadeli politik uygulamalar yerine, kısa dönemli ekonomik sorunlar üzerinde politika üretilmiştir. Fakat zamanla görülmüştür ki, pek çok uluslararası iş göçmeni emeklilik dönemlerinde ve sonrasında da geri dönmeyip kalmaktadır (Warnes ve Williams, 2006: 1267) ve neticede geçici olması beklenen misafir işçi statüsü, kalıcılık kazanmıştır.

Aile birleşmelerinin kabulü ile beraber geniş Müslüman toplulukları 1970'lerin ikinci yarısından itibaren Avrupa'ya gelmeye başlamıştır ve 1980'lerde birinci neslin çocukları, yani Avrupa'da yetişen ikinci nesil Müslüman gençler, eğitim sistemine ve iş/emek piyasasına girmeye başlamışlardır. Batı Avrupa ülkeleri arasında genel nüfus içinde Müslümanların en yüksek olduğu ülkeler arasında Fransa'nın ardından Hollanda, Danimarka, İsviçre ve Almanya gelmektedir. Ulusal istatistik ajanslarından alınan ve tahmine dayalı olduğu ifade edilen sayısal veriler ise şöyledir:

Tablo 13: Müslüman Nüfusunun Genel Nüfusa Oranı

	Fransa	Hollanda	Almanya
Müslümanların Nüfusa Oranı	%6.4- %9.6	%5.8	%3.6-%4.2

Kaynak: FORUM, *FactBook,* 2008: 11

Göç ettikleri ülkede kalıcı oldukları anlaşılan iş göçmenleri, emeklilik yaşına ulaştıkları yakın dönemde ise diğer pek çok kararlarında olduğu gibi emeklilik yıllarına dair planlarında da göçmen olmanın özel koşulları ile karşılaşmışlardır. Nitekim Bolzman, Fibbi ve Vial'ın (2007: 1360) çalışmasına göre Avrupa'daki yaşlanmış iş göçmenleri emekliye ayrılmanın sosyal durumlarında sebep olacağı değişiklikten ve hayatlarının geçeceği yeni aşamadan yana, diğer tüm yaşlı kategorilerine kıyasla daha fazla etkilenmektedirler. Bu durumun sebebi, iş göçü ile gelip yerleştikleri misafir ülkede bulunmalarını haklı çıkaran şeyin yaptıkları iş olduğu yönündeki algıdır.

Bolzman, Fibbi ve Vial'ın (2007) göçmenler ile emeklilik planları üzerine yaptığı mülakatlarda, çoğunun yılın bir kısmını adapte oldukları ülkede diğer kısmını ise geldikleri ülkede geçirmek istediğini bulgulamıştır. Sonuçlara göre 55-59 yaş grubu gelip gitmeyi tercih ederken, 60-64 yaş grubu göç ettikleri ülkede kalmayı daha çok tercih etmektedir. Kadınların kalma tercihleri ise millet fark etmeksizin erkeklere oranda daha yüksek çıkmıştır (A.e.: 1362, 1363).

Araştırma sonuçlarında Bolzman, Fibbi ve Vial, memleketinde çocuğu olan kişilerin yerleşim seçiminin geri dönmekten yana olduğu öte yandan tüm çocukları göç ettikleri ülkede olanların ise ya hiç dönmemeyi ya da çocuklarını düzenli olarak görecek şekilde gidip gelmeyi seçtiklerini kaydetmiştir (A.e.: 1364). Memlekete geri dönme dileği ile sağlık arasında ise az bir ilişki bulmuştur (A.e.: 1365). Ekonomik durum ile geri dönüş arasındaki ilişkide, ekonomik zorlukları olup memleketinde kendine ait bir evi de olmayanların kalmayı tercih ettiğini görmüştür (A.e.: 1366). Ev sahibi ülke ile güçlü kültürel ve sembolik bağlar kurmuş olmanın kalmak yönünde kararı arttırdığı ifade eden Bolzman, Fibbi ve Vial gelinen ülke ile bağların güçlü olması ise dönüşü arttırdığını çalışmasında belirtmiştir (A.e.: 1367).

Avrupa'da yaşlanan iş göçmenlerinin sosyal durumu üzerine yapılan çalışmalarda dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, göçmenleri pasif alıcılar olarak görme tuzağından kurtulmaya duyulan ihtiyaçtır. Göçmenler kendi yaşam kalitelerini ilerletmek ve politik gündemi şekillendirmek konusunda pasif değildirler

ve neticede topluluklarının ihtiyaçlarına dair bilgiye birinci elden sahiptirler (Hardill v. d. 2005; Helset v. d. 2005'ten alıntılayan Warnes ve Williams, 2006: 1268).

Bu akademik analizlerin yanı sıra 2012 yılında OECD "Yaşadığınız ülke veya şehir, diğer ülkelerden gelen göçmenler için iyi bir yer mi yoksa kötü bir yer mi?" sorusu ile bir araştırma gerçekleştirmiştir. Benzer bir soru bu tezin saha araştırmasında da kullanılmış olup sonuçları üçüncü bölümde paylaşılacaktır. *Society at a Glance*'in (2014) *göçmen toleransı* araştırmasının sonuçları sayısal veriler ile şu şekildedir:

Tablo 14: Göçmen Toleransı

	2012	2007-12 Değişimi
Fransa	75	-2
Almanya	83	+7
Hollanda	84	-1
Türkiye	53	-8
OECD	73	-1

Kaynak: *Society at a Glance*, 2014: 137

Bu tablonun paylaşılmasının sebebi, tezin devamı okunur iken göçmenlere yönelik genel yaklaşım hakkında fikir sahibi olunmasıdır. Tablodaki rakamlara göre 2007-2012 arası dönemde OECD ortalamasında, Hollanda'da ve Fransa'da göçmen toleransı az da olsa düşmüş iken, Almanya'da yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de ise oldukça düşmüştür.

1.2.2. Hollanda'daki Türk Yaşlıların Sayısal Verileri

Şimdiye kadar dünya genelindeki demografik yaşlanma ve Türkiye'den giden göçmenlerin yoğun olduğu Fransa, Almanya ve Hollanda'daki göçmen nüfusuna ve demografik yaşlanmaya dair sayısal veriler ve sosyal bilimsel çalışmalara yer verildikten sonra bu bölümde ise Hollanda'ya odaklanan veriler sunulacaktır.

Hollanda eski bir göç ülkesidir ve diğer Batı Avrupa ülkeleri ile beraber yarım yüzyıl önce iki büyük göçe tanık olmuştur. Bunlardan biri iş göçü, diğeri ise eski koloni göçüdür (Denktaş, 2011: 49). 1960 ve 1970'lerdeki bu göç dalgasının sonucu olarak bugün Hollanda'da, sayıca Batılı göçmenlerden daha kalabalık olan

dört büyük Batılı olmayan göçmen grup bulunmaktadır. Bunlar Türk, Faslı, Surinamlı ve Antillerli gruplardır (Denktaş, 2011: 31). Bu gruplar arasından Türkiye ve Fas kökenliler iş göçü ile, Surinam ve Antiller kökenliler ise dekolonizasyonun bir sonucu olarak göç etmişlerdir (Denktaş, 2011: 49).

Hollanda'daki genel nüfus içinde Batılı olmayan göçmenler kayda değer bir orana sahiptir. Hollanda Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (SCP) yayımladığı Bijl ve Verweij'a ait (2012: 243) *Measuring and Monitoring Immigrant Integration in Europe* isimli araştırmaya göre, Hollanda nüfusunun %11,2'sini Batılı olmayan göçmenler, %9,1'ini de Batılı göçmenler oluşturmaktadır ve bu bulgular şu anlama gelmektedir ki Hollanda'da yaşayan her 5 kişiden 1'inden daha fazlası göçmen geçmişine, her 10 kişiden 1'inden daha fazlası da Batılı olmayan göçmen geçmişine sahiptir.

Türkler, bugün Hollanda'daki en büyük göçmen grubu oluşturmaktadır. Türk göçmenlerin genel Hollanda nüfusu içindeki sayı ve oranları Statistics Netherlands'in 1 Ocak 2010 sayımına göre şöyledir:

Tablo 15: 1 Ocak 2010'da Türk Göçmenlerin Genel Hollanda Nüfusuna Oranı

		Toplam (binler)	%
Yerli Hollandalılar		13,215	79.7
Batılı olmayan göçmenler		1,858	11.2[3]
	Türkiye	384	2.3
	Fas	349	2.1
	Surinam	342	2.1
	Antiller	138	0.8
	Diğer	150	0.9
Batılı göçmenler		1,501	9.1

Kaynak: Bijl ve Verweij, 2012: 244.

Türk nüfusun Hollanda'ya göçünden günümüze kadar geçen yerleşme döneminde yaşadığı demografik değişimi ele alan çalışmalarında Haug, Compton ve Courbage (2002: 272) alıntıladıkları veriler ile değişimi açıkça ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre Hollanda'nın 1960 ve 70'lerde "misafir işçi" olarak ithal ettiği ilk

[3] Tablodaki sayısal veri kaynaktan birebir alınmıştır ve uyuşmazlık kaynaktaki veriye aittir.

nesilde, göçün genel karakterine uygun olan seçici ve dengeli bir cinsiyet ve yaş dağılımı olmadan, genç erkeklerin baskın olduğu orantısız bir dağılım vardı. 1976'ya gelindiğinde ise hala Türk göçmenlerin çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu ve yaşlarının da 25-44 aralığında değiştiği görülmektedir. Bu yaş ve cinsiyet dağılımı aile birleşmesi göçü ile beraber daha dengeli bir hale gelmiş olup ancak 1990'dan sonra yeni gelen göçmenlerde tam anlamı ile bir cinsiyet dengesi sağlanmıştır.

Haug, Compton ve Courbage'ın yaptıkları alıntılara göre (2002: 273) 1990-99 arası döneme gelindiğinde, Türk göçmenlerin mevcut demografik durumunda yeni bir değişim başlamış olup 15 yaş altı kesim azalırken 55 yaş üstü nüfus genişlemiştir. Bu durum, düşük doğum oranı ve geç yaşta evlenme ile birinci nesil göçmen Türklerin yaşlanması sürecinin ortak sonucudur (A.e.: 274).

Denktaş'ın (2011) çalışmasına göre Hollanda'daki yaşlı göçmen grubunun sayısı, geri dönüş göçünün nadir olmasının da sonucu olarak, Türkler dahil olmak üzere tüm gruplarda artmaktadır. Bu konuda sayılar şu şekildedir:

Tablo 16: Hollanda'daki Yaşlı Göçmen Sayısı

	2003	2020
55+ Göçmen nüfusun sayısı	116.446	353.985
55+ Göçmen nüfusun tüm göçmen nüfusa oranı	%7.2	%14.6

Kaynak: *Denktaş,* 2011: 31, 49

Tablo 17: Hollanda'daki Türk Göçmenlerin Sayısındaki Nesil, Yaş Grupları ve Yıllara Göre Değişimi

		0-20 Yaş		20-65 Yaş		65 yaş ve üstü	
		1. Nesil	2. Nesil	1. Nesil	2. Nesil	1. Nesil	2. Nesil
1996	Genel Nüfus	168.552	566.054	1.002.628	580.925	112.926	67.630
	Fas	26.579	80.660	112.148	3.855	1.845	1
	Antiller						
	Surinam	17.798	82.907	152.551	18.012	8.917	430
	Türkiye	18.248	96.427	146.807	7.815	2.193	24
2014	Genel Nüfus	136.047	783.789	1.465.582	832.356	216.868	160.102
	Fas	3 936	138 714	144 312	67 961	20 072	1
	Antiller	6 681	37 185	64 991	27 057	6 832	207
	Surinam	4 270	79 503	151 720	86 781	24 873	1 144
	Türkiye	4 950	117 084	169 323	84 529	20 486	42

Kaynak: CBS, erişim tarihi, 20.06.2014

Tablo 18: Birinci Nesil Kapsamına Giren Türk Göçmenlerin 1996 ve 2014 Yıllarındaki Sayısı

		Tüm Yaşlar	
		1. Nesil	**2. Nesil**
1996	Genel Nüfus	1.284.106	1.214.609
	Fas	140.572	84.516
	Antiller		
	Surinam	179.266	10. 349
	Türkiye	167.248	104.266
2014	Genel Nüfus	1.818.497	1.776.247
	Fas	168 320	206 676
	Antiller	78 504	64 449
	Surinam	180 863	167 428
	Türkiye	194 759	201 655

Kaynak: CBS, Erişim tarihi: 20.06.2014

Bu çalışmanın araştırma konusu olarak aldığı 65 yaş ve üstü birinci nesil Türk göçmenlerin sayısı aşağıdaki gibidir. 1996'dan 2014'e kadar olan dönemde sayının yaklaşık 10 kat arttığı görülmektedir.

Tablo 19: 65 Yaş ve Üstü Birinci Nesil Türk Göçmenlerin Sayısı

		65 yaş ve üstü		
		Toplam	1. Nesil	2.Nesil
1996	Genel Nüfus	2 060 872	112 926	67 630
	Fas	1 846	1 845	1
	Antiller			
	Surinam	9 347	8 917	430
	Türkiye	2 217	2 193	24
2014	Genel Nüfus	2 919 024	216 868	160 102
	Fas	20 073	20 072	1
	Antiller	7 039	6 832	207
	Surinam	26 017	24 873	1 144
	Türkiye	20 528	20 486	42

Kaynak: CBS, Erişim tarihi: 20.06.2014

Bu tablolarda yer alan verilerin ortaya koyduğu üzere Hollanda'da yaşayan yaşlı Türk bireylerin sayısı, ikinci neslin yaşlanma dönemine girmesi ile birlikte yakın gelecekte artacaktır.

1.3. Yaşlılık Teorileri

Yaşlanma üzerine olan bilimsel çalışmaların 75 yıl gibi kısa bir geçmişi vardır. Yapılan çalışmaların büyük kısmı araştırma üzerinedir ve bu araştırmalar sonucunda kapsamlı bilgiler edinilmiştir. Örneğin hücresel ve moleküler seviyede yapılan çok sayıda araştırma ile ve hafıza ve sağlığın yaşlılık ile ilişkisi üzerinde oldukça yoğun bilgi toplanmıştır (Bengtson v.d., 2009: 4). Yaşlılık sosyolojisi çalışmalarında da saha araştırmalarına büyük bir ilgi gösterildiği bilinmektedir. Bu süre içinde pek çok nitel ve nicel araştırma yapılmış olup, hem enlemesine hem de boylamasına bilgi birikimi oluşturulmuştur.

Öte yandan, yaşlanmaya dair sosyal teoriler ise ancak dünya savaşlarından sonra yaşanan demografik değişim sonucu oluşan "çalışan genç nüfus yetersizliği"ne çözüm arama ihtiyacı ile birlikte oluşturulmaya başlanmıştır (Powell ve Biggs, 2001'den alıntılayan Powell, 2001, parag.2). Bu nedenle sosyal yaşlılık teorilerinin

büyük kısmı 1950 ve 60'lardan beri oluşturulmuştur ve bazıları henüz tam anlamıyla test edilmemiştir. Sosyal teorilerin bu nispeten yakın tarihli gelişimine neden olansa, erken sosyal yaşlılık araştırmalarının teoriden ziyade uygulama odaklı olmasıdır. Bu çalışmalar sosyal fenomeni açıklamak yerine yaşlı insanların karşılaştıkları sorunlar olarak belirlenen emeklilik, hastalık veya yoksulluk gibi konularda çözüm aramaya yönelik olmuştur. Teorinin arka planda olduğu bu ilk çalışmalarda, yaşlanmanın kendisinin bile bir sorun olarak görüldüğü bilinmektedir (Hooyman v. d., 2015: 139). Teorilerin bu geç gelişimi literatürde, teorik derinliğin henüz tatmin edici noktaya ulaşamamış olduğu ve gelişmeye devam etmesi gerekliliği şeklinde vurgulanmaktadır (Bengtson v. d., 2009; Powell, 2001; Hooyman v. d., 2015; Willson, 2007).

Bengtson, Rice ve Johnson (2000: 8) teorilerin tarihsel gelişimini değerlendirir iken yaşlılık çalışmalarında teorinin değersizleştirildiğini ve bu durumun sebepleri arasında "grand teorinin" başarısız olması, disiplinler arası çalışmaya gösterilen direnç ve post modern epistemolojik eleştirilerin sayılabileceğini dile getirmiştir. Grand teori ile genellemelere karşı önyargı geliştiğini ifade eden Bengtson, Rice ve Johnson (A.e.: 9), "...kompleks sosyal fenomeni evrensel prensiplere süzme girişiminin, ancak hoş görülemez bir indirgemeye ve belki de eşitsizliklerin sürdürülmesine yol açabileceğinin düşünüldüğünü" alıntılamaktadır. Yazar, yaşlılık teorilerinde genel yaklaşımların çöküşüne örnek olarak ilişik kesme, aktivite ve modernizasyon teorilerinin güncel durumunu göstermektedir. Bu tür evrensel mekanizmalar öneren teorilerdeki sorunun, yaşlılığı tüm insanlar için aynı olan bir süreç olarak değerlendirmesi olduğunu düşünen yazar, yaşlılık tecrübesi kişilerin yaşam seyrindeki farklılıklara göre değişmekte olduğu için rol ve davranışların çeşitlendiğini gözden kaçırarak yaşlılığı genel bir süreç olarak açıklama girişiminin basitleştirici görüldüğünü alıntılamaktadır (A.e.: 10).

Yeterli teorik gelişimin sağlanamamış olması ile beraber iyi temellendirilmiş teorik bilgiye mutlak ihtiyaç vardır. Teorik bilginin önemi, araştırma verilerinin açıklanıp anlamlandırılması aşamasında ortaya çıkmaktadır. Anket, deney, gözlem,

görüşme vd. yöntemler ile toplanmış olan verinin arkasındaki "niçin" sorusu açıklanmadan yayım tamamlanmamalıdır (Bengtson, Rice ve Johnson, 2000: 15). Bu söz konusu niçin sorusu ise ancak teori ile ortaya çıkarılabilir. Çünkü teori sayesinde verinin betimlenerek ne olduğunun açıklanmasının ötesine geçilip arkasında yatan biyolojik, psikolojik veya sosyal süreçlerin nasıl ve niçin olduğuna dair bir açıklama getirilmekledir (Bengtson v. d., 2009: 5). Neticede araştırma ile elde edilen veri ve gerçeklerin açıklanıp anlamlandırılması teori sayesinde olmaktadır (Bengtson, Rice ve Johnson, 2000: 4).

> "Teori olmadan biricik çalışmaların ancak az bir etkisi olmaktadır... Biz, araştırmacıların bulgularını daha geniş bir araştırma bağlamında yorumlamak ve açıklamak için birer teorisyen gibi davranma sorumluluğu olduğunu öneriyoruz (Bengtson, Rice ve Johnson, 2000: 15)".

Bir teoriye dayanmayan çözüm araştırmaları ne yazık ki birçok soruna neden olabilmektedir zira teori olmadan araştırma bulgularının ortaya koyduğu olguların arasındaki ilişkiler anlaşılamaz. Bu duruma literatürden bir örnek verilecek olursa, sosyal destek ile öznel iyi oluş hali arasında kurulan hatalı ilişkinin sonuçları gösterilebilir. Bir dönem sosyal destek ile öznel iyi oluş hali arasındaki ilişkide abartılı bir desteğin kendine yeterliliği gerilettiği bilinmediği için uygulamacılar tarafından teşvik edilmiştir. Sonuç olarak da aile bakım stratejilerinde ve politik kararlarda kayda değer bir zorluk yaşanmıştır. Bu bağlamda denebilir ki, teoriler hem uygulamaların olası etkilerinin tahmin edilmesi ve değerinin anlamlandırılmasında hem de uygulamaların başarı ve başarısızlıklarından çıkarılacak birikimin artmasında etkili olmaktadır (Bengtson, Rice ve Johnson, 2000: 10,11).

İyi bir teori ampirik çalışmalardan elde edilmiş olan bulguları özetleyip ilişkilendirerek özet bir durum ortaya çıkarır, fenomenler arasındaki ilişkileri tanımlamakla kalmayıp neden ve nasıl ilişkili olduklarını da açıklar ve henüz bilinmeyen ve gözlenmeyen hakkında tahmin ortaya koyar. Teoriye bu gücünü veren şey dayandığı prensiplerdir (Bengtson, Rice ve Johnson, 2000: 5).

Teori, ortaya konduğu tarihsel, siyasal, coğrafi, felsefi zeminden mutlaka etkilenmektedir ve bu değerlerin farkında olunması da teori inşasının önemli bir

parçasını oluşturmaktadır (Dilworth-Anderson ve Cohen, 2009: 489). Teoriler sıklıkla ortaya çıktıkları sosyal zamanın ve onları ortaya atanların norm ve değerlerini yansıtıp, sosyal fenomeni analiz etmekte uygun bulunan yola dair baskın kültürel görüşleri yansıtırlar (Turner, 1989'dan alıntılayan Powell, 2001, parag.2). 1950 ve 60'larda ABD yaşlılık çalışmalarında baskın olan iki işlevsel teori, ilişik kesme ve aktivite teorileri de bu normatif dokunun eseridir (Powell, 2001, parag.2).

1.3.1. Sosyal Yaşlılık Teorilerinin Tarihsel Gelişimi

1960'larda ortaya çıkan erken dönem yaşlılık teorilerinde yaşlı bireylerin aktif sosyal yaşamdan geri çekilmesi modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmüştür (Willson, 2007: 149). Erken teoriler arasında modernizasyon, rol, aktivite, ilişik kesme ve süreklilik teorileri bulunmaktadır. Bu erken teorilerde, bireylerin yaşlanma sürecinde kaybettikleri rollerin yokluğuna nasıl uyum sağladıkları konusuna odaklanılmıştır ve "normal yaşlılık" nasıl olmalı sorusuna cevap aranmıştır (Hooyman ve ark, 2015: 140; Powell, 2001, parag.2; Willson, 2007: 149).

Aktivite, ilişik kesme ve süreklilik teorilerinin hiçbiri, birey ile toplum arasında bağıntı kurmadığı için, aktif yaşlanmayı tamamen açıklayamadığı gibi yaşlanma sürecinde ortaya çıkan sosyal yapı, kültür ve tarihi şartları da açıklayamaz (Hooyman ve ark, 2015: 147). Makro odaklı işlevselci erken teoriler ayrıca, sosyal yapıdaki çeşitliliği değerlendirmekte başarısız olmuştur. Bu bağlamda sosyal sınıf, ırk, etnisite ve cinsiyet gibi yaşlanma sürecindeki fırsatlar üzerinde etkili olan faktörleri göz ardı etmektedirler (Hooyman ve ark, 2015: 147).

1960 ve 70'lerde yapılan pek çok araştırma ile ilişik kesme, aktivite ve süreklilik teorileri kıyaslanıp test edilmiştir (Hooyman ve ark, 2015: 140; Willson, 2007: 149). Bu teorileri test eden çalışmalar sadece sosyolojik yaşlılık çalışmaları olmayıp antropolojik olanlara da rastlanmaktadır. Nitekim antropologlar, kapsamlı sosyal ve kültürel olgularda yaşlanma tecrübesini anlamak için, son zamanlarda

"gero-antropolojik" çalışmaların doğmasından ilhamla çoğu "gerontolojik[4]" teorileri test etmek amacında olan pek çok model geliştirmişlerdir (Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 12). İlişik kesme teorisini destekleyen çok az sonuç çıkmıştır ve genelde geri çekilmenin evrensel ya da normal bir süreç olmadığı sonucuna varılmıştır. Süreklilik teorisini test eden az sayıda araştırmada teorinin kullandığı normal yaşlanma kavramı eleştiriye uğramıştır (Becker, 1993'ten alıntılayan Willson, 2007: 149).

Erken dönemden sonra oluşturulan yaşa göre tabakalaşma, sosyal mübadele, yaşlanmanın politik ekonomik teorisi ve kimliğin toplumsal inşası teorisi gibi alternatif teorik bakış açıları ile yaşam seyri perspektifinde ise yaşlanma deneyiminin dinamik doğası ve sosyal yapının etkisi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda güncel sosyal teori perspektifleri daha az nicel olup, bireysel tecrübelere içkin anlama daha çok önem vermektedir ve bu çerçevede ırk, etnisite, sosyal sınıf, işlevsel kabiliyet, cinsiyet, cinsel tercih gibi sosyal çevreyi şekillendirici unsurları dikkate almaktadır (Hooyman ve ark, 2015: 139).

Son zamanlarda ortaya çıkan ve sosyal fenomenoloji yaklaşımından etkilenen kimliğin toplumsal inşası teorisi, eleştirel ve postmodernist yaklaşımlar ile feminist teoride yaşlanma sürecine nasıl anlam kazandırıldığı ve bireylerin bu süreci nasıl tecrübe ettiğine odaklanılmaktadır (Hooyman ve ark, 2015: 154, 155). Bu teorilerde, normal ve genel geçer bir doğru üretmeye kıymet verilmemekte olup, objektif bir doğrunun ya da gerçekliğin olmadığı düşünülmektedir (aktaran Hooyman ve ark, 2015: 154). Eleştirel ve postmodern yaklaşımlar, sosyal yaşlılık teorileri arasında sahip oldukları felsefi kökenler ile öne çıkmaktadır (Bass, 2009: 347).

Sosyal yaşlılık teorilerinin gelişimini ele alan çalışmalara bakıldığında farklı kategoriler kullanıldığı görülmektedir. Bu tezde, oldukça kapsamlı ve yeni bir kaynak olması nedeni ile Hooyman ve arkadaşlarının (2015)'te yayımladığı çalışmadaki kategoriler temel alınarak farklı çalışmaların katkılarına da yer verilmiştir. Önce erken teoriler arasında yer alan ve normal yaşlılık üzerinde duran rol, aktivite, ilişik kesme ve süreklilik teorileri incelenecektir. Sonrasında ise bu

[4] Metnin devamında yaşlılık bilimi anlamına gelen gerontoloji yerine "sosyal yaşlılık çalışmaları" kavramı kullanılacaktır.

teorilerin eksiklerini eleştiren ve tamamlamaya çalışan teoriler olan yaşa göre tabakalaşma, sosyal mübadele, yaşlanmanın politik ekonomik teorisi ve kimliğin toplumsal inşası teorisi gibi alternatif teorik bakış açıları ile yaşam seyri perspektifi incelenecektir. Son olarak da sosyal fenomenoloji altında yer alan teoriler olan kimliğin toplumsal inşası teorisi ve feminist teori ile eleştirel ve postmodernist yaklaşımlar ile ele alınacaktır.

1.3.2. Sosyal Yaşlılık Teorileri

1.3.2.1. Modernizasyon Teorisi

Cowgill tarafından tanımlanan modernizasyon teorisi, yaşlıların modern toplumda statü kaybına uğradıkları ön kabulüne dayanmaktadır (Hooyman ve Kiyak, 2010: 52). Bu teori, sanayi devrimi ile beraber ekonomik üretimin evden fabrikaya geçmesi sonucu yaşlıların "rolsüz bir role" sürüklenerek ekonomik özgürlüklerini yitirdiklerine ve gençlerin iş bulmak için şehirlere göç etmesi nedeni ile kırsal bölgelerde kalan yaşlıların sosyal izolasyona uğradıklarına dikkat çekmektedir (Willson, 2007: 149). Gençlerin şehre göç etmesi yaşlıların yalnızlaşmasını yanı sıra aile etkileşimi üzerindeki dramatik etkisi sonucu nesiller arasında genişleyen bir sosyal mesafeye ve yaşlıların sağlık durumunda kötüleşmeye neden olmuştur (Hooyman ve Kiyak, 2010: 53).

Erken antropolojik teorilerde de aynı yaklaşımı görmek mümkündür. Bu çalışmalarda yazısız toplumlarda kişinin yaşlı olarak sınıflandırılması hayatın daha erken bir dönemine tekabül ettiği ve yaşlı bireylerin daha yüksek ve durağan bir statüye sahip olduğu, modernizasyon ile beraber statüsünü kaybettiği ortaya konmuştur (Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 12).

Her ne kadar modernizasyon teorisi kültürler arası ve tarihi kanıtlar ile eleştirilip güç kaybetse de, yaşlılık döneminde rolün önemi korunmuştur (Marshall, 1996'dan alıntılayan Willson, 2007: 149). Rol teorisi buna örnek gösterilebilir.

1.3.2.2. Rol Teorisi

Rol teorisine göre, insanlar yaşam seyri boyunca "her dönemin kendine ait rollerini" icra etmeye alışıktırlar. Yaşlı yetişkinler eş kaybı ve ücretli işten uzaklaşma gibi rol yitimleri ile baş etmek zorunda kalmaktadır. Fakat bununla birlikte, torun sahibi olmak ya da gönüllü işlerde çalışmak gibi yeni roller de edinebilmektedir. Bu noktada karşımıza iki sorun çıkmaktadır. Birincisi, rol teorisi ırk, etnik köken, cinsiyet gibi farklılıklar uyarınca yeni roller edinme fırsatına sahip olmayan yaşlıları göz ardı etmektedir. İkincisi, "yaş normları"nın kısıtlayıcı etkisi sebebi ile geçerliliği sorgulanmaktadır. Yaş normları, her toplumda sosyalizasyon süreci ile yayılmakta olup, belirlenişlerinde sosyal politikalar ve yasaların da rolü vardır. Basit bir örnek olarak yasal emeklilik yaşı ile ücretli işten geri çekilme zamanının belirlenmesi gösterilebilir (Hooyman ve ark, 2015: 141, 142, 143).

Buradan yola çıkılarak bakıldığında rol teorisinin bazı roller için makul iken çoğu rolde yaş normları ve kronolojik yaştan beklenenler sebebi ile kısıtlayıcı olduğu görülmektedir. Teorinin kısıtlayıcı ve yetersiz rol yaklaşımına Batı toplumlarındaki yaşa bağlı norm, beklenti ve rollerin kronolojik yaş ile bağıntılı olduğu da eklendiğinde ortaya sosyal yaşlılık çalışmalarınca eleştirilen bir tablo çıkmaktadır (Hooyman ve ark, 2015: 141).

Kronolojik yaş algısındaki sıkıntı Baars'ın kaleme aldığı kitap bölümünde (2008) ayrıntıları ile açıklanmaktadır. Baars'a göre kronolojik yaşı temel alan yaşlılık çalışmaları, ele aldığı belli bir yaş aralığındaki popülasyon ile belli bir konuya ait sonuçlar arasında yaştan kaynaklanan bir ilişki varsayar ve böylelikle de yaşlanma sürecindeki olaylar ile kronolojik yaş arasında doğrudan ilişki kurmuş olur (Baars, 2008: 88). Hâlbuki kronolojik yaş yalnızca bir "index" özelliğinde olup, birbiriyle ilişki kurmayan bir veri grubu oluşturmaktadır (A.e.: 89). Bu demek değildir ki kronolojik yaş önemsizdir, fakat sosyal yaşlılık çalışmalarında sınırlı bir önemi olmalıdır (A.e.: 88). Baars (A.e.: 87) kronolojik yaşın bireysel zorluklarını şu ifade ile açıkça ortaya koymaktadır:

> "Kişiler sabit bir kronolojik yaşa geldiklerinde, ani kültürel yeniden konumlandırmanın haricinde o yaşta önemli bir değişimin meydana geldiğine dair kanıt olmaksızın; yaşlanan, yaşlanmış veya yaşlı bedenlere dönüştürülüyor".

Netice itibari ile kronolojik yaş sosyal, fiziksel ve kognitif kabiliyetleri tahmin açısından yetersiz görülmektedir (Hooyman ve ark, 2015: 139). Kronolojik yaştan yola çıkılarak oluşturulan "yaşam beklentisi" gibi tahminler tam anlamı ile bilimsel değildir (Baars, 2008: 92). Antropolojik açıdan bakıldığında, varoluşumuz pirüpak bir doğallık içinde olmayıp aynı zamanda toplumsal ve tarihsel bir konuma da sahiptir ve bu nedenle aynı anda biyolojik verilere ek olarak sosyolojik, psikolojik ve tarihsel özellikler de ele alınmalıdır. Yaşlılık çalışmanın zorluklarından biri, hayatın bu son döneminin ilk dönemlerinden ayrı, saf bir şekilde ele alınıp incelenemez oluşudur. "Yaşlanma demek, hem vücutta hem toplumsal hem de kişisel açıdan değişen bir dünyada yaşamak demektir (Baars, 2008: 90)".

1.3.2.3. Aktivite teorisi

İşlevsel bir yaklaşım olan aktivite teorisi, bir sonraki başlıkta incelenecek olan "İlişik Kesme Teorisi" ile karşıttır. Her ikisi de işlevselci olan bu teorilerden aktivite teorisi kronolojik olarak daha eski olduğu için önce ele alınmıştır. Teorinin tarihi Powell'a göre (2001: parag.7) 1950'lerde Havighurst ve Albrecht'in yaşlanmanın yaşam dolu ve yaratıcı bir tecrübe olabileceği iddiaları ile başlamış iken, Willson (2007: 149) ise Havighurst, Neugarten ve Tobin'in 1968 yılındaki çalışmasını temel almaktadır. Öte yandan Hooyman ve arkadaşlarının (2015: 144) kitabında aktivite teorisine karşı çıkan ilişik kesme teorisinin 1961 tarihli olduğu ifade edilmektedir.

Aktivite teorisi de rol teorisi gibi emeklilik, kronik hastalık ve rol yitimi durumlarına bireyin nasıl uyum sağladığı ile ilgilenir (Hooyman ve ark, 2015: 144). Fakat bu teorinin bakış açısında yaşlılık dönemi ele alınır iken, bireysel rol değişimlerinin yanı sıra sosyal bir damar da bulunmaktadır. Aktivite teorisinin merkezinde, erken yaşam evrelerinde sahip olunan statü, rol ve davranışların benzerlerini yaşlılık döneminde devam ettirmenin yani aktif kalmanın, yaşlanma sürecini kolaylaştırıcı olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Bunun için de geçmişteki

rollerin yaşa uygun olarak gönüllülük, serbest zaman faaliyetleri ve inanç temelli faaliyetler ile değiştirilmesi gerekmektedir (Hooyman ve ark, 2015: 144). Aktivite teorisine göre yaşlı birey ne kadar aktif ise hayattan duyduğu memnuniyet de o kadar yüksek olacaktır (Hooyman ve ark, 2015: 144; Powell, 2001: parag.7; Willson, 2007: 149).

Bu teori ücretli iş, bireysel sorumluluk ve üreticiliğe verilen toplumsal kıymet ile uyumludur. Fakat kişilik, sosyal sınıf, cinsiyet, ırk ve yaşam tarzı gibi etkenlerin yaşam tatmini, sağlık ve öznel iyi oluş hali üzerindeki yaştan daha çok etkili olabilen karakterini görmekte yetersiz kalmaktadır. Hâlbuki yaşlı bireylerin aktif olmaya biçtiği değer, bu karaktere bağlı olarak değişecektir. Ayrıca tüm yaşlı bireylerin aktif olmak isteğinde olmadığı da gözden kaçırılmamalıdır (Hooyman ve ark, 2015: 144). Aktivite teorisi geri çekilme ve izolasyonun yaşlanmanın doğal süreçleri olmadığı düşüncesinden hareket ile yaşlılıktaki sosyal ve psikolojik ihtiyaçların orta yaştan farklı olmadığı savunulmaktadır (Willson, 2007: 149). Fakat normal yaşlılığı açıklamaya çalıştığı için genellemeler yaparak indirgeyici bakış açısına saplanmaktadır (Willson, 2007: 149). Bundan dolayı da güç, eşitsizlik ve yaş grupları arasındaki çatışmaları görmezden gelmektedir (Powell, 2001: parag.7).

Her ne kadar aktivite teorisinin sınırlılıkları olsa da, etkisi pek çok politika ve uygulamalarda görülmektedir (Hooyman ve ark, 2015: 144). Aktivite teorisine karşı çıkan ilişik kesme teorisinde odak bireyden sosyal sisteme çekilmiştir (Hooyman ve ark, 2015: 144). Bununla birlikte aktivite teorisinin bakış açısına göre, ilişik kesme teorisi oldukça yaş ayrımcısıdır (Powell, 2001: parag.7).

1.3.2.4. İlişik Kesme Teorisi

Cumming ve Henry 1961 yılında işlevsel ve gelişimsel yaklaşımlardan etkilenerek ortaya attıkları ilişik kesme teorisinde, hem toplumsal hem bireysel yarar için yaşlıların sosyal hayattan özellikle de iş gücünden geri çekilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Cumming ve Henry (1961) toplum ile yaşlı birey arasındaki etkileşimin azalmasının evrensel, kaçınılmaz ve faydalı bir süreç olduğunu öne sürmektedir (Willson, 2007: 149; Powell, 2001: parag.5).

İlişik kesme teorisi, sosyal yaşlılık teorisindeki ilk kapsamlı ve çok disiplinli yaklaşımdır. İlişik kesme ile kast edilen, geçmişteki rol ve aktivitelerden geri çekilme ve ayrılmadır (Hooyman ve ark, 2015: 145). Cumming ve Henry (1961) yaşlı insanların çalışan rollerinden geri çekilerek nihai ilişik kesme olan ölüme hazırlanması ile ilgilenmiştir ve bu durumun hem kaçınılmaz hem de doğal olduğunu iddia etmiştir (Powell, 2001: parag.3). Bu teoriye göre yaşlılık, orta yaşın bir uzantısı olmayıp ayrı bir yaşam evresidir. Dolayısıyla yaşlı yetişkinler aktivite teorisinde iddia edildiği gibi yaşlılığa uyum sağlamak için aktif kalmak zorunda değildir (Hooyman ve ark, 2015: 145).

Bu yaklaşım da genelleştirme yaparak indirgemeci olma tuzağına düşmektedir. Teorisyenleri, genelleştirmelerini meşrulaştırmak için araştırmalarında kullanılan anket metodunun objektiflik ve değer arınıklık özelliğinden yararlanarak tezlerini güçlendirmeye çalışmıştır (Powell, 1999'dan alıntılayan Powell, 2001: parag.6). Nitekim sonuç olarak günümüzde sosyal yaşlılık çalışmalarında destek bulmadığı gibi ampirik araştırmalarda da yanlışlanmaktadır. Bu teori kişilik, kültür ve fırsatlar gibi etkenleri ele almada başarısızdır. Zira iddia edildiği gibi yaşlı bireylerin yararlı rollerden geri çekilmesinin toplum için illa ki iyi olması gerekmez. Mevcut duruma bakıldığında ilişik kesme teorisinin aksine, artan sayıda yaşlı insan çalışmaya devam etmekte, sağlıklarını korumakta ve politik ve sosyal olarak aktif ve meşgul kalmakta olduğunu görülmektedir. Nitekim aktif olmak her an hareket halinde olmak demek de değildir (Hooyman ve ark, 2015: 145,146).

1.3.2.5. Süreklilik Teorisi

Süreklilik teorisi Atchley tarafından 1989 yılında ortaya atılmıştır (Willson, 2007: 149). Süreklilik teorisi, hem aktivite hem de ilişik kesme teorilerinin doğruluğunu sorgulamaktadır. Süreklilik teorisine göre, insanlar yaşlandıkça kaybettikleri rollerin yerine daha evvel sahip olduklarına benzer roller geçirmeye başlar ve uyum için yaşamları boyunca geliştirdikleri tipik yolları kullanmaya devam etmektedirler. Yani insanlar yaşlılık döneminde radikal bir değişime uğramayıp kişiliklerini korumaktadırlar. İstisnai durumlar ancak travmatik bir deneyim ya da

bunama gibi bir hastalıklar geçirilen süreçlerin sonundaki istikrarsızlıklarda görülmektedir (Hooyman ve ark, 2015: 146).

Yaşlı yetişkinler, aktivite ve yaşam tarzları ile yaşam boyu edindikleri tecrübeler tutarlı olduğunda mutlu olmaktadır. Mesela gençlik döneminde pasif ve geri çekilmiş olan bir bireyin yaşlılık döneminde sosyal olarak aktif veya gönüllü bir emekli haline gelmesini beklemek anlamsızdır (Hooyman ve ark, 2015: 146).

Süreklilik teorisi, yaşlı bireylerin tutarlı olacağını düşünmesi açısından mantıklıdır fakat ampirik olarak test edilmesi zor olduğu için eksik yanları vardır. Ayrıca, bireye odaklandığı için sosyal, ekonomik, tarihi ve politik faktörlerin yaşlanmaya etkisini ele almakta da yetersiz kalmaktadır (Hooyman ve ark, 2015: 146).

1.3.2.6. Yaşa Göre Tabakalaşma Teorisi

Yaşa göre tabakalaşma teorisi 1972 yılında Riley, Johnson ve Foner tarafından ortaya atılmıştır (Willson, 2007: 149). Şimdiye kadar açıklanan teorilerden farklı bir yaklaşım sergileyen yaşa göre tabakalaşma teorisi, bireyin rol değişimlerine uyumunu merkez almak yerine, "bireyin üyesi olduğu nesil" ve "bireyin doğduğu tarihsel dönem" ile ilgilenmektedir.

Bu teoriye göre toplumun sosyal sınıf, cinsiyet ve ırk açısından tabakalamasına benzer biçimde, yaşı temel alan "genç, orta yaşlı, genç yaşlı ve yaşlı yaşlı" gibi tabakaları da bulunmaktadır (Hooyman ve ark, 2015: 147; Willson, 2007: 149). Teori, bu tabakaların genç ve orta yaşlıların lehine hareket ettiğini ve eşitsizliklerde rol aldığını iddia etmektedir (Willson, 2007: 149).

Bireyin üyesi olduğu nesil doğduğu yıl ile belirlenmekte ve tarihsel dönemden etkilenmektedir. Her nesil farklı tecrübeler yaşamakta ve kendilerine özel fırsatlara sahip olup zorluklar ile karşılaşmaktadır. Bu nedenle de bireysel yaşlılık deneyimi, ait olunan nesilden etkilenmektedir ve bunun sonucunda yaşlılık döneminde farklı ihtiyaç, beklenti ve algılar oluşmaktadır. Aynı nesildeki insanlara bakıldığında benzer tarihi ve çevresel geçmişi paylaştıkları ve bu nedenle dünyaya

benzer bir bakış açısı ile baktıkları görülmektedir. Yaşa Göre Tabakalaşma teorisinin dayandığı nesil farklılıkları günlük hayatta karşımıza, aile içi ilişkilerdeki nesiller arası çatışmalar olarak çıkmaktadır (Hooyman ve ark, 2015: 147,148).

Yaş Tabakalaşması Teorisinde ihmal edilen alanlardan biri, eşitsizlik üreten güç ilişkileri ve politik süreçler dâhil ırk, cinsiyet ve sosyal sınıf bağlamında nesil içi çeşitliliklerdir. Yaş Tabakalaşması Teorisi'ne eleştiriler 1970'lerde başlamıştır ve yaşın, sosyal yapıya ait diğer boyutlar kadar etkili olmadığı iddia edilmiştir (Quadagno ve Reid, 1999'dan alıntılayan Willson, 2007: 150).

1.3.2.7. Sosyal Mübadele Teorisi

Sosyal mübadele teorisi de, yaşa göre tabakalaşma teorisi gibi, aktivite ve ilişik kesme teorilerini sorgulamaktadır. Bu teori yaşlanma ile beraber sosyal etkileşim ve aktivitenin azaldığı ön kabulünden yola çıkarak bu durumun nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır. Sosyal mübadele teorisi, "kaynakların nesiller arasındaki yapılaşmış mübadelesini" merkeze almaktadır.

Teoriye göre yaşlı birey, katkılarının diğerleri tarafından hak ettiği değeri görmediğini fark edince sosyal aktivitelere katılmayı bırakıp geri çekiliyor olabilir. Öte yandan yaşlılar genellikle mütekabiliyeti devam ettirmeye ve kendi hayatlarının idamesinde aktif bir etkiye sahip olmaya çalışmaktadırlar.

Yaşlı bireyin sahip olduğu maddi mübadele kaynakları azalsa dahi sosyal statüsünde de düşüş yaşaması gibi bir mecburiyet yoktur. Zira yaşlıların saygı, onay, sevgi, bilgelik ve zaman ayırma gibi maddi olmayan mübadele kaynakları da vardır (Hooyman ve ark, 2015: 149).

1.3.2.8. Yaşam Seyri Perspektifi

Yaşam seyri perspektifi bir teoriden daha ziyade, çerçevedir (Elder, 1994, 1998'den alıntılayan Hooyman ve ark, 2015: 150). Son zamanlarda baskın olan bir yaklaşımdır ve yaşlanma sürecinde statüde yaşanan değişimler üzerine olan çalışmalara çerçeve sağlamaktadır (Elder, 1995'ten alıntılayan Willson, 2007: 150).

Belli bir nesilde doğmanın ve belirli fırsatlara sahip olmanın farklılıklarına odaklanmakta olan bu yaklaşım, yaşlanmanın nesiller arası farklılıklarını, bireysel biyografinin tarihi koşullar ve sosyal yapısal bağlam içinde konumlandığını vurgulayarak araştırır (Hooyman ve ark, 2015: 150; Willson, 2007: 150).

Yaşam seyri perspektifi, insan gelişiminde etkili olan yapısal ve sosyal seviyeler ile bireysel psikoloji seviyesi arasında bağıntı kurmaya çalışır. Yaşam seyri yaklaşımında, yaşam boyunca fırsatlara erişim ve gelişimi etkilemesi nedeni ile temel birim nesildir (Hooyman ve ark, 2015: 150). Zira yaşlanma tecrübesi, bireysel davranış ve kararlara ek olarak davranışları şekillendiren yapısal ve tarihi süreçlerin toplamından da etkilenir (Hardy ve Waite, 1997'den alıntılayan Willson, 2007: 150).

1.3.2.9. Yaşlanmanın Politik Ekonomik Teorisi

Yaşlanmanın politik ekonomik teorisi, Marksist temele sahip bir yaklaşım olarak, erken dönem işlevselci aktivite ve ilişik kesme teorilerini reddeder. Bu teoride sosyal sınıf yaşlı insanların toplumsal statülerinde ve yaşam tatminlerinde birincil öneme sahiptir (Hooyman ve ark, 2015: 151; Powell, 2001: parag. 8).

Politik Ekonomik Yaşlılık Teorisi, demografik değişimle beraber ekonomik bir yük olarak görülmeye başlanan yaşlı nüfusun kapitalist sistemde sosyal açıdan marjinal bir konuma düşürülmesi üzerine yoğunlaşır (Phillipson, 1998: 17'den alıntılayan Powell, 2001: parag.10). Yaşlıların ve yaşlılığın, geniş sosyal bağlamdaki özellikle de ekonomik organizasyon ve devlet politikalarındaki tecrübesine odaklanmaktadır (Estes, Linkins ve Binney, 1996'dan alıntılayan Willson, 2007: 150). Bu yaklaşımda araştırmacılar devlet politikalarını sınıf, ırk, cinsiyet ve yaş ilişkilerine yansıyan bir avantaj ve dezavantaj olarak güç ilişkilerinin ve belli bir tarihi dönemin güçlüklerinin bir ürünü olarak görür (Quadagno ve Reid, 1999'dan alıntılayan Willson, 2007: 150).

Bu teoriye göre, güç ve kaynakların kontrolü gibi sosyoekonomik ve politik sınırlamalar, yaşlanma tecrübesini şekillendirir. Bu nedenle bazı gruplar yaşlılık dönemlerinde "kümülatif dezavantaj" yaşar. Yapısal faktörler, devlet politikaları aracılığı ile kurumsallaştırılıp zorlanılır ve yaşlılıkta fırsat ve seçenekleri

sınırlandırır. Bu teoriye göre yaşlılıkta karşılaşılan en büyük sorunlar sosyal olarak yapılaşmıştır ve ancak politik yaptırımlar ile sağaltılabilir (Hooyman ve ark, 2015: 151).

1.3.2.10. Kimliğin Toplumsal İnşası Teorisi

Son dönem yaklaşımlarından ilk olarak ele alınan ve sosyal fenomenolojiden etkilenen kimliğin toplumsal inşası teorisi, belli sosyal durumlarda yaş gibi belirleyici bağlamların kimlik oluşturmada nasıl kullanıldığına odaklanmaktadır. Bu teori fenomenoloji ve sembolik etkileşimcilik çizgisinden gelişmiştir ve araştırmalarda nitel yöntem kullanılmaktadır (Gubrium ve Holstein, 1999'dan alıntılayan Willson, 2007: 150).

Kimliğin toplumsal inşası teorisine göre birey, etraflarından gördüğü muameleye uygun bir yaşlanma dönemi geçirmeyi öğrenmektedir. Bu teori yaşlanmanın biyolojik ve bedensel değişimlerden ziyade kültür ve toplum tarafından bir sorun olarak tanımlandığını ve yaşlı kavramının yeniden kurulması gerektiğini iddia eder. Sosyal politika, işveren pratikleri, devletin yaşlı algısı ve önemli olan diğerlerinin yaklaşımı gibi konularda "negatif sosyal kurma" olgusunu gözlemlemek mümkündür (Hooyman ve ark, 2015: 152, 153).

1.3.2.11. Feminist Yaklaşım

Feminist yaklaşım da sosyal fenomenolojiden etkilenmiştir ve politik ekonomik ve yaşam seyri yaklaşımlarına cinsiyet boyutunu eklemiştir (Hooyman ve ark, 2015: 155). Böylelikle yaşlılık çalışmalarına bir analiz değişkeni olarak cinsiyet eklenmiştir (Arber ve Ginn, 1991'den alıntılayan Powell, 2001: parag.11). Feminist yaklaşımlar mevcut teorilerdeki cinsiyet ilişkilerinde erkekleri kadınlardan öncelikli gören genel anlayışın yol açtığı eksikliklere işaret etmektedir (alıntılayan Willson, 2007: 150).

Bu yaklaşıma göre yaşam tecrübesi yaşlılık döneminde de cinsiyet temelli eşitsizliklerden etkilenmektedir. Feminist teorisyenlere göre, cinsiyet yaşlılık çalışmalarında temel olmalıdır çünkü yaşlı nüfusun çoğu kadınlardan oluşmaktadır

(Hooyman ve ark, 2015: 155). Bu gerçeğe rağmen yaşlı kadınlar, tüm yaşlardan erkeklere ve genç kadınlara göre ekonomik olarak daha alt bir sınıftan olduğu için, teorik çalışmalarda daha az dikkat çekmektedir (alıntılayan Powell, 2001: parag.11). Feminist yaklaşımların dikkat çekmeye çalıştığı toplumsal dezavantajlar arasında sadece kadınlar yoktur. Irk ve sınıf gibi başka boyutları da dikkate almaktadırlar (Calasanti, 2004'ten alıntılayan Willson, 2007: 150).

1.3.2.12. Eleştirel Yaklaşım

Eleştirel yaklaşımda politik ekonomik yaklaşımlar ve feminizm gibi farklı bakış açıları bir araya getirilmektedir. Gücü elinde bulunduran grupların ilgi ve amaçlarını sorgulayan, baskın ideoloji ve sosyal düzeni eleştiren bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Baars, 1991'den alıntılayan Willson, 2007: 150). Sosyal sistemlerin meta-analizini yapan ve yaşlılar için sonuçlarını ele alan eleştirel yaklaşıma göre gelişmiş milletlerde devlet ile vatandaş arasındaki sosyal anlaşmada gerileme meydana gelmiştir ve korunmasız yaşlılar ve ailelerinin yaşadığı eşitsizlik daha da artmıştır (Bass, 2009: 356, 357).

Eleştirel yaklaşımda, yaşlanmanın sosyal olarak yapılandırılan bir tecrübe ve süreç olması bağlamında, yaşlanma tecrübesi de yaşlılığın sosyal bağlam ve kültürel anlamlarına dayanmaktadır (Estes, 1979'dan alıntılayan Willson, 2007: 150). Eleştirel yaklaşım Theodor Adorno, Walter Benjamin, Jürgen Habermas, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Erich Froom ve Karl Marx'tan beslenen derin bir teorik köke sahiptir (Bass, 2009: 356).

1.3.2.13. Postmodern Yaklaşım

1990'larda daha sağlıklı yaşam tarzları ve bio-teknolojilerin artan kullanımı ile insan ömrünün uzatılması yönünde bir söylem gelişmiş olup, yaşlılık döneminde daha iyi yaşam stilleri ve serbest zaman fırsatlarına dair bir merak uyanmıştır. Postmodern yaşlılık çalışmaları da tam olarak bu ilgiyi ele almaktadır (Blaikie 1999; Featherstone & Hepworth 1993, Featherstone & Wernick 1995 ve Powell & Biggs 2002'den alıntılayan Powell, 2001: parag.15). Bu yaklaşımın teorik kökleri Jean

Baudrillard, Jecques Derrida, Michel Foucault ve Jean-François Lyotard'a uzanmaktadır (Bass, 2009: 358).

Featherstone ve Hepworth'e göre (1993), postmodern yaşlılık yaklaşımında temel olan iki konu vardır. İlki, vücut ve yüzün dış görünüşü ve işlevsel kapasite ile kişisel kimlik tecrübesinin öznel hissiyatı arasında yükselen gerginliktir. İkincisi, yaşlı insanların genellikle sahip oldukları zengin karakter yapısı ve tecrübe birikimi gibi kaynaklarına önem vermeyen rollere sabitlenmeleridir (alıntılayan Powell, 2001: parag.17,18).

2. AKTİF YAŞLANMA

Yaşlanma tecrübesi bireyin içinde yaşadığı dünyanın siyasi ikliminden, toplumsal normlarından, kültürel beklentilerinden, ekonomik düzeninden, hukuki perspektifinden, tıbbi hakikate dair görüşlerinden, coğrafi mecburiyetlerinden yani dünya tarihinde bireyin yaşlanıyor olduğu toplumun ve dönemin özelliklerinin bütününden doğrudan etkilenmektedir. Bu çalışmada ele alınan grubun yaşlanma sürecinde tüm bu etmenlere ek olarak, göç tecrübesi ve göçmen iken yaşlanmanın beraberinde getirdiği özel durumlar gibi önemli etmenler de da etkili olmaktadır.

Geleneksel özelliklerini koruyan Türkiye toplumundan, bireyselleşmenin önemli bir değer olduğu Batı toplumuna göç eden ve bu "modern" toplumda yaşlanan birinci nesil, böylelikle ilk sosyalizasyon süreçlerinde edindikleri değer, norm ve yaşam tarzlarından farklı bir "yaşlı algısı"na sahip olan bir Batı toplumunda yaşlanma sürecini deneyimlemiştir. Hooyman ve Kiyak'ın (2010: 51) çalışmasına göre iki farklı kültüre sahip bu toplumların "yaşlı algısı" birbirinden oldukça farklıdır.

Buradan yola çıkarak geleneksel toplumlarda sosyal tabakalaşmanın yaşlı yetişkinlere bahşettiği otorite ve saygının, yaşlının toplumsal konumu oluşturduğu düşünülmektedir. Fakat toplum modernleştikçe, geleneksel ve politik kaynakların kontrol ve erişiminde yaşın önemi azalmakta ve böylelikle yaşlıların toplumdaki otorite ve statüleri kayba uğramaktadır. Bu kaybın sonucu olarak yaşlı birey, toplumsal yaşamdaki süregelen meşguliyetlerini de yitirmektedir (Hooyman ve Kiyak, 2010: 52).

Yaşlılıkta meşguliyet yitiminin sonuçlarından biri, nesiller arasında sosyal, ahlaki ve entelektüel farklılıkların oluşmasıdır (Hooyman ve Kiyak, 2010: 52). Aktif yaşlanmada kıymet verilen bir başlık olan nesiller arası ilişkilerin tesisi ve devamlılığını sağlama hususunda, kaybedilen meşguliyetlerin yerine yenilerinin ikame edilmesi önemlidir. "Yaşlılıkta meşgul olma" bu sosyal önemine ek olarak, bireysel öneme de sahiptir. Statü kaybı yaşayan yaşlı birey, sağlıklı ve kendine yeterli olmasına rağmen sahip olduğu üretici gücü kullanamaz. Hâlbuki David

Gutman, öznel iyi oluş halinin devamlılığı için güçlü ve elzem rollerin devamlılığını tavsiye etmektedir (Kertzer ve Keith, 1984'ten alıntılayan Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 13).

Toplumlar yaşlıları bireysel olarak devam ettirdikleri bu rol ve meşguliyetlere dayanarak farklı gruplara ayırmaktadır. Bir grupta, ekonomik olarak artık üretici olmayan fakat fiziksel ve mental anlamda günlük ihtiyaçlarını karşılayabilen yaşlılar yer alır. İkinci grupta, fonksiyonel olarak bağımlı, uzun dönemli bakıma muhtaç ve sosyal anlamda yük olarak nitelendirilen ve hatta olumsuz muameleye maruz kalanlar vardır. Üçüncü grupta ise çeşitli yollarla toplumsal ve ekonomik katılımlarını aktif biçimde devam ettiren yaşlılar bulunmaktadır (Hooyman ve Kiyak, 2010: 58).

Aktif yaşlanma, rol ve meşguliyet yitimi ile ilgilenmektedir. Bu bölümde, çalışmanın saha araştırmasında göçmenlerin yaşlanma tecrübeleri ele alınır iken aktif yaşlanma teorisi ve uygulamalarından hangilerinin seçildiği ve bu seçimlerin nedeni açıklanacaktır. Bu çalışmanın aktif yaşlanma ile alakalı dört yaklaşımı bulunmaktadır. Yaklaşımlarından ilki, modern aktif yaşlanma temasının geleneksel kültüre duyarsız kaldığı yönündedir. İkincisi, göçmen iken yaşlanmak beraberinde kendine özgü zorluklar getirmektedir. Üçüncüsü, göçmen iken yaşlanan bireylerin sosyal rol ve statülerini yitirmeye daha açık olduğudur. Dördüncüsü, aktif meşguliyetleri olan yaşlı göçmenlerin yaşam memnuniyetinin ve toplumsal bütünleşme düzeylerinin yüksek olduğu şeklindedir.

2.1. Aktif Yaşlanma Temaları

Gauthier ve Smeeding'in çalışmasına göre (2003: 279), sosyal yaşlılık çalışmalarında aktif yaşlanmanın tanımına dair bir fikir birliği olmadığı gibi iyi yaşlanma, başarılı yaşlanma ve sağlıklı yaşlanma gibi terimler ile ancak belirli bir zaman bölüşümü ve yaşam tarzı önerilmektedir. Bunun yanı sıra aktif olmak ile yaşamdan memnun olmayı eşleştiren aktivite teorisi ise aktif yaşlanmanın içeriğini ele almakta oldukça yetersizdir (Hooyman ve ark, 2015: 147).

Aktif yaşlanma konusunda tüm dünyada bir paradigma değişimine sebep olan 1997'deki G8 Zirvesi aktif yaşlanmayı, yaşlı bireylerin ekonomik ve sosyal yönden hayatla ilişkilerini devam ettirme istek ve yetkinliklerini yansıtan ve ücretli işin teşvik edilmesinden çok daha fazlası olan sosyal ve politik konuları da içeren; eğitim, çalışma ve serbest zaman da dahil bütün yaşam seyri ile alakalı etkilere sahip olan bir bütün halinde tanımlamıştır (A.e.:1,2). Bu bağlamda yaşlı bireyler tarafından yapılan gönüllü çalışma, ev ve çocuk bakımına yardım etme, engelli yaşlılara bakma, sosyal hizmetler organizasyonlarını destekleme gibi sosyal açıdan önemli aktivitelerin toplumca desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır (A.e.:1).

Aktif yaşlanmanın teorik ve pratik tarihsel gelişimine bakıldığında, etkilerinin başarılı yaşlanma olgusu ile birlikte 1960'lara kadar takip edilebileceği görülmektedir (Pfeiffer, 1974; Rowe ve Kahn, 1987'den alıntılayan Walker, 2006: 83). Başarılı yaşlanma ile kastedilen, orta yaştan sonra kaybedilen ilişki, aktivite ve yaşam tatmini yollarının yerine yenilerini koymaktır ve bu teori yaşlılığı roller ve ilişkilerden yana mecburi bir son olarak değerlendiren geri çekilme teorisine cevap olarak geliştirilmiştir (Havighurst, 1954, 1963; Havighurst ve Albrecht, 1953; Cumming ve Henry, 1961'den alıntılayan Walker, 2006: 83). 1980'lere gelindiğinde araştırmacılar kronolojik yaşın iyi bir "performans belirteci" olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle yaşlılık çalışmalarının odak noktasını, yaşlı bireyden yaşlanma sürecine kaydırmıştır ve bu "üretici yaşlanma" düşüncesi ile yaşlılığa karşı olumlu fakat ekonomi odaklı olan bir yaklaşım geliştirilmiştir (Walker, 2006: 83,84). 1990'larda ise WHO (Dünya Sağlık Örgütü) önderliğinde sağlık ve aktivite arasındaki bağı esas alan, yalnızca iş ve üretim piyasasına odaklanmayıp toplumsal katılım ve topluma dâhil olma konularını da içine alan daha geniş kapsamlı bir aktif yaşlanma kavramı gelişmeye başlamıştır (Butler, Oberlink ve Schecter, 1990:201; WHO, 1994'ten alıntılayan Walker, 2006: 84).

Aktivite teorisi, birinci bölümün sonunda da ifade edildiği üzere, fazla idealist bir yaklaşıma sahip olmakla ve biyolojik, ekonomik ve politik yönden engeller ile karşılaşan yaşlıları homojenleştirerek yaşlanma sürecini genelleştirmek ile eleştirilmiştir. Bununla birlikte aktivite ve öznel iyi oluş hali arasında kurulan

empirik bağ doğru ve geçerlidir (Walker, 2006: 83). Aktivite ve öznel iyi oluş hali arasında kurulan ilişkilerden biri de sağlığın korunumu üzerinedir. Aktif meşguliyetlere sahip olan yaşlı birey zamanını planlayıp amaçlılık duygusunu korumaktadır. Bu sayede kendi hayatı üzerindeki kontrolü de korumaktadır. Bu yaşam tarzını sağlayan yaşlıların egzersiz ve beslenme gibi sağlıklı kalmalarını sağlayan konularda daha dikkatli davrandığı ifade edilmektedir (Menec ve Chipperfield, 1997'den alıntılayan Onyx & Warburton 2003: 67).

Aktivite ve yaşam memnuniyeti arasında da ilişki kurulmaktadır. Araştırmalara göre, farklı bir toplumsal yapı içinde göçmen iken yaşlanmak gibi herhangi bir dezavantajı olan yaşlı insanların yaşam memnuniyetinin artmasında, aktif meşguliyetler arasında yer alan gönüllü çalışmalara katılmak güçlü bir yere sahiptir (Fengler, 1984'ten alıntılayan Onyx & Warburton 2003: 66).

> "Gönüllülük ile gelişmiş kendine güven de dâhil daha iyi bir psikolojik sağlık, yaşlılıkta stresle başa çıkma, emeklilik ve dul kalma gibi kritik hayat olaylarına daha iyi uyum sağlama arasında ilişkili bulunmuştur (Richardson ve Kilty, 1991; Szinovacz, 1992'den alıntılayan Onyx & Warburton 2003: 66)".

Aktif yaşlanmanın isabetli olmasında toplum ve vatandaş arasında işbirliğinin tesisi, devletin motive edici bir rol üstlenip gereken kaynakları sağlayarak aktif yaşlanmayı teşvik etmesi ve yaşlı bireylerin sosyal ve ekonomik entegrasyonunu sağlaması önemlidir (The Denver Summit of the Eight, 1997, s.1; Walker, 2006: 86). Bu noktada dikkat edilmesi gereken, aktif yaşlanmanın ekonomik bağlam ile sınırlı kalmak suretiyle bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara kör kalması tuzağına düşmemektir. Walker (2006) çalışmasında bu hassasiyeti sağlayacak yedi temel belirlemiştir. Birincisi, aktivite ücretli işten fazlasıdır ve bireyin iyi oluş haline katkı sağlayabilecek her şeyi içermelidir. İkincisi, önleyici bir konsept olmalıdır ve sadece mevcut yaşlı nesli değil yaşam seyrinin tüm basamaklarını içermelidir. Üçüncüsü, *genç-yaşlı* ile *yaşlı-yaşlı* arasında yapılan ayrımın tehlikesi önemsenmeli ve bağımlı konumdaki yaşlıları dışarıda bırakmamalıdır. Dördüncüsü, nesiller arası dayanışmanın sağlanması modern aktif yaşlanma yaklaşımında önemli bir nokta olmalıdır. Beşincisi, konsept hem hakları hem de sorumlulukları içermelidir. Altıncısı, bir aktif yaşlanma stratejisi katılım sağlayıcı ve güçlendirici olmalıdır.

Yedincisi, aktif yaşlanma milli ve kültürel çeşitliliğe saygılı olmalıdır (Walker, 2006: 85,86).

Bu çalışmanın araştırma bölümünde ele alınacak 3 ana başlık vardır. Çalışmanın bu 3 başlık üzerinde özelleştirilmesine karar verilir iken, göçmen iken yaşlanmak olgusu altında toplanan göç ve yaşlılık literatürünün önem verdiği ve sıklıkla araştırmalara dâhil ettiği konular temel alınmıştır. Öncelikle yaşlı bireylerin içinde bulunduğu sosyal durumu anlamak amacı ile yaşlıların sahip olduğu sosyal destek ve sosyal temas üzerinde durularak sosyal ilişkiler ve toplumsal katılım ele alınmıştır. Sonrasında aktif yaşlanma hakkındaki tezimizi desteklemek amacı ile aktif meşguliyetler kategorisi oluşturularak gönüllü çalışmalara katılım, spor yapma, sosyal ve ev dışı serbest zaman kullanımı, eğitim ve hobiler ele alınmıştır. Son olarak da yaşlılık döneminde yaşam memnuniyeti incelenecektir.

2.1.1. Sosyal Destek

Sosyal destek bireye sosyal ağı tarafından sağlanmaktadır. Sosyal ağ içinde eş, çocuklar, kardeşler, aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve önem verilen diğerleri bulunmaktadır (Bishop, Martin ve Poon, 2006: 447; Campbell, Connidis ve Davies, 1999; Lynch, 1998'den alıntılayan Wu ve Hart, 2002: 392). Yaşlılık döneminde bireylerin sosyal desteğe duydukları ihtiyaç arttığı için sosyal destek, yaşlılıkta yaşam tatmininin sağlanması ve korunmasında büyük öneme sahiptir. (Wu ve Hart, 2002: 392,395).

Sosyal destek, sadece yaşlılık ile arasındaki bu güçlü ilişki sebebi ile konu alınmış olup özelde göçmen iken yaşlanma olgusu ile doğrudan ilgisinin olmadığını, genel olarak yaşlılık olgusu ile ilişkili olduğunu belirtmemiz gerekir. Zira Wu ve Hart'ın (2002: 405) göçmen yaşlılarda sosyal destek üzerine yaptıkları çalışmada bu iki olgu arasında göçmenliğe özgü bir ilişki bulunamamıştır. Çünkü çalışmada yaşlı göçmenler ile nüfusun kalan kısmı kıyaslandığında benzer bir destek yapısı bulgulanmış olup (A.e.: 393), yabancı-doğumlu olan ve olmayan yaşlılar arasında, sosyal destek ölçütleri konusunda benzerlikler olduğunu dile getirilmiştir (A.e.: 407).Bu durumun nedenleri arasında aile birleşmesi göçü ile sosyal ağların

korunması, kendi etnik/kültürel toplulukları ve/veya ev sahibi toplum ile yeni sosyal ağlar kurulması ve henüz fiziksel olarak göç etmeden önce sosyal ağların kurulup geliştirilebilmesi gösterilmektedir (Noh ve Avison, 1996; Kuo ve Tsai 1986'dan alıntılayan Wu ve Hart, 2002: 392,).

Wu ve Hart çalışmalarında (2002: 394) sosyal desteği ele alırken, literatürde sıklıkla kullanıldığını tespit ettikleri şu üç kategoriyi kullanmıştır: "Alınan destek", "algılanan destek" ve "destek kaynakları". Alınan destek, bireyin sosyal ağından somut olarak aldığı her tür desteğe karşılık gelmektedir. Algılanan destek, kişinin desteğin imkânı ve yeterliliğine dair sahip olduğu bireysel kanaattir ve bireysel iyi oluş halini, alınan somut destek kadar etkilemektedir. Sosyal kaynaklar ise sosyal destek ağlarıdır ve bireyin sahip olduğu sosyal sermaye ve sosyal etkileşim ile alakalıdır. Sosyal sermaye, bireylerin sosyal ağa etkin katılımı ile oluşmaktadır ve katılımcılar arasında sosyal destek tesis etmektedir (Onyx & Warburton 2003: 67). Bu tezin araştırma kısmında da bu kavramlar üzerinden gidilmiştir.

Sosyal desteğin aktif yaşlanma teması altında değerlendirilmesinin iki nedeni vardır. Birincisi, ekonomi odaklı bir aktif yaşlanma temasından kaçınmak için birey ve toplumu merkeze alan bir içeriğin sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu bağlamda yaşlılık döneminde sosyal ağdan sağlanan, alınan ve algılanan sosyal destek önemsenmiştir. Ayrıca bu çalışmada göçmen iken yaşlanmış ve sağlıklı olan yaşlılar pasif alıcılar olarak değerlendirilmemektedir. Bu noktada karşımıza ikinci neden çıkmaktadır. Yaşlıların sosyal destek veren tarafta da bulunabileceği düşüncesinden hareketle, sosyal destek ile aktif meşguliyetler arasında ilişki kurulmuştur. Yaşlılar tarafından verilen sosyal destekler arasında, aktif meşguliyetler kapsamında, torun bakımı ve yakın çevredeki yaşlı/düşkün kimseler ile ilgilenme faaliyetleri ileride ele alınacaktır.

Bu çalışmada sosyal destek incelenir iken sosyal ağ dâhilinde üç grup ele alınmıştır. Birincisi çocuk ve torunlardan oluşan nesiller arası ilişkiler, ikincisi kardeş ilişkileri, üçüncüsü sürekli aynı sosyal ortamın paylaşıldığı komşu ilişkileridir. Literatürde sosyal destek ile alakalı olan belli başlı ölçütler arasında sosyoekonomik statü ve cinsiyet de yer almaktadır. Fakat bu iki ölçüte bu çalışmada

yer verilmemiştir. Çünkü Wu ve Hart'ın (2002: 404) göçmen yaşlılar üzerine olan çalışmasında sosyal destek ve sosyoekonomik statü arasındaki ilişkide eğitim hakkındaki sonuçlar dikkate değer çıkmamış olup, gelir düzeyinin sosyal katılım ve sosyal temasa etkisinin ise negatif olduğu görülmüştür. Böylelikle, sosyoekonomik düzeyin artışı ile sosyal katılım ve temas fırsatlarının da arttığı yönündeki yaklaşım çürümektedir (A.e.: 404). Sosyoekonomik durumla ilgili yaklaşımların böyle tersine çıkmasının nedeni, gelirlerinin yetersiz olduğunu düşünen yaşlı göçmenlerin, sosyal destek ağlarını aktive ederek sosyal destek aramaları olabilir (A.e.: 405). Sosyal destek ve cinsiyet arasındaki ilişkiye, Wu ve Hart'ın çalışmasında (A.e.: 404) kadın göçmenlerin erkeklere oranla sosyal destek olasılığına daha fazla sahip olup daha yüksek seviyede katılım içinde oldukları ve evin dışında daha çok sayıda sosyal temasa sahip olduğu sonucuna ulaşılmasına rağmen yer verilmemiştir. Bu tercihin nedeni ise, bu tezde genel olarak cinsiyet odaklı değerlendirmelerin yapılmamış olmasıdır.

Sosyal ağ kapsamında ele alınan aile ilişkileri Wu ve Hart'ın (A.e.: 404) araştırmasında önemli sonuçlar vermiştir. Evli olan yaşlı göçmenlerin, eşini kaybetmiş ve boşanmış olanlara kıyasla daha fazla algılanan sosyal desteğe, sosyal katılıma ve ev dışı sosyal temasa sahip olduğu ve çocuk sahibi olmanın da algılanan sosyal desteği artırdığı bulgulanmıştır. Bu tezin saha araştırmasında da aile ilişkilerinden sağlanan sosyal destek ele alınacaktır.

Nesiller arası ilişkiler incelenir iken gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta, birinci nesil göçmenler ile çocuk ve torunları arasındaki eğitim ve sosyalizasyon farkıdır. Bu farkın çatışmaya yol açıp açmadığının geleneksel ve modern kültür çerçevesinde değerlendirilmesi önemlidir. Aboderin, geleneksel toplumlarda yaşlılara sağlanan desteği inceler iken yapısal-işlevsel bir yaklaşım ile aile desteğinin teşvik ve mecburiyet üzerinden sağlandığını ifade etmektedir. Buradaki teşvik bağlamında, yaşlı insanlara sunulan destek karşılığında onlardan geleneksel toplumlarda farklı nesillerin karşılıklı bağlılığını yansıtan ve yaşlı bireylerin geleneksel rollerine dayanan bir hizmet alınır. Bu açıdan geleneksel toplumda yaşlılara yapılan destek; dini korkular, ailevi ve/veya ekonomik yaptırım

gibi bir mecburiyetin sonucudur. Aboderin'in modernizasyon modelinde ise sanayileşme ve yeni teknolojiler, kentleşme, formal eğitim ve sekülerleşme gibi gelişmeler evlatlık görevi anlayışı ve toplumsal normların altını oyarak, yaşlı akrabalara sağlanan desteği azaltmıştır. Çünkü modern toplumda yaşlı bireyin toplumsal statüsü düşmekte ve sosyal rollerinde kayıp meydana gelmektedir (alıntılayan Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 12).

> "Genel olarak iki yaklaşım nesiller arası aile yaşamında baskın olmaktadır: 1) nesiller arasında uzlaşmayı vurgulayan dayanışma modeli; ve 2) aile yaşamının yaşlı tacizi ve bakıcıya olan yükü gibi olumsuz açılarını vurgulayan sorun odaklı yaklaşım (Lüscher ve Pillemer, 1998'den alıntılayan Kemp, 2004: 502)".

Geleneksel bir kültürde gençlik dönemine ulaştıktan sonra göç etmiş olan birinci nesil, modern bir toplumda çocuklarını yetiştirmiştir. Bugün yaşlılık döneminde çocuk ve torunları ile kurduğu ilişkiler de bu durumdan etkilenmektedir çünkü nesiller arası ilişkiler kültürel çerçeveden ayrı düşünülemez ve aile içi sorumlulukları dağıtan norm ve beklentiler sınıf, yaş, cinsiyet, ırk ve etnisiteden etkilenmektedir (Connidis ve McMullin, 2002: 600'den alıntılayan Kemp, 2004:502). Bu tezin dört yaklaşımından biri olan, göçmen iken yaşlanan bireylerin göçmen olma durumuna özgü bir takım zorluklar yaşadıkları yönündeki yaklaşım kaynağını buradan almaktadır. Bu bilgiden yola çıkılarak saha araştırmasında, çocuk ve torunlara kültür aktarımı yapılıp yapılmadığı, yapıldı ise aktarım sürecinde nelerin önemsendiği ele alınacaktır.

Yaşlılık sosyolojisi literatürüne bakıldığında demografik ve sosyal değişimin yol açtığı çeşitlilik nedeni ile yaşlılık döneminde torunlar ile kurulan ilişkiler üzerinde durulduğu görülmektedir (Bengtson, 1985'ten alıntılayan Kemp, 2004: 503). Kemp'in (2004) çalışması ise yaşlılık döneminde torunlar ile kurulan ilişkilerin sosyolojik mahiyeti üzerinde durmaktadır. Bu hassasiyetin arkasında, titizlikle incelenen demografik trendlerin olmasına rağmen bu demografik yapıyı oluşturan aktörler olarak büyük ebeveyn-torun ilişkilerinin sosyolojik içeriğinin yeterince dikkate alınmaması vurgusu bulunmaktadır (Kemp, A.e.: 500). Bu bağlamda Kemp'in (A.e.) çalışmasının da bu tez gibi "bürokratik sosyoloji yapma" korkusunu hissettiği söylenebilir.

Neticede bu tezde ele alınan yaşlı grubu, modernleşmenin etkilerinden özel olarak etkilenmektedir. Bu duruma ek olarak, göç tecrübesi kültürel ve dini değerler hususunda da nesiller arasında farklılaşmaya yol açtığı iddia edilmektedir (Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 22). Bu bakış açısı, ailenin İslam'daki merkezi konumu ve yaşlı yetişkinlere karşı sahip olunan *evlatlık vazifeleri* ile modern hayatın uyuşmaması arasında artan bir gerilim olduğu düşüncesinden beslenmektedir (A.e.: 22). Bu durumun Hollanda'daki Türk göçmenler örneği için doğruluğu ön saha araştırması sırasında SCP (Hollanda Sosyal Araştırmalar Enstitüsü) raporları aracılığı ile yapılmış olup veriler bu bölümün sonunda sunulacaktır. Ayrıca saha araştırması sırasında çocuk ve torunların yaşam tarzları hakkında veri toplanması hedeflenmektedir.

Kemp'in (2004: 499) "büyük-ebeveynler" ile "yetişkin torunlar" arasındaki ilişkide normatif bir rol beklentisinin olup olmadığını araştıran çalışmasında, her iki nesil için de yol gösterici olup bireylerin uzlaşmasında yardımcı olan, etkileşimlerini geliştirip ilişkilerine genel bir çerçeve sağlayan sabit bir motif bulgulanamamıştır (A.e.: 507). Kemp'e göre roller kişilerarası, ailevi ve sosyal içeriğe uygun olarak zaman içinde uzlaşılarak oluşturulmakta ve farklı norm ve beklentilerin rehberliğinde geliştirilmektedir (A.e.: 507).

Sosyal ağ kapsamında ele alınan aile ilişkileri arasında kardeş ilişkilerine ayrıca yer verilmiştir. Bu durumun başlıca iki sebebi vardır. Birincisi geleneksel kültür yapısında kardeş ilişkilerine önem verilmesi, ikincisi ise yaşlılık döneminde kardeşler ile kurulan sosyal destek ilişkilerine önem verilmesidir(White, 2001). Kardeş ilişkileri yaşlılık döneminde önemli bir sosyal kaynaktır (Campbell v. d., 1999'dan alıntılayan Wu ve Hart, 2002: 396). Kardeşler ile olan en mütevazi ilişkilerin bile "gönül gücüne" önemli bir destek sağlaması mümkündür (White, 2001: 566). Sosyal yaşlılık çalışmalarına göre yaşamın son döneminde kardeşlik ilişkileri, birlikte geçirilen uzun geçmişten gelen tarihsel paylaşım ve bağlılık sebebi ile yeniden önem kazanabilmektedir (A.e.: 556). "Her ne kadar kardeşlik ilişkisi çoğu yetişkinin yaşamında merkezi bir yere sahip olmasa da, kalıcılığı/sağlamlığı açısından benzersizdir (A.e.: 555)".

White (2001) yaşlılık döneminde kardeşlik ilişkilerini değerlendirdiği çalışmasında yaygın olan iki yaklaşım olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki olan gelişimsel yaklaşıma göre, yetişkinlik döneminde ailevi bağlarda tam bir kopma beklenmese dahi yeni yakınlıkların kurulması beklendiği için önemi azalacaktır. Fakat ileri yaşlarda yeniden canlanması beklenmektedir (Dunn,1984; Goetting, 1986'dan alıntılayan White, 2001: 556). İkinci yaklaşım olan yaşam seyri perspektifinde ise yaşlanma deneyimi ile kardeşlik arasındaki ilişki analiz edilirken evden ayrılma, evlenme, çoluk çocuğa karışma, boşanma, eşini kaybetme, çocukların evden ayrılması ve emekliye ayrılma gibi yaşam seyrindeki belli başlı değişimler dikkate alınmaktadır (Hohn ve Mackensen, 1989'dan alıntılayan White, 2001: 556). Bu yaklaşıma göre kişinin evlenmesi, çocuklarının olması, kariyerinin ilerlemesi ile beraber kardeşlik ilişkileri merkezi rolünü kaybederken; boşanma, eşini yitirme, ebeveynlerin ölmesi gibi durumlarda kardeşlik yine sosyal ağlar içinde merkezi bir yere sahip olmaktadır. Hiç evlenmeyen, çocuğu olmayan, evden ayrılmayan kişiler için ise kardeşlik ilişkisi önemini süreklilik içinde korumaktadır (White, 2001: 556). Neticede, kardeşler sosyal ağın kalıcı fakat değişken üyeleri olarak görülür ve rolleri değişen koşullara ve yüklenilen sorumluluklara göre yeniden ve yeniden müzakere edilmektedir (White, 2001: 557).

White (2001: 555) çalışmasında kardeşlik ilişkisine dair dört davranışsal ölçüttekiyaşam seyri boyunca meydana gelen değişimi araştırmıştır: Yakınlık, temas, yardım etme ve yardım alma. Bu tezin saha araştırmasında da kardeşlerin coğrafi yakınlığı göz önüne alınarak alınan, algılanan ve verilen sosyal destek incelenecektir.

White'ın (2001: 563) çalışmasındaki sonuçlara göre kardeş yakınlığı ve teması orta yaşlarda azalmıştır fakat yine de çoğu yetişkinin sosyal ağında hayat boyu süren bir parça olarak sabit kalmıştır. Yardım alma ve yardım etme ilişkisi 20-70 yaş arasında azalmakta olup yaşlılıkta yeniden artmaktadır ve bu durumda kardeşlerin coğrafi yakınlığının da önemli olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları, gelişimsel yaklaşımın kardeşliğin geçmişi beraber yad etmek ve eski hikayeleri paylaşmak ihtiyacı duyulan yaşlılıkta daha önemli olduğu önerisi desteklemiştir.

White'a göre bu durumun nedeni sürekli daha değişken hale gelen modern toplumla beraber kardeşliğin daha da önem kazanmasıdır (A.e.: 566).

Wu ve Hart'ın (2002: 404) araştırma bulgularına göre, yaşlı göçmenler örneğinde kardeşe sahip olunması sosyal katılımı artırır iken, sosyal teması artırmamaktadır. Bu durumun nedeni, kardeşin kendi memleketinde olması ve böylelikle temasın azalması ya da kişinin kardeşine ulaşması mümkün olmadığında diğer akraba, arkadaş ve komşularla daha fazla ilişki kurmaya yöneliyor olması olabilir. Buradan yola çıkarak kardeşin coğrafi konumu bulguların yorumlanması sırasında önemsenecektir.

Sosyal ağ kapsamında ele alınan üçüncü grup olan komşuluk ilişkileri dâhilinde, sadece aynı apartmanda yaşanan kimseler ele alınmayıp, yakın çevrede yaşadığı için aynı sosyal etkileşim mekânlarından faydalanan böylelikle de sosyal temas kurulan herkes dikkate alınmıştır. Yaşlı bireylerin sahip olduğu sosyal ağ görece sabit ve devamlı kabul edilmekte olup düzenli bir sosyal temasa sahip oldukları düşünülmektedir. Bununla birlikte yaşlanma sürecinde ilişkiler bireyin kontrolünden bağımsız olarak yıpranmakta ve kaybedilmektedir (Lang, 2001'den alıntılayan Bishop, Martin ve Poon, 2006: 451). Yaşlılık döneminde sosyal kayıplar verme tecrübesi, yaşam tatmininde düşüşe neden olmaktadır (Steverink v. d., 2001'den alıntılayan Bishop, Martin ve Poon, 2006: 451). Bu kayıplarda önemli olan sadece sosyal temasın azalması değildir zaten sahip olunan sosyal desteğin kalitesini ele almanın yaşlılıkta yaşam tatmini ve güncel mutluluk üzerine daha iyi bir tahmin sağlayabileceği düşünülmektedir (Bishop, Martin ve Poon, 2006: 451). Önemli olan, yaşlılık döneminde tecrübe edilen sosyal kayıpların ya da ücretli işten emekliye ayrılış ve çocukların evden gidişi sonucunda sahip olunan serbest zamanın öznel oluş haline katkı sağlayan meşguliyetler ve sosyal etkileşim ağları ile yaşam memnuniyetini yükseltici seviyede tutulmasıdır. Zira sosyal ilişkilerden doğan duygusal destek, yaşlılıkta yaşam tatminini pozitif etkilemektedir (Bishop, Martin ve Poon, 2006: 451; Onyx & Warburton 2003: 67).

Bu durumun sonucu olarak yaşlılık döneminde, genç iken gidilmeyen bir takım sosyal etkileşim mekânlarına katılım başlayabilmektedir. Örnek olarak aktif

meşguliyetler arasında incelenecek olan gönüllü çalışmalara katılım verilebilir. Zira gönüllü çalışmalara katılmak sosyal sermaye oluşturup sağlamaktadır ve sosyal desteği geliştiren pek çok aktiviteden biridir (Onyx & Warburton 2003: 65,66). Saha araştırmasında yaşlı bireylere boş ve serbest zamanlarında nerelere gidip kimler ile beraber oldukları ve ne tür aktiviteler yaptıkları, belli bir sistem dâhilinde, sorulacaktır.

2.1.2. Aktif Meşguliyetler

Günümüzde yaşlı nüfusun emeklilikte geçirdiği sağlıklı yıllar uzamaktadır. Bu sağlıklı yıllarda yaşlı bireylerin sahip olduğu boş ve serbest zaman, gençlik ve orta yaşlılık dönemine nazaran daha fazladır. Çünkü gençlik ve orta yaşlılık döneminde zamanın büyük kısmı ücretli iş ve çocuk yetiştirmek gibi aktif sosyal rollerin icra edilmesine ayrılmaktadır. Ücretli işin sona ermesi ve çocukların evden ayrılması ile eski sosyal roller yitirilmektedir. Aktif yaşlanma, yaşlılık döneminde sahip olunan bu "yeni" boş ve serbest zamanın nasıl geçirildiği ve yitirilen sosyal rollerin yerine nelerin konulduğu/konulabileceği ile ilgilenmektedir.

Bu çalışmada, aktif yaşlanmanın ele aldığı aktiviteler kapsamında, faaliyet yerine meşguliyet kavramı kullanılmıştır. Bu kullanım bilinçli bir tercihin sonucudur. Meşguliyet kavramı seçilir iken yaşlıların topluma katkısını ekonomik göstergeler üzerinden değerlendiren indirgeyici yaklaşımlardan kaçınmaya verilen önem etkili olmuştur. Bu çalışmada sadece çalışma-üretme-ekonomik katkı sağlama ekseninde yer alan aktiviteler konu alınmayıp; herhangi bir ürün ortaya çıkarmayan ama süreç içinde bireye memnuniyet sağlayan "pasif" aktiviteler de çalışma kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda meşguliyet kavramı, öznel iyi oluş haline katkı sağlayan her tür aktiviteyi kapsamaktadır. Öznel iyi oluş haline vurgu yapan bir aktif yaşlanma teması ile ekonomik kaygılar ile sınırlanan bir yaklaşıma düşme tuzağından kurtulmak hedeflenmektedir.

Bu çalışmadaki aktif meşguliyetler Gauthier ve Smeeding'in makalesi (2003: 257) esas alınarak torun bakımı, gönüllü çalışmalar, dini aktiviteler, yürüyüş de dahil olmak üzere spor, sosyal aktiviteler, kültürel aktiviteler, her tür ev dışı serbest zaman

aktivitesi, eğitim, okuma ve hobiler olarak tanımlanmıştır. Bu meşguliyetlerin hiç birinin resmi bir üyelik üzerinden yapılması beklenmemektedir. Çünkü bu tezde modern aktif yaşlanma temasının resmi kurumlarda üye olarak gönüllü çalışma ya da resmi olarak tanımlanan kültürel aktivitelere katılma gibi resmi kanallar üzerinden tanımlanan aktivite anlayışının, geleneksel kültürün resmi belgelere dökülmeden gerçekleştirilen ve üyelik gerektirmeyen aktivitelerini görmekte başarısız kaldığı iddia edilmektedir. Tezin yaklaşımlarından biri modern aktif yaşlanma temasının kültüre duyarlı olmadığı şeklindedir. Bu yaklaşım, saha çalışması ile test edilecektir.

Aktif yaşlanma düşüncesinin gelişiminde önemli adımlardan biri olan başarılı yaşlanma akımı ile beraber yaşlı yetişkinlerin zaman kullanımına yönelik bir ilgi uyanmıştır ve 1960'ların başından 1990'lara kadar çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda, başarılı yaşlanma ile yaşam tatmini ve iyi sağlık arasında bağ kurulmaktadır. Bu bağdan ötürü, zaman kullanımı ile iyi oluş halinin çeşitli değişkenleri arasındaki ilişkiye dair empirik ölçümler yapılmıştır (Everard, 1999; Havighurst, 1961; Rowe ve Kahn, 1998'den alıntılayan Gauthier ve Smeeding, 2003: 249). OECD tarafından 2011 yılında yapılan zaman kullanımına dair bir raporda da, detaylı zaman kullanımı anketleri kullanılarak ücretsiz işlerin ve gönüllü çalışmanın bireysel, toplumsal ve ekonomik rol ve önemi saptanmaya çalışılmıştır (Miranda, 2011). OECD raporuna göre "ücretsiz işlerde çalışma" durumu, yaşanılan ülkenin ekonomik refah seviyesine bağlı olmakla beraber, nüfus özellikleri ve devlet politikalarından da etkilenmektedir. Bu bağlamda, gönüllü çalışma olgusunun tesis edilip uygulanmasında devlet politikaları önem arz etmektedir (Miranda, 2011).

Devlet politikalarının gönüllü çalışmalara etkisi en bariz, yasal emeklilik yaşını ve emekli maaşından yararlanma ya da erken emekliye ayrılma koşullarını belirlemesi gerçeklerinde görülmektedir. Bunların yanında yaşlılara yönelik hobi faaliyetlerini destekleme ve gönüllü işleri organize edip teşvik etme kapasitesine de sahip olduğu için, yaşlılık döneminde zaman kullanımını etkileme gücü olduğu söylenebilir (Gauthier ve Smeeding, 2003: 253).Gönüllü çalışmalar geleceğe dönük bir aktif yaşlanma temasıdır ve bu önemi fark edilerek uygun politikalar için gereken bilimsel veri toplanmalıdır. Nitekim gelecekte "kademeli emeklilik" daha popüler

hale gelir ise, gönüllü aktivitelere harcanan zaman da daha yapılaştırılmış hale gelecektir (Bradley, 2000: 49). Bu tezde ele alınan aktif meşguliyetler arasında, devlet politikaları tarafından yönlendirilmeye ve desteklenmeye olan ihtiyacı sebebi ile, gönüllü çalışmaların özel bir yeri vardır.

Aktif meşguliyetlerin yaşlılık dönemindeki önemini iki genel başlıkta izah etmek mümkündür. Birincisi, aktif meşguliyetler yaşam memnuniyetini doğrudan pozitif yönde etkilemektedir. İkincisi, yaşlılık döneminde sosyal rol ve statülerin kaybını engellemektedir (Herzog ve Morgan, 1993; Simon, 1997'den alıntılayan Onyx& Warburton 2003: 67). Bu iki genel başlık bu bölümde ayrıntılandırılacaktır. Öncelikle çalışmanın ele aldığı göçmen iken yaşlanan grubun kendine özgü zorluklarının aktif meşguliyetler hususunda da kendini gösterdiği ortaya konmalıdır[5].

Bu çalışmanın ele aldığı yaşlı grubu geleneksel bir toplumda gençlik dönemlerine ulaştıktan sonra modern bir topluma göç etmiştir ve bu modern toplumda çocuklarını yetiştirip yaşlanmıştır. Geleneksel kültürden modern olana devam eden bu süreçte yaş normları ve yaşlılardan beklenen rol ve etkinlikler üzerinde değişim yaşanmaktadır. Çünkü kültür bağımlı bir olgu olan yaşlılık algısı, en büyük farklılığı modern ve geleneksel toplum arasında göstermektedir (Hooyman ve Kiyak, 2010: 51). Yaşlıların toplumsal yaşamda sahip oldukları rol ve statüler toplum modernleştikçe politik ve sosyal gücünü, etkisi ve liderliğini kaybetmektedir (A.e.: 52). Ayrıca sosyal rol ve statülerin kaybı toplumsal katılım ve sosyal temas konusunda da gerilemeye sebep olmaktadır. Bu nedenle aktif meşguliyetler hem nesiller arası ilişkilerin iyilik halinin devamı, hem de sosyal izolasyondan korunma konularında önemlidir.

Bu tezde, göçmen iken yaşlanmanın yol açtığı zorlukların aşılması hususunda gönüllü çalışmalara katılımın dört nedenden ötürü kıymet verilmesi gereken bir meşguliyet olduğu düşünülmektedir. Birinci neden, araştırmalara göre gönüllü çalışmalara katılımın bireysel faydalarının ortaya çıkışının, mevcut sağlık durumu ve sosyal statüden bağımsız olmasıdır: "Gönüllülüğün pozitif etkileri; sağlık

[5] Bu çalışmanın yaklaşımlerinden biri göçmen iken yaşlanmak olgusunun kendine özgü zorlukları olduğu yönündedir. Yaklaşımin bir diğer uzantısı nesiller arası ilişkiler bağlamında 2. 1. 1. Sosyal Destek bölümünde ele alınmıştır.

alışkanlıklarının, dini eğilimin ve sosyal desteğin etkilerinden bağımsız olarak vardır (Van Willegen, 2000'den alıntılayan Onyx & Warburton 2003: 67)".

> "Şu sonucu çıkarmak akla uygun olacaktır ki, resmi gönüllülük bireysel iyi oluş hali, işlevsel sağlık ve uzun ömür üzerinde doğrudan etkiye sahiptir ve bu etkisi ön sağlık seviyesi, sosyoekonomik statü veya informal sosyal entegrasyondan bağımsızdır (Onyx & Warburton 2003: 67)".

Gönüllü çalışmalara katılım konusunda gözden kaçırılmaması gereken nokta, gönüllü çalışma fırsatlarına sahip olma durumlarının göçmen iken yaşlananlar için farklı olabileceğidir. Birinci nesil hakkında belki de en yaygın bilinen gerçek, ev sahibi ülkenin diline hâkimiyet konusunda sıkıntı yaşadıklarıdır. Dilde yaşanan zorluklar iletişim problemlerini beraberinde getirdiği için birinci nesil resmi gönüllülük çalışmalarına katılımda yerli halk ile eşit fırsata sahip olmayabilir. Bu durumu aşmak için zaten resmi olmayan gönüllü çalışmalar da çalışma kapsamına alınmıştır.

Gönüllü çalışmaların göçmen iken yaşlanan bireyler için ikinci önemi de toplumsal uyum ve bütünleşme konularında sağladığı düşünülen yarardır. Gönüllü çalışmalara katılmanın sosyal sermaye sağladığından ve sosyal destek için önemli olduğundan bir önceki bölümde bahsedilmişti. Gönüllü çalışmalarda yer almak ayrıca sosyal katılım da sağlamaktadır çünkü yaşlı bireyin ailesinin haricinde ve ötesinde sosyal ağlar kurmasına yardımcı olur (Onyx & Warburton 2003: 68). Bununla birlikte Sosyal katılım inşa etmek konusunda, yaşlılık dönemi için dikkate alınması gereken önemli bir nokta vardır. Wu ve Hart'ın (2002: 405) yaşlı göçmenler ile yaptıkları çalışmanın sonucuna göre, hareketlilikteki sorunlar ev dışındaki aktivitelere katılımı azaltmakta ve sosyal katılımı negatif etkilemektedir. Bu nedenle yaşlı bireyin evinden rahatça çıkabilmesi ve arzu edilen sosyalleşme mekânlarına ulaşabilmesi toplumsal katılımda önemli bir faktördür.

AB tarafından fonlanan ENABLE-EU projesinde yaşlılıkta sağlık ile mesken arasındaki ilişki incelenmiş ve erişimi kolay evlerde yaşayan yaşlı bireylerin günlük hayatlarında daha özgür oldukları ve çevresel hâkimiyetlerinin daha gelişmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca öznel iyi oluş hallerinin arttığı ve depresyon oranının da azaldığı

tespit edilmiştir (Oswald ve ark, 2007: 103). Yaşanılan evin niteliği ile sağlık durumu arasındaki ilişki ısıtmadaki zorluklarda, çok fazla merdiven olmasında veya toplumsal imkânlara ulaşım zorluklarında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de insanların yaşlandıkça evlerinin modifiye edilerek düzenlenmesi gerekebilmektedir (Oswald ve ark, 2007). Wu ve Hart'ın (2002: 396) çalışmasına göre "Apartman ya da emekli kompleksinde yaşamak sosyal temas ve sosyal etkileşim fırsatlarını artırıyor olabilir ve bu da algılanan desteği yükseltebilir". Araştırma sonuçlarında da evde yaşayanların sosyal katılım ve sosyal temaslarının apartmanda ve emeklilik tesislerinde yaşayanlara göre daha az olduğu bulgulanmıştır (Wu ve Hart, 2002: 404). Yaşlılık döneminde yaşanılan evin sosyal katılım ve öznel iyi oluş haline olan bu doğrudan ve önemli etkisi göz önüne alınarak, bu tezin saha araştırmasında "yaşanan evden duyulan memnuniyet" eklenmiştir.

Gönüllü çalışmaların göçmen iken yaşlanan bireyler için üçüncü önemi, rol kaybını engellemesi hususunda ortaya çıkmaktadır. Daha evvel açıklandığı üzere yaşlılık döneminde sosyal rol ve statü kaybı yaşanmaktadır. Yaşlılık döneminde gönüllü çalışmalara katılmak sayesinde geliştirilen aktif meşguliyetler ile "anlamlı bir sosyal rol" edinilerek, rol ve statü kaybına uğramaktan korunulmaktadır. Geleneksel bir toplumda doğup, modern bir toplumda göçmen iken yaşlanan birinci nesil için bu "rol ve statü kaybından korunma" özel öneme sahiptir:

> "Yaşlı bireyler toplumsal bir katkıda bulunmak amacıyla gönüllü çalışmalara katılmaktadır zira gönüllülük; hayatında çocukların evden ayrılması, hayat arkadaşının vefat etmesi ve ücretli işten emekliye ayrılmak gibi değişimler yaşayan bireye anlamlı bir sosyal rol sunmaktadır (Herzog ve Morgan, 1993; Simon, 1997'den alıntılayan Onyx & Warburton 2003: 67)."

OECD ülkelerinde ücretsiz işlerde çalışma durumu yaş grupları arasında oldukça çeşitlilik arz etmektedir. 15-64 yaş arası genç nüfus günde 110 dakika ayırırken, 25-64 yaş arası çalışan nüfus 229 dakika, 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus 241 dakika ayırmaktadır. 65 yaş ve üstü nüfusla çalışan nüfus arasındaki ücretsiz işlere katılım çok farklı olmamakla beraber, yapılan aktivite türleri dikkate değer şekilde farklıdır. Gönüllü çalışmalara katılım konusunda yaşlıların ayırdığı zamanın iki katına çıktığı görülmektedir (Miranda, 2011: 27). Çünkü emeklilikle beraber ücretli işinden ayrılan birey, geri dönülemez bir bağlayıcılığı olmayan gönüllülük gibi bir

aktiviteye katılarak, yeni beceriler edinip eskileri geliştirme fırsatı bulmaktadır (Bradley, 2000: 48,49).

Gönüllü çalışmaların göçmen iken yaşlanan bireyler için dördüncü önemi ise, nesiller arası iletişimi sağaltmasıdır. Bu ilişki, yaşlılık döneminde kaybedilen rollerin nesiller arasında sosyal, ahlaki ve entelektüel farklılıkların oluşmasına sebep olması gerçeğine dayanmaktadır (Hooyman ve Kiyak, 2010: 52). Aktif meşguliyetler ile toplumsal katılım ve sosyal temas seviyesini koruyan yaşlı birey, "dış dünya" ile bağını devam ettirerek çocuk ve torunlarının hayatındaki güncel değişimlere vakıf olabilmektedir. Ayrıca "atıl" ve "işe yaramaz" gibi etiketlemelere maruz kalmaktan korunmaktadır. Böylelikle geleneksel toplumda salt yaşlı olmanın sağladığı sosyal statü, modern toplumda yaşlılık döneminde edinilen aktif meşguliyetler üzerinden sağlanmaktadır.

Gönüllü çalışmalara katılımın göçmen olma olgusunun hassasiyetlerinden bağımsız faydaları arasında hem bireysel hem de toplumsal kazanımlar vardır (Bradley, 2000: 45; Warburton ve McLaughlin, 2005'ten alıntılayan Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 34, 35;Miranda, 2011: 6). "Pek çok çalışmada, gönüllülüğün hem gönüllü olan hem de ondan yardım alan kişi için karşılıklı bir faydası olduğu ortaya konmuştur (Onyx & Warburton 2003: 65,68)". Gönüllü çalışmalara katılan yaşlı yetişkinlerin fiziksel ve kognitif sağlıkları katılmayanlara kıyasla daha iyi olmaktadır. Sağlık ve gönüllülük arasındaki ilişkiye dair güçlü kümülatif veri bulunmaktadır ve gönüllülük ile bireysel iyi oluş hali ve iyi sağlık algısı arasında ilişki saptanmıştır. Örneğin akıl hastanesine yatırılma riskleri daha düşüktür ve yaşam memnuniyetleri daha yüksektir, yaşama istekleri daha fazladır ve daha az anksiyete ile depresyon yaşarlar. Ayrıca gönüllü çalışma ve gönüllülük üstlenmek, yaşlı yetişkinler arasında ön sağlık durumundan bağımsız olarak yaşam tatmininde ve sağlık algısında kayda değer bir pozitif etki yapmaktadır ve gönüllülerde ölüm oranı daha azdır (Van Willigen, 2000; Musick v. d., 1999'dan alıntılayan Onyx & Warburton 2003: 67).

Günümüzde yetişkin yaşlılar için, yaşamın son döneminde kişisel tatmin/kuvvetlenme sağladığı düşünülen gönüllü çalışma fırsatları, geniş bir

çeşitlilikle ve hızla artmaktadır (Carr, Biggs ve Kimberley, 2013: 34). Gönüllü çalışmalar arasında şu faaliyetler sayılabilir: Komşulara yardım etme, hayır işlerini destekleme, yeni gelen göçmenlere yardımcı olma, spor takımlarını eğitme, okullarla çeşitli konularda işbirliği yaparak nesiller arası iletişimi sağlama, sahip olunan kişisel beceri ve zanaatları sonraki nesillere öğreterek paylaşma, hastanede yatan hastalara refakat etme, hasta yakınları ile ilgilenme, evden çıkamayan yaşlılara günlük telefon görüşmeleri ile arkadaşlık etme, tiyatroda rol alma, görme engelliler için kitap okuma, eşini kaybeden kimseleri öğle yemeğine çıkararak sosyal izolasyondan ve yalnızlıktan kurtarma (Bradley, 2000; Miranda, 2011). Bu tezin saha araştırmasında da bu sayılan faaliyetlere katılım durumu ele alınacaktır.

Gönüllü çalışmalara katılma nedenleri yaş, cinsiyet, sosyoekonomik statü gibi çok çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir (Neysmith ve Reitsma-Street, 2000: 336). Göçmen yaşlılar için genellemenin doğru olmayacağı bir araştırma olsa da genel durumu görmek açısından faydalı olan bir çalışmaya göre 65 yaş ve üzeri nüfusun gönüllü işlerde tercih ettikleri faaliyetler şöyledir: Spor takımlarına koçluk/antrenörlük/gözlemcilik yapma %1, gençlere örnek/önder olma %2, ders verme/öğretmenlik %7, genel ofis servislerini tedarik etme %8, profesyonel veya idari asistanlık sağlama (komite ve kurullar dahil) %10, yemek servis etme/hazırlama/dağıtma %14 (The Sloan Center on Aging & Work at Boston Collage, Fact Sheet 03, Ocak 2010). Tezin araştırmasında gönüllü işlere katılım ele alınır iken bu konuda bir karşılaştırma yapma fırsatı bulunacaktır.

Bradley (2000: 46), yaşlı bireylerin gönüllü çalışmalara katılma nedenlerini ve yaşla gönüllülük arasındaki ilişkinin nasıl değiştiğini araştırdığı çalışmasında, her her bireyin gönüllülük tecrübesi kişisel ilgilerinden, fırsata sahip olma durumundan, sağlık, yeterli zaman ve ulaşım yeterliliklerinden etkilendiğini belirtmektedir. Yine de motivasyonları üç tipe ayırmanın mümkün olduğunu söyler, bunlar: Gelişmiş amaç duygusu, kişisel gelişim ve üreticiliğin devamlılığıdır. Gelişmiş amaç duygusu, toplumdan alınanı geri vermekle alakalıdır ve buna göre bireyler yaşadıkları toplumda bir değişim yaratmak istemektedir (A.e.: 47). Kişisel gelişim için gönüllü çalışmalara katılan bireyler, ilgi alanlarındaki bir konuda çalışmaktadır ve bilgi ve

becerilerini artırmak ya da sonraki nesillere aktarmak amacındadırlar. Üreticiliğin devamlılığı adına gönüllü çalışmalara katılanlar ise resmi bir organizasyonda görev alarak günlük, haftalık ve aylık toplantılar ve görev dağılımları ile belli bir rutine sahip olarak yaşamlarında bir plana ve görev başarma duygusu sağlamaktadır (Bradley, 2000: 48). Toplumsal bağlılık, dini aktiflik, eğitim ve gelir gibi pek çok faktör, yaşa bağlı olmaksızın gönüllü çalışmalara katılımı etkilemektedir. Yaşadıkları topluma daha iyi entegre olmuş olanların komşularını tanımayanlara göre, diğerlerine yardım etmeye istekli olan ve diğerleriyle ortak bir çıkar paylaştığını düşünenlerinin bu hislere sahip olmayanlara göre gönüllü çalışmalara daha çok katılmaktadır (A.e.: 46).

Aktif yaşlanma teması altında ele alınan yaşlılıkta gönüllü çalışma uygulamalarında ekonomi odaklı olmaktan kaçınılması gerektiği gibi, yaşlı bireylerin yaşam seyirlerinde gerçekler ile örtüşmeyen bir yük haline gelmesinden de kaçınılması elzemdir:

> "Fakat tüm gönüllülükler eşit şekilde faydalı değildir... Stres seviyesini artıran, kişilerarası destek sağlamada yetersiz kalan veya bireysel doyuma odaklanan gönüllülük türleri etkili olmayabilmektedir. Bu mekanizmalara dair daha iyi bir anlayışın geliştirilmesi devlet politikaları ve organizasyonlar için önemlidir, özellikle de artan yaşlı nüfusu gönüllülüğe teşvik edecek politikalar geliştirilecekse (Onyx & Warburton 2003: 68)."

Bu bağlamda Carr, Biggs ve Kimberley (2013: 35) çalışmalarında başarılı bir gönüllülük programının, yaşlı yetişkinlerin uygun roller geliştirmesi için yetenek, ihtiyaç ve ilhamları ile örtüşmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Onyx & Warburton'ın (2003: 68) çalışmasında yapılan alıntılar ile yüksek fayda sağlayan gönüllü işlerin şu özelliklere sahip olması gerektiği ifade edilmektedir: fiziksel ve kognitif sağlığın sürdürülmesine imkân sağlama, iyi sağlık pratiklerinin geliştirilip sürdürülmesini öğretme ve cesaretlendirme, güçlü bireysel duygusal destek sağlama, diğerlerinin iyi oluş haline katkıda bulunma ve destekleyici toplumsal ağlar ile güçlü bağlantılar sağlama.

Yaşlılık döneminde dini aktivitelere ayrılan zamanın da gençliğe nazaran arttığı görülmektedir (Jones, 1990'dan alıntılayan Gauthier ve Smeeding, 2003: 250).

Carr, Biggs ve Kimberley'nin (2013) çalışmasında, yaşlılıkta dini aktivitelere katılımın sosyal destek ve aidiyet hissi sağladığı ve camide ibadet etmenin yaşlı yetişkinleri sosyal izolasyondan koruduğu ifade edilmiştir (Coleman, Begum ve Jaleel, 2011'den alıntılayan, s.21). Dini aktiviteler ayrıca, yaşlılıkta yaşama dair bir anlam hissine duyulan ihtiyacın artması nedeni ile de önemli görülmektedir. Yaşlılıkta anlam duygusuna sahip olma, fiziksel ve mental sağlık açısından anahtar öneme sahiptir (Krause, 2009: 102). Din, yaşlı bir insanda yaşamın anlamı duygusunun şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir ve Krause tarafından (A.e.: 113), yine kendisinin yaptığı bir çalışmadan verdiği alıntıya göre, şu ifade ile ölçülmüştür: İnancım hayatıma bir yön duygusu vermektedir. Yaşlılık döneminde önemli olduğu vurgulanan anlam duygusuna dini aktiviteler haricinde gönüllü çalışma ile de katkı sağlanmaktadır:

> "Yaşlı yetişkinlerin gönüllü çalışmalara katılması, yaşamlarına bir anlam katmaktadır. Bireyler, diğerleri için bir şeyler yapmakla yükseltilmiş bir amaç duygusu kurmaktadır, kişisel ilgilerinin peşinden giderek kimliklerini tamamlamaktadır veya gündelik yaşantılarında akla uygun bir yapı meydana getirmektedir (Bradley, 2000: 45)".

Bu çalışmanın saha araştırmasında aktif meşguliyetler başlığı altında yukarıda sayılan aktiviteler ele alınacaktır. Birinci neslin aktif meşguliyetler konusunda, gelecek nesillere nazaran daha az aktif olması beklenmektedir. Bu durumun sebepleri arasında Hollandacaya hâkimiyetteki zorluklar ve düşük eğitim seviyesi ve geleneksel toplumda birincil sosyalizasyonun tamamlanmış olması ile genel anlamı ile birinci nesil göçmen olmanın yaşam memnuniyetini düşürücü bir karaktere sahip olması yer almaktadır. Sonraki nesillerin farklı tecrübelere sahip olması beklenmektedir çünkü hem eğitim seviyeleri ve dile hâkimiyetleri farklı olacaktır hem de göçmen iken yaşlanmak olgusunu birinci nesil kadar "şiddetli" hissetmeyeceklerdir. Zira yaşlanma tecrübesi bir neslin içinde bulunduğu dönemin koşullarından etkilenir ve bu nedenle birinci nesil öldüğünde yerine geçen neslin daha farklı nesilsel tecrübeleri olacaktır (Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 241).

2.1.3. Yaşam Memnuniyeti

Demografik yaşlanmanın görüldüğü 21. yüzyıl dünyasında, insan ömrü uzadıkça, emeklilik döneminde geçirilen sağlıklı yıllar da uzamaktadır. Devletler seviyesinde, kademeli emeklilik sisteminin geliştirilmesi ve gönüllü çalışmaların kurumsallaştırılıp yaygınlaştırılması gibi makro ve politik planlar ile hem erken emeklilik hem de mecburi emekliliğin meydana getirdiği bireysel, toplumsal ve ekonomik sorunlara kriz önleyici çözümler aranmaktadır. Yaşlanmanın bu şekilde ele alınışına alternatif olarak, bu çalışmadaki aktif yaşlanma teması ekonomi odaklı olmayıp yaşlılık döneminin bireysel ve toplumsal yönlerine önemle yer verilmektedir. Yaşlılıkta yaşam memnuniyeti, aktif yaşlanma temaları arasında bu hassasiyet ile yer almıştır. Yaşam memnuniyeti ile şimdiye kadar ele alınan sosyal destek, sosyal temas, sosyal katılım ve aktif meşguliyetler olguları arasında kuramsal ilişki kurulmuştur.

Bu bölümde, yaşlı bireylerin yaşam memnuniyeti ve kalitesine dair literatür çalışmaları ele alınacaktır. Bu tezin yaklaşımlarından biri, aktif meşguliyetleri olan bireylerin öznel iyi oluş halinin daha yüksek olacağı şeklindedir. Bu bağlamda gönüllü çalışmalara katılan, yürüyüş yapan, torunlarına bakan, komşuları ile temas kuran, arkadaşları ile etkileşim halinde olan, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılan bireylerin yaşam memnuniyetinin daha yüksek olacağı iddia edilmektedir. Literatürden sağlanan bilgi ile saha araştırması sırasında yaşam memnuniyetinin nasıl ölçülüp yorumlanacağı konusunda açıklık kazanılmıştır. Tezin sonuç bölümünde saha araştırmasından elde edilen verilere dayanılarak göçmen iken yaşlanan bireylerin yaşam kalitesinin yükselmesi için neler yapılabileceği tartışılacaktır.

Yaşlılıkta yaşam memnuniyetini etkileyen başlıca faktörler fiziksel ve psikolojik sağlık, sahip olunan sosyal destek ve sosyal kaynaklar ile içinde bulunulan maddi koşullardır. Yaşlılıkta yaşam kalitesi çalışılır iken bu faktörlerin hepsi ele alınmalıdır ve herhangi birine odaklanan indirgeyici bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır. Çünkü bunlar karşılıklı etkileşim halindedir ve hiçbiri tek başına bütünü ifade edemez (Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 243). Nitekim fiziksel ve işlevsel

sağlık sorunları olan yaşlı bireylerin yaşam tatmini azalmakla birlikte (Bishop, Martin ve Poon, 2006: 451), sosyal kaynakların da yaşlılık dönemindeki öznel iyi oluş hali üzerinde önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir (A.e.: 447).

İçinde bulunduğumuz modern dünyada yaşlıların yaşam kalitesi sağlık, hastalık ve engellilik ile sınırlandırılamaz (Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 248). Çünkü yaşlı popülasyonun gelecekten beklentileri ve yaşam standartları nüfusun kalanı ile giderek benzeşmektedir (Hirsch, 2000'den alıntılayan Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 240,241). Bu durumun nedeni sanayileşmiş ülkelerde yaşlılık dönemini geçirenler ile yaşam seyrinin daha genç döneminde olan kişiler arasındaki tüketim ve hayattan beklentiler gibi konularda benzerliğin artması olarak gösterilmektedir. Bu nedenle yaşlılıkta yaşam kalitesini sağlık üzerinden değerlendiren çalışmalar nüfustaki sağlıksızlık durumunun kapsamını tespit etmeye odaklanan, "yaş körü" çalışmalar olarak bütünü görmekte sınırlı kalmaktadır (Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 241,242). Bu tür yaş körü çalışmaların, yaşlılık ve yaşlanma ile alakalı teori güdümlü olmaktan ziyade araştırma güdümlü olan erken dönem çalışmalar ile benzer çizgide olduğunu söylemek makuldür. Neticede yaşam memnuniyeti çalışılır iken, daha eski çalışmaların düşmüş olduğu ifade edilen bu "yalnızca sağlığa odaklanma hatası"na düşülmemeli ve yaşam memnuniyetinin yaşlılıkta da çok yönlü bir fenomen olduğu gözden kaçırılmamalıdır (Nettleton, 1995'den alıntılayan Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 241,242).

Yaşlılıkta yaşam kalitesi çalışılır iken sağlık odaklı olunmasının çeşitli sakıncaları vardır. Bunlardan biri, yaşam tatmininin sağlıklı yıllara indirgenmesi ile çalışmanın bakış açısının daralarak, niteliğin yerini niceliğin almasıdır. Ayrıca kötü sağlık koşullarının kötü yaşam kalitesi ile müsavi görülmesinin bir sonucu olarak hastalıkla başa çıkma, yeni koşullara adapte olma gibi kabiliyetler küçümsenmektedir (Barton, 1996'dan alıntılayan Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 241,242). Böyle bir yaklaşım ise, yaşlılara yönelik önyargıları besler ve yaş normlarının damgalayıcı etkisini yaygınlaştırmış olur. Ayrıca, yalnızca sağlığa odaklanan "hastalık odaklı bir çalışma" yapıldığında, yaşlı popülasyonun genel hali bakım evinde kalan, düşkün, aciz, hasta yaşlılar üzerinden değerlendirilmekte ve

yaşlılık döneminin ihtiyaçları sağlık ve sosyal yardım politikaları ile sınırlandırılmaktadır (Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 242). Hâlbuki yaşlılık döneminde yaşam memnuniyeti sosyal refah çalışmaları kapsamında ele alınmalıdır.

Literatürde yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyeti çalışmaları muğlak olmakla eleştirilmekte olup, bazı yorumcular için ölçülebilirliği dahi tartışmalı bulunmaktadır (Campbell v. d., 1976: 471 ; Bowling, 1995; Wolfensberger, 1994'ten alıntılayan, Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer, 2002: 242). Bununla birlikte yaşam süresinin uzaması, sağlıklı yılların artması ve maddi refahın yükselmesi sonucu yaşam kalitesinin ölçümü önemli bir konu haline gelmiştir (Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane, 2003: 239,240).

Bu tezin saha araştırmasında yaşlıların yaşam kalitesi değerlendirilir iken Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane'nin (2003) çalışması model alınarak, verilerin yorumlanmasında dört bileşen kullanılmıştır: Kontrol, özerklik, memnuniyet ve kendini gerçekleştirme. Bu ölçeğin seçilmesindeki ana neden; sağlık odaklı ve indirgeyici ölçeklere karşı çıkan ve sosyolojik, psikolojik ve felsefi temeli zayıf araştırmaları eleştiren yaklaşımıdır.

Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane'nin (2003: 244) çalışmalarında kullandıkları dört temel başlıktan kontrol, kişinin kendi çevresi ile aktif biçimde etkileşime girme yeterliğini; özerklik, kişinin diğerlerinin istenmeyen müdahalelerinden özgür olma hakkını ifade etmekte olup bu ikisi kişinin topluma özgür katılımını ele almaktadır. Bununla birlikte ölçeği geliştiren araştırmacılar kişinin yalnızca özgür biçimde diğerleri ile arasındaki sınırları koruyabilmesine veya diğerlerine katılabilmesine bakılarak yaşam kalitesi belirlenemeyeceğini düşünerek memnuniyet ve kendini gerçekleştirme ölçütleri de eklemiştir (A.e.: 245). Orijinal ölçek şu şekildedir (A.e.: 247):

Kontrol:

- Yaşım, istediğim şeyleri yapmama engel oluyor
- Başıma gelecek şeylerin kontrolümde olmadığını hissediyorum
- Gelecek hakkında plan yapmakta özgür hissediyorum

- Olayların dışında kaldığımı hissediyorum

Özerklik:

- Yapmak istediğim şeyleri yapabilirim
- Ailevi sorumluluklar istediğim şeyleri yapmama engel oluyor
- Yapabildiklerim ile kendimi memnun edebilirim
- Sağlığım, yapmak istediklerimi yapmama engel oluyor
- Maddi darlık, yapmak istediklerimi yapmama engel oluyor

Memnuniyet:

- Her günü heyecanla bekliyorum
- Hayatımın bir anlamı olduğunu hissediyorum
- Yaptığım şeylerden keyif alıyorum
- Diğerlerinin eşliğinde olmaktan keyif alıyorum
- Her şeyi göz önünde tutarsak, hayatıma dönüp baktığımda mutlu hissediyorum

Kendini Gerçekleştirme:

- Bugünlerde kendimi enerji dolu hissediyorum
- Daha önce hiç yapmadığım şeyler yapmayı tercih ediyorum
- Hayatımın ne hale geldiği konusunda kendimi tatminkar hissediyorum
- Hayatın fırsatlarla dolu olduğunu hissediyorum
- Geleceğimin iyi olacağını hissediyorum

Bu tezde sağlık ve ekonomi odaklı bir yaklaşımdan özellikle kaçınılmak ile beraber yaşam memnuniyeti ve kalitesi yorumlanır iken Bishop, Martin ve Poon'ın (2006: 447) çalışmasına göre bu konuda daha iyi bir anlayış geliştirmeyi sağlayacak olan sağlık ve sosyoekonomik statü de ele alınmıştır. Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane'nin (2003) ölçeğindeki sorular sahaya çıkılmadan evvel kültüre ve uygulanabilirliğine bağlı olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile soruların bir kısmının hiç kullanılmamasına karar verilmiş iken bazılarının doğrudan sorulması hedeflenmiş olup, orijinal çalışmadaki gibi anket yöntemi kullanılmayıp bire bir

mülakat yapıldığı için de bazı cevapların görüşmenin genelinden yorumlanmasına karar verilmiştir.

Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane'nin araştırma sonuçlarında (2003: 248) en zayıf ilişki özerklik ve memnuniyet arasında bulgulanmış olup bu durumun nedeni toplumsal izolasyon ihtimali ile açıklanmıştır. Toplumsal izolasyon, göçmen iken yaşlanan bireyler için de önemli bir olgudur. Göçmen iken yaşlanan bireylerin toplumsal izolasyondan korunması için yaşlılık döneminde sosyal rol ve statünün kaybını dengelemek adına yeni sosyal katılım ve destek ağları oluşturması gerekmektedir. Kaynakların Korunumu Teorisi'ne göre, insanlar bireysel ve sosyal kaynaklarını korumak ve büyütmek eğilimindedir (Hobfoll, 2002'den alıntılayan Bishop, Martin ve Poon, 2006: 446). Yaşlılık döneminde, yaşam memnuniyetinin tesisi için geçmişteki rollerin ve kaynakların korunmasını sağlayacak aktif meşguliyetler önemli bir rol oynamaktadır. Zira yaşlı yetişkinler sıklıkla şimdiki ve geçmişteki mutluluklarını daha önceki başarıları ile kıyaslayarak değerlendirmektedir ve kişisel ve sosyal kaynakları korunan ya da yeterli hale gelen yaşlı bireyin öznel iyi oluş hali de korunmaktadır (Bishop, Martin ve Poon, 2006: 446). Neticede aktif meşguliyetler yaşlı bireye sosyal rol, sosyal ağ, sosyal etkileşim ve sosyal destek sağlayarak bu konuda yardımcı olmaktadır.

Her ne kadar yaşla beraber çok sayıda bireyin yaşamdan duyduğu tatmin artsa da bazı bireyler için ileri ve çok ileri yaşta yaşam tatmininin azalmakta olduğuna dair araştırmalar da bulunmaktadır (Bishop, Martin ve Poon, 2006: 445). Bu durumun başlıca nedenlerinden biri hayatın güncel halini değerlendirir iken geçmişteki tecrübelerin etkili olmasıdır (A.e.: 445).

Yaşam kalitesi gibi yaşam memnuniyeti de pek çok faktörden etkilenmektedir ve ölçümü üzerinde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Yaşam memnuniyeti çalışmalarının gelişimi incelendiğinde, 1961 yılında düzenlenen ve ilk çalışmalardan biri olan Neugarten, Havinghurts ve Tobin'in araştırmasında (1961) şevk, metanet, uyum, benlik telakkisi ve mutluluk altında beş faktörün kullanıldığı görülmektedir (alıntılayan Bishop, Martin ve Poon, 2006: 445). Bunlardan şevk, bireyin yaşama karşı duyduğu heyecan seviyesini; metanet, kişinin sahip olduğu yaşamı kabullenme

veya sorumluluğunu üzerine alma durumunu; uyum, kişinin ömrü boyunca sahip olduğu bireysel başarısını; benlik telakkisi, bireysel ve sosyal kimlik algısını; mutluluk, pozitif ve negatif etkilerin bireysel ifadesini yansıtmaktadır (alıntılayan Bishop, Martin ve Poon, 2006: 446).

1983'te Hoyt ve Creech'in ortaya attığı alternatif yaklaşımda ise yaşam memnuniyeti tanımlanır iken üç ya da daha az faktörün yeterli olacağı ifade edilmiştir (alıntılayan Bishop, Martin ve Poon, 2006: 446). Öte yandan Liang'ın 1985'de Neugarten ve arkadaşlarına dayanan yaklaşımında; bugünün tatminini mutluluk, geçmişin tatminini de uyum üzerinden yansıtan dört faktörlü bir model önerilmiştir (A.e.: 446).

Bishop, Martin ve Poon'ın çalışmasında (2006: 447,448), mutluluk ölçümü için şu ifadeleri kullanmıştır:

- Tanıdığım çoğu insandan daha fazla badire atlattım hayatımda
- Aynı gençliğimdeki kadar mutluyum
- Hayatım şu anda olduğundan daha mutlu olabilirdi
- Bunlar, hayatımın en iyi yılları

Bishop, Martin ve Poon'ın çalışmasında (2006: 448), uyum ölçümü için kullanılan ifadeler de şunlardır (s.448):

- Hayatıma şöyle bir dönüp baktığım zaman epeyce tatmin edici buluyorum
- Yapabilsem dahi geçmiş yaşantımı değiştirmem
- Hayata dair beklentilerimin çoğuna sahibim

Bishop, Martin ve Poon'ın araştırma sonuçlarına göre (2006: 450), uyum ve mutluluk arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Öte yandan sosyoekonomik statünün mutluluk üzerindeki etkisinin doğrudan değil de dolaylı olduğunu farz etmek makul olacaktır (A.e.: 451). Sosyoekonomik statü ile ilgili bu veri, sosyal destek bölümünde ele alınan Wu ve Hart'ın (2002) araştırma sonuçları ile de uyumludur.

Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer'in (2002: 245) yaşlılıkta yaşam tatmini çalışmasında kullandığı ölçekte yer alan ifadeler şu şekildedir:

- Bir bütün olarak hayatımdan
- Mesleki durumumdan
- Ekonomik durumumdan
- Serbest zaman aktivitelerimden
- Arkadaş ve eş dost ilişkilerimden
- Cinsel yaşantımdan
- Kendime bakmak konusundaki yeterliliğimden (giyinmek, hijyen, ulaşım vb.)
- Aile yaşantımdan (ailesi varsa)
- Eşim ile ilişkimden (eşi varsa)
- Fiziksel sağlığımdan
- Psikolojik sağlığımdan

Ölçekte yer alan ifadeler bu tezin saha çalışmasında yön gösterici olmuştur. Bulgular bölümünde görüşmecilerin cevapları yorumlanır iken Bishop, Martin ve Poon'ın (2006) ölçeğinde yer alan mutluluk ve uyum ifadelerine ek olarak Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer'in (2002) memnuniyet ölçeği örnek alınacaktır. Bu ifadeler ve ölçeğin araştırmacıya yorum sırasında rehber olması hedeflenmiştir.

2.2. Hollanda'da Aktif Yaşlanma

Bu tezin saha araştırması Hollanda'da gerçekleştirileceği için, ön saha araştırması sırasında Hollanda'daki yaşlı nüfusun yerel durumu hakkında yeterli güncel bilginin kazanılması hedeflenmiştir. Çünkü sosyal bir konu hakkında çalışma yapmak, çalışılan bölgenin öncelik ve hedeflerini, kültürel norm ve değerlerini güncel ve bilimsel kaynaklar aracılığı ile öğrenmeyi gerektirmektedir. Yerel bilgi edinilmeden saha çalışması yapıldığı takdirde hem resmi kurum ziyaretlerinde önbilginin yetersiz olması sebebi ile isabetli sorular sorulamayacak, hem de hangi kurumlar ile mutlaka görüşülmesi gerektiği kestirilemeyecektir. Ayrıca teoriden çıkarılan yaklaşımların saha araştırmasında incelenebilir oluşunun sahaya çıkılmadan

evvel anlaşılması gerekmektedir. Aksi takdirde saha ile alakası olmayan, sahada bulunma ihtimali olmayan "soyut fikirlerin somut ölçümü" için sahaya çıkılmış olunacaktır.

Yerel bilginin OECD ve AB raporları ya da uluslararası sosyoloji literatüründen edinilemeyeceği açıktır. Bu nedenle Hollanda hükümeti ve yetkili kurumlarının, yerel STK ve araştırma merkezlerinin çalışmalarının da ele alınması gerektiği fark edilmiştir. Bu kurumlar ve çalışmalarından hangilerinin dikkate alınıp değerlendirileceği bir rastlantı ya da internet arama motoruna doğru anahtar kelimenin yazılması ile değil, OECD ve AB raporları ile uluslararası sosyoloji literatüründe geçen dipnot ve kaynakçaların titizlikle taranması sonucu belirlenmiştir. Neticede literatür taraması sırasında genelden özele gidilerek, sahaya inmeden Hollanda'daki yerel duruma genel hakimiyet kazanılmıştır.

Yerel bilgiye vakıf olmak için seçilen kaynak Hollanda Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (The Netherlands Institute for Social Research, SCP)'dür. SCP, Hollanda hükümetinin ilgilendiği tüm sosyal olguları araştıran hükümete bağlı bir kurumdur. Resmi güvenirliği ve resmi makamların göçmenlik ve yaşlılık konusunda hangi çalışmaları yaptığını ortaya koyması sebebi ile SCP yayımlarından yararlanılmasına karar verilmiştir. Bu bölümde ilk önce Hollanda toplumunun genel yapısından bahsedilecektir. Arkasından sadece göçmenleri konu alan çalışmalar ile Türk bireylerin durumu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bölümün amacı saha çalışmasının yapılacağı sosyolojik ortamı tanımak ve tanıtmaktır.

2.2.1. Politika ve Uygulamalar

Hollanda, sivil toplum kuruluşlarının oldukça gelişmiş ve yaygın olduğu bir kültüre ve anlayışa sahiptir. Sivil toplum örgütleri arasında spor ve serbest zaman organizasyonları, kiliseler, tüketici organizasyonları, uluslararası yardım organizasyonları, sağlık ve refah organizasyonları, doğa ve çevre organizasyonları, sendikalar, kadın organizasyonları, yaşlı vatandaşlara dair organizasyonlar ve yayın organizasyonları bulunmaktadır (SCP, Summary United in Change, 2012: 183). Avrupa Birliği üyeleri arasında Hollanda, yapılan pek çok çalışmada sivil toplum

organizasyonlarına hem zaman hem de para harcamak açısından en üst sırada yer almaktadır (SCP, Summary Voluntary work: A Diversity of Forms, 2009: 279).

Bu STK'laşmanın yanı sıra çok çeşitlilikte ve boyutta resmi olmayan gruplar da vardır. 2011 yılında hazırlanan rapor ile STK'ların haricinde kalan bölgesel, küçük ölçülü ve daha az resmi gönüllü kuruluşlar ele alınmıştır. Amaç "uzun süreli, büyük, geleneksel organizasyonlara katılma fırsatı, ilgisi ve zamanı olmayan modern vatandaşların" katılmayı tercih edebileceği düşünülen resmi olmayan grupların doğasını ve özelliklerini ele alıp sosyolojik ve politik bilimsel önemlerini açıklamaktır. Araştırma dâhilinde hem nitel hem de nicel yöntem kullanılmıştır (SCP, Summary Informal Groups, 2011: 273).

Rapora göre resmi olmayan gruplar, bireysel alan ile kurum ve kuruluşlar arasında küçük birimler oluşturarak sivil topluma temel olmaktadır (SCP, Summary Informal Groups, 2011: 273). Resmi olmayan gruplar arasında bir kurum ya da kuruluş ile resmi bağı olmayan, düzenli olarak belli bir hobi ya da amacı gerçekleştirmek için bir araya gelen az sayıda insandan oluşan gruplar ele alınmıştır. Örnek olarak tartışma grupları, İncil okuma grupları, koşu grupları, yemek pişirme grupları, kendine yardım grupları ve internet grupları gösterilebilir (A.e.: 274).

SCP araştırma dâhilinde resmi olmayan grupların toplum içindeki yaygınlığını, bireysel ilginin oluşma nedenlerini ve bu gruplarda kimlerin rol aldığını incelemiştir. Bu bağlamda resmi olmayan grupların geçmişi; bölgesel, sosyal çevresel, etnik ve yaşam tarzlarına göre değişiklik arz edip etmediği; üyelerin nasıl kabul edildiği ve grupların üye yapısındaki çeşitlilik durumu araştırılmıştır. Amacı grupların gerçek işlevini ve sosyal önemini anlamaktır. Ne büyüklükte oldukları ve ne kadar süre devam ettikleri; ne sıklıkla buluştukları; üyelerin birbirine bağlılık dereceleri hakkında veri toplanarak sosyal faydaları anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca böyle gruplara üye olan kişilerin "diğerlerinin ihtiyaçlarına" daha duyarlı olması gibi bir durumun olup olmadığı ya da tam aksine bu grupların bireyleri sadece kendi "iç grup"larına odaklanmaya mı ittiği anlaşılmak istenmektedir (SCP, Summary Informal Groups, 2011: 274). Böylelikle sosyolojik işlev ve önemi ortaya konacaktır.

Bu tezin ele aldığı çalışma grubunun dahil olduğu resmi olmayan gruplar, saha çalışmasında anlaşılacak olan önemli bir başlıktır.

SCP araştırma sonucunda çoğu insanın açık bir resmi ve resmi olmayan grup farkındalığına sahip olmadığını kaydetmiştir. Her üç katılımcının birinden daha fazlasının bir resmi olmayan gruba üye olduğu ve her beş kişiden birinin de katılmayı düşündüğü gözlenmiştir. Üyelik kadınlar ve erkekler arasında kabaca eşit olup, 35-54 yaş arası kişilerin kendilerinden daha genç ve yaşlı olanlara nazaran biraz daha sıklıkla katıldığı bulgulanmıştır. Bu durum, daha yüksek eğitim seviyesine sahip olanlar için de geçerlidir. Ele alınan resmi olmayan grupların ortalama 20 yıldır devam ettiği ve üyelerinin hayatında sabit bir olgu oldukları görülmüştür. Üyelerin en azından haftada bir kere buluşmakta olduğu anlaşılmıştır. Resmi olmayan gruplara katılımda sosyal, eğitimsel ve psikolojik sebeplerin baskın olduğu görülmüştür (SCP, Summary Informal Groups, 2011: 275).

Bu tezde, SCP'nin resmi olmayan gruplar raporunun ele aldığı tüm örnekler sunulmamış olup göçmen ve yaşlılık ile alakalı görülenler paylaşılmıştır. Bu bağlamda ele alınan gruplardan ilki okuma gruplarıdır. Katılanların çoğunun eğitim seviyesi yüksek, 55 yaş ve üstü kadınlar olduğu görülmüştür. Çoğu okuma grubu kırsal bölgelerde yer almaktadır ve ortalama üye sayısı 11'dir. Raporda okuma gruplarının sosyal ve toplumsal önemi de açıklanmıştır. Okuma gruplarının, üyelerinin sosyal ağına katkıda bulunup yüksek seviyede sosyal kohezyon sağladıkları ve üyelerinin birbirine güvenip yardım etmeleri açısından sosyal sermaye sağladığı ifade edilmiştir. Ayrıca, üyelerin demokratik ve toplumsal yeteneklerini geliştirmesine katkı sağladığı tespit edilmiştir (SCP, Summary Informal Groups, 2011: 277).

SCP'nin ele aldığı gruplardan bu tez ile alakalı olan ikincisi, komşu bahçeleridir. Amsterdam ve Utrecht gibi Türk göçmenlerin de yoğun olarak yaşadığı şehirlerde sık olan bu bahçelerin üyeleri beraber çalışmaktadır. Bu bahçeler eğitim ve dinlence sağlamasının yanı sıra sosyal bir işlev de göstermektedir. Komşu bahçelerinin sosyal öneminin farkında olan bölgesel otoriteler hem ekonomik hem de materyal desteğinde bulunmaktadır. Bununla birlikte yüksek apartman dairelerindeki

çok sayıda farklı kültürden insanın yaşadığı bölgelerde hayata geçirilmesinin daha zor olduğu da raporda ifade edilmiştir. Komşu bahçeleri üyeleri, çok az farkla kadınların çoğunluğuna sahiptir ve üyelerinin sıklıkla başka bir sosyal ağda da aktif olduğu görülmüştür. Grup buluşmaları yılda iki kereden haftada iki kereye kadar değişmektedir. SCP, bu grubu "hafif bir topluluk" olarak nitelendirmiştir zira grup üyeleri birbirinin diğer sosyal ağlarını ya da bahçe dışında herhangi bir alanlarını kullanmamaktadır (SCP, Summary Informal Groups, 2011: 278). Bu hafif toplulukların, bu tezin üstünde durduğu toplumsal katılım kavramının gerçekleşebileceği gruplar olduğuna inanılmaktadır. Çünkü kurduğu sınırlı bağ ile tamamen kopmayı engellemekte olup yakın bağlar da gerektirmemektedir.

Bu tezin amaçları ile benzerlik arz eden üçüncü resmi olmayan grup "couchsurfing" olarak adlandırılmaktadır ve 2004 yılından beri internet üzerinden hizmet eden "global bir ev sahipliği ağı"dır. 245 ülkeden 2,5 milyon katılımcısı olan bu gruplar ile örneğin Amsterdam'da göçmenlere gönüllü Hollandaca öğretme grupları kurulmuştur ve iyi bir başarı yakalanmıştır. Dördüncü resmi olmayan grup ise Rotterdam'daki kültürlerarası yemek pişirme grubu olan "kitchensurfing" gruplarıdır (SCP, Summary Informal Groups, 2011: 280). Bu iki gruptan herhangi birine katılım olup olmadığı araştırılacaktır.

Hollanda diğer Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla, yüksek bir gönüllü çalışma seviyesine sahiptir (SCP, Summary Voluntary work: A Diversity of Forms, 2009: 281). Hükümet, sivil toplum örgütlerine üye olma, bağış yapma ve özellikle de gönüllü çalışma eğilimlerinin, aktif sosyal sorumlulukları ve toplumun yeni yönelimlerini yansıtan önemli bir belirteç olduğunu düşünmektedir (A.e.: 278). SCP'ye göre Hollanda sivil toplumunda yeni gruplar, ağlar ve sosyal bağlar yükselmektedir ve bunlar "zamanın ve yaşam tarzlarının çağdaş ruhuna daha iyi uyan yenilikçi gönüllülük formları" olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yeniliğin sebebi modern toplumsallık anlayışında daha açık ve daha az resmi ilişkiler üzerinden, daha kısa süreler için daha az bağlayıcı olan, daha 'hafif' topluluklara itibarın artmasıdır (A.e.: 277). SCP toplumdaki bu değişimin arkasında yatan sebepleri sekülerleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi, zamanın artan baskısı ve hareketliliğin artması,

zenginlik ve refah kültürü, bazı nüfus gruplarının başarılı özgürleşmesi, zevk ve postmateryalist değer yönelimliliğin yayılması, çok seçenekli toplumun yükselişi ve standarttan seçimli bir biyografiye doğru geçiş, bireyselleşme, uluslararasılaşma olarak sıralamıştır (SCP, Summary Voluntary work: A Diversity of Forms, 2009: 277,278).

SCP'ye göre Hollanda toplumunun gönüllü çalışmalar konusundaki ilgisi kısa dönemli, görev dağılımı ve amaçları iyi belirlenmiş projelere doğru kaymaktadır. Ayrıca ortak bir ilgi alanı olan insanlardan oluşan küçük, bölgesel gruplar pek çok alanda büyük ölçekli grupların anonimliğine karşı çekici bir seçenek sunmaktadır (SCP, Summary Voluntary work: A Diversity of Forms, 2009: 278). İnsanlar daha çok esnek ve enteresan gönüllü çalışmalara katılmayı tercih etmektedir (SCP, Summary: Volunteering and Support Initiatives Under the Social Support Act (Wmo), 2013, s.135). Öte yandan son on yıllarda keskin biçimde artan Hollanda'daki Batılı olmayan göçmenlerin beraberinde kendi dilleri, inançları ve kültürel kimliklerinin yanı sıra gönüllülük tutumlarını da getirdiği, fakat bu konuda yeterli bilgi olmadığı ifade edilmiştir (SCP, Summary Voluntary work: A Diversity of Forms, 2009: 282).

SCP gönüllülüğe dair yaşam seyri yaklaşımını kullanarak hem nicel hem nitel araştırma ile her yaşam dönemi için gönüllü çalışmalara katılımı araştırmıştır. Amaç insanların gönüllü çalışmalara katılmaya ne zaman başlayıp ne zaman bıraktıklarını, hangi faktörlerin etkili olduğunu ve organizasyonların kendi içlerindeki ilişkilerini anlamaktır. Araştırmada bireylerin katılım için duydukları heyecan, devam etme istikrarı, yaşı, sosyal statü ve iş kariyeri kullanılmıştır. Araştırma yöntemi organizasyon tipine göre belirlenmiştir (SCP, Summary Voluntary work: A Diversity of Forms, 2009: 282). Bu bilgiler, saha araştırmasına başlamadan evvel, sahada Hollanda hükümetinin konu ile ilgili hangi durumları nasıl ele aldığını bilmemizi sağlamıştır.

Hollanda'da 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Destek Hareketi (The Social Support Act, Wmo) ile tüm Hollandalı vatandaşların topluma katılımını mümkün kılmak amaçlanmıştır. Wmo, topluma katılım konusunda sıkıntı yaşayan

vatandaşlara yardımın artması için, bölgesel otoritelere gönüllülüğün ve vatandaş girişimlerinin artırılması görevi vermiştir. SCP de bu konuda hazırladığı rapor ile makrodaki devlet ile mikrodaki bireyin girişimleri arasındaki etkileşimin nasıl sağlandığı konusundaki belirsizliği araştırmayı amaçlamıştır (SCP, Summary: Volunteering and Support Initiatives Under the Social Support Act (Wmo), 2013: 133).

Bu bağlamda bölgesel otoriteler, gönüllü çalışmalara katılımı cesaretlendirmek için gerekli koşulların oluşturulmasını desteklemekte ve bu tür organizasyonlara destek verip gönüllüleri takdir etmektedir. Büyük belediyelerin daha geniş bir sivil hizmet aygıtı bulunduğu için ve şehirlerde daha detaylı ve isabetli politik planlar sağlanmaktadır (SCP, Summary: Volunteering and Support Initiatives Under the Social Support Act (Wmo), 2013: 135). Bu kapsamda sosyal hizmet çalışanları tarafından gönüllülere özel odak gruplar aracılığı ile nasıl çalışacakları veya sorunları nasıl tespit edip bireysel becerilerini nasıl geliştirebilecekleri öğretilmektedir. Böylelikle gönüllüler daha sistemli bir biçimde görev almaktadır (A.e.:136,137). Bu tür çalışmalara birinci nesil Türklerin katılabilmesi için dile hâkimiyet engelini aşan programlar oluşturulması gerekebilir. Saha araştırmasında sırasında katılımcıların böyle bir etkinlikte bulunma durumlarının "aktif meşguliyetler" başlığı altında sorulması planlanmıştır.

Hollandalılar yakın çevrelerindeki yaşlılara destek olma konusunda; gelen postaları kontrol etmek, tatillerde bitkilere bakmak, alışveriş yapmak hatta temizlik gibi ev işlerini yapmak gibi resmi olmayan destek sağlama türlerine olumlu yaklaşmaktadır ve yarıdan fazlası bunları yaparak diğerlerine yardım etme isteği taşımaktadır. Her 10 kişiden 4'ü hasta birine mümkün olduğunca ailesi, arkadaşları ve komşuları tarafından bakılması gerektiğini düşünmektedir (SCP, Summary: Volunteering and Support Initiatives Under the Social Support Act (Wmo), 2013: 137). Bu bilgi, "sosyal destek" başlığı altında sorulacak sorulardan biri olarak belirlenmiş olan "yaşlı/düşkün komşulara verilen sosyal destek" ile uyumludur.

Hollanda hükümeti gönüllü çalışmaları desteklemesinin yanı sıra serbest zaman faaliyetlerine de önem vermektedir. SCP'ye göre boş zaman bireylerin nasıl

ve kiminle geçireceklerine kendilerinin karar verdikleri kişisel bir alan olsa dahi hükümete kolaylaştırıcı olma görevi düşmektedir. Bu bağlamda kültür merkezleri, spor tesisleri, parklar ve doğal alanlar sağlamak ve bunları genç/yaşlı, kadın/erkek, zengin/fakir, yüksek/düşük eğitimli, sağlıklı/sağlık sorunları yaşayan, şehirde/kırsalda yaşayan, göçmen/yerli kökenli herkes için erişilir kılmak görevine sahiptir (SCP, Summary Going Out, 2011: 99,100). Göçmen iken yaşlanan grubun bu serbest zaman faaliyetlerine katılımı merak edilen bir konudur. Katılım durumları saha çalışmasında anlaşıldıktan sonra duruma göre ne yapılabileceği de sonuç bölümünde tartışılacaktır.

SCP'nin yaptığı Hollandalıların evin dışında geçirdikleri serbest zamanı araştıran çalışmada, aktivite tipleri olarak açık hava hobileri, kültürel katılım, spor, alışveriş, müze/ hayvanat bahçelerini ziyaret ele alınmış olup toplumun her grubunun bunları katılımı araştırılmıştır (SCP, Summary Going Out, 2011: 96). Çalışmaya göre insanların serbest zamanlarını hangi tip aktiviteler ile geçirdiği yaşam evresine göre değişmektedir. Bununla birlikte yeni emekli olmuş ya da emekli olmak üzere olan bireyler ile bir süredir emekli olanlar karşılaştırıldığında kayda değer bir farklılık görülmemiş olup yaşlı bireylerin doğa da dâhil olmak üzere hobi aktivitelerini tercih ettiği görülmüştür. Rapora göre bugünün yaşlıları daha evvelki yaşlı nesillere göre boş zamanlarında daha ileri yaşlara kadar aktif kalmaktadır (A.e.: 97).

Hollandalılar 1975 yılına kıyasla "ev ziyareti yapma"yı daha az gerçekleştirmektedir. Ev dışı serbest zaman aktivitelerinin çoğunu kendi hane halklarından biri eşliğinde gerçekleştirmektedirler (SCP, Summary Going Out, 2011: 97). Son yıllarda aile ile olmaya yönelik bir eğilim bulunmaktadır. Hollandalıların %58'i kendi başına katıldığı aktiviteler ile diğerlerinin eşliğinde katıldıkları arasındaki dengeden memnun olsa da %37'si diğerleri ile daha çok birlikte olabilmeyi istemektedir (A.e.: 97,98). Hollanda'da serbest zaman aktivitelerin büyük çoğunluğu yaşanılan bölgede gerçekleşmektedir fakat hayvanat bahçesi, müze ya da konser gibi aktiviteler için 50 km'yi aşan seyahatler de %7 oranında yapılmaktadır. Boş zamanlarda seyahat etme durumu kadın ve erkekler arasında değişiklik göstermekte olup, kadınların sahip olduğu kısa sürelere bölünen ve daha az olan boş

zamanda, erkeklere nazaran daha kısa mesafelere seyahat ettiği görülmektedir. Ulaşım için ilk tercih araba iken bisiklet ikinci, yürüyüş üçüncü sırada yer almaktadır, toplu taşıma ise son tercih olup %5 oranında kalmaktadır (A.e.: 98). Bu bilgiler de Hollanda'daki gündelik hayat hakkında bilgi vericidir.

SCP'ye göre yaşlı insanların tamamı için olmasa da bir kısmı için diğerleri ile geçirebilecekleri serbest zaman aktiviteleri üzerinde sosyal ağlarının büyüklüğü belirleyici olmaktadır (SCP, Summary Going Out, 2011: 98). Bu duruma ek olarak yaşlı insanlar sahip oldukları boş zamanlarda sağlık sorunları nedeni ile evin dışında olan serbest zaman aktivitelerine katılmakta zorluk yaşamaktadır (A.e.: 99). Yaşlıların durumu hakkındaki bu veriler tezin teorik kısmında ele alınan yaşlılık döneminde daralan sosyal ağların yerine yenilerinin ikame edilmesinin önemi ile toplumsal katılım için sağlık ve yaşanan hanenin özelliklerinin öneminin sahada incelenebilir olduğunu desteklemektedir.

Hollanda'da yaşlıların toplumsal durumu özel öneme sahiptir çünkü bu tezin birinci bölümünde paylaşılan değerlerde de görüldüğü üzere hali hazırda yaşlanmış olan bir demografik yapı ile karşı karşıyadır. 2007 yılında Hollanda'da 65 yaş ve üzeri 600.000 "kırılgan yaşlı birey"in yaşadığı tahmin edilir iken bu sayının 2010'dan 2030'a kadarki süreçte bir milyona ulaşması beklenmektedir (SCP, Frail Older Persons in the Netherlands, 2011: 6). Bu nedenle "kırılgan yaşlı kişiler" son yıllarda Hollanda hükümeti bakanlıkları, refah organizasyonları ve yaşlı vatandaş organizasyonları için önemli bir politik odak grubu haline gelmiştir. Hollanda Sağlık, Refah ve Spor Bakanlığı ile SCP'nin yaptığı çalışmada kırılganlığın ne olduğu, kimlerin bu gruba girdiği ve sayıları, bu durumun nasıl geliştiği ve yaşlıları bu duruma düşmekten neyin koruduğu sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır (A.e.: 5). Araştırma sonuçlarında sosyal ağa az katılan, boşanmış ya da dul olan, küçük bir sosyal ağa sahip olan, dindar olmayan ve gönüllü çalışmalara katılmayan yaşlıların arasında sosyal kırılganlığın daha fazla görüldüğü belirlenmiştir (A.e.: 7). Ayrıca iskan ettikleri bölgede kendilerini güvende hissetmeyen yaşlı kişilerin de uzun dönemli kırılganlık ihtimali daha yüksek bulunmuş (A.e.: 8). SCP'ye göre kırılganlık bir durum olmayıp, süreçtir (A.e.: 7).

Yaşlı insanların kırılganlık durumlarında artış beklenilmek ile beraber Hollanda emeklilik fonları 2008'deki kredi krizine ek olarak 2011'deki Euro krizi ve nüfustaki artan yaşam beklentisi ile beraber zor zamanlar geçirmektedir (SCP, A Happy Retirement, 2012: 210). Bu kriz sebebi ile SCP'nin araştırma konuları da değişmiştir. Mesela 2013 yılı "Yıllık Entegrasyon Raporu"nda sosyokültürel entegrasyon yerine iş/emek piyasasındaki konuma odaklanılmıştır (SCP. Summary, Conclusions and Policy Implications: Annual Integration Report 2013, 2014: 182). Yine 2012 yılında yapılan STK çalışmasında da sivil toplum örgütlerinin krizden etkilenip etkilenmediği araştırılmıştır ve herhangi bir krizin yaşanmadığı kanaatine ulaşılmıştır (SCP, Summary United in Change, 2012: 188).

Ekonomik kriz nedeni ile yaşlı insanların gelirleri ile ihtiyaçlarının örtüşüyor olup olmadığını anlamak üzere bir rapor hazırlanmıştır (SCP, Summary A Happy Retirement, 2012: 213). Çalışmada geçerli bir ihtiyaç tanımı yapılabilmesi için aktivite ve ilişik kesme teorileri ile (A.e.: 214) nesilsel ihtiyaçlar üzerinde durulmuş olup ihtiyaçların yaşam seyri boyunca değiştiği (A.e.: 220) vurgulanmıştır. Bu bağlamda yaşlı insanların artık fiziksel işler yapması gerekmediği için daha az kaloriye ihtiyaç duyulabilecekleri fakat aynı zamanda evde daha çok zaman geçirdikleri için de faturalarının yükselebileceği göz önüne alınmıştır. Bununla birlikte bazı teorilere göre emeklilikten sonra yüksek ihtiyaçların arttığı da ifade edilmiştir (A.e.: 213). Araştırma sonucunda "Her şey hesaba katıldığında yaşlı insanların finansal ihtiyaçlarının artan yaşla beraber azaldığı bulunmuştur (A.e.: 220)". SCP'nin bu çalışmasının, bu tezin yaklaşımına göre sıkıntılı yanı sonuçları ilişik kesme teorisine dayandırmasıdır (A.e.: 225).

2.2.2. Hollanda'da Göçmenler ve Politik Uygulamalar

Bu bölümde Hollanda'daki Türk göçmenlerin genel toplumsal durumu ele alınarak, sosyal statülerine dair genel bir kavrayış kazandırılmaya çalışılacaktır. Bölümün amacı "büyük resmi" ortaya koymaktır. Çünkü yaşlıların durumuna daha iyi vakıf olabilmek ve sosyolojik bir tahayyül ile bakabilmek için bütünün durumuna hâkim olunması gerekmektedir. Bu amaçla, sadece yaşlıların ele alınmamasına karar verilmiştir. Bu bölümde de SCP kaynak alınmış olup öncelikle SCP'nin dolayısı ile

de Hollanda hükümetinin entegrasyon uygulamalarından bahsedilecektir. Ardından Türklerin sosyal ağları ve temasları ele alınarak toplumsal etkileşimleri incelenecektir.

1960'ların başında Hollanda'ya doğru olan iş göçünün geçici olması bekleniyordu. Bu beklenti İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz'den gelen göçmenler için doğru sonuç vermiş olsa da Türkiye ve Fas'tan gelen iş göçmenlerinde isabetli olmamıştır (Bijl ve Verweij, 2012: 241). Bu gerçekten yola çıkarak "The Scientific Council for Government Policy" (WRR), 1979'da Hollanda hükümetine göçmenlerin çoğunluğunun Hollanda'da kalıcı olduğu ve ülkelerine dönmeyeceği göz önüne alınarak sosyal ve kültürel mahrumiyeti azaltıcı politika geliştirilmesi gerektiğini bildiren bir rapor hazırlamıştır. Bunun üzerine Hollanda hükümeti 1980'lerin ortalarında entegrasyon politikası başlatmıştır (A.e.: 241).

1983 Ekim ayında Ruud Lubbers'in Başbakan olduğu Hristiyan Demokrat Parti ve Liberal koalisyon hükümeti yayınladıkları politik bildiri ile etnik azınlıklar hakkında geliştirilen yeni politikaları duyurmuştur (Bijl ve Verweij, 2012: 241). Entegrasyon kelimesinin ideal ve geniş kabul gören bir tanımına ulaşmak zordur (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 235). Fakat geliştirilen politikalar ile, hem kendi içinde hem de grup olarak etnik azınlıkların eşit fırsat ve sosyal pozisyona sahip olmasını sağlamak amaçlanarak üç temel belirlenmiştir. Birincisi azınlıkların özgürleşmesini güçlendirmek gerekmektedir. İkincisi azınlıkların sosyal ve ekonomik mahrumiyeti azaltılmalıdır. Üçüncüsü azınlıkların yasal pozisyonunu geliştirilmeli ve ayrımcılık önlenmelidir (Bijl ve Verweij, 2012: 241,242). Hollanda entegrasyon politikası ana olarak Batılı olmayan göçmenler üzerine odaklanmaktadır (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010, s.35). Bu politikalarda kendisi başka bir ülkede doğan kişilerin birinci nesil olarak tanımlanmasına karar verilmiştir (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 36).

Yukarıda sayılan temeller üzerinde geliştirilen politika ve sosyal araştırmalar ile toplumsal dışlanma konusunda düzenli çalışmalar yapılmıştır. Toplumsal dışlanma konusuna verilen önemin çeşitli sebepleri vardır. Politika yapıcılar 1990'ların başından beri toplumsal dışlanmışlık ile mücadele etmektedir çünkü hem

bireylerin öznel iyi oluş halini olumsuz etkilemekte hem de toplumsal gruplar arasında çatışmaya ve toplumsal parçalanmaya neden olmaktadır (SCP, *Summary and Conclusion: Replication of a Measurement Instrument for Social Exclusion*, 2014: 53). Hollanda gibi farklı dinlerden Batılı olmayan göçmen kökenli vatandaşların yoğun olduğu bir ülkede toplumsal bütünlüğün korunması önemli bir mevzudur.

Toplumsal dışlanma olgusu son 20 yıldır özellikle Avrupa seviyesinde artan önem kazanmıştır, önceleri AB politikalarında "fakirlik ile mücadele" kapsamında ele alınan konu zamanla "fakirlik ve toplumsal dışlanma ile mücadele" halini almıştır. SCP son yıllarda yaptığı çalışmalarda AB'nin kullandığı bu iki başlığa sosyal katılım ve normatif entegrasyonu da ekleyerek hem sosyokültürel hem ekonomik-yapısal boyutları ele alarak toplumsal dışlanma tanımını çok boyutlu hale getirilmeyi hedeflemiştir (SCP, *Summary Dimensions of Social Exclusion*, 2011: 88). Toplumsal dışlanma sosyal, kültürel ve ekonomik dezavantajlılığa işaret etmektedir. SCP bu konuda dört temel belirlemiştir. Birincisi sosyal katılımdaki dışlanmışlıktır ve kişinin diğerleri ile az etkileşime girmesi, sosyal olarak izole olması ve sosyal ağa katılamaması durumudur. İkincisi normatif entegrasyondur ve merkezi norm ve değerlere uyum konusundadır ve zayıflığı suça teşebbüs veya uygunsuz davranışlara yol açabilmektedir. Üçüncüsü temel sosyal haklardaki dezavantajdır ve sağlık hizmetlerine ve yeterli koşullarda bir haneye erişimdeki sıkıntıları ele alır. Dördüncüsü maddi yoksunluktur ve günlük yemek gibi temel ihtiyaçları karşılayamama durumunu ele alır (A.e.: 53).

SCP araştırmalarında kullanmak için bir toplumsal dışlanma ölçeği geliştirmiştir. 2010 yılı "Verbetering meetinstrument sociale uitsluting" raporundan alıntılanan toplumsal dışlanma ölçeğinin dört boyutundan bu tezde iki boyutu ele alınmış olup temel sosyal haklardaki dezavantaj ve maddi yoksunluk boyutları dışlanmıştır. Bu seçim, tezin genel içeriği göz önüne alınarak yapılmıştır. Ölçek şu şekildedir (SCP, *Summary Dimensions of SocialExclusion*, 2011: 91):

Yetersiz sosyal katılım

- İyi diyalog kurabildiğim insanlar var (hayır)
- Diğer insanlardan mahrum kalmış hissediyorum (evet)
- Beni hakikaten anlayan insanlar olduğunu hissediyorum (hayır)
- Komşularımla temasım var (hayır)

Yetersiz normatif entegrasyon

- Hayır için maddi yardım yaparım (hayır)
- Bazen komşularım için bir şey yaparım (hayır)
- Geri dönüşüme dikkat ederim (asla)
- İş benim için sadece para kazanmak için var (katılıyorum)

Bu tezin saha araştırmasında SCP'nin toplumsal dışlanma ölçeğindeki sorulardan "komşularımla temasım var, hayır için maddi yardım yaparım, bazen komşularım için bir şey yaparım, geri dönüşüme dikkat ederim" ifadeleri kullanılacaktır.

SCP araştırma sonuçlarında hem 2010 hem de 2012'de yapılan anketlerde Batılı olmayan göçmenlerin toplumsal dışlanmışlık ihtimalinin yüksek olduğu görülmüştür (SCP, *Summary and Conclusion: Replication of a Measurement Instrument for Social Exclusion*, 2014: 54). SCP, Hollanda'da toplumsal dışlanmışlık ile mücadeleye odaklanan politika sayısının az olduğunu, bu konuda Avrupa seviyesinde çalışmaların gerçekleştirilmeye çalışıldığını fakat AB'nin toplumsal dışlanmışlık tanımının içerik olarak sınırlı olup maddi yoksunluk temelinde kaldığını ifade etmiştir (A.e.: 55). Toplumsal dışlanmaya ek olarak maddi yoksunluklardan mustarip olma durumunun da Batılı olmayan göçmenler arasında daha yaygın olduğu bulgulanmıştır (A.e.: 56).

Ölçekle alakalı gözden kaçırılmaması gereken önemli bir gerçek şudur ki, 2011 yılında ölçeğin tüm gruplar için uygun olup olmadığına dair daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu belirtilmiş olup özellikle de Batılı olmayan göçmenlerin ve farklı gruplardan yaşlıların (64-75 ve 75+) durumlarının bu bağlamda önemli

olduğu ifade edilmiştir (SCP, *Summary Dimensions of Social Exclusion*, 2011: 94). Bu ihtiyaca 2014 yılında yapılan çalışmada cevap aranmıştır. Ölçeğin geçerliliği yeniden değerlendirilmiş olup göçmenler için de uygunluğu araştırılmıştır. Neticede ölçeğin toplumsal dışlanmışlık ölçümüne uygun bir araç olduğuna kanaat getirilmiştir (SCP, *Summary and Conclusion: Replication of a Measurement Instrument for Social Exclusion*, 2014: 54). Fakat yine de Batılı olan ve olmayan göçmenler için uygunluğu konusunda daha geniş araştırmalara ihtiyaç duyulduğu da kaydedilmiştir (A.e.: 55). Neticede, bu tezin yazıldığı dönemde SCP tarafından Batılı olmayan göçmenlerin toplumsal dışlanmışlığını ölçebilecek uygunlukta olduğu teyit edilen bir ölçeğin geliştirilmemiş olduğu görülmektedir.

SCP'nin entegrasyon üzerine yaptığı bir başka araştırmada da ücretli iş ve eğitim dışında kalan alanlarda bir günün nasıl harcandığı ele alınarak çocuk bakımı ve ev işlerine katılım, resmi olmayan bakım koşulları, kültürel katılım, spor ve ev dışı faaliyetlere katılım, sivil topluma katılım, medya tüketimi, serbest zamanda kurulan sosyal temaslar ve hareketlilik konusunda gündelik yaşamın genel bir resmi oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye, Fas, Surinam ve Antiller kökenli vatandaşlara ek olarak yerli Hollandalılardan oluşan bir kontrol grubu üzerinden Hollanda'daki 50 en büyük belediyede yapılan çalışmada gruplar arası farklılıklar ele alınmıştır (SCP, *Summary The Daily Life of Urban Ethnic Minorities*, 2009: 221). Bir diğer araştırmada da İslam'ın toplumsal hayatta merkezi bir role sahip olduğu ülkelerden göç eden ya da göç etmiş ebeveynlere sahip olan farklı Müslüman grupların, seküler bir ülke olan Hollanda'da dini pratiklerinin gruplar ve nesiller arasında değişimi incelenmiştir. İslam konusunda çalışmalar düzenli olarak yapılmaktadır çünkü CBS'nin 2009 araştırmasına göre Hollanda'da yaklaşık 825.000 Müslüman bulunmaktadır ve neredeyse tamamı göçmen kökenlere sahiptir (SCP, *Summary Muslims in the Netherlands*, 2013: 177).

Hollanda'daki entegrasyon politikasının temel saikleri, içeriği, gelişimi ve araştırma yöntemi hakkında fikir verici bilgi sunulduktan sonra, sayısal verilerden de yararlanılarak toplumsal yapı sunulmaya çalışılacaktır. Hollanda'da dört büyük Batılı olmayan göçmen grup olduğu ve bunların arasında en kalabalık grubun Türkiye'den gidenler olduğu sayısal karşılıkları ile beraber tezin "1. 2. Doğulan Yerin Dışında

Yaşlanma" bölümünde sunulmuştur. Bu bölümde genel demografik verilerin ötesine geçilerek toplumsal durumu yansıtması amacı ile daha ayrıntılı veriler ortaya konacaktır.

2000 ile 1 Ocak 2009 arasındaki dönemde Hollanda nüfusu 622.000 kişi artmıştır ve böylelikle genel nüfus 16,5 milyona ulaşmıştır. Bu artışın üçte ikisi 2000-2009 arası dönemde sayıları 400.000 artan Batılı olmayan göçmenlerden oluşmaktadır. 1 Ocak 2009'da Türklerin sayısı 378.000'dir ve bu dönemde neredeyse 70.000 kişi artmıştır (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 39). Genel durum şu şekildedir:

Tablo 20: 2000-2009 Arası Hollanda'da Bulunan Göçmenlerin Genel Nüfusa Oranı

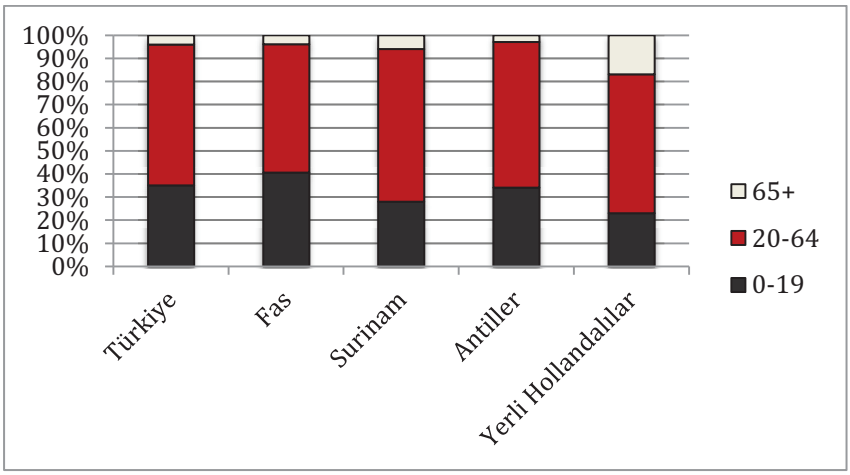
	Kişi sayısı (binler)	Nüfustaki payı%	1 Ocak 2000'den beri olan artış %	İkinci neslin payı %
Tüm Batılı olmayan gruplar	1809.3	11.0	28.4	42.8
Türkiye	378.3	2.3	22.5	48.4
Fas	341.5	2.1	30.2	51.2
Surinam	338.7	2.1	12.0	45.4
Antiller	134.8	0.8	25.7	40.8
Yerli Hollandalılar	13198.1	80.1	0.8	

Kaynak: *Gijsberts ve Dagevos (Ed),* 2010: 40

Yukarıdaki tabloya göre 2000-2010 arası dönemde yerli Hollandalıların sayısında sadece %0.8 artış olmuş iken Batılı olmayan göçmenlerin sayısında %28.4 artış olmuştur. Bu büyük bir farktır. Bugün dört büyük göçmen grubun sayısı genel olarak doğum ile artmakta olup göçün rolü ya çok azdır ya da hiç yoktur (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 53).Tablodan ayrıca Türklerin nerede ise yarısının 2. Nesil olduğu görülmektedir. Etnik kökene göre[6] yaş profili ise yüzdeler halinde şu şekildedir:

[6] Bu tezde, Hollanda'da yaşayan Türkler hakkındaki istatistiki veri paylaşılır iken "etnik köken" kavramı sıklıkla kullanılmıştır. Bu kullanım SCP raporlarına aittir. Tez için SCP raporlarından çeviri yapılır iken orijinal kullanıma sadık kalınmıştır. Bu tercihin nedeni, Hollanda'daki Türklerin durumu ortaya konulur iken Türkiye'nin değil Hollanda'nın merkeze alınması ve böylelikle genel durumun daha kolay kavranır hale gelmesinin sağlanmaya çalışılmasıdır.

Grafik 1: Etnik Kökene Göre Yaş Profili

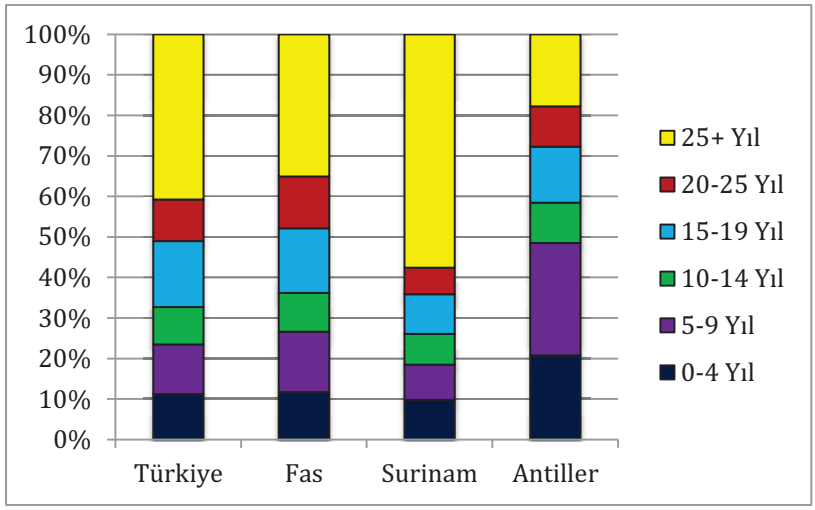

Kaynak: *Gijsberts ve Dagevos (Ed),* 2010: 42

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Türk göçmenlerin yaklaşık üçte biri henüz 0-19 yaş arasındadır. Hollanda'daki Türk bireylerin yaşlılık dönemine dair politika üretilmesinin gerekliliği bu değerden anlaşılmaktadır. Öte yandan yerli Hollandalıların 0-19 yaş grubundaki yüzdesi %25'e dahi ulaşmamaktadır ve 65 yaş ve üstü grup yaklaşık %20 oranındadır. Hollanda'daki yerli nüfusun yakın gelecekte daha da yaşlanacak olan bir yapıya sahip olduğu da değerlerde görülmektedir.

Birinci nesiller hakkında verilecek olan diğer bir bilgi de Hollanda'da bulunma süreleri hakkındadır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere dört büyük göçmen grubu arasında 25 yıl ve daha uzun zamandır Hollanda'da olanların sayısında, birinci olan Surinam'ın ardından Türkiye gelmektedir. Bu veriden yola çıkılarak saha araştırmasında görüşülecek bireylerin ne kadar zamandır Hollanda'da olmasının çalışma açısından daha isabetli olacağına karar verilmiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir ayrıntı, birinci neslin bu kadar uzun zamandır Hollanda'da yaşamasına rağmen hala Hollandacaya hâkimiyette sorunlarının olmasıdır. Son on yıldır bu konuda birinci nesil Faslılar arasında ilerleme var iken aynı şeyi Türkler için söylemek güçtür. Bu durumun nedeni olarak Türkler arasındaki grup içi bağlarının sıkı olması ve aile içinde de diğer gruplara kıyasla, kendi dillerini daha fazla kullanmaları gösterilmektedir (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 28). Dört büyük Batılı olmayan göçmen gruptaki birinci nesillerin Hollanda'ya gitmelerinden beri geçen süre ve yüzdeler 1 Ocak 2008 tarihinde şu şekildedir:

Grafik 2: Dört Büyük Batılı Olmayan Göçmen Gruplarındaki Birinci Nesillerin Hollanda'da Bulunma Süreleri

Kaynak: *Gijsberts ve Dagevos (Ed)*, 2010: 45

SCP raporlarından alınıp saha araştırmasının planlanmasında kullanılan bir diğer bilgi de Batılı olmayan göçmen nüfusunun Hollanda'nın hangi bölgelerinde yoğun yaşadığı konusundadır. SCP raporlarında Türk bireylerin en çok Hollanda'nın güney ve doğusundaki savaş sonrası sanayi şehirlerine yerleştiği görülmektedir. Batılı olmayan etnik azınlık nüfusunun yerli halka oranla daha hızlı büyümesi ile beraber şehir ve şehirsel alanlardaki etnik azınlıkların coğrafi yoğunluğu daha güçlü ve daha yaygın olmaktadır. Bu durum sayısal veriler ile gösterilecek olursa karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. The Hague, Rotterdam ve Amsterdam'daki azınlık yoğunluğu günümüzde de çok yüksektir öyle ki bu şehirlerde yerli Hollandalılar ile karşılaşma şansı istatistiki olarak %40-50 arasında değişmektedir (SCP, *Summary Money can't buy goodneighbours,* 2009: 142).Dört büyük şehir olan Amsterdam, Rotterdam, The Hague ve Utrecht'te her 3 kişiden 1'i Batılı olmayan göçmenlerden oluşmaktadır (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 45). Bunların yaklaşık yarısı da 0-20 yaş aralığındadır. Dört büyük şehirdeki Batılı olmayan göçmen popülasyonu 2009 yılında şu şekildedir:

Tablo 21: Hollanda'nın Dört Büyük Şehrindeki Batılı Olmayan Göçmen Popülasyonu

	0-20 yaşarası	Toplam
Amsterdam, Rotterdam, The Hague ve Utrecht	%48	%33

Kaynak: *Gijsberts ve Dagevos (Ed),* 2010: 46

Türklerin yoğun yaşadığı yerlerde ise durum şu şekildedir. Leerdam'da bir Türk'ün başka bir Türk'le karşılaşma olasılığı %22 iken; Zannstad, Schiedam, The Hague, Almelo, Deventer ve Rotterdam'da da en azından %15 oranındadır (SCP, *Summary Money can't buy goodneighbours*, 2009: 143). Bu veriler Hollanda'daki göçmen nüfusun yoğunluğuna dair fikir verici olmaktadır.

Türkiye'den iş göçü ile gelen birinci nesilden sonraki nesillerin hala bu sanayileşmiş bölgelerde kalmasının sebeplerinden biri, başka bir bölgede kendine ait bir ev sahibi olma eğilimini azaltan güçlü aile bağlarıdır (SCP, *Summary Money can't buy goodneighbours*, 2009: 144). SCP'ye göre eğer geniş bir aile ağı sağlanmış ve mesela ebeveyn ve kardeşlere ek olarak kuzenler de yürüme mesafesi kadar yakında ise, hep birlikte yeni bir bölgeye taşınmak imkânsız olduğu için mevcut yerde kalınmaktadır. Eğer aile bağları daha gevşek ise ve uzaklık kabul edilebiliyorsa, başka bir bölgeye taşınılarak araba ile ziyaretler devam ettirilmektedir, yani aile bağları korunmaktadır. Türkler için sosyal ağlarına ek olarak etnik koşullar, alışveriş ve camiye yakınlık da bu etnik yoğunluk gözlenen bölgelerde yaşamayı çekici hale getirmektedir (A.e.: 147). Evde geçirilen zaman hakkında şunu söylemek mümkündür ki Türkiye ve Fas kökenli kadınların ev işleri ve çocuk bakımı yaparak evde geçirdikleri zaman, diğer gruplara göre çok yüksektir. Bu iki gruptaki kadınlar, kendi gruplarındaki erkeklere göre 4 kat fazla zamanı ev içi işlere ayırmaktadır. Erkeklerin evde geçirdiği zaman konusunda ise tüm gruplar arasında benzerlik mevcuttur (SCP, *Summary The Daily Life of Urban Ethnic Minorities,* 2009: 222).

Batılı olmayan göçmenlerin, etnik kökenli nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yaşamayı tercih etmesinin tek nedeni güçlü ailevi bağlar değildir. Araştırmalar göstermektedir ki, yerli Hollandalılar arasında etnik azınlıktan bir komşuya sahip olmaya yönelik bir direnç hala vardır (SCP, *Summary Money can't buy goodneighbours,* 2009: 147). SCP'ye göre yerli Hollandalılar, 11 Eylül sonrası yaşanan uluslararası ve ulusal olayların da etkisi ile 2000-2005 arası dönemde kendilerini Batılı olmayan gruplardan yana daha çok tehdit altında hissetmektedirler ve yerli Hollandalıların en az %40'ı Hollanda'da çok fazla farklı milletten insan yaşadığını düşünmektedir (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 28,29). Ayrıca yerli

Hollandalıların ev yaşamı hakkındaki algıları ile Batılı olmayan göçmenler arasında kültürel farklılıklar da komşu olma isteğinde belirleyici olmaktadır. Örneğin Türk göçmenler için önemli bir kabul göstergesi olduğu düşünülebilecek "evde misafir ağırlama" yerli Hollandalıların tüm gruplar içinde en düşük değere sahip olduğu bir başlıktır (SCP, *Summary The Daily Life of Urban Ethnic Minorities*, 2009: 224). Şunu eklemekte de fayda vardır ki Türklerin aile ve arkadaşlık bağlarına verdikleri önem, aynı sosyal statüdeki yerli Hollandalılardan daha fazladır (SCP, *Summary Money can't buy good neighbours*, 2009: 146). Neticede Batılı olmayan göçmenler, yerli Hollandalıların komşu olmak konusundaki isteksizliklerinin farkında oldukları için, etnik yoğunluğun düşük olduğu bir bölgeye taşınmaları durumunda komşuları ile temas kuramamaktan ya da -başı örtülü olmayan kadınların durumunda bile- dışlanmaktan endişelenmektedirler. Bu yalnız kalma korkusu nedeni ile yeni gelen göçmenler de etnik yoğunluğun yüksek olduğu bölgelere yerleşmektedir (A.e.: 147).

Öte yandan SCP'nin etnik yoğunluk ve etnisiteler arası ilişkiler hakkında olan bir diğer raporunda, komşu olmanın sosyal etkileşim ile ilişkisi ele alınmıştır. Araştırma hem Batılı olmayan göçmenlerin Hollandalılara karşı tutum ve davranışlarını hem de tam tersini incelemiştir. Çalışmanın yaklaşımı, etnik yoğunluğun yüksek olduğu bölgelerde yaşayan Batılı olmayan göçmenlerin yerli Hollandalılar ile etkileşim şansının, "beyaz" bölgelerinde yaşayanlara göre daha az olacağı ve bu durumun tersinin yerli Hollandalılar için de doğru olduğu yönündedir. Ayrıca grup normlarının etnik kökenlilerin yoğun olduğu bölgelerde daha güçlü olduğu ve yerli Hollandalılar ile etkileşimin önünde engel olabileceği düşünülmektedir (SCP, *Ethnic Concentration and Interethnic Relations,* 2010: 180,181).

SCP'nin araştırma sonuçlarına göre Batılı olmayan gruplar arasında Türkler; kendi iç grupları ile en çok temas kuran grup olup, serbest zamanlarında yerli Hollandalılar ile de en az temas kuran gruptur. SCP (SIM'06) verilerine göre sayısal veriler şu şekildedir ki Türklerin %35'i asla ve %46'sı bazen yerli Hollandalılar ile temas kurmakta iken ancak %19'u sıklıkla temas kurmaktadır. Bu duruma ek olarak Türk vatandaşların diğer göçmen grupları ile kurduğu temasın da sıklığı en azdır. Bu iki veri birlikte yorumlanarak, Türklerin güçlü bir içe kapalı yapıya sahip olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Türklerin iş yerinde diğer Batılı olmayan göçmenler ile olan temasları ise SCP (SIM'06) verilerine göre şu şekildedir: %21'i daha çok kendi grubu ile, %32'si hem kendi grubu hem diğer göçmen grupları ile, %47'si daha çok yerli Hollandalılar ile temas kurmaktadır (SCP, *Ethnic Concentration and Interethnic Relations*,2010: 182,183).

SCP raporlarına göre 1994 ile 2006 arası dönemde Türklerin iç grup diyaloğu daha da artmıştır. Öyle ki tüm göçmen gruplarında birinci nesle oranla ikinci nesil arasında serbest zamanlarda yerli Hollandalılar ile temas artar iken, Müslüman gruplar olan Türkiye ve Fas kökenliler arasında iç grup diyaloğunun arttığı görülmektedir (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 27). Türklerin diğer gruplar ile etkileşimleri bu şekilde olmakla birlikte, SCP (SIM'06) verilerine göre yerli Hollandalıların çoğunluğu da genelde diğer yerli olanlar ile daha çok temas kurmaktadır.

Tablo 22: Türk Göçmenlerin Diğer Gruplar İle Etkileşimleri

	Diğer gruplardan göçmenler ile serbest zamanda temas kurma (%)	Diğer gruplardan göçmenlerce ziyaret edilme (%)
Asla	52	70
Bazen	38	24
Sıklıkla	10	6

Kaynak: SCP, *Ethnic Concentration and Interethnic Relations*, 2010: 183

Tüm bu verilerin yanında SCP'nin çalışması şunu göstermiştir ki, etnik yoğunluğun olduğu yerlerde yaşayan Batılı olmayan grupların yerli Hollandalılar ile kurduğu temas azalmakta iken, bu bölgelerde yaşayan yerli Hollandalıların etnisiteler arası teması artmaktadır (SCP, *Ethnic Concentration and Interethnic Relations*, 2010: 183). Bu bulgular, komşuluk çalışmasının yaklaşımını desteklemektedir yani aynı bölgede yaşamanın yani komşu olmanın etniler arası teması artırdığını ortaya koymaktadır. Komşu olmanın yanı sıra sosyoekonomik dezavantajlılık durumunun da göçmenler ile yerli Hollandalılar arasındaki teması artırdığı görülmüştür (A.e.:184). Etnisiteler arası ilişkilere bakış açısına dair araştırmada kullanılan bazı ifadeler ve yüzdeler şu şekildedir:

Tablo 23: Etnisiteler Arası İlişkiler

	Türkler	Yerli Hollandalılar
Farklı kültürlerden insanların olması bir toplum için iyidir	83	78
Hollanda'da çok fazla göçmen yaşamaktadır	58	44
Bir bölgede çok göçmen yaşaması o bölge için kötüdür	60	67
Hollanda'daki göçmenlere her fırsat verilmektedir	37	43
Ayrımcılık tecrübesi yaşadım	41	
Çocuklarımın yerli Hollandalı/etnik kökenli biri ile evlenmesinden rahatsız olurum	40	22

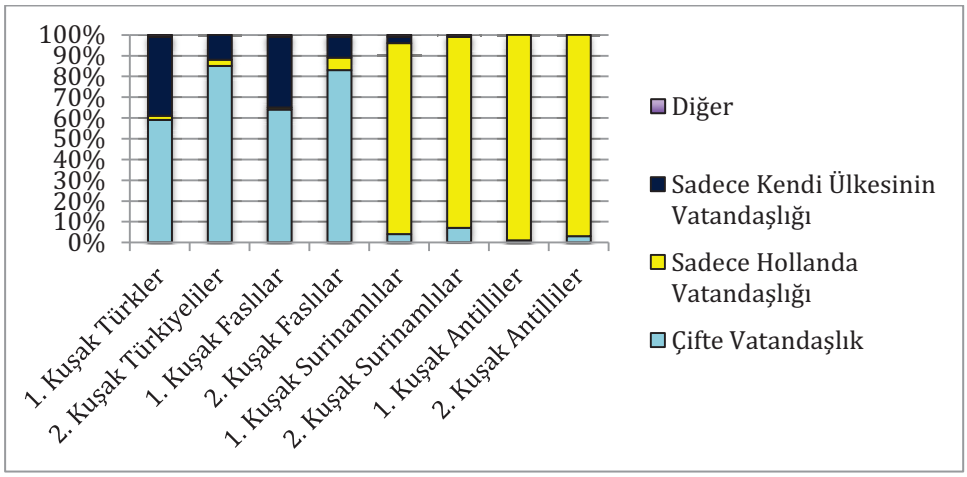
Kaynak: SCP, *Ethnic Concentration and Interethnic Relations,* 2010: 187

SCP verilerine göre Türklerin çok azı Hollanda'nın göçmenler için misafirperver bir ülke olduğunu ve göçmenlere her fırsatın verdiğini düşünmektedir. Ayrıca diğer Batılı olmayan gruplar ve yerli Hollandalılar arasında kendini en az güvende hisseden grup da Türklerdir. Bir diğer başlık olan entegrasyonda da Türkler en az entegre olduğunu düşünen grup olup, çocuklarının yerli Hollandalı bir eş ile evlenmesinden en çok rahatsızlık duyacak olduğunu söyleyen grup da Türklerdir (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 16). Yerli Hollandalı bir eş ile evlenme anlamına gelen "mixed ilişki" oranı Surinamlılar için %43, Antilliler için %63 ve Faslılar arasında %11 oranında olup; %9 ile en düşük oran Türkler arasındadır (A.e.: 59). Öte yandan "göç evlilikleri" denen ve hali hazırda Hollanda'da yaşayan bir göçmenin kendi geldiği ülkesinden bir eş alıp getirmesi anlamına gelen evlilik tipinde de Türkler arasında 2002'den beri azalma olmuştur. Türkler kendi etnik gruplarından biri ile evlenmeye devam etmektedirler fakat artık kendileri gibi Hollanda'da yaşayan birini seçmektedirler (A.e.:19).

Türklerin yüksek iç grup etkileşimine sahip olmasının sosyal hayatın farklı veçhelerinde etkileri gözlenmektedir. Mesela, Türkler kendi işlerini kurma girişiminde yüksek değerlere sahiptir ve son on yıldır bu durum iyice gelişmiştir. Bu gelişimde iç grup odaklı yaşamaları ve kurdukları işin devamlılığında kendi çemberlerinin yeterli oluşunun da etkili olabileceği düşünülmektedir (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 16). Ayrıca Türkler arasında suç şüphesi taşıma oranı da diğer Batılı olmayan gruplar arasında en düşük olup %3.9'dur (A.e.: 26) fakat yine de yerli Hollandalılardan üç kat fazladır (A.e.:17).

Bu tezin "2.1.1. Sosyal Destek" bölümünde, göçmen iken yaşlanan ve geleneksel toplumdan modern topluma göç etmiş olan yaşlı bireyler ile çocuk ve torunları arasında dini ve kültürel değerler hususunda farklılıklar olabileceği ifade edilmiştir. Bu farkın en çok görüldüğü alanlardan biri "sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma" durumunda karşımıza çıkmaktadır. Bu veriden yola çıkılarak saha araştırmasında katılımcılara vatandaşlık durumlarının sorulmasına karar verilmiştir. Vatandaşlık tercihi konusunda iki nesil arasında yaklaşık %30 oranında fark bulunmaktadır.

Grafik 3: Vatandaşlık Tercihi Konusunda Göçmen İki Neslin Yaklaşımı

Kaynak: *Gijsberts ve Dagevos (Ed),* 2010: 56

Yukarıdaki tablodan anlaşılan diğer bir önemli fark da, Müslüman olan iki grup ile olmayan iki grup arasındaki "sadece Hollanda vatandaşı olma" seçimindeki derin farklılıktır. Bu durumda Surinam ve Antil kökenli bireylerin Hollanda tarafından sömürgeleştirilmiş ülkelerinden göç etmiş olmasının da payı olabilir. Birinci neslin geldikleri ülke ile kurdukları bağın diğer sonuçları arasında tatillerini Türkiye'de geçirmeleri ve birikimleri ile Türkiye'de bir eve sahip olmayı Hollanda'ya tercih etmeleri durumlarında görmek mümkündür (SCP, Summary Money can't buy good neighbours, 2009: 144). Nesiller arasındaki farklılıklardan biri de eğitim seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Türklerin eğitim seviyeleri, 15-64 yaş arası için 2006 yılında şu şekildedir:

Tablo 24: 15-64 Yaş Arasındaki Türk Göçmenlerin Eğitim Seviyeleri

	İlkokul	Profesyonel Eğitim	Yüksek Profesyonel Eğitim	Yüksek Profesyonellik ya da Üniversite Seviyesi
1. Nesil	%48	%24	%20	%7
2. Nesil	%10	%32	%43	%14
Yerli Hollandalılar	%8	%24	%40	%25

Kaynak: SCP Annual Report Integration, 2007'den alıntılayan FORUM, *FactBook,* 2008: 24

Bu tablo ile iki nesil arasındaki eğitim farkı görülmektedir. Ayrıca yerli halk ile aradaki fark da ortaya çıkmaktadır. Nesiller arası farklılıklar ortalama çocuk sayısında ve ilk çocuğun dünyaya getirildiği yaşta da ortaya çıkmaktadır. Nesil ve etnik kökene göre ortalama çocuk sayısı şu şekildedir:

Tablo 25: Nesil ve Etnik Kökene Göre Ortalama Çocuk Sayısı

	1. Nesil		2. Nesil	
	1996	2008	2000	2008
Türkler	2.53	1.96	1.48	1.66
Faslılar	3.37	2.95	1.65	1.93
Surinamlılar	1.51	1.71	1.57	1.70
Antilliler	1.59	1.94	1.76	1.81
Yerliler	1.47	1.78		

Kaynak: *Gijsberts ve Dagevos (Ed),* 2010: 57

Tablo 26: Nesil ve Etnik Kökene Göre Kadınlarda İlk Çocuğunu Dünyaya Getirme Yaşı

	1. Nesil		2. Nesil	
	1990	2008	1996	2008
Türkler	22.4	26.4	27.1	29.3
Faslılar	24.3	27.2	25.1	28.7
Surinamlılar	25.7	27.2	28.2	28.4
Antilliler	26.3	25.7	30.2	29.1
Yerliler	27.9	29.6		

Kaynak: *Gijsberts ve Dagevos (Ed)*, 2010: 58

Yukarıdaki tablolarda görüldüğü üzere Türkler arasında iki nesil için farklılıklar vardır. İkinci nesil Türkler hem daha geç yaşta hem de daha az sayıda çocuk sahibi olmaktadır. Bu duruma ek olarak nesiller arasında kişinin kendini üyesi olarak gördüğü grup konusunda da farklılıklar vardır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere birinci nesil arasında kendini Türkiye grubu içinde tanımlama oranı %66 iken bu oran ikinci nesilde %36'ya düşmektedir. Bu, nesiller arası farklılıkları görmek

adına önemli bir veridir. Türklerin "kendilerini kendi grupları ile tanımlama" oranları şu şekildedir:

Tablo 27: Türk Göçmenlerin Kendilerini Kendi Grupları İle Tanımlama Oranları

Cinsiyete Göre	Erkek	%55
	Kadın	%61
Yaş Aralığına Göre	15-24	%45
	25-44	%57
	45-64	%73
	65+	%85
Nesle Göre	Birinci Nesil	%66
	İkinci Nesil	%36

Kaynak: SCP Annual Report Integration 2007'den alıntılayan FORUM, *FactBook,* 2008: 16

Tezin "1. 2. Doğulan Yerin Dışında Yaşlanma" bölümünde Hollanda'daki Müslüman sayısı verilmiştir. Şimdi Türk arasında İslami değer, tutum ve davranış biçimlerinin sürdürülme oranları sunulacaktır.

Tablo 28: Türk Göçmenler Arasında İslami Değer, Tutum ve Davranış Biçimlerinin Sürdürülme Oranları

	Türkler (%)
Kendini Müslüman olarak görme	94
Camiyi haftada en az bir kere ziyaret etme	42
Günde beş vakit namaz kılma	27
Ramazan'ın tamamında oruç tutma	66
Helal gıda yeme	80
Baş örtme (kadınlar için)	48
"Dinim, kim olduğumun önemli bir parçası."	85
"Başka bir dinden biriyle evlenmek kızım için yanlıştır."	64
"Müslümanlar, İslam'ın kurallarına göre yaşamak zorundadır.'	54

Kaynak: SCP (SIM'11, SING'09)'den alıntılayan SCP, *Muslims in the Netherlands, Summary*, 2013: 177

Türkiye ve Fas kökenlilerin çok büyük çoğunluğu kendilerini Müslüman olarak tanımlamaktadır ve bu konuda 1998 ile 2006 yılları arasında ikinci nesil arasında da hiçbir düşüş görülmemiştir (Gijsberts ve Dagevos (Ed), 2010: 27). Şu da önemli bir veridir ki Türkler arasında, ne birinci ne de ikinci nesil arasında camiye katılımda bir artış yaşanmamıştır (A.e: 17). SCP'nin bu çalışmasından yola çıkılarak saha araştırmasında bu konu ile alakalı genel veri toplanmasına karar verilmiştir.

Son olarak bu tezin ele aldığı aktif meşguliyetler konusunda şimdiye kadar bahsedilenlere ek olarak gönüllü çalışmalara katılma, ev dışı serbest zaman

faaliyetlerine katılma ve spor yapma konularında Türk bireylerin genel durumu sunulacaktır. Hollanda'da, bir önceki bölümde ayrıntılandırıldığı üzere gönüllü çalışmalara katılım oldukça yaygındır. Bu bağlamda yerli Hollandalılar arasında sivil toplum kuruluşlarına aktif katılım %57 oranındadır. Antiller ve Surinamlar arasında %35 oranında olan katılım, Türkiye ve Fas kökenliler için ise %26 oranındadır. Türkiye ve Fas kökenlilerde erkekler kadınlara nazaran daha katılımcı olup, cinsiyetler arası bu farklılık diğer gruplarda daha azdır. Önemli bir veri ise ikinci neslin birinciye göre daha aktif, olduğu şeklindedir (SCP, *Summary The Daily Life of Urban Ethnic Minorities,* 2009: 223).

Etnik azınlıkların serbest zamanlarında yaptıkları aktivite çeşitliliğinin de yerli Hollandalılara kıyasla daha kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle Türkiye ve Fas kökenliler için geçerli olup; eğitim seviyesi, gelir ve Hollandacaya hâkimiyet gibi kişisel özellikler etkili olabilmektedir. Ayrıca etnik azınlıkların sporla alakalı aktivitelere katımı da yerli Hollandalılara göre daha azdır. Özellikle Türkiye ve Fas kökenliler için geçerli olan bu durum; bu gruplarda da kadınlar ve yaşlılar arasında en düşük seviyeye inmektedir (SCP, *Summary The Daily Life of Urban Ethnic Minorities,* 2009: 223,224).

Bu bölümde sunulan verilerin bir kısmı, bölüm içinde de belirtildiği üzere, saha araştırmasında değerlendirmeye alınmıştır. Saha araştırmasının ardından bulguların analiz edilmesi ile beraber, SCP araştırmaları ile uyumlu olan ve olmayan sonuçlar belirtilecektir.

3. UYGULAMALI ARAŞTIRMA

3. 1. Araştırmanın Yöntemi

Yıldırım ve Şimşek (2013: 45) nitel araştırmayı "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlamaktadır. Mayring (2011: 25) nitel araştırmada beş temel belirlemiştir: Araştırma güçlü bir biçimde "özneye ilişkin" olmalıdır, araştırma öznesinin "betimlenmesi" ve "yorumlanması" gerekmektedir, öznenin kendi "doğal ve günlük ortamında" araştırılması lazımdır ve genelleştirmenin "geçerli olduğu durum ve zamanın" iyi açıklanmasıdır.

Nitel araştırmada kullanılan görüşme, gözlem ve ilgili dokümanların incelemesi yöntemlerinin iyi seçilip kullanılması ile amaca en etkin biçimde ulaşılması sağlanır. Nitel araştırmada problemin açık ve ayrıntılı bir biçimde araştırılması, tanımlanması ve açıklanması temeldir. Bu nedenle birden fazla yöntem kullanılarak araştırmanın geçerlilik ve güvenirliği artırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 52).

Bu tezde fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda veri kaynağı, araştırmanın odaklandığı olguyu tecrübe eden bireyler ya da gruplardır. Başlıca veri toplama aracı görüşmedir ve görüşmeler genellikle uzundur. Ayrıca gözlem yapılarak görüşmelere temel oluşturulur ve desteklenir. Veri analizi yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu bağlamda önce "temalar" ortaya çıkarılır. Sonuçlar betimsel bir anlatım ile sunulur ve doğrudan alıntılar kullanılır. Bu araştırma deseni ile kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya konamasa da araştırılan olgunun daha iyi anlaşılması sağlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 80,81).

Neticede sosyal fenomenoloji, insanların kendi sosyal yaşamlarına verdiği anlamı saf gerçekler yerine gündelik yaşam bağlamında anlamaya çalışır. Bu şekilde gündelik yaşamdan yaşlanmaya dair gerçeklerin toplanması, araştırmacı ve

katılımcının bireysel algılarından ayrılamaz. Bu açıdan da nicel çalışmalar tarafından kanıtlanamayan, tahmini, spekülatif bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmektedir. Fenomenologlar için ise, bu tahminler ve yorumlar yaşlanma sürecinin ve yaşlı yetişkinlerin anlaşılmasında kilit noktalardır (Hooyman ve ark, 2015: 153,154).

3.1.1. Araştırma Temaları

Ses kaydından yazıya dökülen görüşmelere okunarak hakimiyet kazanılmasının ardından görüşmelerdeki ortak temalar, hem tezin ilk iki bölümünde belirlenen kuramsal temalara bağlı kalınarak hem de saha araştırmasından evvel ön görülemeyen ve pilot görüşmelerden sonra yarı yapılandırılmış soru formuna eklenen temaların birleştirilmesi ile belirlenmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi "3. 1. 6. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması" bölümünde verilecektir. Temalar şu şekildedir:

1. Sosyal destek
2. Sosyal temas
3. Toplumsal katılım
4. Toplumsal uyum
5. Aktif meşguliyetler
6. Yaşam memnuniyeti
7. Geleceğe yönelik planlar
8. İkili yaşam

3. 1. 2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun taşıması gereken özellikler sahaya çıkılmadan evvel teorik çalışma sırasında belirlenmiştir. Çalışma grubunun özellikleri şöyledir: Emekliye ya da malulen emekliye ayrılmış olma, fiziksel ve bilişsel sağlığı yerinde olma, kendine yeterli olma, evinden çıkmakta zorluk yaşamama, topluma karışmanın önünde herhangi bir engeli olmama, Türkiye'den Hollanda'ya genç iken göç etmiş olma. Saha çalışması sırasında çalışma grubu üzerinde yapılan tek değişiklik, başlamadan evvel 65 yaş ve üstü bireyler ile sınırlı tutulan çalışma grubunda, yaş yerine emekli olma durumunun esas alınması olmuştur. Aktif yaşlanma teması emeklilik sonrası

süreçte bireylerin ücretli işten arta kalan vakitlerini nasıl değerlendirdiği üzerinde durduğu için bu değişikliğin kuramsal bir çatışmaya yol açmayacağı düşünülmüştür.

Toplam 53 görüşme yapılmıştır ve 8'i çalışma grubuna uygun olmadığı için hariç bırakılmıştır. Çalışma grubuna uygun olan ilk 5 görüşmede pilot çalışma gerçekleştirilmiştir ve bu pilot görüşmelerin ardından sorular düzenlenmiş olup ayrıca derinlemesine mülakat yerine mülakat yapılmasına karar verilmiştir. Bu değişimin nedeni, evlerinde özel olarak görüşme yapılacak katılımcı sayısının az olduğunun anlaşılması ve cami ya da kermes meydanlarında yapılması planlanan görüşmelerin de kısa süreceği gerçeğinin fark edilmesidir. Ortalama görüşme süresi 30 dakikadır ve çalışma grubu 40 kişiden oluşmaktadır (bkz. Ek 1).

Çalışma grubunun tüm özelliklerini taşıdığı halde hariç bırakılan 8 katılımcının hariç bırakılma nedenleri şöyledir: Kendi kendine evden çıkamayacak kadar hasta olan (yakın dönemde hasta olmuş olanlar da dâhil) 3'ü kadın 1'i erkek dört katılımcı, orta yaşta göç eden iki kadın katılımcı, malulen emekli olan 47 yaşındaki erkek bir katılımcı, ücretli bir işte çalışmaya devam eden kadın bir katılımcı.

Katılımcıların ismi saklı tutulmuş olup yapılan alıntılarda görüşme numarası, görüşme yapılan şehrin adı, cinsiyetin baş harfi, medeni hal, yaş ve Hollanda'ya göç edilen sene özelliklerinden oluşan bir kod kullanılmıştır. Örneğin: 29 numaralı görüşme Amsterdam'daki 80 yaşında ve evli bir erkek ile yapılmış olup katılımcının göç ettiği sene de 1975'tir ve böylelikle katılımcı kodu (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975) düzenindedir. Çalışma grubunun genel özellikleri şöyledir:

- 16'sı kadın 24'ü erkektir.
- En genç katılımcı 52, en yaşlı olanı 83 yaşındadır. Ortalama yaş 66,525'tir.
- Hollanda'ya göç etme senesi en erken 1964, en geç 1980'tür. Ortalama göç edilen yıl 1973'tür.
- Tamamı birinci nesil göçmendir. 2 tanesi, aile birleşmesi göçü ile Almanya'ya ailesinin yanına genç iken göç etmiş olmakla birlikte Hollanda'da kendi ailesinden birinci nesildir. Birincil sosyalizasyon

süreçlerini Türkiye'de tamamladıkları için çalışmaya dâhil edilmelerinin sorun olmayacağı düşünülmüştür.

- 6 kişi sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı iken, 30 kişi çifte vatandaştır. 4 kişiden ise vatandaşlık sorusuna cevap alınamamıştır.
- 38 kişi emekli iken 2 kişi emekli değildir. Emekli olmayan 2 kişinin diğer tüm özellikleri çalışma grubuna uymaktadır. Bu 2 kişiden biri %50 çalışamaz raporuna sahip iken diğeri serbest meslekte çalışmaktadır. Bu iki katılımcı çeşitli ücretsiz işlerde yer almaktadır ve her ikisi de sağlık gibi bir problem ile karşılaşmadıkları sürece ücretsiz işlerdeki rollerini devam ettireceklerini ifade etmiştir.
- Eğitim durumu:
    1. Okuryazar olmayan: 3
    2. Yalnızca okuryazar olan: 13
    3. İlkokul mezunu olan: 13
    4. Ortaokul mezunu olan: 4
    5. Lise mezunu olan: 5
    6. Üniversite mezunu olan: 2

- İnternet Kullanımı:
    1. Kullanmayan:17
    2. Kullanan: 23

        Bilgi için: 9

        Alışveriş için: 2

        İletişim için (facebook, tango, whatsapp): 24

        Hem bilgisayar hem telefondan: 6

        Sadece telefondan:18

- Genel sağlık durumu: Katılımcılardan 20'si olumsuz sağlık koşullarına sahiptir. 17'sinin sağlık sorunu yoktur. 3 kişi sağlığı konusunda net bir beyanda bulunmamıştır.
- Kendine Yeterlilik Durumu: Katılımcılardan 6'si belediyenin haftalık ev temizlik hizmetinden faydalanmaktadır. Bu 6 kişinin evden çıkmalarına engel olmayan fakat mesela yaşadıkları evi temizlemelerine engel olan bir

rahatsızlığı vardır. 1 katılımcı da örneğin market alışverişlerini taşıması için yaşlı bakım bürosundan yardım almaktadır.

- Medeni durum: Katılımcıların 27'si evli iken 13'ü bekârdır.
- Çocuk sayısı: Katılımcılar arasında en fazla 7, en az 1 çocuk görülmüştür. Ortalama çocuk sayısı 3,3'tür. 1 çocuğu olan 2; 2 çocuğu olan 11; 3 çocuğu olan 11; 4 çocuğu olan 8; 5 çocuğu olan 2;6 çocuğu olan 3; 7 çocuğu olan 2 kişi vardır.
- Torun sayısı: 7 kişinin torunu yoktur. Torun sayısı en az 1 en çok 12'dir. Ortalama torun sayısı 4,8'dir. 1 tane torunu olan 2 kişi; 2 tane torunu olan 4 kişi; 3 torunu olan 3 kişi; 4 torunu olan 5 kişi; 5 torunu olan 3 kişi; 6 torunu olan 1 kişi; 7 torunu olan 1 kişi; 8 torunu olan 5 kişi; 9 torunu olan 2 kişi; 10 torunu olan 1 kişi; 12 torunu olan 1 kişi vardır. 5 kişi torunu olduğunu söylemiş ama net bir sayı vermemiştir.
- İzne gidiş sıklığı:

  Her sene gidenler: 26
  Birkaç senede bir gidenler: 14

- Türkiye'ye geri dönme fikrine yaklaşımları:

  1. Kesin döneceğim: 13
  2. Kesin dönüş düşünmüyorum: 25
  3. Kesin dönüşle ilgili karasızım: 2

Çalışma grubu ile yapılan görüşmelere ek olarak bir kısmı Hollanda'ya gidilmeden evvel planlanan bir kısmı da gidildikten sonra ayarlanan kurum görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler de bulgular bölümünde ayrıntıları ile sunulacaktır.

3. 1. 3. Araştırma Sahası

Araştırmanın yapıldığı Hollanda'da Türk nüfusun en çok yaşadığı bölgeler ön saha çalışması sırasında SCP raporları ile belirlenmiştir. Bu bağlamda Rotterdam, Amsterdam, Utrecht ve Den Hagg'ta görüşmeler yapılması planlanmıştır. Bunun yanı sıra saha çalışmasının yürütülmesinden yaklaşık iki ay önce Hollanda'da

göçmen yaşlılar üzerine çalışan bazı STK, üniversite ve yarı bağlı devlet kurumları ile bağlantıya geçilip isabetli görüşmeler için ön bilgi alınmıştır. Bu bağlantılar arasında ENIEC (European Network on Intercultural Elderly Care), Pharos (Expertisecentrum Gezondheidsverscillen), NOOM (Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten), Türk Yaşlılar Federasyonu (TOF), Rotterdam Üniversitesi Sağlık Bakımı Çalışmaları Bölümü yer almaktadır.

Saha çalışmasında, yaşlılar ile buluşmak için kullanılan en önemli mekânı cami ve cami ile bağlantılı olan programlar oluşturmuştur. 40 görüşmenin 17 tanesi cami ya da cami bünyesindeki bir mekânda yapılmıştır. Bu durumun sebebi, Hollanda'da bir mekan olarak caminin ibadet edilen bir yerden fazlası olup bünyesinde kuaför, market, kasap, düğün salonu, lokal, spor odası gibi pek çok farklı amaca hizmet eden ekonomik ve sosyal etkileşim mekanlarını kapsamasından kaynaklanmaktadır.

> "Cami ile lale bahçesine gittim mesela, gezmek için otobüs tuttular camiden gittik. Parka gideriz bazen. Köfte falan yaparlar oturur güleriz kimisi top oynar çayırda. Laleler hep Osmanlı zamanında gelmiş. Çok emek verirler burda. Su da çok olunca tabi. Bazen rehber olur camiden biri gezeriz (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

Hollanda'da camiler devlet değil, vatandaş tarafından inşa edilmektedir. Birinci nesil şu anda var olan Türk camilerinin büyük çoğunluğunu kendi çabaları ile yapmıştır. Camilerin büyüklüğü ve hizmet kapsamı düşünülünce ne kadar büyük bir gönüllü çalışma içine girmiş oldukları anlaşılmaktadır. Cami giderleri için de hala çalışmaktadırlar:

> "Ben burda *(Hollanda'da)* 13 sene çalıştım sonra hasta *(malulen emekli)* oldum. *(Emekli olduktan sonra)* Cami yönetiminde çalıştım. Burası *(cami)* şapka fabrikasıydı. Biz temizledik. En aşağıda caminin dükkânı vardı onu işlettim, Caminin çok borcu vardı onu ödemek için. 430 bin gülden borcu vardı senelik 50 bin faiz işlerdi. Her vilayetten ikişer üçer kişi para topladık, borcu ödedik (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970)".

> "Bu camileri biz yaptık bizimle ayakta durur. Biz geldiğimizde konsoloslukta bir din görevlisi vardı, bayram namazı için salon kiralardık orda kılardık (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

> "Hollandaca derdimi anlatacak kadar bilirim, gelen kâğıdı da anlarım, kendi işimi kendim görürüm, camidekilere de yardımcı olurum sık sık. Çocukları *(camidekilerin)*

büyüdü ama Türkçeyi bilmedikleri için tam yardım edemiyorlar. Ben askeri sanat mezunuyum biraz da hafızlık çalıştım, Hoca efendi olmayınca yerine bakarım. Bu caminin temellerini atan biziz. Caminin tüm işleri ile ilgilenirim. Üyesiyim de. Hollanda diyanet vakfına, cenaze fonuna, Hollanda Kızılay'ına üyeyim... Biz ilgilenmesek buralar yaşamaz. Camide para kalmazsa işyerlerini dolaşıp para isteriz… Caminin kermesi var, çocukların futbol turnuvaları olur. Burası sadece ibadethane değil, aynı zamanda birer sosyal yuvasıdır, toplum bir araya gelir, dertlerini paylaşır. Evvelden gezi düzenlerdik ama son zamanlarda kalmadı. Gençler zaten kendi aralarında geziyor. Biz ilk nesil yaşlanınca geziler azaldı. Ama hala organize eden camilerimiz de var. (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970)".

"Zamanında çok yemek pişirip kermes yaptık, cami için (38, Zootermeer, K, Bekar, 70, 1969)".

Hollanda'da camilerin birer yaşam merkezi olduğu düşünülebilir. Bu konuda Rotterdam'daki bir caminin imamından alıntı yapılacak olursa:

"Türkiye'deki cami anlayışı ile Avrupa'daki aynı değil. Türklerin toplanıp ortaklaşa kullanabileceği tek ortak mekan camidir. Osmanlı ve Selçukludaki külliye anlayışına yakındır. Hanımlar komisyonu, gençlik kolları, çocuk eğitimi, ibadethane, özel günler için mekan sağlar. Konferans salonlarında mevlüt, düğün yapılır."

Belediye gibi Hollanda'da şehir güvenliği, eğitim ve sağlıktan sorumlu olan bir devlet kurumunun herhangi bir eğitim vermek istediğinde (mesela hastalıklarda tanı, tedavi ve korunma yollarının anlatılması ya da hukuki hak ve düzenlemelerin halka sunumu gibi) bunu camiler ile iletişime geçerek yapması ve etkinliğini cami çatısı altında gerçekleştiriyor olması da camilerin kamusal önemini izah etmekte önemlidir. Hollanda'da camiler hem alış veriş yapılan hem sosyal etkileşim ve destek sağlanan bir mekândır. Bir camide dernek başkanı olan (7, Rotterdam, E, Evli, 58, 1979) şöyle demektedir:

"5000 Türk nüfus var burada hepsine hizmet etmeye çalışıyorum… *(Toplantılara)* giderim belediyede, dün akşam bakım hakkında vardı. Cami yönetimi, bölgesindeki insanların hakkını savunur, sorunları dile getirir, toplantılara bu şekilde katılır temsil edici olarak. Cami derneği başkanı sıfatı ile. Cumartesi de bizim camide ayrımcılık, ırkçılık, işsizlik, çocuklara okulda yapılan ayrımcılık hakkında olacak. Belediye ile beraber sorumlu kişileri çağırıyoruz camiye gelip anlatıyorlar. Belediye başkanı burada vali konumundadır. O da gelecek cumartesi. Camilerin konumu burada ayrıdır, halkın problemi burada çözülür, burada toplanır. Belediye de gönüllü kuruluşlar da bir şey yapmak isterse cami ile temasa geçer."

Görüşmelerden 13'ü de kermes meydanlarında yapılmıştır (bkz: Fotoğraf 1). Bunlar da birebir görüşmedir. Araştırmacı kermes meydanlarında toplamda yaklaşık

olarak 30 saat vakit geçirmiştir. Önce toplumla kaynaşıp sonra da yaşlılar ile kermes meydanına yakın olan bir parkta vs. görüşmüştür.

3.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Göçmen iken yaşlanan nüfusa dair beklenen uluslararası büyüme ve genişlemeyi anlamak için ulusal, etnik ve kültürel gruplar arasındaki benzerlik ve farklılıklara duyarlı olan yeni araştırma stratejileri ve kavramsal çerçeveler gerekecektir (Jackson, 2002: 826). Bu bağlamda göç ve yaşlılık ara yüzündeki araştırmaların karşılıklı olarak uyarıcı ve üretici olduğu düşünülmektedir (Warnes ve Williams, 2006: 6) ve bu kesişim noktasındaki araştırmaların sahip olması gereken perspektif şöyle açıklanmıştır(Schaie, 1994'den alıntılayan Jackson, 2002: 826):

> "Faydalı bir araştırma perspektifi, farklılıkları tanımlamaya odaklanan bir *karşılaştırmalı tanımlayıcı araştırma*; farklılıklara yol açan ve de açmayan şeyleri anlamaya çalışan bir *karşılaştırmalı sonuç araştırması*; kültür bağımlı özellikleri ele alan bir *karşılaştırmalı süreç araştırması* unsurlarını içerir.

Bu üç yaklaşım birbirini tamamlamaktadır ve birbirinden kesin sınırlar ile ayrılmayıp gelişmiş bir perspektif yakalanmasını sağlamaktadır. Birinci yaklaşım olan karşılaştırmalı tanımlayıcı araştırmanın büyük nüfus grupları arasındaki benzerlik ve farklılıkları tanımlaya odaklandığı görülmektedir (Jackson, 2002: 829). Bu türlü bir tanımlayıcılığa araştırmalarda duyulan ihtiyaç Dilworth-Anderson ve Cohen'in (2009: 489) çalışmasında şöyle dile getirilmiştir: "Çeşitlilik, farklılıklara seslenir iken; dahil etme, yaşlılıktaki farklı grupları nasıl teorileştirip çalışacağımızı açıklamanın bir yolu olarak farklılıkları kabul etmekte ve farklılıkların kompleks bilgisini mümkün kılmaktadır". Bu bağlamda denebilir ki yaşlılık dönemi incelenir iken göçmen kökenli olanlar ile yerli olanların benzerlik ve farklılıkları dikkate alınmalıdır. Çünkü ancak bu bakış açısı ile farklılıkların sağlayacağı bilgiye vakıf olunabilir.

İkinci yaklaşım olan karşılaştırmalı sonuç araştırması ise ulusal ve kültürel sınırlar arasında benzer gelenek ve göreneklerin olup olmadığını ele almaktadır (Jackson, 2002: 829). Bu sayede aynı ulusal ortamda yaşayan göçmen ve yerli

kökenli yaşlı gruplarının kültürel miraslarından ileri gelen farklılıklarına ek olarak zaman içinde oluşan benzerliklerinin de ele alınması mümkün olmaktadır.

Üçüncü ve son yaklaşım olan karşılaştırmalı süreç araştırması ise yaşlanma süreci üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda hangi yaşlanma süreçlerinin ulusal ve uluslararası kültürel gruplardaki milli köken, kültür, kültürlenme faktörleri, ırk/etnik farklılıklar gibi faktörlerden etkilendiğini araştırır. Buradan yola çıkarak ırksal/etnik veya kültürel bir grubun başka bir ulusal sınırda yaşlanmasının yaşlanma ile alakalı süreçlere etkisini anlamaya çalışır (Eckensberger, 1973'ten alıntılayan Jackson, 2002: 830). Bu yaklaşım sosyalizasyon süreçleri ve kültürel miras ile yakın ilişki halindedir. Zaten tarihi arka planın yaşlanma üzerindeki etkileri çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır (Schaie, 2011). Sosyal yaşlılık çalışmaları literatüründe de dikkat çekildiği üzere, farklı etnik kökenlere sahip göçmenler farklı benlik telakkilerine sahiptir ve ikinci bir kültüre girmeden önce tecrübe ettikleri ilk sosyalizasyon süreçleri göz ardı edilmemelidir (Hermans, 2001: 24).

Bu çalışmanın saha araştırmasında sadece göçmen iken yaşlanmış olan bir grup, yaşlandığı göç ülkesinde ele alınmıştır. Bununla birlikte ne yerli Hollandalılardan ne de Türklerden oluşan bir "doğduğu yerde yaşlanan" kontrol grubu oluşturulmamıştır. Bu sebeple detaylı bir benzerlik ve farklılık karşılaştırılması yapılamamış olduğu gibi sadece göçmen iken yaşlanma durumuna özgü olan karakterlerin belirlenmesi de sağlanamamıştır. Çalışmanın bir sınırlılığı bu kontrol gruplarının olmayışıdır.

Ayrıca enlemesine veri toplanması da önemli bir sınırlılık olmuştur. Bu konuda Ferraro (2002: 572) çalışmasında şöyle demektedir:

> "Araştırma yöntemi olarak yazarlar boylamasına uygulamanın önemine işaret etmektedir... Bu demek değildir ki özelleştirilmiş araştırma sorularında enlemesine veri önemsizdir, fakat... yaşlanma değişimin çalışılması demek olmalıdır".

Çalışmanın üçüncü sınırlılığı saha araştırmasının yapıldığı dönemin, Türk vatandaşların Hollanda'dan Türkiye'ye "senelik izne" geldikleri döneme denk gelmiş olmasıdır. Bu durum araştırma sonuçlarında ciddi etkilere neden olmuştur. Çünkü

hem çalışma grubunun 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşması yerine malulen emekli bireyleri de kapsamasına neden olmuştur, hem de uzun ve ayrıntılı ev görüşmelerinin ancak az sayıda yapılabilmesine yol açmıştır.

Çalışmanın dördüncü sınırlılığı ise homojen bir çalışma grubuna sahip olmasıdır. Görüşmelerin büyük çoğunluğu cami ve kermeslerde gerçekleştirilmiştir. Hollanda'da yaşayan Türk yaşlıların geneli hakkında durum tespiti yapmayı hedeflemeyen nitel bir araştırma için bu durum bilimsel açıdan sakıncalı olmamakla birlikte, dikkate sunulması gereken bir noktadır.

3.1.5. Görüşme Kayıtları

Toplam 40 kişi ile gerçekleştirilen görüşmelerin 7 tanesi ev ziyaretinde, 13 tanesi kermes meydanında, 17 tanesi camide, 1 tanesi katılımcı ile karşılaşılan bir dükkânda, 1 tanesi üniversite kantininde, 1 tanesi gündüzlü yaşlı bakım merkezinde gerçekleşmiştir. Ortalama görüşme süresi 30 dakikadır. Ses kaydına izin vermeyen 1 kişi hariç tüm katılımcıların ses kaydı alınmıştır. Ses kaydına izin vermeyen katılıcının görüşmesi, görüşme sırasında yazıya geçirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak "Sorun-merkezli görüşme" seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmış olup, görüşmecilerin herhangi bir şıkka bağlı kalmadan soruları serbestçe yanıtlaması sağlanmıştır. Araştırmacı yalnızca görüşmeyi yönlendirmiş olup, alakasız konular ile vakit kaybedilmesini engellemiştir. Zira sorun-merkezli görüşme tekniğinde görüşülen kişiler belirli bir görüşme cetveli çerçevesinde bazı sorular ile yönlendirilebilseler de tepkilerini serbest ve belirli şıklara bağlı kalmadan aktarabilmesi esastır (Mayring, 2011: 75).

Sorun-merkezli görüşmenin seçilme nedeni, bu teknikte görüşme konusunun araştırmacı tarafından önceden analiz edilmiş olması ve görüşme boyunca hangi evrelerin izleneceği ve nelerden söz edileceğinin önceden belirlenmiş bir cetvele bağlı olmasıdır (A.e.: 73). Sorun-merkezli görüşme tekniği "sorun-merkezli"dir çünkü görüşmeden önce araştırmacı tarafından temel nesnel boyutları saptanmış bir toplumsal sorun ele alınmaktadır. Ayrıca olgu yönelimlidir çünkü görüşmenin

sınırları belli bir olgu etrafından toplanır ve tamamlanmış bir araç kullanılmaz (A.e.: 74).

Sorun merkezli görüşme yöntemine uygun olarak karşılıklı konuşma yolu seçilmiş olup, görüşülen kişi ile arada güven ortamının sağlanması için (A.e.: 75) görüşmeye gidilen yerlerde belli stratejiler izlenmiştir. Örneğin bir camiye gidilip görüşme yapıldıktan sonra o caminin dernek başkanından/imamından/kadın kolları başkanından vb. alınan bir telefon numarası aracılığı ile diğer bir camiye gidilmiştir. Ya da saha çalışmasına henüz gitmeden evvel mail yolu ile kurulan bireysel ve kurumsal ilişkilerden sağlanan referans ile görüşmeye gidilmiştir. Böylelikle gidilen ortamda güvenilen bir isim ya da kurumun referansı temel alınmıştır. Bunun dışında, mesela bir kermes maydanına gidildiğinde, kimseden referans alınmamış ise, önce kermesten alışveriş yapılıp sonra "teyzeler" ve "amcalar" ile satış tezgahı başında "muhabbet"e başlanılarak Hollanda'da bulunma amacı tanıtılmış ve araştırma niyeti açık bir dil ile ifade edildikten sonra çalışma grubuna uyan kimseler ile görüşme ayarlaması için tanışılan kişilerden yardım istenmiştir. Bu ikinci yol ile sağlanan kendiliğinden tanışıklıklar aracılığı ile görüşmelerin yaklaşık olarak yarısı sağlanmıştır.

Saha çalışmasındaki ilk 3 günde hangi gün hangi camide ya da kermes meydanında çalışma grubuna uyan kişiler ile karşılaşma sağlanabileceği anlaşılarak kalan 20 günde bilinçli buluşmalar aracılığı ile randevulu görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun için mesela erkek görüşmeciler ile temas kurmak adına camilere "yaşlı cemaatin yoğun katılımının sağlandığı" öğlen namazında gidilmiştir. Kadın katılımcılar ile görüşmek adına da kermes meydanları seçilmiştir. Bu bilgi, sahaya gidilen ilk günlerde edinilmiştir. Sahadaki ilk 7 günde yapılan görüşmeler sırasında örneğin görüşme yapılan A camisinin dernek başkanından, görüşme yapılmak istenilen B camisinin dernek başkanının telefon numarası alınmış ve randevu alınıp belli bir günde B camisine gidilmiştir. Böylelikle ilk gidilen cami olan A'dan sonra gidilen camilerde bir referansa sahip olunduğu için öğlen namazına gelen cemaatten birinci nesil olanların araştırmaya katılması cami derneği başkanı ve imamı tarafından rica edilmiştir. Kadın görüşmeciler ile de benzer bir sistem takip edilmiştir.

Evde yapılan görüşmelerin sahaya çıkmadan evvel daha çok olması beklenmiş iken sahada bunun gerçekçi olmadığı ilk 7 gün sonunda anlaşılmıştır. 23 günlük saha boyunca toplam 7 ev ziyareti yapılmıştır. Bu sayıdan ayrı olarak yapılan 2 ev ziyareti ise görüşmeciler evden çıkamayacak kadar hasta oldukları için çalışma grubuna uymadıklarından ötürü değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Görüşme nesnel durumu önceden araştırılmış belirli bir toplumsal soruna odaklanmıştır. Kuramsal çalışmanın belirlediği temalar kapsamında literatürde kullanılmış olan soru cetvelleri, anketler, soru formları araştırmaya uyarlanarak yarı yapılandırılmış soru formu oluşturulmuştur (bkz: Ek 2). Soruları gruplandıran bu kuramsal temalar saha çalışması sonrasında veri çözümlemesi ve analizi için oluşturulan kodların gruplandırıldığı temaların da büyük bölümünü oluşturmuştur.

5 pilot görüşme yapılmış ve soru formu bu görüşmelerin ardından gözden geçirilip yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda bazı sorular çıkarılmış iken yeni bazıları ise eklenmiştir. Görüşmelerin ortalama süresi pilot görüşmeler sayesinde tahmin edilebilir hale gelmiştir.

3.1.6. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Veri analizi nitel araştırmacılarının en fazla güçlük çektikleri aşamalardan biridir ve toplanan verilerin analiz edilerek yazılı bir rapor haline getirilmesi deneyimli araştırmacılar için bile kolay bir süreç değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2012: 253). Araştırma sonunda gerçek bir hesaplamanın yapılabilmesi için veri toplama ile veri yorumlama arasındaki aşamada materyalin iyi işlenmesi gerekmektedir (Mayring, 2011: 89). Materyal işlenir iken elde edilen veri öncelikle kayıt altına alınıp tasniflenerek düzenlenir. Materyal bu şekilde açık hale getirilmez ise verinin ne kadar düzgün toplandığının bir anlamı olmayacaktır (Mayring, 2011: 89). Veri analizi kapsamlı ve sistematiktir fakat standart bir yolu bulunmamaktadır (Coffrey ve Atkinson, 1996'dan alıntılayan Yıldırım ve Şimşek, 2012: 253).

Veri analizinde birbiri ile iç içe girebilen ve birbirinden tamamen bağımsız olmayan üç yol bulunmaktadır. Bunlar betimsel yaklaşım, sistematik analiz ve yorumlamadır (Wolcott, 1994'ten alıntılayan Yıldırım ve Şimşek, 2012: 253, 254).

Betimleme ile "ne" sorusuna yanıt bulunur iken, analiz ile "neden" ve "nasıl" sorularına cevap bulunur. Analiz yapılırken, materyalde doğrudan görülemeyen ilişkilerin ortaya çıkarılması için kavramsal kodlama ve sınıflama ile oluşturulan temalar ve bu temalar arasındaki ilişkiler kullanılır. Yorumlama ile de verilerin anlamlandırılması sağlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2012: 254).

Bu çalışmada ses kaydı halinde toplanan veri öncelikle transkripsiyon yapılarak yazılı hale getirilmiştir. Yazılı hale getirme güçlü bir yorumlama için vazgeçilmez bir işlemdir (Mayring, 2011: 93). Bu aşamada "betimsel analiz" yapılarak görüşmeler özgün biçimlerine sadık kalınıp doğrudan alıntılar ile yazılmıştır (Kümbetoğlu, 2012: 154). Sözlü materyal yazıya geçirilir iken cümle bozukluklarını düzeltme ya da içeriği açıklaştırma gibi işlemler uygulanmamıştır. Betimsel kayıt amacı ile gülme, ağlama, kızma, mimik ile işaret etme gibi duygusal dışavurumlar metin içinde paranteze alınarak italik yazı ile kayda geçirilmiştir. Bu uygulamada amaç yazılı dilde okunur iken kaybedilebilecek ya da yanlış anlaşılabilecek anlam değişimlerinin ortadan kaldırılmasıdır. Mesela:

> "Çocuklar hafta sonu bendedir. Ev dolar taşar. Ben korkumdan kaçıyom *(gülüyor).*"

Aşağıdaki ev görüşmesinde de katılımcının hem kızından hem de eşinden "bu" diye söz etmesi nedeni ile yazıya aktarır iken kimden bahsettiği aynı yol ile ayırt edilmiştir:

> "Uşaklarım hayırsız çıktı nasıl olduysa buraya gelip gitmiyorlar hasta olsak ki ben telefon etmiyorum bu ettirmiyor *(bu: hanım)… (komşulardan gelecek) y*ardıma da pek ihtiyacım olmuyor artık, bu var *(bu: kızı)*."

Transkripsiyon sırasında ayrıca araştırma ile alakası olmayan içerikler ses kaydından yazıya dökülmemiştir. Bu özetleme işlemi rastlantısal olmayıp belirli bir sistem dâhilinde gerçekleştirilmiştir. "Özet kayıt" tekniğinin ana mantığı içerik çözümlenir iken materyalin ortak noktalarına sadık kalmak sureti ile veri metninin hacimce daraltılması ve böylelikle kodlama aşamasına geçişin kolaylaştırılmasıdır (Mayring, 2011: 99). Görüşmelerin yazıya geçirilmesinde bu şekilde sistemli bir özetleme yapılmış iken ses kayıtları ise görüşmeler boyunca aralıksız devam etmiştir.

Özetleme yapılır iken aynı konuda birden çok kere tekrarlanan benzer ifadelerden sadece biri yazıya dökülmüştür. Örneğin aile içi sosyal destek hakkında konuşulur iken gelininden defalarca şikâyet eden görüşmecinin bu rahatsızlığı yazıya bir kere geçirilip tekrarlar atılmıştır. Ayrıca bir konu anlatılır iken arada paylaşılan alakasız bilgiler atlanarak konu bütünlüğünün yazılı metinde korunması sağlanmıştır. Örneğin Hollanda'nın yeni gelecek göçmenler için nasıl bir ülke olduğunu düşündükleri sorulduğunda, memnuniyet durumları ve nedenleri yazıya geçirilir iken siyasi yorumları yazıya dökülmemiştir.

Betimsel analizden sonra verilerde yer alan bazı tema ve kodlar belirlenip bunlar arasındaki ilişki tanımlanmıştır. Bu sayede veriler karşılaştırılarak "sistematik analiz" yapılabilecektir (Kümbetoğlu, 2012: 154; Mayring, 2011: 103). Bu sistemleştirme ile mevcut veriden daha üst bir düzenleme işlemine geçilmesi ve materyalin kurama bağlı olan ve materyali yansıtıcı olan kategoriler halinde gösterilerek üst terimler altında toplanması sağlanmıştır (Mayring, 2011: 104, 105). Sistematik analiz yapılır iken görüşmelerin yazılı metinleri defalarca okunmuştur. Yazılı metin ilk önce, kuramsal olarak belirlenmiş temalara ayrılmıştır. Sonrasında ise saha araştırmasından evvel ön görülemeyen ve pilot görüşmelerden sonra yarı yapılandırılmış soru formuna eklenen temalar belirlenmiştir. Bu temaların içeriği tekrar analiz edilerek kodlar belirlenmiştir. Tüm görüşme metni bu şekilde tema ve kodlar haline getirildikten sonra bir kod listesi oluşmuştur. Tema ve kodlara örnek vermek gerekirse:

Tablo 29: Tema ve Kod Örnekleri

Tema	Alt Tema	Kodlar
Aktif Meşguliyetler	Gönüllü Çalışma	1. Yaşlı /düşkün komşumla ilgilenirim 2. Camide dernek başkanlığı / müezzinlik yaparım 3. Camiyi temizler ihtiyaçlarına bakarım 4. Camiye maddi yardım yaparım 5. Dernekte çalışırım 6. Derneğe maddi yardım yaparım 7. Kermeste çalışırım 8. Komşularıma ders veririm 9. Camide ders veririm 10. Dernekte ders veririm 11. Kimsesiz çocuklara bakarım

Aktif meşguliyetler teması altında gönüllü çalışmaların ele alınmasına saha araştırmasına başlanmadan evvel karar verilmiş olup "2.1.2.Aktif Meşguliyetler" bölümünde ayrıntılı açıklama sunulmuştur. Kodlar arasında yer alan "yaşlı /düşkün komşumla ilgilenirim" ifadesi de saha araştırmasından evvel seçilmiş olup tezin "2.1.1.Sosyal Destek" bölümünde ayrıntılandırılmıştır. Bu kod, hem "aktif meşguliyetler" hem de "sosyal destek" teması altında ele alınmıştır çünkü hem "resmi olmayan bir gönüllü çalışmaya" hem de "verilen sosyal desteğe" işaret etmektedir. Bu temadaki diğer kodlar saha araştırmasından sonra yazılı metindeki veriler analiz edilir iken belirlenmiştir.

Verilerin analizi tamamlandıktan sonra yorum yapılmaya başlanmıştır. Bu aşamada, temalar halinde sınıflandırılan veri ilişkilendirilip bu ilişkiler yorumlanmıştır. Bilimsel olarak geçerli ve güvenilir yorumlamanın sağlanması için belirli bir sistem izlenmeye çalışılmıştır. Örneğin katılımcıların yaşam memnuniyeti belirlenir iken sıklıkla katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmenin geneli yorumlanarak bir sonuç çıkarılmıştır. Bu yorumlamada tezin "2.1.3.Yaşam Memnuniyeti" bölümünde sunulan şu üç çalışmaya ait ifade ve yorumlamalar kullanılmıştır: Birincisi Higgs, Hyde, Wiggins ve Blane (2003); ikincisi Bishop, Martin ve Poon (2006) ve üçüncüsü Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer (2002). Bunun için önce ses kayıtları dinlenir iken bu belirlenmiş ifadelere dikkat edilip yazıya geçirilmiştir ama

farklı ifadeler de atlanmayıp bu üç çalışmanın kullandığı kategorizasyona uygun olarak sınıflandırılmıştır. Sonra da görüşmelerin yazılı metni okunur iken ifadeler "yaşam memnuniyeti" temasının altında kodlara ayrılmıştır. Böylelikle olguları anlamlandırma sürecinde sistematik bir yol sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, katılımcılardan yapılan birebir alıntılar ile geçerlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Kurumlar ile yapılan görüşmelere ait ses kayıtları da İngilizce ise araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilerek, Türkçe ise de orijinal hali ile yazıya dökülmüştür. Kurum görüşmeleri tez metninde sunulur iken durum tespiti yapılarak toparlanıp sunulmuştur.

3.2. Bulgular

3.2.1. Sosyal Destek

Sosyal destek konusunda alınan, algılanan ve verilen sosyal destek incelenmiştir. Saha araştırmasında görüşmelerin beklenenden kısa sürmesi nedeni ile sosyal destek hakkında toplanan veri, tüm sosyal ağı değerlendirmeye yetecek niteliğe ulaşamamıştır. Araştırma sonucunda çalışma grubundaki Türk yaşlıların çocuklarından ve komşularından yana algılanan ve alınan sosyal destek değerleri yüksek çıkmıştır. Fakat akraba ve kardeş ilişkileri hakkında veri toplamakta yetersiz kalınmıştır. Ayrıca yaşlıların sosyal ağlarına verdikleri sosyal destek hakkında da yeterli veri toplanamamıştır. Sosyal destek hakkında toplanacak verinin içeriğine dair bilgi, tezin "2.1.1. Sosyal Destek" bölümünde ayrıntılandırılmıştır.

3.2.1.1. Algılanan Sosyal Destek

Katılımcıların 4'ü çocuklarından yana yeterli algılanan sosyal desteğe sahip olmadığını ifade etmiştir. Fakat bunlardan üçünün çocukları uzakta yaşamaktadır. Algılanan sosyal destek değerleri pozitif olan 35 katılımcının tamamında, çocukların en azından bir kısmı coğrafi olarak yakında yaşamaktadır. Bu durumda çocukların coğrafi yakınlığı ile algılanan sosyal destek arasında ilişki olduğunu söylemek makul olacaktır. Bir katılımcının durumu belirsiz kalmıştır çünkü yetişkin çocukları

katılımcı ile görüşmemektedir, genç çocuğu ise kendisi ile aynı evde yaşamaktadır ve destek olmaktadır.

Komşulardan yana algılanan sosyal destek değerleri alınan sosyal destek başlığı altında verilmiştir.

3.2.1.2. Alınan Sosyal Destek

Alınan sosyal destek değerleri oluşturulur iken katılımcıların:

1. Acil bir durumda çocuklarından yardım alıp almadığı;

2. Tamirci çağırılması, doktor randevusu alınması ya da Hollandaca bir evrakın okunması gibi zaman zaman ortaya çıkan durumlarda destek alıp almadığı;

3. Fatura ödenmesi, market alışverişinin taşınması gibi gündelik ihtiyaçlarda destek alıp almadığı;

Temel alınmıştır. Katılımcıların "çocuklardan alınan sosyal destek" değerlerine bakıldığında 13'ünün alınan desteğe ihtiyaç duymadığı, 21'inin ihtiyaç duyduğu alınan sosyal desteğe sahip olduğu, 6'sının ise destek almaya ihtiyaç duyduğu ama çocuklarının yardımcı olmadığı/olamadığı, görülmüştür. İhtiyaç duyduğu sosyal desteği alamayan katılımcılardan ikisinin çocukları coğrafi olarak yakın mesafede oturmaktadır.

> "Bana kimse yardıma gelmiyor ev işlerine. En güzeli kendin yapmak. Oğlum da yardım eder cam siler, süpürür, toparlar, bulaşıkları makinaya koyar. Ben de bir gün bir odayı yaparım bir gün diğerini, idare ederim artık. Yemek kendim yaparım. Markete alışverişe giderim (38, Zootermeer, K, Bekar, 70, 1969)".

Komşulardan alınan sosyal destek konusunda alınan ve algılanan destek ayrımı yapılmamıştır. Ağır bir poşet taşımaları gerektiğinde ya da herhangi bir sıkıntılı durum ile karşılaştıklarında komşularının yardımcı olup olmadığı/ olup olmayacağı sorulmuştur. Katılımcılardan 5'i komşularından gelecek herhangi bir sosyal desteğe ihtiyaç duymadığını, 33'ü komşularından sosyal destek alması gerektiğinde alabildiğini/ alabileceğini söylemiştir. 2 katılımcı ihtiyacı olduğu halde bu etkileşime sahip olmadığını ifade etmiştir:

"Bir poşet taşımak gerekse falan komşulardan fayda yok, kantoordan (*yaşlı bakım bürosu)* yardım ederler. Bazen doktora da kantoor götürür getirir (40, Rotterdam, E, Evli, 83, 1965)".

"Burda ben ameliyat olduğumda her gün biri *(komşularından)* yemek yaptı getirdi eşime ben hiç yapmadım. (23,Rotterdam, K, Evli, 57,1974)".

"Yaşlı bakım bürosu" hakkında ayrıntılı bilgi "3. 3. Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler" bölümünde açıklanacaktır.

3.2.1.3. Verilen Sosyal Destek

Verilen sosyal destek altında torun bakımı ve çevredeki yaşlı/düşkün kişiler ile ilgilenme ele alınmıştır. Sonuçlar, alınan ve algılanan desteğe kıyasla düşük çıkmıştır. Fakat bu durumun nedeni yaşlıların verdiği sosyal desteğin yalnızca bu iki meşguliyetle sınırlandırılarak ölçülmüş olmasıdır. Oysaki değerlendirme yapılır iken sosyal ağları ile kurdukları ilişkilerin bütününe bakmak daha gerçekçidir. Örneğin bakılacak yaşta küçük torunu olmayan bir yaşlı bu değerlendirmeye göre çocuk ve torunlarına destek vermemektedir, hâlbuki pekâlâ yetişkin torunları için akıl danışılan bir büyük-ebeveyn rolüne sahip olabilir. Ya da torunlarına bakmadığı halde maddi destek sağlayarak, hem çocukları hem torunlarına bu konuda destek veriyor olabilir. Ayrıca çocuk ve torunları arasındaki çatışmaların çözülmesinde etkin rol oynuyor olabilir yani yaşlı olmanın verdiği sosyal statü ile nesiller arasında iletişime katkı sağlıyor olabilir. Son olarak fark edilmesi gereken bir konu, ikinci neslin genellikle çocuk iken Türkiye'de bir süre yaşamış olmasına rağmen üçüncü neslin Türkiye ile doğrudan temasının ancak senelik izin olan 6 haftalık tatil ile sınırlı olduğu gerçeğidir. Dolayısı ile birinci neslin verdiği sosyal desteklerden birinin de, torunlarının Türk kültürü ile bağ kurmalarını sağlamak olduğunu düşünmek makuldür. Fakat görüşmelerin beklenenden kısa olması nedeni ile bu konularda veri toplanamamıştır. Yine düşkün/yaşlı komşuları ile ilgilenmeyenler bu değerlendirmede yakın çevresindeki aile dışı kişilere destek vermiyor görülmüştür. Fakat bu bütünü başarı ile yansıtan doğru bir sonuç olmaktan uzaktır çünkü yaşlı bireyin yakın çevresindeki sosyal ağa verdiği destek bundan çok daha çeşitlidir.

Neticede bu araştırma yaşlıların verdiği sosyal desteği ele alır iken bütünü kapsayan bir değerlendirme, verilerden yola çıkarak, yapamamıştır.

Katılımcılardan 9'unun torunu yoktur. 3'ünün torunu uzaktadır. 15 kişi torunu olduğunu ama bakımı ile ilgilenmediğini ifade etmiştir. Bunların bir kısmı geçmişte baktığını ama artık tüm torunlarının büyüdüğünü söylemiştir. Her gün torun bakan 2 kişi vardır, bunlardan birisi çocuk ve torunları ile aynı evde yaşamaktadır. Diğerine ise torunu her gün gelmektedir. 6 katılımcı da haftanın belli günleri düzenli olarak torun baktığını ifade etmiştir. Düzenli bakanların bir kısmı, torununun yaşadığı eve gidip gece de kalmak sureti ile bakar iken, bir kısmının torunu büyük ebeveyninin evine gelip gece de yatıya kalmaktadır. Diğer bir kısmı ise sadece gündüz ve kendi evinde bakmaktadır. Neticede 8 katılımcı için haftalık zaman kullanımında torun bakımı planlı ve sürekli bir yer almaktadır.

Katılımcılardan 11'inin etrafında yaşlı/düşkün kimse yoktur, 2'sinde bu soru yanıtsız kalmıştır. 13 katılımcı arada sırada yaşlı/düşkün birileri ile ilgilendiğini söylemiştir. 7 katılımcının etrafında düzenli olarak ilgilendiği yaşlı/düşkün birileri vardır. Yine 7 katılımcı ise etrafındaki yaşlı/düşkün birileri ile her gün ilgilendiğini ifade etmiştir. Bunlardan 6'sı 55+ yaşlılar evinde ikamet etmektedir ve kaldıkları ev Türk yaşlılar için belediye tarafından açılmıştır. Bu evlerde kalanlar bakıma muhtaç değildir ve 55 yaşını aşan her bireyin bu evlerde kalma hakkı vardır. 55+ evler hakkında ayrıntılı açıklama "3. 3. Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler" kısmında verilecektir. Neticede 14 katılımcının haftalık zaman kullanımında yaşlı/düşkün biri ile ilgilenme planlı bir yer tutmaktadır.

> "Komşum vardı izne gitti 76 yaşında, koluna girer gezdiririm. Yaşlılar evine gidiyor şimdi gündüz gidip akşam evine gelir. Belediye getirir götürür. Türkler kurmuş dernek gibi. Yemek yiyip eğlenir gelirler. Ordakiler bizden yaşlısı, biz gibi hasta olanlar (4, Rotterdam, K, Bekar, 66, 1974)".

> "Boş zamanlarımda komşularıma gider gelirim. Sadece ben Türküm sokağımda. Hollandalı komşularımla diyaloğum çok iyi. Komşunun anahtarı bendedir tatile gitti mi bakarım. Benim anahtarım da onda, ben gidince de o bakar, çiçeklerimi sular. Güneşliğimin kumandası da komşumda ben namazdan sonra uyurum biraz, o sabah kalkınca açar güneşliğimi... Araba sürüyorum hala. Bir kere lastiği inmişti, komşular başıma üşüştü lastiği yapmak için *(gülüyor)* (38, Zootermeer, K, Bekar, 70, 1969)".

Yaşlı/düşkün komşu ile ilgilenmek haricinde komşulara verilen sosyal yardıma bir örnek olarak şu alıntılar verilebilir:

> "Sokak kirlenirse tüm alanı süpürürüm. Kendi kapımı sadece süpürsem bile yetmez o nedenle her yeri süpürürüm ama bi teşekkür etmezler. Yine de yaparım (7, Rotterdam, E, Evli, 58, 1979)".

> "Bugün buraya *(bir dükkana)* arkadaşı görmeye geldim, tahtanın ucu kopmuş vidalayıvereyim dedim. Evin kırığını tamir edebilirim. Türk komşuma da yabancı olanlara da böyle tamir işi falan da ederim. Çok samimi yabancı komşum var, çay kaynasa getirir (12, Rotterdam, E, Evli, 65, 1970)".

3.2.2. Sosyal Temas

Katılımcıların sosyal temasları değerlendirilir iken komşu, akraba, arkadaş, çocuk ve torunları ile kurdukları temaslar ile serbest zamanlarında kurdukları diğer ilişkilerden sağlananların ele alınmasına karar verilmiştir. Sonuçlara göre katılımcıların büyük çoğunluğu komşuları ve çocukları ile olan temaslarından memnundur. Arkadaşlık ilişkilerinden duyulan memnuniyet bunlara göre daha az katılımcı arasında memnuniyet verici bulunmuştur fakat memnuniyet oranı yine de yüksektir. Bu durumun nedeni, serbest zamanda kurulan ilişki çeşitliliğinin yetersiz olmasıdır. Akraba ilişkileri hakkında yeterli veri toplanamamıştır. Neticede genel olarak sosyal temaslardan yana memnun olduklarını söylemek makuldür.

3.2.2.1. Komşu İlişkileri

Katılımcılara komşularının etnik kökenleri sorulmuştur. Sonrasında hangileri ile selamlaşıp, hangileri ile yardımlaştıkları ve ev ziyaretinde bulunup bulunmadıkları sorulmuştur. Bu soruların amacı komşular ile kurulan sosyal temas seviyesini belirlemektir. Katılımcılardan 8'inin sadece Türk komşusu vardır. 2 katılımcı komşu kökenleri sorusunu yanıtsız bırakmıştır. Kalan 30 katılımcının farklı etnik kökenlerin en az birinden komşuları vardır. Çalışma grubunda kaydedilen komşu etnik kökenleri şunlardır: Yerli Hollandalı, Fas, Surinam, Antiller, Çin, Hindistan, İspanya, Lübnan, Portekiz, Endonezya ve Pakistan.

Katılımcıların tamamı komşularının tümü ile selamlaştığını ifade etmiştir. Selamlaşma kapsamında hal hatır sorma gibi nispeten yüzeysel bir sosyal temas gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, sosyal ağ içinde yer aldığı düşünülebilecek komşu ilişkilerinin ev ziyareti gibi daha yakın bir sosyal etkileşim içermesi gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle komşu ilişkilerinde sosyal temas ölçütü olarak ev ziyaretleri kullanılmıştır.

5 katılımcı ev ziyaretleri sorusunu yanıtsız bırakmıştır. Katılımcılardan 7'si komşuları ile aralarında ev ziyareti olmadığını belirtmiştir. Bunlardan 4'ünün gidip gelmediği komşuları içinde Türkler de vardır. 1'i Hollandalı ve Türk komşularına gidip gelir iken Faslılara gitmediğini belirtmiştir. 1'inin ise tüm komşuları Hollandalıdır ve ev ziyareti yoktur. Buradan yola çıkılarak, ev ziyareti yapılmaması ile komşuların yabancı kökenli olması arasında ilişki olmadığı düşünülebilir.

Toplamda 29 katılımcı komşuları ile ev ziyareti gerçekleştirmektedir. Bunlardan 15'i hem Türk hem diğer kökenlerden komşularına gidip gelmektedir. 14 kişi ise sadece Türk komşularına gidip gelmektedir. Fakat bu 14 kişinin 8'inde tüm komşuların sadece Türk olduğu görülmektedir, kalan 6'sı ise yabancı kökenli komşuları ile selamlaşmakta ama ev ziyareti yapacak etkileşimi kuramamaktadır. Yani yabancı kökenli komşuları olduğu halde sadece Türkler ile komşuluk sosyal ağı oluşturan katılımcı sayısı 29 kişide 6'dır.

Bu veriden yola çıkılarak ev ziyaretlerinin gerçeklemesinde etnik köken farklılıklarının önemli bir etken olmadığı sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, SCP'nin komşuluk konusundaki yaklaşımının bu tezin çalışma grubu için de doğru olduğu görülmüştür. Çünkü komşu olmak etnisiteler arasında sosyal teması ve etkileşimi artırmaktadır.

> "Faslı komşumla aynı yıl oturduk 30 yıldır komşuyuz. Kardeş gibiyiz. Beraberce çay içeriz. Yaşımız aynı. 4 çocuk da onun var, oynayarak büyüdü çocuklarımız. Düğünlerine birbirimizin çocuklarının gider geliriz (18, Rotterdam, K, Bekar, 65, 1978)".

> "Komşularımla aram iyi, Hollandalı üniversite öğrencileri var benim orda. Bi yere giderken anahtarını bana emanet eder. Ana babası ben emsali. Ben de izne gidince bahçemi sular, evimi korur. İlişkim çok iyi. Yan komşum, yaşlı Hollandalı bir sabah elini kesmiş hemen beni çağırdı yardım ettim. Beni tanıyıp severler. Burda park

problemi var, biri çıkacağı zaman bana park yerini verir ben de onlara veririm (13, Rotterdam, E, Evli, 60, 1980)."

"Apartmanda oturuyorum. Giriş kat. Büyük bahçem var. Domates, soğan, maydanoz, tere ekerim. Oturacak yeri var. Komşular da gelir mangal yapar kısır yapar otururuz. Bayılırlar bahçeme büyük, rahat diye. Faslılar pek gelmez de genellikle Hollandalılar ve Türkler gelir. Onların bahçeleri küçük küçük (20, Rotterdam, K, Evli, 65, 1975)."

3.2.2.2. Akraba İlişkileri

Bu çalışmanın sınırlılıklarından biri kardeş ve akraba ilişkileri hakkında yeterli veri toplanamaması olmuştur. Tezin "3.2.2.Sosyal destek" bölümünde kardeşlik ilişkilerinin yaşlılık dönemindeki önemi ayrıntıları ile açıklandığı halde saha araştırmasında yeterli veri toplanamamıştır. Bu durumun en büyük nedeni görüşmelerin beklenenden kısa sürüş olmasıdır. Neticede katılımcılardan ancak 28'inden akraba ilişkileri konusunda cevap alınabilmiştir. Bunlardan 17'si yakın akraba ve kardeşlerinden hiç birinin Hollanda'da olmadığı ve coğrafi olarak uzak yaşadığını ifade etmiştir. Akraba ve kardeşleri ile yakın yaşayan 11 kişiden 6'sı görüşmemektedir. 5'i ise görüştüklerini söylemiştir.

"İki tane kardeşim var burda biri yakın biri uzak. Hollandalı ile evli biri onunla önceden konuşurduk ama şimdi görüşemiyoruz, hanımı istemiyormuş. Diğer kardeşim yakın onunla sürekli beraberiz. İstanbul'da bir abim bir kardeşim var. 8 kardeşiz. 2'si İzmir'de (18, Rotterdam, K, Bekar, 65, 1978)".

"Emekli olmaktan memnun değilim. Beyin kanaması geçirdim, bi tarafım felç olmuştu. Dönmeyi düşünüyorum. Geçinemiyorum burda. Türkiye'de ev kirası vermeyeceğim için geçinebilirim. Kardeşim de 45 yasası ile döndü Türkiye'ye. Burdaki kardeşlerimle görüşmüyorum (10, Rotterdam, E, Evli, 52, 1973)".

"Hanımla eşe dosta gideriz, sükseli yerlere gitmeyiz. Parklara gideriz. Köylüler de gelir. Çayırın içinde bütün millet herkes bi ağacın gövdesini çevirir, pikniğini yapar (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

3.2.2.3. Arkadaş İlişkileri

Çalışma grubunun arkadaşlık ağını komşuluk, cami ve dernek ilişkileri oluşturmaktadır. Bu durumun farkına ancak pilot görüşmeler ile varılmıştır. Bu üç kaynak haricinde iş arkadaşları ile hala görüşen 4 kişi bulunmaktadır. Bu nedenle

çalışma grubunun arkadaşlık ilişkilerini komşu-cami-dernek üçgeninden ayrı düşünmemek gerekmektedir. Katılımcılardan 7'si yeterli arkadaşlık ilişkisine sahip olmadığını ifade etmiştir. 27'si ise arkadaşlık ilişkilerinden memnundur.

> "Türkiye'de vakit iyi geçiyor, burda biraz sıkıntı oluyor mesela (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

> "Türkiye'de bir pazara çıksan bir sürü arkadaşını görürsün, alır satarsın… İş arkadaşlarım hep Hollandalı idi, yalnızlık çekmiyordum hepsiyle konuşurdum. Hala görüşürüz bazılarıyla. Bir işim olsa kolayca yaparlar, tanırlar beni. İyi çalışırsan sorun yok (31, Amsterdam, E, Evli, 68, 1973)".

Camiye her gün giden katılımcılardan 4'ü, camiden başka gidebilecekleri bir yer olmamasından şikâyet etmişlerdir ve semt evleri gibi Hollanda'da yaşlıların gidip vakit geçirdikleri yerlerde "Türk kültür ve hassasiyetlerine" uygun ortamlar sağlanır ise cami dışındaki sosyalleşme mekânlarına gitmekten memnun olacaklarını ifade etmişlerdir:

> "Evde çoluk çocukla yüzgöz olup boş oturana kadar ben giderim şöyle bir yer olsa: dama oynama, bilardo oynama zaten 2-3 saatini alır başladın mı zevkli bir oyundur, kurslar olabilir sanat, resim, fotoğraf kursu, kitap okuma grubu olabilir. Böyle bir yer olsa ben giderim Hollandalılar ile oturulacak. 10 sene sonra emekliye ayrılacak nesil böyle bir yer yapılırsa gider (7, Rotterdam, E, Evli, 58, 1979)".

> "Camiye gelip öğlen yemeğe eve gidip geri camiye geliyoruz sonra eve gidip yatıyoruz. Hiçbir sosyal şeyimiz yok. Tamamen robot gibi gidip geliyoruz… Ben semt evlerine gitmem ama bize uygun hale gelse giderim. Türk TV'si olmaz mesela. Şu yakında Türkler için dernek gibi bir yer vardı güzeldi tüm hafta giderdik şimdi haftada iki gün o da yarım, daha düzenli olsa giderim oraya. Mesela lale bahçesi gezisi olsa giderim. Bilgisayar kursu, dil kursu olsa giderim. Ama dama falan oynarlar boş iş, gitmiyorum. Orda abdestsiz oturmak bana ters geliyor, namaz için mescit olsa mesela. Kesin giderim. Mesela gidip öyle bir yerde yaşlılara kitap oku deseler ben gider okurum. Ama şimdi gitsen Hollandalı zarhoş geliyor bizim millet de birden sinirlenir, biri çatmasa diğeri çatar muhakkak. Olmuyor yani. Yaz bunu (31, Amsterdam, E, Evli, 68, 1973)".

3.2.2.4. Çocuk ve Torun İlişkileri

Katılımcılardan 3'ünün çocukları coğrafi olarak uzakta (başka şehirde ya da ülkede) yaşamaktadır. 2'sinin hem uzakta yaşayan hem yakında yaşayan çocukları

vardır. 35 katılımcının ise yakınında (aynı şehirde) yaşayan çocuğu vardır. Çocuklar ve torunlar ile kurulan sosyal temasta yüz yüze görüşmeler esas alınmıştır. Katılımcılardan çoğunun birden fazla çocuğu vardır ve çocukların bir kısmı coğrafi olarak yakında iken bir kısmı uzaktadır. Coğrafi mesafe görüşme sıklığını etkilemekte olduğu için sosyal temas belirlenir iken yakında olan çocuk temel alınmıştır.

Katılımcılardan 20'si çocuk ve torunları ile her gün bir araya gelmektedir. Burada her gün tüm çocuklar ile bir araya gelinmesi değil, en az bir çocuk ile bir araya gelinmesi temel alınmıştır. 15 kişi haftada en az bir gün görüşmektedir. 3 kişi ayda en az bir kere görüşmektedir. Nadiren görüşen 2 katılımcının her ikisinin de tüm çocukları uzakta yaşamaktadır. Bu sonuçlardan yola çıkılarak bu araştırmada ele alınan çalışma grubunun çocuk ve torunları ile kurdukları sosyal temas seviyesinin yüksek olduğu söylenebilir.

> "Dikişle falan da uğraşırım ben etek, pardösü, bluz, elbise. Bunların *(kermes meydanında gezen kadınları işaret ederek)* çoğu benim müşterim. Benim kız torun bayıldı eteğe. Küçüğe diktim bi tane. Gelinlere dikmiyom beğenmiyorlar. Yani demiyolar, istemiyorlar, ben mi dikiverem. Gidip alıyorlar, anne şunu dik deseler dikerim ama. Arkadaşlara, çevreme eskiden robalı elbiseler çok dikerdim giyerlerdi, şimdi biraz değişti. Yaşlandım ben de canım da az istiyor. (4, Rotterdam, K, Bekâr, 66, 1974)".

> "Torunlardan birine baktım, 6 ay gelinimin evinde kalıp baktım. Sonra da sabah işe giderken bıraktı akşam aldı. Diğerlerine bakamadım, rahatsızlandım çünkü. Torunlara bakarken Allah kaç demeyi falan öğretirdim. Türk yemeklerini öğretirim mesela büyük torunum kız olan çok becerikli. Onun alerjileri vardı çikolatayı bile ona ben elimle yaptım. Küçük merdane aldım, annesinden güzel hamur açar (23,Rotterdam, K, Evli, 57,1974)".

> "Parka giderim ara sıra torunları götürürüm… Torunlarıma bayrak sevgisini öğretirim. Atasözlerini, Türkçeyi. Şu anda Türkçe konuşurlar. Elimizden geldiğince gayret ediyoruz, öz benliğini bilmesi gerekiyor, dilini dinini. Kızlarımı burda Türk okulu vardı kaldırdılar 10 sene falan önce, oraya yolladım (31, Amsterdam, E, Evli, 68, 1973)".

> "Torunlar ziyaretime gelir. Eskiyi anlatırım onlara, ecdattan, Kur'an zaten okumak bilirler. Gece de kalırlar. Büyük torunu biz büyüttük, annesi çalışmıyordu ama yine de çok sevdiği için gelir kalırdı. Okula başladıktan sonra da cumartesi pazar gelir kalır. Biz izne gittik mi çocuklar da gelir 15 gün, 1 ay. Dolaşırız (12, Rotterdam, E, Evli, 65, 1970)".

"Daha bileti alınca derler ki *(çocuk ve torunları)* biz napıcaz? 4 5 ay gidiyorum, sıcaklar başladı mı giderim yağmurlar başladı mı dönerim. Orda akrabalarım var, görmeye gidiyoruz (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970)".

"Çocuklara torunlara Kur'an öğrettim başta, abdest namaz öğrettim. Torunlarımdan biri benden güzel sarma sarar. Bir dertleri olsa bana anlatırlar, akıl danışırlar, çocuklarımdan memnunum çok şükür. Bana resimler yapar torunlarım, ev çizerler bir köşesine de beni oturturlar (18, Rotterdam, K, Bekar, 65, 1978)".

3.2.2.5. Serbest Zamanda Kurulan Diğer İlişkiler

Serbest zamanda kurulan ilişkiler birkaç istisna haricinde komşu-cami-dernek üçgeninde geçmektedir. Katılımcılardan 7'si farklı sosyal temas olanaklarına sahip olmayı arzu ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte yalnızlık çeken katılımcı sayısı 3'tür. Dolayısı ile bu 7 kişiden 4'ünün çeşitlilik aradığını ama izolasyon hissine kapılmadıklarını söylemek makuldür.

"Her gün burdayım (*cami)*. Evim yakın. Başka gittiğim bi yer yani mağazalara gideriz. Bu yaştan sonra başka nereye gidelim bizim gezmelik şeyimiz kalmadı (32, Amsterdam, E, Evli, 65, 1971)".

"Yaşlılar yerine gidiyordum, Türk yaşlılarına ait bir yerdi. Ama kapandı. Hastaların bir kısmı öldü bir kısmı da başka şirkete *(yaşlı bakım bürosu)* geçti. Bunlar devletten para alır iki üç gün gidersin çay, kahve verirler. Biz yemeğe, çaya, kahveye para veriyorduk oranın hastası olmadığımız için. Orda tanıdıklarla sohbet eder otururduk, dizi izlerdik. Hastalar oyun oynardı, kâğıt okey, resim, boyama gibi. Türkler gidiyordu. Eylülde belki tekrar açarlar. Hasta bulabilirlerse. Kendi evlerinde kalırlardı *(hastalar)*. Sabah kalkıp gelirdi hastaları (9, Rotterdam, E, Evli, 67, 1974)".

"Eski patronumla Hollandalı, hala hanımı ile mektuplaşırız, adam öldü. Bir kere bizi ziyarete bile geldiler Türkiye'ye. Aile gibi olduk. Hollandaca konuşuyoruz, çat pat. Adamın öldüğünü duyunca oğlanla gittik ziyareti yaptık, o da *(patronunun hanımı)* bize elinden geldiği hürmeti yaptı, çay kahve yaptı. Beni çok severlerdi, terbiyem yerimde olduğu için (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

3.2.3. Sosyal Katılım

Sosyal katılım ele alınır iken çalışma grubunun boş ve serbest zamanlarında vakitlerini geçirdikleri ev içi ve ev dışı etkinlikler temel alınmıştır. Bu tezin konu aldığı çalışma grubu için misafir ağırlama ve sohbet düzenleme gibi düzenli gerçekleşen ve sürekli sosyal temas ve sosyal katılım sağlayan ev içi etkinlikler

önemli bir sosyal kaynaktır. Bu nedenle ev içinde gerçekleştirilen etkinlikler de analize eklenmiştir.

Katılımcılar arasında evinin olumsuz özelliklerinden ötürü yeterli sosyal katılım sağlayamayan kimse yoktur. Fakat yeterli çeşitlilikte sosyal katılım mekânı olmamasından şikâyetçi olan az da olsa katılımcı vardır. Bu durum akla SCP'nin Hollanda Hükümetinin yapması gerektiğini söylediği, serbest zaman aktivitelerine katılımın tüm toplumun erişimine açık hale getirilmesini sağlama görevini getirmektedir. Genel olarak Türk yaşlıların sosyal katılım durumlarından memnun olduklarını söylemek mümkündür.

3.2.3.1. Yaşanan Hane Koşullarının Etkisi

Katılımcıların yaşadıkları evden istedikleri sosyal etkileşim mekânlarına ulaşım durumlarındaki kolaylık ve zorluklar sorulmuştur. Saha araştırmasından evvel Hollanda'daki şehirlerin fiziksel yapısı, evlerin ve sokakların düzenlenişi hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olunmadığı için yarı yapılandırılmış soru formunda "Toplu taşım araçlarına kolay ulaşılabiliyor mu? Mesela sokakta kaldırım var mı, sokaklar iyi aydınlatılıyor mu?" sorusu var iken saha araştırmasına başlanmıştır. Fakat Hollanda'da şehir koşulları görüldükten ve pilot görüşmeler gerçekleştirildikten sonra bu sorunun gereksiz olduğuna karar verilip formdan çıkarılmıştır.

Nitekim katılımcıların tamamı evinin şehir içindeki konumundan memnun olduğunu, istedikleri her tür sosyalleşme mekânına gidebildiklerini, ulaşım konusunda sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmiştir. Bu konuda evin sık gidilen ve gidilmek istenen park, cami, dernek, market gibi yerlere yakınlığı ölçüt alınmıştır. Önemli olan, katılımcının sosyal ve kültürel katılımını olumsuz etkileyen bir eve sahip olup olmadığının anlaşılmasıdır. Bu konuda evinden ötürü zorluk çeken kimse ile karşılaşılmamıştır. Fakat unutulmamalıdır ki, göçmenlerin sosyal katılım seçenekleri, yerli Hollandalılardan zaten daha azdır (SCP, *Summary The Daily Life of Urban Ethnic Minorities*, 2009: 223,224).

İkinci kıstas olan evin fiziksel durumundan, katılımcılardan 6'sı memnun olmadığını ve değiştirmek istediğini ifade etmiştir. Bu 6 kişinin tamamı evlerinin

giriş çıkışının zorluğundan yakınmıştır. 34 kişi ise evinin fiziksel koşullarından da memnundur. Bu memnun olan kişilerden 3'ü, evlerinin giriş çıkışını zor olduğunu fakat komşuluk ilişkileri ve konumu gibi özellikleri nedeni ile memnun olduklarını dile getirmişlerdir.

Memnun olan kişilerden 10'u "55+ yaşlı evinde" yaşamaktadır. Bu evler belediye tarafından 55 yaş ve üstü kesim için kira karşılığı sağlanmaktadır. Evlerin en önemli özelliği asansörlü olmasıdır ve kapıların yaşlılara verilen akülü ve tekerlekli arabaların genişliğine ve gerekirse sedyelerin rahat girip çıkmasına uygun tasarlanmış olmasıdır. 55+ yaşlı evleri ile alakalı detaylı bilgi Rotterdam Belediyesi Refah Hizmetleri bölümünde görevli olan Tamara Domenici ile 12.06.2015'te yapılan resmi görüşmede sağlanmıştır. Ayrıntılar "3. 3. Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler" bölümünde açıklanacaktır.

Neticede Hollanda'da yaşayan Türk yaşlıların sosyal katılımını olumsuz etkileyen bir hane koşulu ile karşılaşılmamıştır.

3.2.3.2. Serbest Zamanlarda Gidilen Sosyalleşme Mekânları Yeterliliği

Katılımcılardan 7'si cami dışında bir yerlere gitme olanağının yetersizliğinden şikayet etmiştir ya da semt evi gibi bir yere gitme şansları olsa gideceklerini ifade etmiştir. Bu 7 kişiden 3'ü yalnızlık hissetmektedir.

> "Burda semt evleri vardı evvelden onlara giderdim sonra devlet yardımı kesti onların. Türk Hollandalı herkes giderdi. Mesela şeker hastalığı için bilgi verirlerdi. Çöp hakkında falan. Kapandı. Her hafta giderdim mutlaka. Şimdi düzenli gittiğim bir yer yok, sıkılıyorum, spordan gelince genellikle yatıyorum. Bazen alış verişe gidiyorum. Camiye her hafta giderdim ama bu sene ikisine birden sporla yetişemedim (19, Rotterdam, K, Evli, 62, 1978)".

> "Burda *(camide)* 5 10 arkadaş beraber oturmuyor, keşke olsa. Fazla insanlarla konuşamıyorum. Semt evi gibi şeylere gitmem ben. Sağa sola gitmem ben. Camiye gelirim. Burda bazı camilerde daha iyi birlik var. Bizimkinde pek yok. Ama Türklerle olsa semt evi isterim, düzgün bir sohbet (27, Rotterdam, E, Bekar, 72, 1965)".

> "Burda camiden başka gidecek yer yok. Gelenler de hemen gidiyor, bir sohbet edilmiyor. Bu benim hoşuma gitmiyor tabi... Lise 1'e kadar okudum ben, lisede arkadaşlarla sohbet eder birbirimizi aydınlatırdık, şiir konuşurduk, böyle bir şeyi çok

arzu ederdim ama burda yok. Ben çalışırken kültürel dergi çıkartıyordum Türkçe… Bir yazı yazdım, bizim Türklerin kahveye gidip zamanlarını boş geçirmeleri ile alakalı. Bu benimsenecek bir şey değil. Kumar adeti bir kısım insanlar arasında devam ediyor (34, Zootermeer, E, Bekar, 80, 1964)".

3.2.3.3. Serbest Zamanda Düzenli Etkinliklere Katılım

Katılımcılardan 3'ü hariç tamamının serbest zamanlarında düzenli olarak katıldığı sosyal etkinlikleri vardır. Bu etkinlikler arasında cami, dernek, komşu oturmaları, dini sohbet grupları esastır.

"Spor haftada 2 kere düzenli yaparız. Türk hoca gelip yaptırır. Güne *(komşularla yapılan çay saatine*) yemekleri yapar ineriz. 3 gün Kur'an okuruz. Daha bundan iyi ne olur? Türkiye'de bu imkânları bulamam ben (14, Rotterdam, K, Evli, 63, 1973)".

Bunlara ek olarak katılımcılardan biri haftanın belli günlerinde "gündüz yaşlı bakım evi"ne gitmektedir. Gözlem yapmak için gidilen gündüz bakım evinde, bakım grubunun ihtiyaçlarından sorumlu olan bir çalışan ve 4 yaşlı teyze ile dört saate yakın zaman geçirilerek, "bir bakım gününün nasıl geçtiği" hakkında veri toplanmıştır. Bu kurum ve uygulama hakkında ayrıntılı bilgi Güler van der Wekken ile AxionContinu'da yapılan resmi görüşmede alınmış olup, ayrıntılar "3. 3. Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler" bölümünde açıklanacaktır. Gündüzlü bakıma giden katılımcı şöyle demektedir:

"3 çocuğum var. 2 oğlum yakın oturur. Büyük oğlanla gelinim gelir evimi süpürür siler yemeğimi yapar gider. Çok razıyım. İşlerimi falan da yaparlar, getir götürür. Haftada 2 gün gelirler. 2 gün de buraya (*gündüz bakım evine)* gelirim. Ufak tefek işlerimi yaparım zaten, o kadar ölmedim daha. Bazen oğlumun evine giderim, bazen çarşıya, komşularıma giderim. Faaliyetlerim güzel. Camiye de giderim. Komşularım 5 6 tane hepsi Türk, gider geliriz… Burda *(gündüz bakım evinde)* elişi yaparız, örgü, yelek. Oyun oynarız mesela topu bi yerden geçirmeli "şübak", bilmeceler sorarız, sorulu oyunlarımız var. Çok iyi geçer burda vaktim. Battaniye öreriz hep beraber. Birleştiriyoruz (30, Utrecht, K, Bekar, 70, 1980)".

3.2.4. Toplumsal Uyum

Toplumsal uyum bağlamında ele alınan başlıklardan çıkan sonuç, birinci neslin Hollanda'ya uyum konusunda sıkıntı çektiği yönündedir. Öncelikle bilinmesi gereken Türk yaşlıların yabancı kökenli komşuları ile çatışma yaşamadığı ve uyum içinde olduklarıdır. Bununla birlikte Türk yaşlılar "ev ve komşu ilişkileri" bağlamı

dışına çıkıldığında, semt evleri gibi bağımsız sosyalleşme mekânlarında yabancı kökenli yaşlılar ile vakit geçirmemektedir. Buradan yola çıkılarak Türk yaşlıların geleneksel kültüre uygun olarak komşuluk ilişkilerinin geliştirdikleri fakat ev dışı serbest zaman etkileşimlerine girmedikleri söylenebilir. Bu durumun pratikteki en bariz örneği, semt evlerine gitmeyi kendilerine "yakıştırmamalarıdır". Bu seçimlerinde Hollandaca 'ya hâkimiyet seviyelerinin düşük olmasının da etkisi vardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu dil bilgilerini "kendileri için yeterli" bulmuştur fakat çoğunlukla Türkler ile vakit geçirdikleri bir üçgen dâhilinde (komşu-cami-dernek) yaşamaktadırlar. Bu duruma ek olarak, yaşlılık dönemine ulaştıkları şu zamanda "ömürlerin verildiği ülkeden, ömürlere başlanan ülkeye geri dönme" dileği devam ettiği gibi bu konuda kesin planı olanların sayısı da çalışma grubunun dörtte biri gibi kayda değer bir orandadır. Neticede, bu tezin çalışma grubunu oluşturan birinci neslin, Hollanda'ya uyum konusunda sıkıntı çektiği sonucuna ulaşılmıştır.

> "Türkiye'den biri sorsa göç edeyim mi diye, gelme derim. İş bulmak zor burda artık. Okumuş diplomasını almış kızlarımız var mesela avukat olacak kafası kapalı diye staj yapacak yer bulamıyor. İslam'a karşı bir şey var. Burda yakında Faslı Camisi vardı, yaktılar. Şimdi buraya geliyorlar namaza. Ne kadar da olsa, biz zamanında 70'lerde pasaporta müracaat ettik, dediler ki siz bu pasaportu alıyorsunuz ama Hollandalıyım demeyim. Onu hiç unutmam, yani Hollandalı olduk deyip dövüşmeyin hakkınızı aramayın ne kadar da olsa derler ya, gavuru gavura mı şikayet edicen. Burda kendini bilicen, çatmıcan, sen iyi olursan onlar da iyi dikkat edicen (39, Zootermeer, K, Bekar, 66, 1970)".

3.2.4.1. Hollandacaya Hâkimiyet Seviyesi

SCP, Hollandacaya hâkimiyet ile toplumsal uyum arasında güçlü bir ilişki kurmaktadır. Bu tezde Hollandaca'ya hâkimiyet konusunda 3 düzey belirlenmiştir. Birincisi, az veya çok az bilenler olup gündelik ihtiyaçlarını (doktor randevusu alma ve muayeneye gitme ya da tamirci çağırma gibi) tek başına karşılayamayan yani her tür evrak işinde yardıma ihtiyaç duyan ve gündelik hayatta yabancılar ile selamlaşıp konuşamayanlardır. Bu durumda olan 9 katılımcı vardır. İkincisi, orta veya iyi derecede bilenler olup kendilerine yetecek kadar Hollandaca bildiklerini ifade etmişlerdir yani her tür işlerini yardıma ihtiyaç duymadan görebilen ve yabancılar ile iletişim kurabilenlerdir ve bu grupta 27 katılımcı vardır. Üçüncü grupta ise çok iyi bilenler olup bu vaziyette 4 kişi vardır ve bunlar özel kurslara katılmış olan, hiç

problem yaşamayan hatta dil konusunda yardıma ihtiyaç duyanlara yardım eden katılımcılardır.

Hollandacaya hakimiyetteki zayıflık sosyal hayat üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Sosyal ağı kısıtlamakta ve özellikle aktif meşguliyet seçeneklerini azaltmaktadır. Çalışma grubunun çok büyük çoğunluğu yeteri kadar Hollandaca bildiğini ifade etmiştir fakat burada şöyle bir zorluk vardır ki, çalışma grubunun tamamı zamanının büyük çoğunluğunu komşu-cami-dernek üçgeninde geçirmektedir. Nesnel bir dil ölçeği kullanılmadığı için katılımcıların dil hakimiyeti konusunda nesnel bir yorum yapmak da güçtür.

3.2.4.2. Çöplerde Geri Dönüşüm Yapma

Toplumsal uyum değerlendirilir iken bu başlığın da ele alınmasının nedeni, SCP tarafından kullanılmasıdır. Katılımcılardan 29'u çöplerini geri dönüşüm için ayırır iken, 11'i ayırmadığını ifade etmiştir.

> "Çöplerde geri dönüşüm yaparım. Bize kaç sefer gelip kurs verdiler, gazete şuraya plastikler buraya diye. Ama ben onlar demeden de hiç çöpe atmazdım, gazete, şişe, plastik ayırırdım. Okulda *(Türkiye'de)* duymuştum onlar değerleniyor diye (13, Rotterdam, E, Evli, 60, 1980)."

> "Çöplerde geri dönüşüm yaparız, ayrı ayrı atıyoruz. Kıyafetleri de buraya *(camiye)* getiriyoruz (9, Rotterdam, E, Evli, 67, 1974)".

> "Benim oturduğum yerde çöp ayrıştırma kutusu yok (10, Rotterdam, E, Evli, 52, 1973)".

> "Çöplerimizi ayrıştırıyorum desem yalan olur (31, Amsterdam, E, Evli, 68, 1973)".

3.2.4.3. Yabancı Komşular İle: Selamlaşma/Yardımlaşma/Ev Ziyareti Yapma Veya Güvenme

Katılımcılara komşularının etnik kökenleri sorulmuştur. Katılımcılardan 8'inin sadece Türk komşusu vardır. 2 katılımcı komşu kökenleri sorusunu yanıtsız bırakmıştır. Kalan 30 katılımcının farklı etnik kökenlerin en az birinden komşuları vardır. Çalışma grubunda kaydedilen komşu etnik kökenleri şunlardır: Yerli

Hollandalı, Fas, Surinam, Antiller, Çin, Hindistan, İspanya, Lübnan, Portekiz, Endonezya ve Pakistan.

Şimdiye kadarki verilerde katılımcıların komşuları ile kurdukları sosyal destek, temas ve katılım etkileşimlerinde, komşularının etnik kökenlerinin marjinal bir etkisi olmadığı görülmüştür. Buradan yola çıkılarak, bu araştırmada çalışılan 40 kişilik grubun yabancı komşuları ile arasında etnik kökene bağlı bir problem olmadığını söylemek makuldür. Yine de katılımcılar tarafından etnik kökenin yakın etkileşimlerde belli bir sosyal mesafeye yol açtığı ifade edilmiştir. Fakat genel durum bizce bir uyum sorunu olarak değerlendirilecek nitelikte değildir.

> "Bizim kültürümüz ile Hollanda kültürü örtüşmüyor. Ya birinden feragat edeceksin, biz de kültürümüzden vazgeçmeyiz. Çok iyi Hollandaca konuşsan da kültürüne uymak zor. Ben çok tercümanlık yaptım, dilim çok iyi ama kaynaşmak zor. Mesela karşılıksız bir şey verdiğinde parasını vermek isterler, ikramdan anlamazlar. İyilerdir hoşlardır ama örtüşemeyiz. Mesela komşum evvelden çok mesafeliydi, zamanla alıştı çocuklar arkadaş oldu. Mangal yakarsam muhakkak götürürüm. Şimdi alıştılar artık benim tabaklarını doldurup geri vermeme, onlar da tabaklarımızı doldurup getirirler (35, Zootermeer, E, Evli, 62, 1976)".

> "Ne kadar uyum da sağlasan inanç, kültür bakımından ayrılıyorsun. Mesela ben barbekü yapınca ikram ederim ama ben onlarınkini yiyemem onlar da dikkat eder et ikram etmez (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970)".

> "Sen iyiysen iyiler, bunlarda selamlaşma yok, evine gelir bisküvi yer kahve içer ama pazarda görse kafasını çevirir gider, hiç selam vermez (39, Zootermeer, K, Bekar, 66, 1970)".

> "Hollandalı komşularım da var devamlı selamlaşır konuşuruz. Evlerine bazen gidilir. Geçen sene Hollandalı komşumun evine gittim bahçesinde üzüm vardı, ne ediyon bunu dedim, bilmiyoz dedi, yaprağı onunla beraber topladık, hanımla içini doldurup sarma yaptılar ne güzel şey biliyomuşunuz dediler. O komşu başka yere gitti şimdi. Hollandalı 'ya gidince yemek yiyemen *(dini hassasiyetler nedeni ile)* ama iyi onlar da kötüsü de var iyisi de var. Bi kapı komşum vardı, 40 yaşında falan bekar Hollandalı, izne gidince evin anahtarını verirdik. Faslılarla pek geçinemeyiz, onlar sokağı kirletir. Ben bi çöpüm olsa cebime koyar çöpe atarım. Surinamlılarla da pek şey etmiyoz. (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970)".

> "İyi insanlar, Allah hidayet nasip etsin. 35 senedir kendimizi kabullendirdik (38, Zootermeer, K, Bekar, 70, 1969)".

> "Belediye kemer sıkma politikasına girmeden evvel komşularla beraber baharları çiçek ekerdik bir kaynaşma olurdu, belediye baharları çiçek dağıtırdı her mahalleye. Şimdi yine olsa isterim güzel oluyordu (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978)".

3.2.4.4. Semt Evlerine Yaklaşım

Bu tezin saha araştırmasında Amsterdam'da bulunan bir semt evine gidilerek resmi görüşme gerçekleştirilmiştir. Semt evleri hakkında ayrıntılı bilgi "3. 3. Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler" bölümünde açıklanacaktır. Semt evleri yaşlıların gidip vakit geçirdiği, sosyal kültürel etkinliklerde bulunduğu belediyeye bağlı merkezlerdir. Katılımcılardan toplam 12'si, semt evleri Türklere uygun biçimde düzenlendiği takdirde gitmeyi istediğini ifade etmiştir. 28 katılımcı ise semt evlerine gitmek gibi bir düşünceye sahip değildir. Semt evlerinin düzenlenmesi ilerleyen yılarda önemli bir politik uygulama meselesi haline gelebilir.

> "İnsanlar farklı farklı, herkes kendi kültürünü yaşamak ister. Böyle bir faaliyet Türkiye'den gelirse neden katılmayalım, ben burda olursam katılırım. Daha aktif olur yani. Faydalı olur, zararı olmaz. Herkes kendi ayarıyla oturup kalkmak ister. Böyle faaliyetler var. Binanın içinde fizyoterapi, kan kontrolü, jimnastik salonu oluyor, çay kahve içmelik. Ama bunlar Hollandalının elinde Türklerin de yeri olsun isterim tabi. Herkese açık ama pek İslam'a uygun değil. Alkol de var, domuz eti de yeniyor. Rahat edilmez. İslam adabına pek uygun değil. Uygun olsa faaliyet olarak, camiye mesafeli ise mescit, jimnastik salonu, toplantı salonu olmalı bir muhabbet kurabilmek için (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978)".

> "Biz Hollandalıların gittiği yaşlı yerlerine gitmeyiz, alkol var. *(dini hassasiyetlerime uygun olsa da)* gitmem. Selamlaşırım falan ama bir mesafe olur. Cami olmasa belki olur ama bizim için nimet burası. 1992de alındı o zamandan beri içindeyim hiç gitmem. Herkes tanır bizi (9, Rotterdam, E, Evli, 67, 1974)".

> "Emekli olunca boşluğa düşmedim, sıkılmadan geçiyor zaman. Aslında çalışmayınca evde devamlı oturamıyorsun sıkıntı basıyor. Semt evinde bir şeyler olsa giderim yani meşgul olunur (33, Amsterdam, E, Evli, 66, 1980)".

> "Semt evlerinde Türklere ait oda olsa mesela giderim vakit geçirmeye. Oturur sohbet ederiz, Yasin okuruz, Kur'an okuruz, tespih çekelim, sanat işleri olsa boyama falan, elişi olabilir yani olsa yaparız. Yemek gösteririm ben gençlere gönüllü olarak mesela. Hamur açar mantı yaparız, gösteririm gönüllü. Öyle bir şey olsa tabi ki desteklerim (39, Zootermeer, K, Bekar, 66, 1970)".

> "Semt evlerine gitmem ben. Ama kafama uygun olan insan olsa giderim. Bilgisayar kursu olsa, dil kursu olsa ben de giderim. Eğlenceli olsa, dini sohbetler olsa giderim. Bundan sonra saza bara gidecek halimiz yok (32, Amsterdam, E, Evli, 65, 1971)".

3.2.4.5. Türkiye'ye Kesin Dönüş Düşüncesi

Yaşlıların Hollanda'da kalmasına sebep olan iki ana faktörden biri çocuk ve torunlarından ayrılmak istememeleri, diğeri de sağlık sorunlarıdır. Bolzman, Fibbi ve Vial'ın (2007) araştırma sonuçları ile uyumlu olarak Türk yaşlılar arasında çocuklarının çoğu Türkiye'de olanların dönmek istediği, Hollanda'da olanların ise kalmak istedikleri ya da ancak çocuklarını düzenli görmek şartı ile dönmeyi göze aldıkları bulgulanmıştır. Bolzman, Fibbi ve Vial'ın (2007) araştırma sonuçları ile örtüşmeyen sonuç ise, sağlık ile dönme kararı arasındadır. Sağlık sorunu yaşayan Türk yaşlılar bu nedenle dönememekte olduklarını ifade etmişlerdir. Neticede katılımcılardan 13'ü Türkiye'ye kesin dönüş yapmayı planlamaktadır ve bu kişiler arasında yaş dağılımı çeşitlidir yani sadece "genç yaşlılar" arasında yaygın olan bir durum değildir. 25 kişinin Türkiye'ye dönmek gibi bir planı yoktur, 2 kişi ise kararsızdır.

> "Kesin dönüş yapınca da çifte vatandaşım canımız isteyince gelir gideriz… Akrabalarım var Türkiye'de gidince ziyaret ederiz. Burda da köylülerim vardı, kesin dönüş yaptılar son yıllarda. Şimdi dönünce evlerimiz çok yakın. Görüşücez yine. Torunlar burda ama artık maaşlar yetmiyor burda hem, hem de biraz da orda yaşamak istiyoruz. Küçük kızım da oraya gelin gidecek yakınımıza gelecek. Buraya yerleşen çocuklarım kalacak ama… Emekli olduğumdan beri her ay izne gider 6 ay kalırdım. Burda sıkılırdım o yüzden giderdim. Orada paran yeter eşe dosta yardımın da olur (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

> "Türkiye'ye kesin dönüş yapmak istiyorum. Ama gidip gelicez torunları görmeye. 5 ay falan. Kızı gelin edeyim sonra dönücem (20, Rotterdam,K, Evli, 65, 1975)".

3.2.5. Aktif Meşguliyetler

Tezin "2. 1. 2. Aktif Meşguliyetler" bölümünde saha araştırmasında hangi meşguliyetlerin kullanılacağı nedenleri ile birlikte açıklanmıştır. Bu çalışmada aktif yaşlanma teması altında sadece resmi üyelik gerektiren aktiviteler ele alınmayıp, geleneksel toplum yapısının sağladığı resmi olmayan gönüllülük çalışmaları ile öznel iyi oluş haline katkı sağlayan her tür aktivite değerlendirmeye alınmıştır.

3.2.5.1. Dini Meşguliyetler

Çalışma grubu dâhilinde görüşülen kimselerin camideki sohbet, dini ders ya da Kur'an okuma gibi günlük ve haftalık olarak düzenli yapılan dini etkinliklere katılım durumları şu şekildedir:

Tablo 30: Dini Etkinliklere Katılım Sıklığı

	"Her gün giderim"	"Düzenli giderim" (Her hafta /her ay)	"Arada bir giderim" (rastgele)	"Gitmem"
Camiye gidiş sıklığı	22	15	2	1

Bu veriden şu sonucu çıkarmak makul olacaktır ki çalışma grubunda yer alan 37 kişi için cami düzenli olarak gidilen ve faaliyetlere katılınan bir sosyalleşme alanıdır. Her gün giden 22 kişinin camide geçirdiği vakit değişiklik göstermektedir. Günün önemli bir kısmını camide geçirenler olduğu gibi bir vakit namazı için gidip yaklaşık 1 saat gibi bir zaman içinde evine geri dönenler de vardır:

> "Camiye gider gelirim benim işim cami. Lokalde otururuz. Her şey iyi. Adam Hollandacayı da unutuyor onlarla otura otura (5, Rotterdam, E, Evli, 75, 1970)".

> "Ekseri burada olduğumuz için. Kahvaltı yapar gelirim. Arkadaşlar ile konuşuruz namaz kılarız. Eve dönerim sonra. Hanımla bir kahve içeriz. Sonra geri gelirim. Namazlar bitince de dönerim. Gün burada geçiyor. Hafta sonu da aynı. Kahve hayatımız yok. Oturur çay içer, TV izleriz, kitap okuruz bazen, Kur'an okuruz. (9, Rotterdam, E, Evli, 67, 1974)".

> "Cami yakın, öğlen ikindi akşam namazlarına camiye giderim. Diğerlerine gidemiyom artık (24, Rotterdam, E, Evli, 73, 1970)".

> "Emekli olduğumdan biri camiden eve evden camiye… Çocuklara giderim. Kahve hayatını sevmem. Boş zaman geçirmeyi sevmem. Kur'an'ı ben kendi kendime öğrendim. Sağa sola gitmem ben. Camiye gelirim (27, Rotterdam, E, Bekar, 72, 1965)".

> "Boş zamanlarımda ekseri camiye giderim, Kur'an okurum. Caminin altı çay ocağı. Herkes orda oturur ezana kadar sohbetini yapar. Öğlene giderim. İkindini kılar dönerdim artık ilaçların saati geçmesin diye daha çabuk dönüyorum (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

> "Camiye her gün giderim öğleni kılarım. Arkadaşlarım var camide. Çay ocağında oturur konuşur çay kahve içeriz. Kermes olur, kermeslerde çaya ve mısıra bakarım. Yengen de hamsi yapar. Diğer camilere de giderim kermes yardımına. Hepsinde mısır ve çaya bakarım hanım da hamsi yapar. Hanım camide çocuk da okutur ama ben okutmam… Festival tarzı yerlere Türklerin yaptığı, vaktim olursa katılırım. Bazen camiye bir şey anlatmaya doktor falan gelir, polis geldi hırsızlar tamirciyim diye geliyormuş onu anlattı, belediyeden bir hanım geldi bir şey anlattı. Geçen Pazar piknik vardı caminin ona gittik. Gençler top oynadı. Biz çay kahve. (12, Rotterdam, E, Evli, 65, 1970)".

Camiye düzenli gittiğini ifade eden kişiler arasında kadın katılımcılar çoğunluktadır. Düzenli giden katılımcılar camiye her hafta ve en az bir gün gitmektedir ve hem gidecekleri gün hem de yapacakları etkinlik önceden bellidir:

> "Sohbetler oluyor her hafta ona giderim *(camiye)* (2, Rotterdam, K, Evli, 60, 1973)."

> "Camide pazartesi kahvaltımız var, salı günü yaşlıların Kur'an okuması ve öğrenmesi, çarşamba günü sohbet oluyor hanımlara Türkiye'den gelen hocalarımız 2 tane, perşembe tecvit dersi, Cuma da yardım için kermes yapıyoruz. İmkânımız varsa yapıp götürüyorum yoksa gidince ordan alıyorum. Vaktimi hamdolsun dolu dolu geçiriyorum (18, Rotterdam, K, Bekar, 65, 1978)".

> "Camilerimize gideriz. Çarşamba günleri hanımların toplantısı var, her hafta giderim sohbet dinlerim (22, Rotterdam, K, Bekar, 78, 1968)."

> "Perşembe günleri sohbetimiz var *camide* (36, Zootermeer, K, Bekar, 73, 1970)."

Saha araştırmasından önce belirlenmeyip de araştırma sırasında çalışma grubu için aktif bir meşguliyet teşkil ettiği fark edilen aktivitelerden biri de Kur'an okumaktır. Çalışma grubunda yer alan 15 kişi her gün Kur'an okuduğunu ifade etmiştir. 15 kişi de her hafta düzenli okuduğunu ifade etmiştir. Düzenli okuyanların tamamı evde, camide ya da dernekte bir grup olarak toplanıp okumaktadır; aralarında Kur'an okumayı bilmeyip de bir okuma grubuna katılarak yalnızca dinleyenler de bulunmaktadır. 2 kişi arada bir okuduğunu ifade etmiştir. Bunlara ek olarak 3 kişi hiç okumadığını söyler iken, 5 kişi ise yorum yapmamıştır.

Cami, çalışma grubundaki Türk yaşlılar için bir ibadethanenin ötesinde aktif meşguliyetlerin de önemli bir kısmının icra edildiği bir sosyal katılım mekânıdır. Camide gerçekleştirilen aktif meşguliyetler arasında lokalde çay kahve içme, kadınlar günü tertip etme, piknik ve geziler düzenleme, caminin ihtiyaçların

karşılamak amacı ile haftalık/aylık/yıllık kermesler düzenleme, haftalık düzenli sohbet ve Kur'an okuma grupları oluşturma, caminin temizlik ve yönetim ihtiyaçları ile ilgilenme yer almaktadır. Bu faaliyetler sosyal temas, sosyal destek ve sosyal katılım sağlar ve bir kısmı resmi olmayan gönüllü çalışmalara katılım kapsamında yer almaktadır. Neticede, Türk yaşlılar için caminin, bu tezin aktif yaşlanma teması altında ele aldığı tüm başlıklar ile ilişki halinde olduğu saptanmıştır.

3.2.5.2. Eğitim

Araştırma sırasında 7 kişi emekli olduktan ya da çocuklar evden ayrıldıktan sonra çeşitli eğitimlere katıldığını ifade etmiştir. Bu konuda katılımcılara özel olarak soru sorulmamış olup, bu 7 kişi görüşme esnasında kendiliklerinden bahsetmiştir. Bu 7 katılımcıdan 5'i Kur'an okumayı öğrendiğini, 3'ü Hollandaca kursuna gittiğini, 1'i yüzme öğrendiğini, 2'si de dikiş dikmeyi öğrendiğini ifade etmiştir. Sayısal veriden anlaşıldığı üzere bir katılımcının birden çok şey öğrenmeye gittiği görülmektedir. Bu 7 kişinin eğitim almaya yönelik bir ilgisi olduğu nu söylemek makuldür.

3.2.5.3. Kitap Okuma

Katılımcılardan 23'ü kitap okuduğunu, 1'i de artık okuyamadığını ifade etmiştir. Bunların arasında 4 kişi bir kütüphaneye sahip olduğunu vurgulamıştır:

> "Ben kitap okumayı çok severim. Dini kitaplar ve romanlar okurum (10, Rotterdam, E, Evli, 52, 1973)".

> "Kitap okumayı çok severim. İlkokulu bitirdim. Hemşire olmak istedim ama babam okutmadı kızlar fazla okumaz dedi. İsterdim okumayı. Önceleri çok elişi yapardım, stres atardım, ama gerekmiyor artık kullanılmıyor. Kermeste de pek satılmaz, gençler kullanmıyor çünkü. Kendim severim ve kullanırım. Kitap olarak her tür okurum. Bilgilendirici, roman her çeşit. Kitapla sanki nefes alıp veriyorum (15, Rotterdam, K, Evli, 60, 1975)"

> "Okuma yazmam var, ilkokul mezunuyum. Kitap okumayı da çok severim. şimdi U. K.nın kitabını aldım yeni çıkan bana terapi gibi geliyor. Dini kitaplar da okurum (18, Rotterdam, K, Bekar, 65, 1978)".

> "Türkçe okuryazarım ilkokul mezunuyum. En çok dini kitaplar bir de kendimi geliştirici kitapları severim. Roman pek sevmem. Öğretici şeyler okurum (20, Rotterdam, K, Evli, 65, 1975)."

3.2.5.4. Bahçe İşleri

Katılımcılardan 15'inin Hollanda'da bahçesi yoktur. Bu 15 kişiden 2'si Türkiye'de bahçesi olduğunu söylemiştir. Hollanda'da bahçesi olan 5 kişi bahçesini işlememektedir. 3 kişi bahçe konusunda bilgi vermemiştir.

Bahçesi olan kişilerin bir kısmı yaşadıkları evde bahçeye sahiptir. Bunlar müstakil evde yaşamakta ya da yaşadıkları apartmanın giriş katında oturmaktadır. Bir kısmı ise şehir içindeki hobi bahçelerini belediyeden kiralamaktadır. Bahçesi olan 7 kişi düzenli olarak yani haftanın bir ya da daha fazla günü bahçe işi yaptığını söylemiştir. Bahçesi olan 6 kişi ise her gün bahçe ile uğraştığını ifade etmiştir:

> "Komşularla dışarda çok oturuyorum parkta falan. Bahçe verdi belediye orda çayımızı kahvemizi içeriz. Bir şeyler ekeriz. Nane, maydanoz, soğan, kabak, biber. Apartmanda herkes 10 kişi aynı bahçe. Küçük göz göz. Numaranı yazıyon, herkes kendi bölgesini ekiyor. Diğerlerinin ekmesine de yardım ederim. Hintli Çinli hep beraber, Hollandalılar pek şey etmiyor bahçeyi. Çay içer piknik yaparız belediye çayır da ekti. Çocuklarımız *(torunları)* oynar. Yerimiz çok güzel. Kum döktü belediye ben bakıyom torunlar oynuyor. Bahçeyle toprakla uğraşırız. Daha büyük olsaydı da uğraşırdım ben ama uzaklara gidemem. İmkan olsa yapardım. Satmak için değil de. Uğraşırdım yani (3, Rotterdam, K, Bekar, 66, 1974)."

> "Ben kendi evimde kalıyorum, asansörüm yok, bahçem var iki tarafta da. 60 küsur çiçeğim var. Sabah 11, 12'ye kadar çiçeklerle uğraşırım. Sonra da derneklere giderim (13, Rotterdam, E, Evli, 60, 1980)."

> "Müstakil evdeyim 80'den beri. Bahçem var çiçeklerim var çok, ben çiçeklerle uğraşırım küçüklüğümden beri çok severim (38, Zootermeer, K, Bekar, 70, 1969)".

4 kişi bahçesinin olmadığını ama evin büyük bir balkonu olduğunu ve burada bitki yetiştirdiğini ifade etmiştir:

> "Sekizinci kattayım ama asansörlü. Balkonum var büyük, çiçek ekerim (36, Zootermeer, K, Bekar, 73, 1970)."

> "Balkonum çok büyük, çiçeklerim var. Bahçem var. Bahçeyle çok uğraşırım çok severim (34, Zootermeer, E, Bekar, 80, 1964)".

Neticede katılımcılardan 17'si için bahçe işleri ile uğraşmak önemli ve düzenli bir meşguliyettir. Türkiye'de bahçesi olan 2 kişi de bu sayıya eklenirse

katılımcıların yaklaşık yarısının bahçe işlerine ilgi duyduğu ve zaman, para, enerji ayırdığı görülecektir. SCP'nin komşu bahçeleri projesine benzer bir uygulama ile Türk yaşlıların bahçe ilgisi öznel iyi oluş haline katkı sağlayan bir aktif meşguliyet olarak daha yaygın hale getirilebilir.

3.2.5.5. Spor

Saha araştırmasına başlanmadan evvel spor konusunda beklenen sonuç, yaşlıların spor yapmak için genel olarak sadece yürüyüş yaptığı yönünde idi. Bu beklentinin nedeni, 2015 yılında yapılmış olan "İstanbul'da Yaşlılık" araştırması sonuçlarında İstanbul'daki yaşlıların büyük çoğunluğunun spor olarak yürüyüş yapar iken çok azının koşu, yüzme ve salon (aletli) sporları yaptığının bulgulanmış olmasıdır (Şentürk ve Ceylan, 2015: 166). Fakat Türk yaşlıların yürüyüşe ek olarak salon sporları, yüzme ve bisiklete binme ile de spor yapma ihtiyaçlarını karşıladıkları görülmüştür. Bu farklılığın nedeni olarak Hollanda'da yaşlıların daha çok spor yapma imkânına sahip olması gösterilebilir.

Katılımcılar arasından 16 kişi her gün, 11 kişi ise düzenli olarak haftada birkaç kere yürüdüğünü dile getirmiştir. 1 kişi akülü olmayan itmeli araba ile yürüyüş yaptığını söylemiştir. 4 kişi yürüyüş yapmaz iken, 3 kişi kesin bir cevap vermemiştir.

Salon sporları yapan 6 katılımcı vardır. Bunlardan 1 kişi arada sırada, 3'ü düzenli, 2'si ise her gün spor yaptığını ifade etmiştir.

> "Bir şeyim yoksa ben spor yaparım şekerim için. Kilo verince şekerim düşer. 2 3 saat spor yaparım mahallenin spor kulübünde. Yürüme bandı bisiklet. Step, mekik. Kolum hasta olunca ancak ayağımın altında olanları kullanıyorum artık. Aletlerle. 3 senedir her gün spor yaparım. İzne gidince durduruyorum. Sabahtan öğlene kadar yoruluyorum ya öğlen bi uyuyorum (19, Rotterdam, K, Evli, 62, 1978)".

> "Buraya spor hocası gelir haftada iki gün ona inerim (22, Rotterdam, K, Bekar, 78, 1968)."

> "Sağlığıma dikkat ederim. Bisikletim var TV karşısında onu sürerim her akşam sonra da yerde hareketler yaparım gençliğimden beri alışkanlığım (36, Zootermeer, K, Bekar, 73, 1970)."

Katılımcılardan 2'si yüzmeye gitmektedir. 2'si de kadın olan bu katılımcılardan biri 15 senedir yüzdüğünü fakat yaşadığı bölgedeki belediyenin kadınlara özel olan yüzme saatini kaldırdığını bu nedenle son zamanlarda yüzemediğini ve bu konuda Faslı kadınlar ile birlikte dilekçe yazıp imza topladıklarını ama bir sonuç alamadıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar, son zamanlarda yapılan bütçe kesintilerden sıklıkla şikâyet etmiştir. Bu konuda resmi bilgi kurum görüşmelerinde de alınmış olup ilerleyen bölümde sunulacaktır.

Katılımcılardan 5 kişi, spor için her gün mutlaka bisiklete bindiğini ifade etmiştir.

> "Kalp hastası olduğum için bisiklete binmek zorundayım. Spor şart bana. En az yarım saat sürerim. Aslında yürüyüş yapardım ama menüsküsüm var (37, Zootermeer, E, Bekar, 60, 1978)".

> "Düzenli yürürüm. Her gün 15 20 km bisiklet sürerim, hava güzel olunca 30 40 km giderim. Sağlığıma dikkat ederim (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970)".

3.2.5.6. Torun Bakımı

Katılımcılardan 9'unun torunu yoktur. 3'ünün torunu uzaktadır. 15 kişi torunu olduğunu ama bakmadığını ifade etmiştir. Bunların bir kısmı geçmişte baktığını ama artık tüm torunlarının büyüdüğünü ifade etmiştir. Bakılan torunların sayısı ve yaşı değişkendir. Bazıları 0-12 ay arasında, bazıları kreş öncesi dönem olan 4 yaş ve daha küçük çocuklar, bazıları da ilkokul dönemindedir.

Her gün torun bakan 2 kişi vardır, bunlardan birisi çocuk ve torunları ile aynı evde yaşamaktadır. Diğerine ise torunu her gün gelmektedir:

> "Uzaktaki (*çocuğu),* torunu her gün sabah getirir, akşam alır biz bakarız. 8 aylık torunum bu (10, Rotterdam, E, Evli, 52, 1973)".

6 katılımcı da haftanın belli günleri düzenli olarak torun baktığını ifade etmiştir. Düzenli bakanların bir kısmı, torununun yaşadığı eve gidip gece de kalmak sureti ile bakar iken, bir kısmının torunu büyük ebeveyninin evine gelip gece de yatıya kalmaktadır. Diğer bir kısmı ise sadece gündüz ve kendi evinde bakmaktadır.

> "Burdaki kızım pek yakın değil. Her hafta görüşüyoruz. Torunlara bakmak için 2 3 gün yatılı ordayım. Karı koca beraber gidip *(kalıyorlar)*. Torunlardan küçük olan 3 yaşında (2, Rotterdam, K, Evli, 60, 1973)."

> "Şu an bir torunuma bakıyoruz. Annesi çalıştığı için sabah getirir akşam alır, gece kalmaz çocuk. Her hafta pazartesi, perşembe ve Cuma gelir torun (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970)".

Torun bakımı aktif meşguliyetler arasında kayda değer bir yere sahip değildir, katılımcılar arasında gönüllü işlerde çalışma oranı daha yüksek seviyede çıkmıştır.

3.2.5.7. Gönüllü Çalışma

Türk yaşlıların zaman kullanımı ve aktif meşguliyetleri değerlendirildiğinde evde pasif zaman geçiren bireyler olmadıkları görülmektedir. Büyük çoğunluğunun zaman kullanımında sabit ve düzenli olarak katıldıkları, öznel iyi oluş haline katkıda bulunan, ev içi ve ev dışı serbest zaman kullanımında kayda değer bir yeri olan, sosyal temas ve katılım kaynağı sağlayan programları vardır. Spor yapma ve bahçe işleri ile uğraşma konusunda da aktif oldukları söylenebilir. Bireysel yararı olan bu faaliyetlere ek olarak, gönüllü olarak çalıştıkları da görülmektedir. Bu veriler, yeni sosyal rol ve statüler edinme konusunda pasif kalmadıklarını ortaya koymaktadır.

Bu tezin ele aldığı çalışma grubundaki Türk yaşlıların, geleneksel kültüre uygun bir bağlamda değerlendirildiğinde, aktif bir yaşlanma süreci tecrübe ettikleri görülmektedir. Dil sorunu nedeni ile kendi iç gruplarından katılımcıların oluşturduğu komşu-cami-dernek üçgeninde aktif olmaları bir eksiklik olarak değerlendirilmemelidir. Ayrıca, her ne kadar bu çalışmada bir kontrol grubu oluşturulup ortaya konulamamış olsa da, yerli nüfus ile kıyaslandıklarında sağlık sorunlarının daha erken yaşlarda ortaya çıkıyor olabileceği gözlemlenmiştir.

Çalışma grubunun aktif yaşlandıkları sonucuna ulaşılmıştır fakat veri toplama aşamasındaki bir detay, sonucun böyle çıkmasında etkili olmuş olabilir. Bu araştırma dâhilinde görüşülmüş olan bireyler, araştırmacı kendini tanıtıp amacını sunduğunda hem vakit ayırmayı göze almış hem de konuşmaktan çekinmemişlerdir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu ile cami (17 katılımcı) ya da kermes meydanında (13

katılımcı) görüşüldüğü için, hali hazırda sosyal temas kurmak için geldikleri bir sosyal katılım mekanında görüşülmüş olmuştur. Bu durum araştırmanın amacı aktif yaşlanma süreçlerini değerlendirmek olduğu için avantajlıdır çünkü aktif bir meşguliyete katılanlar ile görüşme sağlamıştır. Fakat aynı zamanda katılımcıları, daha uzun bir saha süreci fırsatında evlerin gezilmesi sayesinde evde görüşmeler ile oluşacak bir çalışma grubuna nazaran, kuramsal temele uygun çalışma grubu oluşturmak amacı ile yapılan bir nevi ön elemeye tabi tutmuştur. Bu türlü bir ön eleme süreci de daha pasif bir yaşlanma döneminden geçen bireylerin elenmesine yol açmış olabilir. Bu durum, çalışmanın bilimselliğine gölge düşürmez çünkü nitel çalışmalar zaten temsil edici olma iddiasında değildir fakat araştırmacının dürüstlükle açıklamasını icap ettirmektedir.

3.2.5.7.1. Çevredeki Yaşlı /Düşkün Kişiler İle İlgilenme

Katılımcılardan 11'inin etrafında yaşlı/düşkün kimse yoktur, 2'sinde bu soru yanıtsız kalmıştır. 13 katılımcı ise arada sırada yaşlı/düşkün birileri ile ilgilendiğini söylemiştir.

> "İspanyol olan *(komşusu)* benden yaşlı o kendi yardıma ihtiyacı var istese ederim istemez yardım. Geçen gün konuştum teşekkür ederim benimle konuştuğun için dedi. Kimsesi yok, yalnız. Zor yürüyor. Türklerden en yaşlı bizim gibi. Evden çıkamayan falan olsa yardım ederiz. Komşum vardı izne gitti 76 yaşında koluna girer gezdiririm. Yaşlılar evine gidiyor şimdi gündüz gidip akşam evine gelir. Belediye getirir götürür. Türkler kurmuş dernek gibi. Yemek yiyip eğlenir gelirler. Ordakiler bizden yaşlı, biz gibi hasta olanlar (4, Rotterdam, K, Bekar, 66, 1974)".

> "Etrafımda yalnızlık çeken yaşlılar var hasta. Bazen gider gelirim. Komşulardan hasta olan olsa haberim olur, dışarda karşılaştığımızda ilgilenirim (15, Rotterdam, K, Evli, 60, 1975)"

> "Etrafımda yalnız, düşkün komşum var hep Kur'ana alır götürüp yardımcı olurum (36, Zootermeer, K, Bekar, 73, 1970)."

7 katılımcının etrafında düzenli olarak ilgilendiği yaşlı/düşkün birileri vardır.

> "Etrafımda yaşlı yalnız birileri var gider çay pişiririm beraber oturur içeriz. Ben öyle şeyler çok yaparım (3, Rotterdam, K, Bekar, 66, 1974)."

"Alt komşum 90 küsur yaşında Surinamlı, bazen bize gelir gider, yalnızlıktan yakınır onun çocukları ayda bir ancak gelir. Bir kapısını çalar ufak tefek bir şey götürürüm ağlar teşekkür eder. Biraz Türkçe de bilir, çok Türklerle kalmış. Hanıma der ki ne pişirdin getir de yiyelim *(gülüyor)* (40, Rotterdam, E, Evli, 83, 1965)".

"İki yaşlım var hizmet ettiğim. Biri Hollandalı ve çocuk felci geçirmiş, sadece sol eli çalışır. Ona sık sık giderim. Hollandaca konuşuruz. Her giderken çiğ balık sever, alırım. Haftada bir olmasa da giderim. Telefon da açarım. Bir de komşum var, yalnız bir insan kendisi, ona da sık sık giderim alır bizim eve götürürüm, çay kahve içeriz. Bu insanların sosyal temasa ihtiyacı var (35, Zootermeer, E, Evli, 62, 1976)".

"Mesela yaşlılara gidip çay kahve veririm, yaşlılar evi var oraya yardıma giderim. Hollandalıların yeri. Haftada 2 gün giderim. Onlarla otururum. Evden bazen bir şeyler yapar götürürüm çok sevinirler. Türkler de var. Her çarşamba ve cuma giderim. Beraber vakit geçiririz. Benim Hollandaca iyi (20, Rotterdam, K, Evli, 65, 1975)."

"Yan komşum Hollandalı, yaşlı. Ekmek yapınca götürürüz, cam silerken onunkini de sileriz. Gözetiriz yani (39, Zootermeer, K, Bekar, 66, 1970)".

7 katılımcı ise etrafındaki yaşlı/düşkün birileri ile her gün ilgilendiğini ifade etmiştir. Bunlardan 6'sı 55+ yaşlılar evinde ikamet etmektedir. 55+ evler hakkında ayrıntılı açıklama "3.3.Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler" kısmında anlatılacaktır.

Neticede Türk yaşlıların etraflarındaki yaşlı/düşkün biri ile gönüllü olarak ilgilenme oranı düşük değildir. Öncelikle, katılımcılardan 38'i etraflarında yaşlı/düşkün kimse olup olmadığından haberdardır ve bunlardan 27'si ilgi ve alaka göstermektedir. Hollanda'da yaşlı ve düşkün bireylerin ihtiyaçları yönetim tarafından düzenli biçimde karşılandığı için komşuların desteğine olan ihtiyaç kayda değer biçimde azalmaktadır. Türk yaşlılar herhangi bir yere resmi üye olmadan bu gönüllü çalışmayı gerçekleştirmektedir. Bu noktada sosyal ağda komşu ilişkilerine verilen önem kendini göstermektedir. Çalışma grubundaki düzenli ve her gün yaşlı/düşkün biri ile gönüllü olarak ilgilenen 14 katılımcının, yaşlı bakım merkezleri ve semt evlerinde gönüllü çalışan kimselerden farkı, belirli bir sistem dâhilinde ve resmi kanallar üzerinden bu faaliyeti gerçekleştirmemeleridir. Fakat bu durum sağladıkları sosyal desteğin önemini azaltmadığı gibi, çocukların evden ayrılması ve ücretli işin bitmesinin ardından, sahip oldukları enerjiyi faydalı biçimde ilgiye ihtiyacı olan birilerinin hizmetine sunmaları yolu ile yeni sosyal roller edinmeleri anlamına da gelmektedir.

3.2.5.7.2. Camide Gönüllü Çalışma ve Maddi Yardım Yapma

Öncelikle camide gönüllü çalışma verileri sunulacaktır. Katılımcılardan 15'i gönüllü çalışmasına engel olan bir sağlık durumu olduğunu söylemiştir. 2 kişi camide çalışmadığını söylemiştir. 2 kişinin cevabı bulunmamaktadır.

6 kişi haftanın her günü camide gönüllü olarak çalıştığını söylemiştir. Bunlar arasında cami derneği başkanlığı ya da müezzinlik yapanlar ile Kur'an okutanlar bulunmaktadır:

> "16 yıldır burda *(camide)* gönüllü çalışıyorum. 87'de malulen emekli oldum, sonra cemiyetler derneklerle uğraştım… Bu cami hizmeti gönüllü, beni ayakta tutuyor, başkalarını bilmiyorum ama beni ayakta tutuyor… Ben evimde iş yapmam, burda tuvaleti bile temizlerim, temizlikçi tutmuyoruz çünkü para camiye kalsın diye. Genelde ben temizlerim… Hafta sonları da camideyim. Kapısını açarım. Yaz kış. Kaloriferleri yakar temizlerim. Hafta sonu çocuklar gelir. Ana babaları ile sohbet ederim (7, Rotterdam, E, Evli, 58, 1979)".

> "Ben camide muhasebeden sorumluyum. İlkokul mezunuyum ama biz gurbet üniversitesi okuduk. Hem erkek hem kadın gibi. Beyim 1991'de vefat etti. 4 çocukla. Hiç boş oturmam. Bırakayım diyorum ama güvenip bırakamıyorum kimseye… Hanımlar için mesela bu salı gezmeye gidicez, Hollanda'nın küçültülmüşüne *(miniatürk gibi)* gidip dönüşte de balık yemeye gidicez. Lale bahçesine gideriz. Senede bir pikniğe gideriz camideki hanımlar olarak… Her hafta sonu kendim de camiye gider Kur'an öğretirim çocuklara, 10-12 saatleri arasında. Pzt de dini bilgiler öğretirim farzlar falan. 20 tane yaklaşık öğrencim var… Camide ayda bir çay saati yaparız, düzenli, para toplarız, eğitim için. Ben düzenliyorum. Türkiye'de 100'ü geçkin burslu talebemiz var. Lösemililere yolladık, depremde 15 aileye baktık… Bizim camide her Cuma lahmacun börek yapar hanımlar satılır. Perşembeden alışveriş listesi yaparım bir kısmını erkekler alır bir kısmını ben alırım. Ben organize ediyorum yani. Tek başına yapılmıyor tabi ki, başkan falan da yardım eder (16, Rotterdam , K, Bekâr, 65, 1973)".

> "Cami 81'de açıldı, ben de gelip Kur'an okuturum. Bana G. hoca derler… 2 kişi de olsa burda Kur'an öğretirim ben. Yaz kış Allah rızası için. Emekli olmadan da okuturdum… (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970)".

5 kişi her hafta en az bir gün çalışmaktadır.

> "Hayır yapmak istediğimiz için elimizden geldikçe yardım ediyoruz. Her işe dalarım. Mutfak, hamur, getir, götür. Her sene kermes olur düzenli. Anneler günü gibi programlar olur. Sohbet adap dersi olur camide. Her ayın ilk çarşambası kahvaltı günü olur. Amaç toplum olarak kaynaşmak. Eğitime yardım amaçlı yapıyoruz. Kahvaltıdan para alıyoruz, evde yapıp getiriyoruz yemekleri. Camideki dini eğitim için. Her ay bu. Her hafta sohbetimiz var, her toplandığımızda para koyarız mesela sohbetlerde. Muhtaç ülkelere yollarız o paraları. Kur'an kursu çocuklarına yollarız Türkiye'deki. Nerde hayır varsa yetişmeye çalışıyoruz (1, Rotterdam, K, Evli, 54, 1976)".

"Burda kermes yapılınca ben döner keser köfte pişiririm. Bu işten geliyorum. Görevim bu. Satışa da katılırım. Her sene kermes olur, 23 Nisan olur, Kral/Kraliçe Günü olur, senede bir gün ön bahçede satış olur hepsinde görev alırım. Her Cuma camide cemaate satış yapılır onda da köfte döner pişiririm başka şey satılırsa da ona yardım ederim erkenden gelip (37, Zootermeer, E, Bekar, 60, 1978)".

"Caminin inşaat komisyon üyesiyim. Etkin çalışıyorum. Kermeslere giderim. Tüm camilerinkine. Ben kermeste çay ve kahveden sorumluyum. Mangal başında köfte şiş sattım. Heyet olarak iki haftada bir toplanırız. 9 kişilik heyetle. Şirket sahiplerine ve özel iş yeri sahiplerine gider yardım toplarız. Nasıl para toplanabileceği ile ilgili program yaparız (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978)".

"Burda sırayla Ramazan'da her akşam birimizin ismini yazdırdık, gelip yemek pişiririz. Burda mantı yapar satarız, gözleme. Sponsorlar kıymasını verir biz de yaparız satılır camiye yardım olur. Camide hanımlara ait kısım var, toplantı yapar genç gönüllülüler ne yapılacağını belirler, bize de derler ki şunu yap, gelir yaparız (39, Zootermeer, K, Bekar, 66, 1970)".

5 kişi camide arada bir gönüllü çalıştığını ifade etmiştir.

"Ben sağlığımdan ötürü şu an bir görev alamıyorum camide. Şu an müezzinlik yapıyorum başka da yapabileceğim bir şey yok (10, Rotterdam, E, Evli, 52, 1973)".

5 kişi camide gönüllü çalışma adına ancak yıllık kermeslerde görev almaktadır.

"Kermeslere eskiden çok gelir çalışırdım ama yeni böbrek ameliyatı oldum, ilaçları içtim geldim şimdi *(gözleme yapmaya yardım edecek o gün de)*. Yapabildiğim kadar yapıcam *(ömrüm boyunca manasında)* oturduğum yerden yapıyorum. Yaş gitti tabi. Zorlanıyorum biraz (14, Rotterdam, K, Evli, 63, 1973".

"Burda benim yaşımda kadınlar hep kermese gelir. Yardım eder (3, Rotterdam, K, Bekar, 66, 1974)."

"Elişi örer, tespih çekerim, film izlerim. Şallar ördüm bir sürü kermese getirdim hep sattılar. Havlu getirdim (36, Zootermeer, K, Bekar, 73, 1970)."

"Kermeste hamur işi falan fazla yapamam kolum rahatsız ama başka şeylere yardımcı olurum pişiririm mesela (20, Rotterdam, K, Evli, 65, 1975)."

Camiye maddi yardımda bulunma konusunda katılımcıların durumu şu şekildedir: 24 kişi her hafta, 9 kişi düzenli olarak, 7 kişi ise arada bir yardımda bulunmaktadır. Bu yardımlar genellikle haftalık/aylık/yıllık kermesler üzerinden

yapılmaktadır. Kermesler arasında her Cuma yapılan yemekler, her ayın belli bir günü yapılan kahvaltı programları ve her yıl yapılan festival tarzı büyük bütçeli ve birkaç gün süren kermesler bulunmaktadır. Cami derneğine üyelik için yıllık olarak ödenen resmi üyelik bedeli, gönüllü yardımlar arasında değerlendirilmemiştir.

Neticede 40 kişilik çalışma grubunda 21 kişi camide gönüllü işlere katılmaktadır ve bunların 11'i için camide çalışma haftalık zaman kullanımında düzenli ve önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmayan 15 kişinin ise sağlık engeli vardır ve bunlar camiye maddi yardım yaptıklarını özellikle ifade etmişlerdir. Bu tezin çalışma grubu için caminin bir ibadethanenin ötesinde olup sosyal katılım da sağladığı daha önce belirtilmiştir. Camilerde ayrıca gönüllü çalışmaların da önemli bir kısmı icra edilmektedir. Görüşmelerin yarısının cami ve cami ile alakalı kurumlarda yapılmış olması nedeni ile camide geçirilen zamanın ve sosyal ağda caminin yerinin yüksek oranda çıkması zaten beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte, yaşlıların yarısının camide gönüllü çalışır iken sağlık nedenleri ile çalışamayanların çoğunluğunun da maddi yardımda bulunması gerçeği, tek başına görüşme mekânının cami odaklı olmasından kaynaklanmış olamaz. Çünkü yaşlılar camiye gidip lokalde vakit geçirmeyi ya da sohbetlere katılmayı tercih ettiği halde, gönüllü çalışmayı tercih etmeyebilirdi. Bu araştırmanın bulgularına göre, birinci nesil kendi kurmuş olduğu bu camilerin ihtiyaçlarını karşılamak için büyük bir çalışma yürütmektedir. Ücretli iş ve çocuk yetiştirme döneminin ardından elde ettikleri yeni boş ve serbest zamanı camilerin devamlılığı için kullanmaktadır. Bu çalışma resmi üyelik üzerinden yürümediği için modern aktif yaşlanma yaklaşımı tarafından göz ardı edilmektedir.

3.2.5.7.3. Dernekte Gönüllü Çalışma

Katılımcılardan 4'ü cami derneği dışındaki bir dernekte gönüllü çalışmaktadır. Bunlardan 2'si her gün, 1'i düzenli, 1'i de arada bir çalışmalara katılmaktadır. Cami merkezli görüşmelere rağmen bu aktif gönüllüler ile karşılaşılması genel tablo hakkında fikir verici bulunmuştur. Yine de, bu derneklerin de Türkler tarafından kurulmuş olduğu belirtilmelidir. Bu tezin çalışma grubu

Cami'nin dışına çıkıldığında da Türklerden oluşan iç grup sınırları dahilinde kalmaya devam etmektedir.

> "Malulen emekli oldum. Ondan beridir de dernekte Türkçe dersi veririm. 70 öğrencim var ortalama her sene. Atasözleri için piyes yaparız çocuklarla, 23 Nisanlarda falan. Ben de araştırırım çok olduğu için geleli ben. Dedeleri ile problemsiz konuşur 7 yaşındaki öğrencim, burada aranıp da bulunmayan şey. Andımız ve istiklal marşını ezberletirim. Oyunlar da oynatırım. Sadece yazmakla anlatmakla da olmaz. Belli bir disiplin içinde sevecen oyunla, baskıcı olmadan. Çarşamba öğleden sonra, cumartesi pazar sabah 8 akşam 5 arası, her gruba 40 dk. 4-16 yaş arası eğitirim. 10 tane de ana ya da babası Hollandalı olan öğrencim var, onlara da Türkçe öğretiyoruz, kültürümüzü veriyoruz. Ana babalar son derece mutlu. Derneğin kadın kollarından vs. çok destek alıyorum. Yardımlaşıyoruz. Dayanışma halindeyiz. Öğrencilerim beni çok sever, ben onlarla yeri gelir yerde oynarım. Bazen gezmelere de götürürüm. Bahçelere falan. Eğitim sadece 4 duvar arasında değil. Yıllık planım vardır, her sene 5 veya 6 ünite bitiririm. Dosyaları vs. vardır. Bilgisayarım var, perdeye yansıtırım sınıfta. İnternet bilgi için kullanırım… Ben ayda en az bir sefer, güzel yemek yaptığım için pilav et kavurma çorba yaparım mesela 100 kişilik, her dernekte ve STK'da, yardım için, satılır o…Çevre dernek ve kuruluşlara da giderim. Her gün bir dernekteyim mutlaka. Her yere yardıma koşarım (13, Rotterdam, E, Evli, 60, 1980)."

> "25 yılın sonunda boşa çıkınca baya strese girdim ama şükür. Hep aktiftim. 3 derneğin kuruluşunda yönetiminde görev aldım direkt ya da dolaylı. Daha evvel 8 10 sene, göçmenlerin bilgilendirilmesi için bir dernek kurduk, bina kapatılınca bitirdik, devlet destekliydi. Bir de yaşlılar kurumu kurduk. Dernek ve diğer çalışmalarım devam edecek. Ben kenara çekilmek istesem de beni bırakmıyorlar. *(Cami derneklerine de üye)* gönüllü olarak belediyeden gelip de bize yardım eder misin şu gerekiyor dediklerinde muhakkak giderim. Dil bilmeyenlere tercümanlık yaparım. Sağlık, hastalık, her konuda. Her hafta muhakkak olur *(bu tür bir yardım işi)* (28, Rotterdam, E, Evli, 58, 1973)".

Görüldüğü gibi her iki katılımcı da malulen emeklidir ve ücretli işin ardından yeni bir sosyal rol olarak gönüllü çalışmayı seçmişlerdir. Yaptıkları dernek görevleri, resmi üyelik gerektirdiği için modern aktif yaşlanma kapsamına girmektedir.

3.2.5.7.3. Komşulara Ders Verme

Katılımcılar arasından 2 kişi her hafta belli gün ve saatlerde komşularına Kur'an dersi vermektedir.

> "Camide 8 yıl çocuklara Kur'an dersi verdim. Kendim de burda öğrendim, diploma da aldım. Beyim hasta olunca bıraktım *(yeni vefat etmiş)*. Şimdi evde hanımlara öğretiyorum, camide öğrenemeyen çocuklara okutuyorum. Kendime bir uğraşı buluyorum *(gülüyor)*. Dersler düzenli. Pazartesi, salı ya da perşembe, cuma. Saat 10'dan 12'ye kadar. Oturup okuyoruz, bir çay demleyip sohbet ediyoruz, dilimizin döndüğü kadar abdestten namazdan anlatıyoruz. Yaşları bana yakın benim kadar, önceden beri burada onlar da (18, Rotterdam, K, Bekar, 65, 1978)".

3.2.5.7.4. Kimsesiz Çocuklara Bakma

Katılımcılardan biri devletle işbirliği halinde gönüllü olarak kimsesiz çocuklara baktığını söylemiştir:

> "Kimsesiz çocuklar evime gelir, resmi olarak polis şeyiyle. Benim evimde kalırlar aileleri bulunursa ailelerine geri verirler ya da kalıcı bir aileye yerleştirmeden evvel bende kalırlar 5 6 ay. Ben 0-12 yaş arası çocuk alıyorum. 2000'den beri alırım. Sürekli değil de kriz durumlarında, getiriyorlar (*yani ani ortaya çıkan durumlar)* Türk de Hollandalı da çocuk gelir, özürlü de sağlıklı da. Hollandacam iyi, anlaşıyorum çocuklarla… Baktığım çocuklardan biri evlatlık verildi, Hollandalı (*çocuk)*, alan aile hala arar haber yollar çocuk ne yapıyor ne ediyor (16, Rotterdam, K, Bekâr, 65, 1973)".

3.2.6. Yaşam Memnuniyeti

Katılımcıların bir bütün olarak yaşamdan duydukları memnuniyet değerlendirilir iken, "2.1.3.Yaşam Memnuniyeti" bölümünde açıklanan sistem çerçevesinde görüşmeler yorumlanmıştır. Değerlendirme sırasında beş alt başlık kullanılmıştır.

Netice olarak, yapılan değerlendirmeye göre katılımcıların 23'ü bir bütün olarak yaşamlarından memnun iken, 17'si memnun değildir. Yaşam memnuniyetinin, beş alt başlık ile olan ilişkisi de değerlendirilmiştir ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Bir bütün olarak yaşamından memnun olmayan 17 kişiden;

2'si evinden de memnun değildir.

12'si sağlığından da memnun değildir.

5'i ailesinden de memnun değildir.

8'i yeni sosyal rol ve statülerinden de memnun değildir.

10'u göçmenlikten de memnun değildir.

Bu verilere göre göçmen iken yaşlanan bireyler arasında bir bütün olarak yaşamdan duyulan memnuniyetteki düşüklüğün üç temel sebebi olduğu söylenebilir: Göçmen olmak, sağlık sorunları ve yeni sosyal rol ve statülerin yetersizliği.

Bu tezin saha araştırmasından çıkan sonuç ile, Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer'in (2002: 241) yaptığı çalışmada birinci nesil göçmenlerin bir bütün olarak yaşamlarından duydukları memnuniyet seviyesinin düşük bulunması sonucu örtüşmektedir. Bununla birlikte mukayese yapılacak kontrol grubunun olmaması varılan sonucun sınırlılığını beraberinde getirmektedir.

3.2.6.1. Yaşanan Hane Koşullarından Duyulan Memnuniyet

Bulgularda daha evvel ifade edildiği üzere katılımcıların tamamı yaşadıkları evin şehir içindeki konumundan ve büyük çoğunluğu da fiziksel koşullarından memnundur. Memnun olan kişilerden 3'ü, evlerinin giriş çıkışını zor olduğunu fakat komşuluk ilişkileri ve konumu gibi özellikleri nedeni ile memnun olduklarını dile getirmişlerdir.

> "88'den beri aynı evdeyim. Metro, otobüs çok yakın ulaşım sorunu yok. Pazar da çok yakın. Cami zaten yakın. Dönmeyecek olsam yaşlanınca evimde değişiklik yapılmasına gerek var. Zaten 50+ eve çıkarım, yaşlılar için daha elverişli (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978)".

Katılımcılardan 8'i yalnız yaşamaktadır. 16'sı eşi ya da çocuğu ile yaşamaktadır. 11'i eşi ve bir çocuğu ile beraber yaşamaktadır. 2 katılımcı, 3 kişi ile birlikte yaşamaktadır. 3 katılımcı ise 4 kişi ile birlikte yaşadığını ifade etmiştir. 3 ya da 4 kişi ile birlikte yaşayan katılımcıların bir kısmı eşi ve çocukları ile birlikte yaşar iken bir kısmı da çocukları ve torunları ile birlikte yaşamaktadır. Katılımcılar arasında iki çekirdek aile birlikte yaşayan, yani eşi ile beraber olduğu halde, gelini veya damadı ile birlikte yaşayan kimse yoktur.

Çalışma grubunun yaşam memnuniyeti olumsuz etkileyen bir hane koşulu ile karşılaşılmamıştır. Bununla birlikte, Türk yaşlılara özel olan 55+ yaşlılık evlerinin sayısının artırılması yönünde bir talep vardır. Bu konu politik uygulamalar arasına alınabilir.

3.2.6.2. Sağlıktan Duyulan Memnuniyet

Yaşlılıkta yaşam memnuniyeti ile sağlıktan duyulan memnuniyet arasında önemli bir ilişki vardır çünkü sağlık sorunları pek çok konuda kısıtlayıcı olmaktadır. Katılımcıların 17'si sağlıklarından memnun iken, 20'si memnun değildir. 3 kişi yoruma açık cevaplar vermiştir. Bu veri, Hollanda'da yaşayan kendine yeterli ve evden çıkıp topluma karışması yönünde engeli olmayan 40 kişilik çalışma grubunda dahi sağlık sorunlarının kayda değer biçimde yaygın olduğunu göstermektedir. Sağlığından memnun olmayan 20 kişiden 12'si bir bütün olarak yaşamından da memnun değildir.

> "Bisiklete binemem, bacağımın biri tahta (31, Amsterdam, E, Evli, 68, 1973)".

> "Kermes gibi yerlere pek gitmiyom, kafam dönüyo kalabalıkta, oturcak yer arıyom. Daha sakin yerlere gidiyom ben. Yürüyüş yaparım. Bugünlerde ameliyat oldum çok yürümüyorum (21, Rotterdam, E, Bekar, 73, 1970)".

> "Şeker, kolesterol, kemik hastalıklarım var. Yaşımız genç ama gönül yorgunluğumuz var (1, Rotterdam, K, Evli, 54, 1976)".

Fakat bu durum, çalışma grubuna malulen emeklilerin eklenmesinden de kaynaklanıyor olabilir. Saha araştırmasının gerçekleştirildiği 23 Mayıs-15 Haziran tarihleri arasındaki dönem, Hollanda'daki birinci nesil Türklerin yazı geçirmek üzere Türkiye'ye döndükleri yaklaşık altı aylık dönem dâhilinde kalmaktadır. Sahada yeterli katılımcı sayısına erişilebilmesi için, "3.1.2.Çalışma Grubu" bölümünde de belirtildiği üzere, katılımcıların seçiminde 65+ kıstas alınmayarak malulen emekli olanlarla da görüşülmüştür. Ayrıca bugün 65 yaşını aşmış olup da genç iken zaten malulen emekli olmuşlar da vardır. Neticede malulen emeklileri çokluğu çalışma grubunun genel sağlık seviyesini düşürmüş olabilir. Katılımcılardan 7'si şu anda malulen emekli olup 1'inin de %50 çalışamaz raporu vardır. Yani sağlık durumundan memnun olmayan 20 kişiden 8'inin erken emekliye ayrılmasına neden olan bir "malul olma durumu" vardır. Neticede, çalışma grubunun sağlık memnuniyeti düşüktür fakat bu sonuç geneli temsil edici değildir.

3.2.6.3. Aile İlişkilerinden Duyulan Memnuniyet

Aile ilişkilerinden duyulan memnuniyet ayrı bir başlıkta ele alınmıştır çünkü nitel analize başlanmadan evvel analiz kodlarını belirlemek için görüşmelerin yazılı metinleri okunur iken, aile memnuniyetinin yaşam memnuniyeti üzerinde doğrudan etkisi olduğu fark edilmiştir. Katılımcılardan 35'i aile ilişkilerin memnun olduğunu ifade etmiş olup 5'i memnun değildir. Fakat ailesinden memnun olmayan katılımcıların tamamı yaşamlarından da memnun değildir. Dolayısı ile Hollanda'daki Türk yaşlıların ailevi ilişkilerinin yaşam memnuniyetleri üzerinde doğrudan etkili olduğunu söylemek makuldür.

3.2.6.4. Yeni Sosyal Rol ve Statülerden Duyulan Memnuniyet

Katılımcıların yaşlılık döneminde edindikleri yeni sosyal rol ve statülerinden duydukları memnuniyeti değerlendirmek amacı ile "Emekliye ayrıldığınıza memnun musunuz? Keşke olsaydı da yapsaydım/gitseydim dediğiniz bir şey/yer var mı? Zamanınızı nasıl geçiriyorsunuz?" soruları sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplara ek olarak görüşmenin genelinde anlatılanlardan yola çıkılarak "yeni sosyal rol ve statülerden duyulan memnuniyet" yorumlanmıştır. Katılımcılardan 24'ü yeni sosyal rol ve statülerinden memnun iken 16'sı memnun değildir.

Erkek katılımcılardan 11'i emekli olmaktan memnun olmadığını ifade etmiştir:

> "Emekliye ayrıldığımda, çok çalıştığım için eskiden, zor şartlarda büyüdüğüm için yokluğu da varlığı da bilirim, bu ülkede çok çalıştım. Varlığın kıymetini biliyorum. Kazadan (*iş kazası)* sonra baya sıkıntılı günler yaşadım. İnsan bi ofsayta düşer gibi oluyor tabi (*gülüyor)* boş vakitlerimi zaten cami işleri ve arkadaşlarım ile doldurdum. İş kazasından sonra kendimi tamamen Kur'ana sarıldım kendimi hep O'nda hissettim O'nunla iç içe oldukça da her şey düzeldi gitti (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978)".

Erkek katılımcılardan 13'ü emekli olmaktan memnun olduğunu ifade etmiştir:

> "Hanım çalıştığı için benim daha çok vaktim oluyor ev işlerine, yemek hazır ev temiz oluyor akşam hanım geldiğinde. O evimizin rızkı için çalışıyor ben de diğer işleri yapıyorum, böyle bir denge kurduk, Allah mutluluğumuzu bozmasın (35, Zootermeer, E, Evli, 62, 1976)".

"Emeklilikten sıkılmıyorum. Cami ev tanıdık arkadaşlar. Türkiye'de böyle vakit geçiremiyoruz. Arkadaş zor oluyor. Türkiye'de yaşamışın 20 sene burda yaşamışın 45 sene. Karnının doğduğu yer evin oluyor. Akraba kalmadı sayılır orda. Türkiye'de bu sıcaklığı bulamıyoruz. Burda camiden çıkınca sohbet edilir, Türkiye'de kaçar gibi evine gider (12, Rotterdam, E, Evli, 65, 1970)".

"Emekliye ayrılınca bi boşluk yaşamadım. Ekseri burda *(camide)* olduğumuz için. Kahvaltı yapar gelirim. Arkadaşlar ile konuşuruz namaz kılarız. Eve dönerim sonra. Hanımla bi kahve içeriz. Sonra geri gelirim. Namazlar bitince de dönerim. Gün burda geçiyor. Hafta sonu da aynı. Kahve hayatımız yok. Oturur çay içer, TV izleriz, kitap okuruz bazen, Kur'an okuruz (9, Rotterdam, E, Evli, 67, 1974)".

Saha araştırmasına ilk başlandığında kadın katılımcıların yeni sosyal rol ve statülerden memnuniyet durumları değerlendirilir iken, bir kısmı iş hayatına hiç girmemiş olduğu için ücretli işten emekliye ayrılmak yerine çocukların evden ayrılmasının esas alınmasına karar verilmiştir. Fakat görüşmeler ilerledikçe katılımcıların bir kısmının hala kendisi ile birlikte yaşayan çocukları olduğu görülmüştür. Çalışma grubunun tümüne bakıldığında, aynı evde çocuğu ile yaşayan 18 kişi olduğu görülmektedir. Bu gerçekten yola çıkılarak, çocukların evden ayrılması değil de yetişkinlik dönemine erişmelerinin bir sonucu olarak annelik rolünün sağladığı meşguliyetlerdeki azalmanın yerine konan yeni sosyal roller temel alınmıştır. Zira kuramsal olarak önemli olan, gençlik ve orta yaş dönemlerinde sahip olunup da yaşlılık döneminde kaybedilen ya da azalan meşguliyetlerin yerine ne konduğu ve bunlardan duyulan memnuniyet seviyesinin belirlenmesidir. Zaten nitel araştırmada bu ve benzeri durumlarda araştırmacıdan beklenen, kuramsal ilkelere bağlı kalmak şartı ile esnek davranmasıdır. Böylelikle nicelik yerine nitelik önem kazanmaktadır.

Çalışma grubundaki toplam 16 kadın katılımcıdan 4'ü geçmişte çalışmıştır, bunlardan 1'i malulen emekli olmuştur. Bugün emekli olan bu 4 kadından 2'si yeni sosyal rol ve statülerinden memnun iken, 2'si değildir:

"İşçiye çok ihtiyaç vardı, çalıştım birkaç yerde. Şok geçirdim, malulen emekli ettiler. Çalışmamak iyi gelmedi bana. Devam etmek isterdim çalışmaya… Bu yüzden de hasta kaldım, gürültüsüz bir yer olsaydı bana çalışmak iyi gelirdi (38, Zootermeer, K, Bekar, 70, 1969)".

"Sıkılmıyorum burada, günlerim iyi geçiyor. Torunlarıma bakıyorum (39, Zootermeer, K, Bekar, 66, 1970)".

"20 sene çalıştım burda… Komşular, camide Kur'anlar derken güzel geçiyor ömrümüz (36, Zootermeer, K, Bekar, 73, 1970)."

Kadın katılımcılardan geriye kalan 12'si, geçmişte çalışmamıştır. Bu bireylerin memnuniyet durumu "çocukların yetişkinliği ile beraber değişen sosyal rol ve statü" kapsamında yorumlamıştır. Bunlardan 9'u yeni sosyal rol ve statülerinden memnun iken, 3'ü değildir.

"Burda elimde bir iş olsa dediğim oluyor. Kur'an okuyup TV izliyorum. Türkçe kanallarda dizi izliyorum. Feridun Konak'la hareket yaparım her sabah. Sonra iyi fikirle başlıyorum... Öyle geçiyor vakit. Elişi yapmam. Dikiş dikerdim, terziydim, ama şimdi artık yapmıyorum. Önceden çocuklarıma da dikerdim (23,Rotterdam, K, Evli, 57,1974)".

3.2.6.5. Göçmen Olmaktan Duyulan Memnuniyet

Bulgular bölümünde daha evvel sunulduğu üzere katılımcılardan 13'ü Türkiye'ye kesin dönüş yapmayı planlamaktadır. 25'inin böyle bir planı yoktur ve 2 kişi de karasızdır. Göçmen olmaktan duyulan memnuniyet başlığı, saha araştırması sırasında pilot çalışmaların ardından soru formuna eklenen "Şu anda biri Hollanda'ya göç edeyim mi diye sorsa ne dersiniz?" sorusu ile ölçülmüştür. Göçmen olmaktan duyulan memnuniyet yorumlanır iken bu soruya verilen cevabın yanı sıra katılımcıların genel ifadeleri de önemsenmiştir.

Katılımcılardan 21'i göçmen olmaktan memnun değildir. Memnuniyetsizlik sebepleri arasında: Ekonomik zorluklar, Hollanda'da yalnızlık çekilir iken Türkiye'de daha geniş bir sosyal ağa sahip olunması ve ötekileştirilme yer almaktadır.

"Emekli olanların gözü Türkiye'de. Ben döneceğim bu sene. Çocuklar artık yetişti. Gidebilirsiniz diyorlar. Türkiye'deki durum burdan iyi, burdan aldığın para yeter orda (31, Amsterdam, E, Evli, 68, 1973)".

"Allah kimseyi şurada yalnız bırakmasın, vay yavrum vay *(kederli bir ifade ile)* (40, Rotterdam, E, Evli, 83, 1965)".

"Şimdi gurbetlik zor. Eskiden daha iyiydi. Yeni geldiğimiz yıllarda çok önem veriyorlardı. Ama şimdi bir yabancı şeyliği *(düşmanlığı)* var. Ben tavsiye etmem buraya gelmelerini (23,Rotterdam, K, Evli, 57,1974)".

"Gurbet bizi şey yaptı yaşımız genç ama yaşananlar çok iz bıraktı onu yenebildik ama yine de burukluk hissediliyor. Eski gurbetlik kalmadı atlayıp gidebiliyorsun istediğin zaman eskiden öyle miydi? Bir pasaport şeyi bıkacak TV'de diye deli olurduk şimdi hangi Türkçe kanalı seyredeceğini şaşırıyorsun (1, Rotterdam, K, Evli, 54, 1976)".

"Çok zahmet çektik ve çok yıprandık. Ayrımcılık çok oldu. İş yerinde namaz kıldırmazlardı. *(Başı)* Kapalı geldim buraya ama saldırı olur diye korkup açarak çalıştım. O günahlara da girdik. Baya zorluklar oldu. Ayrımcılık devam ediyor iş ararken de okullarda da (38, Zootermeer, K, Bekar, 70, 1969)".

"Buraya geldik gençliğimiz gitti, kazanan kazandı, kazandık ama çok şeyler aldı götürdü bizden… Buraya geldiğime memnun değilim. Her şeyimi verdim. 22 yaşında delikanlı geldim. Keşke o ilk 2, 5, 10 sene içinde dönebilseydin ama olmadı. Planlar yaptık ama olmadı. Bizim bu memlekette yiyecek rızkımız varmış (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970)".

19 katılımcı ise Hollanda'da göçmen olmaktan ya memnundur ya da tersini ifade etmemiştir. Memnun olanlar Türkiye'ye kesin dönüş yapmayı düşünmemektedir. Memnuniyet sebepleri arasında sağlık sisteminin iyi gelişmiş olması, çocuk ve torunların Hollanda'da yaşaması, Türkiye'de tatmin edici bir sosyal ağa sahip olmamak ve dolayısı ile yalnızlık çekmek ve Hollanda'daki yaşam standartlarından memnun olmak bulunmaktadır.

"Artık Türkiye'ye dönüp Marmaris'te yaşayacağım. Kızım da orda. Ama kesin dönüş değil çünkü oğlum burda ve de benim sürekli sağlık kontrollerim var, burda sistem çok iyi oturmuş (34, Zootermeer, E, Bekar, 80, 1964)".

"Türkiye'ye gidince 15 gün 2 ay 3 ay kalırım. Her sene giderim… Dönmeyi düşünmüyorum. Geçen sene biraz uzun kalayım dedim ama hastalandım orda, biri sana bakmalı orda, bura gibi değil. Burdaki yaşantımı Türkiye'den iyi görüyorum (27, Rotterdam, E, Bekar, 72, 1965)".

"Türkiye'ye dönmek istemiyorum. Burda rahatım. Çoluk çocuk torunlar burda, oraya gidip de napıcam (12, Rotterdam, E, Evli, 65, 1970)".

"Türkiye'den daha çok ilgi görüyoruz burda. Biz burda memnunuz. 40 senem doluyor, burdaki yaşantımızdan daha çok memnunum (15, Rotterdam, K, Evli, 60, 1975)"

"Yalnızlık çekmiyorum. Burası çok güzel. Bu ülkede kimsenin hakkı yenmez. Kimse aç kalmaz (30, Utrecht, K, Bekar, 70, 1980)".

"Düzenimizi oturttuk burda Türkiye'den rahatız (4, Rotterdam, K, Bekar, 66, 1974)".

"Türkiye'de izinde böyle oyalanacak bir şey bulamıyorum (16, Rotterdam, K, Bekar, 65, 1973)".

Neticede 40 kişilik çalışma grubundan 21 kişinin henüz genç iken gelip çocuk ve torunlarını yetiştirdiği ve göçmen iken yaşlanmış olduğu ülkede yaşamaktan memnun olmaması önemli bir bulgudur. Bu 21 kişiden 10'u, bir bütün olarak yaşamından da memnun değildir.

3.2.7. Geleceğe Yönelik Planlar

Çalışma grubuna geleceğe yönelik planları sorulmuştur. Büyük kısmı herhangi bir plan ya da hayalden bahsetmemiştir. 9 katılımcı Türkiye'ye dönmeyi planlamaktadır. Katılımcılardan biri evlenmek istediğini ifade etmiştir:

"Bir olgun oturaklı arkadaş bulsam iyi olacak. Dindar bir adamla yaşamak isteyen, terbiyesi vücudu yerinde bir adam isteyen olursa, ben düşünüyorum. Sen girip çıkıyon hanımların yanına. Bunu söyle (27, Rotterdam, E, Bekar, 72, 1965)".

2 katılımcı ise torunları ile alakalı planlarını paylaşmıştır:

"*(Torunları)* büyüsünler camiye götürüp getiricem ellerinden tutup. Şimdi daha küçükler (3, Rotterdam, K, Bekar, 66, 1974)."

Bir katılımcı ise eğitimine devam etmeyi planlamaktadır:

"Kitaplarım, tarih, kültür benim yaşam tarzım. İstediğim üniversiteye doğrudan girerim ama hem sağlığım el vermiyor hem de psikolojik sıkıntılarım *(kaza geçirmiş).* Ama gelecekte iyileşince böyle bir planım var, belgelemek için bilgimi (17, Rotterdam, E, Evli, 58, 1977)".

Bir katılımcı resmi üyelik ile gönüllü çalışmak üzere müracaatta bulunmuş olup haber beklemektedir:

"Burda yaşlılar emekli olunca derneklere kaydolur gönüllü çalışır. Mesela arabalı yaşlıları grup halinde gezdirirler. Ben de adımı yazdırdım, çıkarsa gidip yapıcam. Evde oturana kadar ne olacak giderim bi günümde öyle geçer (37, Zootermeer, E, Bekar, 60, 1978)".

Geleceğe dair planların anlaşılması için ayrıca, "Gönüllü çalışabileceğiniz bir etkinlik düzenlense katılır mısınız?" sorusu da yönlendirilmiştir:

"Mesela görme engelliler için vs. kitap okurum, öyle bir proje olsa katılırım. ama karşılıklı okumak daha güzel, anlamadığı yeri izah edersin. Ben vakit ayırırım da ne kadar talep olur bilemem (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970)".

"Gönüllü çalışmak için başka şeyler olsa onları da yaparım. Bu cami bizim, biz bakmazsak kim bakar. Burda öyle bir çalıştık ki yapılırken, tamir edilirken (25, Rotterdam, E, Evli, 72, 1970)".

"Semt evine bir süre gittim. Tarihi kitaplar olsa, dini kitaplar olsa giderim. İlkokul mezunuyum. Gözü görmeyen, okuma bilmeyen Türklere kitap oku deseler okurum, gönüllü yardımcı olurum. Dikiş öğret deseler semt evinde öğretirim (33, Amsterdam, E, Evli, 66, 1980)".

"Semt evlerinde Türklere ayrı yer olsa giderim. Mesela el sanatları olsa. Ben elişimi öğretirim… Gönüllü yemek yapmayı öğret deseler öğretirim tabi (36, Zootermeer, K, Bekar, 73, 1970)."

"Fırsat olsa katılırım. Mesela ev ziyareti yaparım, bi bahçesini sulasan, çiçekleri ile oynasan, konuşsan çok mutlu olur zaten. Hollandalı yaşlıların çocukları çekip gitmiştir. Hem onun gönlü olur. Ya da alırsın arabasıyla bir markete, hem gezdirirsin hem işi görülür. Bunları yapmamız lazım, bunlar çok yapıyor ama biz yapmıyoruz. Karşılıksız bir şeyler yapma imkanı var burda çok ama yapılmıyor (37, Zootermeer, E, Bekar, 60, 1978)".

3.2.8. İkili Yaşam

Bolzman, Fibbi ve Vial (2007: 1362, 1363) göçmenler ile emeklilik planları üzerine yaptığı mülakatlarda, çoğunun yılın bir kısmını adapte oldukları ülkede diğer kısmını ise geldikleri ülkede geçirmek istediğini bulgulamıştır. Bu sonuç, bu tez için de katılımcılardan bir kısmında geçerlidir. Katılımcılardan 26'sı her sene izne gitmekte olup 14'ü 3 aydan fazla kalmaktadır. İkili yaşam, hem çeşitli nedenler ile Hollanda'ya bağlı olunması ve dönülememesi, hem de dönme isteğinin taşınması durumunda ortaya çıkmaktadır. Yaşam iki ülke arasında mekik dokuyarak devam etmektedir.

"İlk başta gitmek istiyordum. Ama şimdi orada da yabancıyım. Çoluk çocuk torunlar da burda olunca attım üstümden o dönme isteğini (19, Rotterdam, K, Evli, 62, 1978)".

"Türkiye'ye her sene 5, 6 ay giderim. Türkiye'ye dönmeyi düşünüyorum gönlüm orda oğlan da evlensin kesin dönüş yapıcam. Orda daha mutluyum ben. Köyümüzde de düzenim var çünkü (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978)".

"6 ay burda 6 ay Türkiye'de… Bahçem yok burda Türkiye'de var (26, Rotterdam, E, Evli, 71, 1968)".

"Her sene izne giderim. Önümüzdeki hafta gidicem. Akrabalarım hep o yanda. Konu komşu en çok… 5, 6 ay Türkiye'de kalıyorum. Kardeşlerim akrabalarım var memlekette… Bahçem yok burda Türkiye'de var (21, Rotterdam, E, Bekar, 73, 1970)".

"Emekli olduğumdan beri her yıl izne gider 6 ay kalırdım. Burda sıkılırdım o yüzden giderdim. Orda paran yeter eşe dosta yardımın da olur (29, Rotterdam, E, Evli, 80, 1975)".

"Çalışmak için geldim herkes o zaman öyle gelirdi. O zamanlar Avrupa'nın cazibesi vardı ama şimdi yok. O zamanlar rızk ikameti vardı, şimdi zorunlu ikamet var. Gidemiyoruz artık. Çoluk çocuk burda ve de yaşlanınca ya senin ya hanımın sıhhati bozuluyor mecburen kalıyorsun. Türkiye'de her şey güzel olsa da tereddüt oluyor insanda. Gönlümüz çok istiyor artık yaşlandık gidelim diye ama maalesef gidemiyoruz… Yaşlanınca mecburen buradayız ama aslında hayatımın burda bitmesini istemiyorum (28, Rotterdam, E, Evli, 58, 1973)".

"Temelli dönmek istiyorum ben. Bunu hayal ediyorum (7, Rotterdam, E, Evli, 58, 1979)".

İkili yaşam hakkındaki bir diğer bulgu da katılımcıların "Almancı, Hollandacı" gibi tanımlamalardan duydukları sıkıntıda kendini göstermektedir.

"Almancı gibi laflar çok rahatsız edici. Hollandalılar yabancı işçi derdi, bu da rahatsız ediciydi. Bunu yürüyüş yaptık protesto ettik, kaldırdılar. Sonra karışık insanların topluğu dediler, daha kötü ama onu buldular *(gülüyor)*. Türkiye'ye gidince de Almancı lafını duyuyorsun (8, Rotterdam, E, Evli, 59, 1978)".

"Türkiye'ye gidince Hollandacı, Avrupacı, Almancı dendiği zaman bana hakaret geliyor. Ben Müslüman oğlu Müslümanım ve burada da gurbetçiyim. Ekmeğimi gurbette kazanıyorum. Burda ben Türküm ve Müslümanım. Bizim çok şeyimizi alıp gitti buralar. Türkiye'de de esnaf der ki yaz gelince biz oraya gidiyoz diye 'domuz kırpma mevsimi geldi' diyorlar. Bizi soymaya bakarlar, zihniyet bu. Hep böyleydi, daha da arttı son zamanlarda. Sırf Avrupa'dan geldik diye yüksek fiyat verirler bize. Bizi vursalar daha iyi (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970)".

İkili yaşam başlığı altında birinci neslin yaşlılık dönemi tecrübelerine ek olarak, gençlik dönemlerinde yaşamış oldukları "okul çağına gelen çocukları Türkiye'ye yollama" davranışı hakkında da fikir verici olması amacı ile toplanan veri sunulacaktır. Bu konuda katılımcıların hiçbirine soru sorulmamış olup, katılımcılardan bir kısmı kendiliğinden bahsetmiştir.

"Çocuklarım babaanne ile kalıyorlardı. Burda doğdular ama okul çağı gelince ille Türkiye'de okusunlar diyince *(eşi)* yolladık (1, Rotterdam, K, Evli, 54, 1976)".

"Kızım, oğlum oldu 2 çocuk işte. Evlendirdim burdalar. Türkiye'de okuttum. Anaokuluna burda başladılar ilkokula başlayınca *(gittiler)* (23,Rotterdam, K, Evli, 57,1974)".

"Evlendim 3 aylık evliyken geldim, sonra hayat başladı işte. 2 oğlum doğdu burda. İkisini de Türkiye'ye götürdüm bıraktım, annem baktı, çok sıkıntılar çektik o konuda (36, Zootermeer, K, Bekâr, 73, 1970)."

2. nesil de çocuklarına, yani 3. nesle, Türk kültürüne hâkim olmaları için Hollanda'da kurulan Türk derneklerinde eğitim vermektedir ve böylelikle çocuklarının asimile olmasını engellenmeye çalışılmaktadır:

"Burda eğitim çok önemli. Kültürlerini korumaları için çok önemli… Bayramlarda topluca bayramlaşırız. Geleneklerimizi aktarmamız çok önemli yoksa burda kaybolur gideriz (13, Rotterdam, E, Evli, 60, 1980)."

İkili yaşamın bir diğer örneği, SCP'nin göç evliliği olarak, Türklerin ise "ithal damat" olarak adlandırdığı ve son yıllarda SCP'ye göre düşüş gösteren evlilik türünde ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar arasında gelini ya da damadı Türk olmayan bir tek kişi ile karşılaşılmıştır yani Türkler arasında SCP'nin "mixed ilişki" olarak tanımladığı ilişki tipinin nadir olduğu bu tezin çalışa grubu için de doğrudur. Ayrıca göç evliliğinin azaldığı da doğrudur ve çalışma grubu SCP verileri ile örtüşmektedir. Neticede Türkler hem yabancı kökenli bir gelin/damat tercih etmemekte, hem de Türkiye'den gelin damat getirmeye çekinmektedir. Bu noktada iki arada kaldıkları söylenebilir:

"İthal damat, oturum almak için evlenip sonra da siz çalışın ben oturucam evde der. Sabaha kadar kahvede oturup, gündüz öğlene kadar uyur. Alkol veren kahvehane de var, oyun var. Ama içlerinde iyi de var. Ama ekseriyetle kültür çatışması yaşar biri burda yetişmiş diğeri Türkiye'de yetişmiş ise. İlk tercih 13 14 yaşında bu memlekete gelenler çünkü öyle olunca Türk kültürünü de bilir (6, Rotterdam, E, Evli, 68, 1970)".

"Bir tane kızım var, beraber oturuyoruz, evlendi ayrıldı. Damat, ithal damat deriz öylesine biz, niyeti kötüymüş oturum izni alıp ayrılmakmış niyeti. 4 senesi boşuna gitti kızımın. Allah iyilerle karşılaştırsın (15, Rotterdam, K, Evli, 60, 1975)"

3.3. Kurumlar ile Yapılan Görüşmeler

Bu bölümde Hollanda'da yapılan resmi kurum görüşmelerinden toplanan bilgeler ışığında hem sağlıklı yaşlıların yararlandığı hizmetler hem de kısaca sağlık sorunları yaşayan yaşlıların yararlandığı hizmetler sunulacaktır.

"Evde Daha Uzun Süre Kal" Programı ve 55+ Yaşlılık Evleri

Hollanda'da yaşlı bakım ve refah hizmetlerinden sorumlu olan merci, merkezi hükümet olmayıp bölgesel yönetim olan belediyelerdir. Belediyelerin sahip olduğu yetki alanına yaşlı bakım ve refah hizmetlerinin eklenmesi 2015 yılının başı itibari ile olmuştur (Tamara Domenici, Rotterdam Belediyesi, Bakım Yapan Aileler Sorumlusu, 12.06.15). Yeni uygulamada devlet refah ve bakım hizmetlerine ayırdığı bütçeyi belediyelere kısıtlayarak aktarmıştır. Bu nedenle refah ve bakım hizmetlerinden yararlanma hususunda artık aile ve sağlık sigortalarına daha çok görev düşmektedir (Güler van der Wekken, Axioncontinu, Gündüz Bakım Bölümü Müdürü, 03.06.15). Bütçedeki bu kesinti pek çok hizmetin sağlanmasında kesintiye ya da azaltmaya gidilmesine neden olmuştur. Yeni bakım ve refah politikasını Domenici şu sözler ile açıklamaktadır:

> "Belediye'nin yaşlılara yaklaşımı "senin için ne yapabiliriz ve sen kendin için ne yapabilirsin" şeklindedir. Çünkü bireyin kendisi için yapabildiği en küçük şey bile önemlidir, sadece diğerlerinin desteğine güvenmeye başlayan bireyin mevcut durumu daha da kötüye gidecektir (Rotterdam Belediyesi, Bakım Yapan Aileler Sorumlusu, 12.06.15)".

Belediyeler ayrıca polis teşkilatı ve eğitimden de sorumludur. Yakın zamanda çocuk esirgeme kurumu da belediye sorumluluk alanına girecektir (Zeki Baran, Rotterdam Belediyesi, 08.06.15, ses kaydı). Belediyeden herhangi bir hizmet almak istendiğinde iletişime geçilmesi gereken kurum, Rotterdam'da 14 noktada olan "wraagwijker" birimleridir (Tamara Domenici, Rotterdam Belediyesi, Bakım Yapan Aileler Sorumlusu, 12.06.15).

Hollanda'da her bir belediyenin hizmet anlayışı kendi içinde kararlaştırılarak belirlenmektedir bu nedenle de hizmet şartlarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu araştırmada sadece Rotterdam Belediyesi'nin hizmetleri hakkında ayrıntılı bilgi

verilecektir. Diğer şehirlerin belediyeleri ile görüşme, saha çalışmasında yeterli vakit bulunamadığı için yapılamamıştır. Rotterdam Belediyesi'nin yaşlılara sunduğu hizmetlerden ilki "Evde Daha Uzun Süre Kal" isimli, oldukça kapsamlı bir program altında gerçekleşmektedir. Bu programın amacı yaşlıların kendi evlerinde mümkün olduğunca uzun süre kalmasını sağlayarak bakım evine gitme yaşını ertelemektir. Çünkü bakım evlerinin maliyeti çok yüksektir. Bu bağlamda ailelerin yaşlı yakınlarına bakması belediye tarafından "Bakım Yapan Aileler" alt programı ile teşvik edilmektedir. Bu teşvik maddi değil, manevi olarak yapılmaktadır. Ailelere belediye tarafından bakım hususunda eğitim verilmekte, "ne kadar değerli bir şey yaptıkları" özel günlerde kutlama tarzı etkinlikler ile takdir edilmektedir. Evde daha uzun süre kal programı ile ayrıca, yaşlıların evleri yaşlılık dönemi ihtiyaçlarına uygun hale getirilmektedir. Bunun için evin iç ve dış fiziksel yapısındaki değişimlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinden de yararlanılmaktadır. Banyo ve yatak aparatları ile hareketin kolaylaştırılması ve hareket sensörleri ev düzenlemelerine örnek verilebilir. Programın ev ile alakalı olan bir diğer parçası "55+ Yaşlılık Evleri"dir (Tamara Domenici, Rotterdam Belediyesi, Bakım Yapan Aileler Sorumlusu, 12.06.15).

55+ yaşlılık evleri, 55 yaşına geçen tüm yaşlılara, çocuklarından ayrı oturmaları şartı ile, sağlık durumlarından bağımsız olarak belediye tarafından sağlanmaktadır. Bu evler ya asansörlü ya da düz girişte olmaktadır ve kapıları yaşlıların kullandığı akülü arabalar, itmeli arabalar ve tekerlekli sandalyelere uygun genişlikte ve eşiksiz tasarlanmaktadır. Kapılar ayrıca normalden uzundur, böylelikle ihtiyaç halinde hasta yatağı ve serum gibi aparatlar kolaylıkla geçirilmektedir. Bu evler belediye tarafından kooperatiflere yaptırılmakta ve oturanlara kiralanmaktadır. Evlerin iki türü vardır. Birincisinde masrafların tamamı birey tarafından karşılanmaktadır; ikincisinde ise bir kısmı birey, bir kısmı devlet tarafından karşılanır (Tamara Domenici, Rotterdam Belediyesi, Bakım Yapan Aileler Sorumlusu, 12.06.15). Bu evlerin yapımı için, 40 kişinin yasal uygulamaların gerektirdiği protokol dâhilinde bir araya gelip belediyeye başvurması gerekmektedir. Belediye de, masrafları karşılamaktadır (Zeki Baran, Rotterdam Belediyesi, 08.06.15). Sonrasında bina, başvuru sahibi olan kişilere kira karşılığı teslim

edilmektedir. Binada yaşayanlar bina kuralları üzerine bir tüzük oluşturur. Bu tüzük ile hem binada boşalan dairelerin yerine kimin alınacağına karar verilmekte hem de binalardaki huzur ortamı sağlanmaktadır (İsmini vermek istemeyen yetkili kişi, Orkide Evleri, 29.05.15). Bu evler her birinin kendi içinde banyosu ve mutfağı olan, kapı zili ve mektup kutuları ayrı, tamamen müstakil dairelerden oluşan apartmanlardır.

İkinci tür "sosyal" yaşlılık evlerine bir örnek olarak, belediye tarafından Türk bir derneğin talebi ile bir kooperatife yaptırılan "Orkide Evleri" (bkz. Fotoğraf 2). saha araştırmasında gezilerek yöneticilerin birinden bilgi alınmıştır ve 4 katılımcı ile görüşülmüştür. Orkide evlerinin yapımı 3 milyon Euro tutmuş olup bu bedel daha evvel de söylendiği üzere belediye tarafından karşılanmıştır. 25 dairenin olduğu apartmanda her bir daire kira bedeli olarak belediyeye her ay 520 Euro ödemektedir. Apartmanda ortak kullanım alanı olan ve çeşitli sosyal faaliyetler ile spor etkinliklerinin düzenlendiği bir lokal bulunmaktadır. Kiracılar bu lokalin kirası için de her ay 75 Euro ödemektedir. Binaya sadece sosyal yardım alma hakkı olan kimseler kabul edilmektedir. Orkide Evleri örneğinde; binanın tüzüğüne göre köpek beslemek yasaktır ve binadaki diğer sakinler ile "iyi geçinileceği" hususunda yasal bağlayıcılığı olan bir anlaşma yapılmaktadır. Çocuk ve torunları ile beraber yaşayanlar belediye tarafından 55+ evlere kabul edilmemektedir fakat ziyarete gelip gece de kalmalarının önünde engel yoktur. Orkide Evlerinin her bir dairesinde mutfak, ardiye, banyo, yatak odası, oturma odası ve misafir odası bulunmaktadır. Bina sakinlerinden hiçbiri bakıma muhtaç değildir, kendi ihtiyacını göremeyecek duruma gelenler ya bakım evlerine ya da çocuklarının yanına taşınmak zorundadır. Yaşlılık döneminden ileri gelen hafif sıkıntılar için, kiracının ihtiyacına göre gerektiği zaman hemşire gelebilmekte ya da ev temizliği belediye görevlileri tarafından sağlanabilmektedir. Binaya taşınmak için sırada bekleyen 23 kişi bulunmaktadır (İsmini vermek istemeyen yetkili kişi, Orkide Evleri, 29.05.15).

Orkide Evleri, Türkler için yapılan nadir 55+ evler arasında yer aldığı için kısaca tarihinden de söz edilecektir. 2003 yılında "sağlık durumu ya da çocuk ve torunların Hollanda'da olması gibi nedenler ile dönemeyeceğini anlayan yaşlılar tarafından" başlayan çalışmalar ile 2004 yılında "statüsünü alan" Orkide Evleri'nin

yapımı 2011'de tamamlanmıştır. T. C. bakanlıklarından ve Hollanda'daki T. C. konsolosluğundan binanın açılışı için yapılan törene katılım olmuştur. Hollanda genelinde 55 yaş ve üzeri kitleyi kabul eden bu evlerden farklı olarak Orkide Evlerine kabul yaşı 50 yaş ve üzeridir. Çünkü dernek "Türklerin, Yerli Hollandalılardan daha az yaşamasını" dikkate alarak belediyeye yaş konusunda böyle bir düzenleme yapması talebinde bulunmuştur. Belediyenin bu talebi böyle bir nedeni temel alarak kabul etmesi bizce manidardır. Binanın lokaline dışarıdan misafir kabul edilmektedir fakat aynı misafirin sık gelmesi hoş karşılanmamaktadır çünkü dışarıdan gelen kimselerin bina sakinlerinin huzurunu kaçırmasından çekinilmektedir. Anlaşıldığı üzere bina sakinleri güçlü bir iç grup dayanışması göstermektedir. Binada komşuluk ilişkilerine özel önem verilmektedir. Görüşülen yetkili tarafından binanın sosyal yapısı "Kapıdan çıkınca Hollanda'yı yaşıyorsun, kapıdan girince Türkiye, belki de ben Türkiye'de bu kadar rahat hissetmiyorum" sözleri ile izah edilmiştir. Binanın ortak bahçesi için belediye yıllık 1000 Euro yardımda bulunmaktadır ve bahçe bina sakinleri tarafından yeşillendirilmektedir. Bahçe, bina sakinleri tarafından yıllık barbekü günü ve sıcak havalarda da komşu oturmaları için sosyalleşme amaçlı kullanılmaktadır (İsmini vermek istemeyen yetkili kişi, Orkide Evleri, 29.05.15).

Binanın lokalinde spor için haftanın üç günü dışarıdan spor hocası gelmekte ve kadınlara özel spor dersi yaptırmaktadır. Ayrıca kadınlar arasında belli gün ve saatlerde grup halinde Kur'an okunmaktadır. Çeşitli kurumlardan yetkililer bina sakinlerini yeni yasalar ve güncel haklar ile sağlık gibi konularda bilgilendirmek için gelip gönüllü eğitim vermekte ve bazıları tarafından binaya maddi yardım da yapılmaktadır. Binanın ortak lavabolarında acil yardım ipi bulunmakta ve sıkıntı halinde binadakilerden yardım istenmesi sağlanmaktadır. 8 tane kamera ile izlenen bina çevresinin kayıtları 3 hafta boyunca depolanmaktadır, böylelikle uzun süre izne giden bina sakinlerinin güvenlik ihtiyacı üst düzeyde sağlanmaktadır. Bina sakinlerinin bisikletlerini park etmeleri için binanın giriş katında bisiklet parkı da vardır (bkz. Fotoğraf 3). Binayı gezdiren yetkili tarafından, yakın gelecekte bu tür binalar gibi, Türk yaşlıların ihtiyaç ve hassasiyetlerine uygun "yaşlı bakım

merkezleri"nin de yapılması gerektiği ifade edilmiştir (İsmini vermek istemeyen yetkili kişi, Orkide Evleri, 29.05.15).

55+ yaşlılık evleri ile alakal bir diğer bilgi de, 26.05.15'te ziyaret edilipJennifer R. van den Broke ile görüşülen Pharos kurumu ziyaretinde alınmıştır. Utrecht şehrinde olan Pharos, "bilim ve pratiği birleştiren, hükümet ve belediyeler ile toplum arasında aracı olan, Hollanda'da türünün tek örneği olarak gösterilen ve kar amacı gütmeyen bir kurumdur. Hazırlanmakta olan projelerinden biri de 55+ yaşlılık evlerinin Türk ve Faslı yaşlıların ihtiyacına göre düzenlenmesine, örneğin evlere ayakkabılık ekleyerek, katkı sağlamaktır. Mimarlar ile çalışılan projede hem yaşlı Türkler ile hem de Türk yöneticiler ile irtibat kurularak ihtiyaç tespiti yapılacaktır. Bu projeyi yöneten yetkili Türk ve Faslı yaşlılar ile çalışmanın "yeni bir olgu" olduğunu ifade etmiştir. Türk yaşlıları da hedef alan diğer bir çalışmada da Alzheimer'ın tespiti üzerine birer dakikalık on adet örnek durumdan oluşan Türkçe bir kısa film çekilmiştir. Tüm yaş grupları ve etnik kökenler ve yerli Hollandalılar ile ilgilenen Pharos ayrıca, dil sorunu yaşayan ya da tıbbi terimlere hakim olmayan herkesin doktor ile kurduğu iletişim seviyesini yükseltmeyi hedefleyen çalışmalara da sahiptir. Doktorlara gönderilen kitaplardan birinde, insan vücudu renkli ve kolay anlaşılır resimler halinde sunularak, adım adım organizmadan organ sistemine, organlardan da dokulara kadar biyolojik anormallikler yani hastalıklar görsel bir sunumla anlatılmıştır. Bu örnek ile kurumun amacının sadece toplumu eğitmek olmayıp, topluma hizmet veren personeli de eğitmek olduğu görülmektedir.

Kişiye Bağlı Bütçeler

Rotterdam Belediyesinin bakım ve refah hizmetlerinden ikincisi, diğer hizmetlerin çoğu için temel teşkil eden "kişiye bağlı bütçe"lerdir. Kişiye bağlı bütçeler, belediyenin bağımsız bilirkişi kurulu tarafından yaşlı bireyin sağlık ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Bu bütçe dâhilinde belediye her bireye ihtiyacı doğrultusunda ev temizliği, kişisel bakım, ev hemşiresi ve bu bölümün devamında açıklanacak olan "yaşlı bakım bürosu" konularında bedeli belediye tarafından karşılanacak olan haftalık hizmet saatleri vermektedir. Örneğin haftalık 3 saat ev temizliği ve yaşlı bakım bürosu bütçesi olan bir yaşlı; her hafta toplam 3 saat evini

temizletmekte ve yaşlı bakım bürosu tarafından çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması hakkı kazanmaktadır. Ev temizliği ve banyo gibi kişisel bakım konularında belediyenin verdiği saatler yaşlı bireyin arzusu yönünde ya bu konuda uzmanlaşmış bir kuruma ya da komşusu ya da ailesinden biri gibi tanıdığı birine yaptırılmaktadır. Her iki durumda da belediye hizmet saatinin bedelini, hizmet veren kurum ya da kişiye ödemektedir (Tamara Domenici, Rotterdam Belediyesi, Bakım Yapan Aileler Sorumlusu, 12.06.15). Profesyonel bir kurum yerine komşu ya da aile ile çalışıldığı vakit önemli olan, çalışma saatlerinin yasal gereği kapsamında belediyeye bildirilmesidir. Aksi halde belediye ücret ödememektedir (Zeki Baran, Rotterdam Belediyesi, 08.06.15). Kişiye bağlı bütçeler, 2015'te başlayan yeni uygulamadaki bütçe kesintilerinden oldukça etkilenmiştir.

Mahalle Minibüsü ve Semt Evleri

Belediye ayrıca yaşlıların doktor randevularına, semt evlerine ya da yaşlı bakım merkezlerindeki gündüz bakım bölümlerine ulaşımı için evlerinden alıp evlerine bırakan "mahalle minibüsü" hizmeti de sağlamaktadır. Bu minibüsler ile çok cüzi bir miktara yaşlıların ulaşımı sağlanır. Yaşlı kişi bu hizmetten faydalanmak için belediyeyi arayıp randevu almaktadır.

Belediyenin sağladığı bir diğer hizmet olan semt evlerinde ise, tüm yaş gruplarının boş ve serbest zamanlarını iyi geçirmeleri için çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmektedir. Semt evleri 2015'teki bütçe kesintisinden oldukça etkilenmiştir. 2016'da semt evleri "house of the wijk" ismi ile yeni bir düzenlemeye girecektir. Bu yeni kapsamda vatandaşlardan beklenen, semt evinde olduğundan daha fazla katkı sağlamalarıdır. Örneğin, eskiden dikiş hocasının ücreti belediye tarafından karşılanmakta iken yeni uygulamada katılımcıların da belli bir ücret ödemesi beklenecektir. Belediyenin yaşlılara yönelik bakım ve refah hizmetlerinden faydalanmak için Hollanda vatandaşı olunması gerekmemektedir, yasal oturum izni yeterlidir (Tamara Domenici, Rotterdam Belediyesi, Bakım Yapan Aileler Sorumlusu, 12.06.15).

Semt evlerine dair ayrıntılı bilgi almak üzere Amsterdam'daki De Meevaart Buurthuis'a (semt evi) 04.06.15 tarihinde gidilerek bir yetkiliden bilgi alındıktan

sonra gönüllü çalışanlardan biri ile de kurum gezilmiştir. Kurumun girişi yaşlı ve engelli arabalarına uygun olarak düzenlenmiştir (bkz. Fotoğraf 4). Semt evi, bahçesi olan 3 katlı bir binadır ve içinde yemek dersleri için mutfak, çay kahve içmek için kafeterya, restoran, ders anlatımı için sınıflar, sahne gerektiren etkinlikler için bir tiyatro odası, aletsiz sporlar için bir salon ve duşlar, grup faaliyetleri için ihtiyaca uygun düzenlenen çok sayıda ve çeşitli genişlikte toplantı odaları ve dikiş dersi için de bir dikiş odası bulunmaktadır. Kurum 100 kişilik gönüllü kadrosu ile işletilmekte olup, her ay 200 buluşmaya ev sahipliği yaparak 6000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Her gün sabah 09:00'dan gece 10:30'a kadar açıktır. Faaliyet yapmak isteyen kişi ve kurumlar broşürlerini semt evine bırakarak katılımcıları çağırmaktadır. Kurum faaliyetlerin yapılması için gereken mekânı sağlamakta ama faaliyetin düzenine ve içeriğine karışmamaktadır. Yetkili kişi, yaşlı bireylerin genellikle seramik yapma, dikiş dikme ya da resim yapma gibi sanatsal faaliyetlere ilgi gösterdiğini, çay kahve içmek için geldiklerini ve satranç kulübü, kitap okuma grubu, sinema saatleri düzenlediklerini ifade etmiştir. Kurumdaki diğer bir yetkili de, semt evlerinin bölgesel ihtiyaçlara uygun olarak düzenlendiğini ifade etmiş olup bütçe kesintisinin olumsuz sonuçlarından da bahsetmiştir.

Yaşlı Bakım Merkezleri ve Gündüz Yaşlı Bakım Hizmeti

Hollanda'da ücretli işte çalışılan yıllarda "ihtiyarlık sigortası" için aylık maaştan belli bir miktar kesilmektedir. Bu sigorta ile yaşlılık döneminde ihtiyaç duyulur ise yaşlı bakım merkezlerinde kalınmaktadır (Zeki Baran, Rotterdam Belediyesi, 08.06.15). Hollanda'daki büyük yaşlı bakım merkezlerinden üçü ziyaret edilmiştir. Bunlardan Laurens 01.06.15 tarihinde ziyaret edilmiş olup gündüz bakım bölümünden kimse ile konuşulamamıştır. Afie ise 12.06.15'te ziyaret edilmiştir fakat kurumun gündüz bakım bölümü yoktur. Bu iki kurumda yapılan görüşmeler gündüz bakımı hakkında bilgi alınamadığı için sunulmayacaktır. Üçüncü kurum olan Utrecht şehrindeki Axioncontinu ziyareti ise 03.06.15 tarihinde kurumun gündüz bakım bölümü müdürü olan Güler van der Wekken ile gerçekleştirilmiştir. Bu ziyarette hem van der Wekken'den bilgi alınmış olup hem de ikisi çalışma grubuna alınamayıp biri alınan 3 yaşlı ile görüşme gerçekleştirilmiş ve gündüz yaşlı bakımının faaliyetler gözlemlenmek üzere yaklaşık 4 saat yaşlılar ile birlikte vakit geçirilmiştir.

Tamamen devlet tarafından desteklenen bir yaşlı bakım merkezi olan Axioncontinu bünyesinde 13 bina vardır ve binadan binaya değişmekle birlikte toplamda 6 farklı hizmet sunulmaktadır. Bunlardan ilki "servis daireleri"dir (bkz. Fotoğraf 5). Servis daireleri merkez binanın bahçesinde bulunan müstakil dairelerden oluşan bir apartmanda yer alır. Bu apartman merkez binaya kapalı bir tünel ile bağlanarak yaşlıların kolay erişimini sağlanmıştır. Servis dairelerinde kalan yaşlılar her tür ihtiyaçlarından kendileri sorumludur ve evlerinde mutfak ve banyo bulunmaktadır fakat belediye tarafından kişiye bağlı bütçe ile almaları gereken bir hizmet belirlenir ise merkez binadan hemşire ve kişisel bakım hizmetleri sağlayabilmektedirler. Bunun dışında, servis dairelerinden isterler ise restorana gelip ücret karşılığı yemek yiyebilmekte ve refah bölümümün her tür faaliyetine katılabilmektedirler. İkinci hizmet, "bakım bölümü" olup çok katlı bir bina olan merkez binanın üst katlarında yer almaktadır. Bu bölümde gece gündüz belli derecede bakıma ihtiyacı olan fakat "ölüm döşeğinde" de olmayan hasta yaşlılar kendilerine ait balkonlu odalarda kalmakta ve her katta bulunan ortak alanlarda vakit geçirmektedir (Güler van der Wekken, Axioncontinu Gündüz Bakım Bölümü Müdürü, 03.06.15).

Yaşlı bakım merkezlerinde sunulan hizmetlerden üçüncüsü, "gündüz bakım hizmeti" olup bu tezin ele aldığı sağlıklı, kendine yeten yaşlıların katıldığı bölümü oluşturmaktadır (Bkz. Fotoğraf 6). Ziyaret edilen binada bu bölüme gelen iki yerli Hollandalı grup bulunmaktadır ve bunlar kadın ve erkeklerin bir arada olduğu gruplardır (bkz. Fotoğraf 7). Ayrıca sadece Türk kadınların geldiği bir grup ile Türk ve Faslı erkeklerin birlikte geldiği bir grup vardır. Faslı kadınların grubu ayrı bir binada bulunmaktadır. Türk ve Faslı kadınların ayrı olmasının nedeni ortak dil bilmedeki eksiklik ve Faslı kadınların merkez binayı kullanmayı tercih etmemeleri olarak açıklanmıştır. Türk kadınlar Çarşamba ve Cuma günleri, Türk ve Faslı erkekler de Salı ve Perşembe günleri gitmektedir. Gündüz bakım hizmeti sabah 10:00'dan akşam 16:00'a kadar sürmektedir. Bu hizmetten faydalanan yaşlılar kendi evlerinde yaşamakta olup ya yakın çevreden akülü araba ile ya da mahalle minibüsleri ile gelmektedir (bkz. Fotoğraf 8). 2015 yılında başlayan değişim ile beraber gelen bütçe kesintisinde artık gündüz bakım hizmetinden sadece kişiye bağlı

bütçe ile bağımsız bilirkişi kurulu tarafından ihtiyacı olduğu saptanan yaşlılar ücretsiz olarak faydalanabilmektedir. Diğerlerinin her geldiklerinde yemek katkı bedeli olarak 2,5 Euro ödemesi gerekmektedir. Van der Wekken, bu değişiklikten sonra kişiye bağlı bütçesi olmayan yaşlı kadınlardan biri hariç tamamının gelmeyi bıraktığını ifade etmiştir. Bu durum hem yaşlıların ekonomik güçlük yaşamasından hem de bu kurum dışındaki sosyal ağlarından yeterli tatmine ulaşmasından ileri geliyor olabilir. Bu konuda kesin bilgi alınmamıştır. Gündüz bakım bölümüne gelen yaşlı kadınlar düzenli bir sosyal etkileşim, temas ve katılım sağlamakta olup evin dışında ve bağımsız bir sosyal ağ edinmektedirler. Burada yapılan etkinlikler arasında hep birlikte örgü örme gibi elişi faaliyetleri ile tombala vb. oyunlar oynama ve restoranda yemek yeme sayılabilir (Güler van der Wekken, Axioncontinu Gündüz Bakım Bölümü Müdürü, 03.06.15).

Axioncontinu'daki dördüncü yaşlı bakım merkezi hizmeti, ölüm döşeğindeki hastaların kaldığı yoğun bakım hizmeti sağlanan bölümdür. Beşincisi "bakım otelleri" olup hemşire ve doktorların olduğu, yoğun bakıma ihtiyacı olan iyileşme sürecindeki yaşlıların hastane yerine kaldıkları bölümdür. Altıncısı ise psikolojik sorunları olan ve yalnız kalmaması gereken, bunama problemi de olmayan, kendi işini görebilen yaşlıların toplu olarak başlarında bir görevli ile kaldıkları küçük evlerdir. Kendi banyoları vardır fakat birlikte yemek yenmektedir (Güler van der Wekken, Axioncontinu Gündüz Bakım Bölümü Müdürü, 03.06.15). Yaşlı bakım merkezinde çalışan sağlık elemanlarının eğitim aldığı Rotterdam Üniversitesi Sağlık ve Bakım Çalışmaları Bölümü de 09.06.15 tarihinde ziyaret edilerek Yvonne Schikhof (M.A.) ile derslik ve laboratuvarlar gezilmiştir. Okulun uygulamalı laboratuvarlarda yapay insan vücutları üzerinde kan alma, serum takma, iğne vurma, soluk kanalı açma, yataktan kaldırma ve yatağa yatırma gibi işlemler üzerinde tecrübe kazanılmaktadır (bkz. Fotoğraflar 9 ve 10).

3000 kişinin ücretli çalıştığı Axioncontonu'da ücretli çalışandan çok gönüllü çalışan vardır ve gönüllülerin çoğu emekli yaşlılardır. Türk gönüllü sayısı ise oldukça azdır. Van der Wekken'e göre bu durumun en önemli sebeplerinden biri dil sorunudur. Bununla birlikte Türk yaşlılar camiler etrafında kurulan çok sayıda kurumda kermes, para ve yardım toplama gibi gönüllü faaliyetlere katılmakta ve bu

sayede aktif kalmaktadırlar. Fakat bu aktiviteler "hep aynı çemberin içinde" yapılmaktadır. Van der Wekken, bu çemberden çıkmak için Axioncontinu gibi kurumlarda gönüllü çalışmanın iyi bir seçenek olduğunu bu sayede dil sorunlarının da zamanla azalacağını ifade etmiştir. Türklerin gönüllü çalışmayı çekici bulmamasının bir diğer nedeninin de sabıka kaydının belediyeden alınması gibi bürokratik işlemler gerektirmesidir (Güler van der Wekken, Axioncontinu Gündüz Bakım Bölümü Müdürü, 03.06.15). Bu noktada, dile hakimiyet sorunu nedeni ile belediyeden hizmet almak konusunda yaşanan zorluktan bahsedilecektir.

Çok Dilli Broşür Basımının Sonu ve Bu Kararın Türk Yaşlılarının Belediye ile İlişkilerine Olası Etkisi

Son yıllarda Hollanda hükümeti çok kültürlü politikalara karşı bir mesafe alarak bilgi broşürlerini ve hizmetleri çok dili sunmayı bırakmıştır. "Sadece Hollandaca" konusunda bilgi hem Tamara Domenici'den hem de Hollanda Göç Enstitüsü'ne 11.06.15 tarihinde yapılan ziyarette görüşülen Memiş Demirci'den alınmıştır. Demirci ile yapılan görüşmede vatandaşlık hakkında da bilgi alınmıştır. Amaç, çalışma grubu ile yapılan görüşmeler sırasında Türk yaşlılardan alınan bilgilerin doğrulanmasıdır. Hollanda'da 65 yaşını geçen ve son 15 senedir Hollanda'da yaşayan yaşlılara çifte vatandaşlık hakkı hükümet tarafından, birey bir başvuruda bulunmamış ise dahi verilmektedir. Daha gençler için ise Hollandaca bilmek önkoşulu ile çifte vatandaşlık hakkı ancak son 15 yıldır Hollanda'da yaşamış ve son 3 yıldır Hollandalı biri ile evli ise veya Hollanda'da doğmuş ya da 0-4 yaş arasında Hollanda'ya gelmiş ise verilmektedir. Bu durumların haricinde ancak Türk vatandaşlığından çıkılarak çifte vatandaş olunmaktadır yani çifte vatandaşlık mümkün değildir. 65 yaş ve üstü için Hollandaca bilme zorunluluğu aranmadan verilen çifte vatandaşlık hakkı için Zeki Baran, birinci nesil Türklerin Hollanda'da sadece yaşlanmadıklarını aynı zamanda Hollanda'ya hayatlarını da verdiklerini dolayısı ile bu kararın "ahde vefa" olduğunu ifade etmiştir[7].

[7] Hollanda'daki tüm göçmen işçiler için yapılan bir anıt ile Karaman'dan Hollanda'ya işçi olarak göçenler için yapılan bir diğer anıtın fotoğrafları için bkz.: Fotoğraf 11 ve 12.

Hollanda Göç Enstitüsü, Hollanda Sosyal İşler Bakanlığı tarafından finanse edilmekte olup, topluma sosyal güvenlik yasaları ile ilgili bilgi vermek ile görevlidir. 26 devletin insanına "ana yurda dönüş süreci" ile ilgili bilgi vermektedir. Demirci'ye göre Türk yaşlılar arasında geri dönüşün önündeki en yaygın iki engel sağlık ve çocukların Hollanda'da olmasıdır. Diğer sebepler arasında geçen zamanla birlikte Türkiye'ye yabancılaşma ya da Türkiye'deki sosyal ağın kaybedilmesi ile beraber yalnız hissetme bulunmaktadır. Öte yandan Türkiye'ye dönmeyi teşvik eden nedenler de vardır. Bunlar arasında Hollanda'daki iklimin aksine Türkiye'de havanın sağlık açısından yararlı bulunması ve ekonomik olarak Türkiye'de geçinmenin çok daha kolay olması sayılmıştır. Geri dönüş yasalarının tarihi hakkında da bilgi veren Demirci, 1985'de 55 yaş ve üstü için olan geri dönüş yasası ile çok sayıda insanın geri döndüğünü, 1987'de yaşın 50'ye 2000'de ise 45'e düşürüldüğünü fakat 2014'te yeniden 55 yaşa yükseltildiğini ve ayrıca yasanın yalnızca birinci nesil ile sınırlandırıldığını ifade etmiştir. Birinci nesil tanımının uygulamada sıkıntıya yol açtığını çünkü babası ile birlikte gelen 18 yaşından küçük genç bir erkeğin babası ile aynı fabrikada çalışıp, aynı pansiyonda kalıp, aynı dil sorununu yaşayıp, aynı iş göçü yolundan geçtiği halde 18'inden gün almadığı için ikinci nesil kabul edildiğini ve böyle çok sayıda insanın mağdur olduğunu sözlerine eklemiştir.

Demirci ayrıca, birinci neslin tarihi ile alakalı önemli bir bilgi de paylaşmıştır. 1970'in sonlarında 5 yıllığına çalışmaya gelip de dönemeyeceğini anlayan Türk işçilerin belediyeden eski evleri satın alıp ailelerini getirmeye başladığını, ama dil bilmedikleri için evin haberdar olamadıkları tamir masrafını ödeme mektubu gelince çaresiz kalıp evleri zararına satmak zorunda kaldıklarını söylemiştir. Bu bilgi, misafir işçi göçünün uzun yıllar geçici kabul edilerek entegrasyon politikalarının yapılmadığı dönemde birinci neslin göğüslemek zorunda kaldığı sorunlara dair örnek bir durumdur. Demirci ayrıca bu tezin çalışma grubunda da görülmüş olan birinci neslin çocuklarını okul çağına gelince Türkiye'ye geçici olarak göndermesi durumuna da değinmiştir. Bu durumun arkasındaki sebebin kültür şoku ile beraber çocuklarını kaybetme korkusu olduğunu ifade etmiştir.

Yaşlı Bakım Büroları: Dil Sorununa Çözüm Arayışı

Birinci nesil Türk yaşlıların belediyeden hizmet almak konusunda dil sorunu yüzünden sıkıntı yaşadıkları belirtildikten sonra, bu konuda yardımcı olan bir belediye hizmeti olan yaşlı bakım bürolarından bahsedilecektir. Saha araştırmasında bu bürolardan Türklerin işlettiği iki tanesi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Büroların görevleri arasında yaşlıların faturalarını ödeyip banka işlerini yapmak, Hollandaca gelen mektupları ile ilgilenmek, market alışverişlerini evlerine taşımak, kişisel temizlik işlemleri için eleman yollamak, iğne ya da ilaç alma gibi sağlık hizmetleri için eleman yollamak, doktor randevularını alıp muayeneye götürerek yanında bulunmak, kan vermeye götürmek bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, her müşteri için ayrı ayrı tutulan dosyalarda, eğer yaşlı birey kişiye bağlı bütçesinde yer alan hizmetlerden birini komşusu ya da yakınından alıyor ise bununla ilgili yukarıda bahsedilen çalışma saatleri evrakını yasaya uygun biçimde tutmak yer almaktadır. Ayrıca yaşlılar gündüz gelip büroda çay kahve içebilmektedir. Bürolar sosyal ağ, sosyal temas ve etkileşim sağlamalarının yanı sıra önemli bir sosyal destek kaynağı da olmaktadır. Bürolarda, banka işlemi gibi hizmetlerde yaşlı ile mümkün olduğunca beraber gidilerek işlem yapılmakta ve böylece yaşlının yerine değil yaşlı ile beraber işi halledilmektedir. Bu durum Rotterdam Belediyesi'nden Tamara Domenici'nin "sizin için, sizin ile" ifadesinin uygulamadaki bir örneğidir.

İlk görüşme 29.05.15 tarihinde "Care 4 You" bürosu ile yapılmıştır. İki bürosu ile üç senedir faaliyette olan büroda toplam sekiz kişi çalışmaktadır ve şu anda 45 müşterisi bulunmaktadır. Büro, gündüz gelen yaşlılara örgü örme, oyun oynama, boya yapma gibi faaliyetler sunmanın yanı sıra grup halinde Umre'ye gitme, Türkiye'de kaplıcalara tatile gitme, yürüyüş düzenleme gibi gezi ve doğa aktivitelerinin de olduğu ifade edilmiştir. Zira görüşülen yetkili kişi tarafından, yaşlı bakım bürosu işinde güvenin çok önemli olduğu ve özel cep telefonlarından 24 saat aranmaya açık oldukları ifade edilmiştir. Büroda yalnız kişiler için doğum günü partisi düzenlenmekte ve yılbaşı kutlaması gibi etkinlikler de yapılmaktadır.

İkinci görüşme Thuiszorgcentrum De Zuivere Zorg bürosu ile yapılmış olup bu büronun müşterisi olan yaşlılardan ikisi evlerinde ziyaret edilmiştir. Ayrıca

büroda bir saat kalınarak gündüz gelen yaşlılarla alakalı gözlem yapma fırsatı da bulunmuştur (bkz. Fotoğraf 13 ve 14). 28 elemanı olan bu büronun şu anda çoğunluğu Türk olan 100'e yakın müşterisi vardır. Müşteriler ile rahat bir iletişim sağlanması için çalışanlar Türk'tür. Büroda gündüz gelip kullanmak isteyen yaşlılar için spor aletler vardır (bkz. Fotoğraf 15). Neticede Hollanda'daki yaşlı bakım büroları, yaşlıların gündelik hayatta karşılaştığı bir takım zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olmaktadır.

Kurum görüşmelerinden sonuncusu Amsterdam'daki Türk Yaşlılar Dayanışma Merkezi (TYDM) ile 04.06.15 tarihinde kurumun şu andaki yöneticisi olan Salih Türker ile gerçekleştirilmiştir. Kurumda tamamı gönüllü olan 8 kişi çalışmaktadır. Üç semt evinde faaliyet yapılmakta olup belediyeler ve Hollanda Alzheimer Vakfı ile ortak çalışılmaktadır. Kurum, belediyeden aldığı desteklerin haricinde özel fonlar ile yürütülmektedir. Kurumun yaşlılar ile gerçekleştirmek için belirlediği temalar arasında: Yalnızlık ile başa çıkma, bunama hakkında bilgilendirme, 55 ya ve üstü sağlıklı yaşlılarda gönüllü çalışmalara katılımı artırma ve aynı sıkıntıları yaşayan yaşlılar arasında grup dayanışması sağlama vardır. Planlanan faaliyetler arasında Türk kronik hastaları ziyarete gitme ve SCP'nin uyguladığı komşu bahçeleri projesine benzer bir bahçe projesi düzenleme bulunmaktadır. Türk yaşlıların 2015'in kasım ayı itibari ile izinden dönmesi ile başlayacak olan çalışmalar arasında edebiyat akşamları düzenlenmesi de bulunmaktadır. Kurumun amacı Türk yaşlıların daha geniş bir tercih seçeneğine sahip olarak serbest zamanlarını memnun geçirmesini sağlamaktır. Kurumun bir diğer hizmeti de, ortaklık kurulan başka kurumlarda geçerli olacak üyelik kartları ile yaşlıların yardım alma ağını genişletmektir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tezde dört yaklaşım nitel saha araştırması ile test edilmiştir.

Yaklaşımlarden ilki, modern aktif yaşlanma temasının geleneksel kültürün kazanımlarını görmekte yetersiz kaldığı yönündedir. Bu yaklaşımı test etmek amacı ile saha araştırmasında katılımcıların aktif yaşlanma süreçlerini değerlendirecek aktiviteler arasında; gönüllü çalışma gibi aktif faaliyetlerin yanı sıra, sosyal temas gibi salt öznel iyi oluş haline katkı sağlayıp hiçbir ürün ile sonuçlanmayan pasif faaliyetler de eklenmiştir. Bu aktif ve pasif faaliyetlerin bütününü karşılamak için de "aktif meşguliyetler" kavramı kullanılmıştır ve bunların hiçbirinde resmi üyelik şartı aranmamıştır. Tezin amacı göçmen iken yaşlanma olgusunu aktif yaşlanmayı temel alarak inceler iken, ekonomi ve sonuç odaklı olmaktan kaçınıp, birey ve toplumu merkeze alan kültür duyarlı bir yaklaşım geliştirmektir.

Saha araştırması da, geleneksel kültürün katkılarına duyarlı olunmasının önemini göstererek bu yaklaşımı doğrulamıştır. Resmi kurumlara üyelikle kısıtlanan bir aktif yaşlanma temasına göre bu tezin çalışma grubu olan 40 kişiden ancak 7'si aktif yaşlanmaktadır. Çünkü bu yaklaşımda evinde ya da camide ders veren, kermeslerde düzenli olarak çalışan, torunlarına bakan, yaşlı/düşkün komşularına yardımcı olan yaşlılar, bu uygulamaları resmi bir temelde gerçekleştirmediği için göz ardı edilmiş olmaktadır. Bu araştırmanın bulgularına göre, birinci nesil kendi kurmuş olduğu camilerin ihtiyaçlarını karşılamak için büyük bir çalışma yürütmektedir ve Türk yaşlılarının geleneksel kültüre uygun bir bağlamda değerlendirildiğinde, aktif bir yaşlanma süreci tecrübe ettikleri görülmektedir. Bu çalışmada, Hollandacaya hakimiyetteki sınırlılığın da büyük etkisi ile, kendi iç gruplarından katılımcıların oluşturduğu bir komşu-cami-dernek üçgeninde aktif olmaları bir eksiklik olarak görülmemiş olup ev içi serbest zaman meşguliyetleri de değerlendirmeye alınmıştır.

Çalışmanın ikinci yaklaşımı, geleneksel bir toplumda gençliğe erişen birinci nesil bireylerin yaşlılık dönemlerini modern bir toplumda yaşamalarının sonucu olarak, bu "göçmen iken yaşlanma" olgusundan ileri gelen bir takım özel durumlar ile karşılaşabileceği şeklindedir ve bu bağlamda nesiller arası ilişkiler dikkate

alınmıştır. Bu araştırma kapsamında derin bir nesiller arası çatışma ile karşılaşılmamıştır. Türk yaşlılar ile çocukları arasındaki sosyal destek seviyesi yüksektir ve düzenli bir sosyal temas vardır. Aile bağlarının güçlü olduğunu söylemek makuldür.

Katılımcılardan bir kısmı, soru sorulmadığı halde, çocuklarını okul çağına geldikleri zaman Türkiye'ye yollamış olduklarından bahsetmiştir. Burada amaç çocuklarını, dilini bile tam anlamadıkları bir ülkede "kaybetmekten" kaçınmaktır. İkinci nesil de çocuklarının Türk dernek ve camilerinde dini ve kültürel eğitim ve öğretimlerini sağlayarak "kaybetmekten" korunmaktadır. İki nesil arasında, gelişen imkânların da etkisi ile yöntem farkı oluşmuş olsa da amaç aynı kalmıştır. Ayrıca, bu araştırmanın vardığı sonuçlardan biri birinci neslin, hiç Türkiye'de yaşamamış olan üçüncü nesil için önemli bir kültür aktarıcısı olduğu yönündedir. Neticede çalışma grubu, kültürün korunumu hakkında hassasiyet göstermektedir fakat buna rağmen, nesiller arasındaki yaşam tarzı farklılıkları hakkında yeterli bilgi toplanamadığı için genel bir sonuca varmak gerçeklikten uzak olacaktır. Bu konuda daha ayrıntılı bir araştırmaya ihtiyaç vardır.

İkinci yaklaşım ile alakalı bir diğer durum da ikili yaşam başlığı altında toplanmaktadır. Göçmen iken yaşlanan birinci nesil hem Hollanda'yı terk edip Türkiye'ye dönememektedir hem de Türkiye'den bütünüyle vazgeçip Hollanda'da kalamamaktadır. Bu durum hayatın tüm veçhelerinde etkisini göstermektedir. Mesela sene, mevsimlere uygun olarak ikiye bölünmüştür ve "havalar ısındıktan yağmurlar gelene kadar" Türkiye'de kalmaktadırlar. Bir kısmının her iki ülkede de ekip biçtiği bir bahçesi vardır. Biri hariç hepsinin Türkiye'de evi var iken çoğunun Hollanda'da evi yoktur. Kesin dönüş yapmaya karar vermiş olanların hepsi "Türkiye'ye uçağın arkasında değil önünde gitmek" istediklerinden bahsetmiştir. Hollanda'da kalanların da tamamı Türkiye'ye defnedilmek istemektedir ve bunun için de kendi kurdukları "cenaze fonu"na üyedir. Sıklıkla, Türkiye'de "Almancı, Hollandacı, Avrupacı" gibi sıfatların kullanımından duydukları rahatsızlığı ifade etmektedirler. Her iki toplum tarafından da ötekileştirildiklerini düşünmektedirler.

Neticede, göçmen iken yaşlanmak bir aidiyet sorununu beraberinde getirmektedir. Katılımcılar bu konuda Türk hükümetinden "kendilerine sahip çıkmasını" ve bakanlık açarak ilgisini göstermesini beklemektedir. Bugün yaşlı göçmenler hem sağlık sorunları olduğu ve çocuk ve torunları Hollanda'da olduğu için dönememektedir, hem de Türkiye'den tamamen vazgeçememektedir. Bu noktada akla Simmel'in Bireysellik ve Kültür eserinde (2009: 149) ele aldığı yabancı kavramı gelmektedir:

> "Yabancı… Belli bir mekan dairesi içinde… sabitlenmiştir ama onun içindeki konumu temelde, en başta ona ait olmamasının ve ona baştan beri onun bir parçası olmayan , olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır".

Simmel'in dediği gibi göçmen iken yaşlanan birey bir mekanda sabitlenmiştir; çocuk ve torunlarını yetiştirip, gençliği boyunca çalışarak emekli olmuştur. Ama içinde yaşadığı topluma dil, din, gelenek bağlarının olmaması nedeni ile o mekana ait değildir. Kök salması için bu toplumla etkileşim kurup, o mekanda sadece iş gücü olarak değil, vicdan sahibi bir birey olarak da rol alması gerekmektedir. Türk yaşlılar arasında "ömürlerin verildiği ülkeden, ömürlere başlanan ülkeye geri dönme" dileği devam ettiği gibi bu konuda kesin planı olanların sayısı da çalışma grubunun dörtte biri gibi kayda değer bir orandadır. Sonuç olarak şunu söylemek makuldür ki birinci nesil Türk yaşlılar Hollanda'ya uyum konusunda sıkıntı çekmektedir.

Çalışmanın üçüncü yaklaşımında geleneksel bir kültürde yaşlı bireyin sahip olduğu kültürel önemin modern toplumda itibar kaybına uğradığı düşüncesinden yola çıkılarak, modern bir kültürde yaşlanan ama geleneksel bir kültürde yetişmiş olan bireyin sosyal rol ve statü kaybına uğramasının daha muhtemel olduğu iddia edilmiştir. Saha sonuçlarına göre Türk yaşlılar, semt evi gibi her kökenden grubun gidip vakit geçirdiği yerlere gitmek yerine cami-dernek-komşu üçgeninde vakit geçirmeyi tercih etmektedir. Bu bulgu ile modern kültürde rol kaybına açık olmaları arasında ilişki kurulmuştur. Türk yaşlılar bu tezin gösterdiği üzere toplumsal uyum sağlayamadıkları modern toplum yerine, iç gruplarının nispeten koruduğu geleneksel topluma ait mekân ve gruplarda yaşlılık dönemini geçirmektedir. Böylelikle yeni sosyal rol ve statüler de bu geleneksel yapı içinde edinilmektedir. Bu durum pekâlâ yaşadıkları modern toplumda rol edinmelerinin zorluğundan kaynaklanıyor olabilir.

Ayrıca iç gruplarında sahip oldukları sosyal rol ve statüyü de bu sayede devam ettirme şansı bulmaktadırlar. Bu duruma örnek olarak üç neslin birlikte çalıştığı ve eğlendiği kermes meydanları verilebilir. Bunlar, nesiller arası ilişkilerin sağlandığı mekânlardır. Bununla birlikte birinci nesilden birinin, üçüncü neslin katıldığı modern gönüllü çalışma mekânlarına katılması mümkün olmamaktadır. Neticede birinci neslin aktif meşguliyetlere daha fazla ihtiyacının olduğu yönündeki yaklaşım ne doğrulanmış ne de yanlışlanmıştır. Çünkü mukayese yapılamamaktadır ve bu yaklaşımın test edilmesi için yerli Hollandalılardan ve Türkiye'de yaşlanan Türklerden oluşan iki farklı çalışma grubuna daha ihtiyaç vardır.

Üçüncü yaklaşım ile ilgili önemli bir sonuç, katılımcılar arasındaki sosyalleşme mekânlarının yetersizliğinden şikâyet ve elverişli koşulların sağlanması durumunda daha farklı mekân ve koşullarda da gönüllü çalışmalara katılmak yönündeki istekte kendini göstermektedir. İkinci neslin dil sorunu azalacağı ve toplumsal uyum durumlarının daha iyi olacağı varsayılıp, Türk yaşlıların sayısının artacağı da göz önüne alınarak bu konuda politik uygulamalar yapılmalıdır. Şu an için yapılması gereken, dil engelini aşan uygulamaların geliştirilmesidir ve semt evi, yaşlı bakım bürosu, yaşlı bakım merkezi gibi Hollanda'da yaşlıların serbest zamanlarını değerlendirmek üzere sıklıkla gittikleri yerlerde uygun düzenlemelerin yapılmasıdır. Ayrıca önümüzdeki 10 yıl içinde birinci nesil arasında da yatılı bakıma duyulan ihtiyaç artacağı için bu konuda da ihtiyacı karşılayacak nitelikte uygulamalar ivedilikle hayata geçirilmelidir.

Çalışmanın dördüncü yaklaşımı, aktif meşguliyetlere sahip olan yaşlı bireyin yaşam memnuniyetinin de yüksek olacağı yönündedir. Bu yaklaşımı test etmek için yaşam memnuniyeti hakkında genel bilgi toplanmış olup Türk yaşlıların yaşam memnuniyetini düşüren üç ana neden belirlenmiştir. Bunlar arasında en yaygın olanı sağlık sorunlarıdır. Göçmenlikten kaynaklanan sıkıntılar ise ikinci nedendir. Aktif meşguliyetlere karşılık gelen yaşlılıkta edinilen yeni rol ve statülerden memnun olunmaması da üçüncü nedeni oluşturmaktadır. Yaşam memnuniyeti ile aktif meşguliyetler arasındaki ilişkiye bakıldığında, sadece yeni rol ve statülerinden memnun olmadığı için yaşamından da bütün olarak memnun olmayan kimse ile

karşılaşılmamıştır. Ancak, sosyal katılım mekânlarının ve sosyal temas çeşitlerinin yetersizliğinden şikâyet eden katılımcılar temel alınarak, meşguliyetlerin önemli bir etken olduğu ve diğer etkenler ile beraber yaşam memnuniyetinin durumunda belirleyici olduğunu söylemek makuldür. Ayrıca, yaşam memnuniyeti üzerinde oldukça etkili olduğu görülmüş olan göçmenlik durumunun sağaltılması için yapılabilecek politik uygulamalar da vardır.

Bu çalışma göstermiştir ki Hollanda'daki Türk yaşlılar için cami, aktif meşguliyetlerin önemli bir kısmının icra edildiği bir sosyal katılım mekânıdır ve caminin, bu tezin aktif yaşlanma teması altında ele aldığı tüm başlıklar ile ilişki halinde olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada camilerin Türk yaşlılar için öneminden çıkan ilk sonuç Avrupa'daki Türk yaşlıları hedef alan çalışmaların camileri araştırma yapmak üzere kullanabileceğidir. Hollanda Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (SCP) de bu durumun farkındadır zira saha araştırmasında Rotterdam'da görüşülen 26 numaralı katılımcı şu bilgiyi vermiştir:

> "Hollandalılar geliyor böyle sizin gibi yaşlıları konuşturmaya. Zamanın nasıl geçiyor diyolar. Diyorum ben hiç sıkılmam. 6, 7 sene din görevliliği yaptım dernekte… Gidiyorum dedim camiye Kur'an okuyorum cemaate konuşuyorum hoca olmadı mı namaz kıldırıyorum dedim. Sonra dedim ben futbolu çok severim. Ayrıca güreşçiyim dedim. Gençlerle gidip gelirim sporu severim dedim. Sıkılan kişiler var ama benim çolum çocuğum da iyi bir sıkıntım yok dedim. 4 sene oluyor Hollandalılar gelip soralı bunları. Gelip cami cemaatine namaz kılarken baktılar. Bir de Cuma gelip kameraya da çektiler. 6 sene evvel. Hocanın konuşmasını falan… Amaçları camiyle röportaj yapmak. Yönetimden izin aldılar… Sık gelmezler (26, Rotterdam, E, Evli, 71, 1968)".

Camilerin Türk yaşlılar için sağladığı gösterilen sosyal temas ve katılım mekânından yola çıkılarak, "nüfusu yaşlanan Türkiye'de ilerleyen yıllarda yaşlıların aktif meşguliyetler edinebileceği bir mekân olarak cami" uygulaması tasarlanabilir. Camiler, Türkiye'de her şehirde oldukça sık bulunan ve bahçesi de olan yapılardır ve düzenlenerek yaşlanan Türk toplumu için Avrupa'daki kullanımına benzer hale getirilebilir. Bu noktada önemli olan, Avrupa'daki Türklerden Türkiye'ye devşirilen böyle bir uygulamanın toplumun tümünü kapsayıcı hale getirilmesidir. Camiyi ibadet için kullanmayan yaşlı vatandaşların kullanımını mümkün kılmak adına bu tür gündüz hizmet verecek ve boş ve serbest zamanların verimli kullanımını sağlayacak

"yaşlılar evi" ya da "yaşlılık merkezleri"nin bağımsız bir giriş çıkışı, personeli ve mevzuatı olması gerekecektir.

Türk yaşlılar için bahçe bakımı, desteklendiği takdirde gelişime açık olan önemli bir aktivitedir. Ayrıca genel olarak spor yapmakta ve sağlıklarına dikkat etmektedirler. Spor yapma fırsatlarının geliştirilmesi için uygun mekânların düzenlenmesi sağlanabilir. Bu konudaki eksiklikten katılımcıların bir kısmı şikâyetçidir. Yine görülmüştür ki Türklere özel 55+ yaşlılık evinde yaşayan bireyler arasında salon sporları daha yaygındır. Bu evlerin sayısının yeterli hale getirilmesi de spor konusunda erişimi artıracaktır. Göçmen iken yaşlanan Türk bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek için yapılabilecek politik uygulamalar arasında Türklere ait 55+ yaşlılık evlerinin sayısının artırılması, semt evlerinin düzenlenmesi ve gündüzlü bakım hizmeti veren merkezlerin düzenlenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Türk yaşlılar geleneksel kültüre uygun olarak yabancı kökenliler ile komşuluk ilişkilerini geliştirmektedir fakat ev dışı serbest zaman etkileşimlerine girmemektedirler. Bu durumun pratikteki en bariz örneği, semt evlerine gitmeyi kendilerine "yakıştırmamalarıdır". Bu sayılan politik uygulamaların geliştirilmesi sayesinde ev dışı serbest zaman aktivitelerinde Türkler ile yabancı kökenli bireylerin sosyal etkileşimi artacağı için hem bireysel hem de toplumsal fayda sağlanacaktır. Bireysel fayda sağlanacaktır çünkü Türk yaşlıların sosyal uyum düzeyi yükselecektir. Toplumsal fayda da sağlanacaktır çünkü Simmel'in de işaret ettiği üzere (2009: 47) etkileşim, toplumsal birliği de beraberinde getirecektir:

> "Birkaç bireyin etkileşime girdiği yerde toplum vardır. Bu etkileşim daima belli saiklerle ya da belli amaçlar gözetilerek gerçekleşir... İnsanlar arasındaki bu etkileşimlerin önemi, bu yönlendirici saik ve amaçları içinde barındıran bireylerin onlar sayesinde birlik, yani bir toplum oluşturmasından gelir".

Simmel'e göre (A.e.: 48) toplumu kuran şey etkileşim türleri ile özdeş olup sadece toplumu konu alacak bir bilimin bu etkileşimleri, bu toplumlaşma tür ve biçimlerini incelemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bu tezin önerdiği etkileşim biçimi de ortaya konmalıdır: Yaşlı Türkler ile yabancı kökenli yaşlıların semt evlerinde bir araya gelmesi için uygun ortam sağlanır ise ortaya çıkacak etkileşim, her ne kadar Simmel'in (A.e.: 139) en saf hali ile eşitler arasında olduğu ifadesine

uymasa da yaşlılık döneminden ileri gelen bir homojenleştirmeye maruz bırakılabilecek bir "sosyalleşme" türünde olacaktır:

> "Sosyallik, bir-araya-gelmenin oyun biçimidir... Sosyalleşme itkisinin tatmin edilmesinden başka hiçbir kazancı olmadığı için… Zenginlik ve toplumsal mevkiin, öğrenim durumu ve ünün, sıra dışı yetenek ve meziyetlerin sosyallikte hiçbir rolü yoktur (A.e.: 136,137)".

Sosyallikte konuşmak başlı başına bir amaçtır, bu oyunda içeriğin kendi başına bir anlam kazanmaması gerekir. Sosyallik, içinde ilişkiden başka hiçbir şey barındırmaz. Yani bir şeyin söylenmesi ya da kabul edilmesi başlı başına amaç değildir; sadece grubun canlılığını, ortak bilincini muhafaza etmektedir. Bu etkileşim türünde "Sürtüşme yoktur, çünkü gölgeler birbiriyle çarpışamazlar" ve serbest zamanlarda bireylerin öznel iyi oluş halini yükseltecek sosyal etkileşim fırsatları vermekten başka bir görev yüklenmemektedir (Simmel, 2009: 142, 143). Bu tür bir sosyalleşme sağlandığı takdirde göçmen olmaktan duyulan memnuniyetsizlik durumunun sağaltılması, toplumsal uyumun artması, toplumsal dışlanmışlığın azalması beklenebilir. Amaç, "hafif topluluklar" kurarak toplumsal bütünleşmeyi artırmaktır. Saha araştırması da Türk yaşlıların kitap okuma grubu, bahçe işleme grubu ve el sanatları grubu gibi hafif topluluklara katılacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Aboderin, I.: "Modernization and ageing theory revisited: Current explanations of recent developing world and historical Western shifts in material family support for older people". **Ageing & Society.** vol. 24. 2004. pp. 29-50.

AAMEE (Active Ageing of Migrant Elders across Europe): "Bonn Memorandum: Active Ageing of Migrant Elders across Europe", Adopted on 02 October 2008 by the first **European Conference "Active Ageing of Migrant Elders–from Challenges to Opportunities" at the World Conference Center in Bonn (WCCB),** Bonn: Ministry for Intergenerational Affairs, Family, Women and Integration of the State of North Rhine-Westphalia.

Amman, M., T.: "**Yaşlılık Dönemi ve Problemleri"**. Ensar Neşriyat. İstanbul. 2007. Ss.:161-175.

Arber, S.; Ginn, J.: **Connecting Gender and Ageing**, OUP. 1991.

Baars, J.: "The Challenge of Critical Gerontology: The Problem of Social Constitution" **Journal of Aging Studies**. 1991. 5: 219-43.

Baars, J.: "Problematic Foundations: Theorizing Time, Age and Aging," **Second Edition**

Handbook of Theories of Aging, Ed. by., Vern L. Bengtson, Daphna Gans, Norella M. Putney, Merril Silverstein, New York, Springer Publishing Company, 2009, pp.87-101.

Bass, S. A.: "Toward an Integrative Theory of Social Gerontology," **Second Edition Handbook of Theories of Aging,** Ed. by., Vern L. Bengtson, Daphna Gans, Norella M. Putney, Merril Silverstein, New York, Springer Publishing Company, 2009, pp.347-375.

Barton, L.: "Disability and sociology: Some emerging issues," in **Disability and Society.** Ed.: L. Barton. Harlow: Longman. 1996.

Bauman, Z.: **Parçalanmış Hayat.** 2. bs., (İ. Türkmen, Çev.), İstanbul, Ayrıntı, 2014.

Becker, G.: Continuity after a Stroke: Implications of Life-Course Disruption in Old Age." **The Gerontologist.** 1993. 33: 148-58.

Bengtson, V. L.: Diversity and symbolism in grandparent roles. In Vern L. Benstson ve John F. Robertson (Eds). **Grandparenthood.** Beverly Hills, CA. Sage Publications. 1985.

Bengtson, V. L.; Gans, D.; Putney, N. M.; Silverstein, M.: "Theories About Age and Aging," **Second Edition Handbook of Theories of Aging**, Ed. by., Vern L. Bengtson, Daphna Gans, Norella M.

Putney, Merril Silverstein, New York, Springer Publishing Company, 2009, pp.3-25.

Bengtson, V. L.; Rice, C. J. ; Johnson M. L: "Are Theories of Aging Important? Models and Explanations in Gerontology at the Turn of the Century," **SEDAP Research Paper No. 11,** February 2000.

Berry, C.: "The Future of Retirement," **ILC-UK**. June 2010.

Berry, J. W.: "**Psychology of acculturation: Understanding individuals moving between cultures,"** In R. W. Brislin (Ed.), Applied cross-cultural psychology. 1990 pp. 232–253. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Bhatia, S., &Ram, A.: "Rethinking acculturation in relation to Diasporic cultures and postcolonial identities". **Human Development**, 2001, 44, pp:1–18.

Bijl, R.; Verweij, A.: "**Measuring and Monitoring Immigrant Integration in Europe,"** SCP, The Hague, March 2012.

Bishop, A. J.; Martin, P.; Poon L.: "Happiness and congruence in older adulthood: a structural model of life satisfaction," **Aging & Mental Health.** 10 (5). 2006. pp.445-453

Bolzman, C.; Fibbi, R.; Vial, M.: "What to do After Retirement? Elderly Migrants and the Question of

Return."**Journal of Ethnic and Migration Studies**. 32:3. 2007. pp.1359-1375.

Bolzman, C., R. Fibbi, M. Vial: "Les Italiens et les Espagnoles proches de la retraite en Suisse: situation et projets d'avenir", **Gerontologie et Societé,** 91, (1999), pp. 137-151.

Bowling A.: **Measuring disease: A review of disease-specific quality of life measurements scales.** Buckingham, UK: Open University Press; 1995. p. 2

Bradley, D. B.: "A Reason to Rise Each Morning: The Meaning of Volunteering in the Lives of Older Adults," **The American Society of Aging,** Winter 1999-2000. pp.45-50.

Brockmann, M.; Fisher, M.: 'Older migrants and social care in Austria', **Journal of European Social Policy**, 11(4). 2001. pp: 353-62.

Brugiavini, A.: **"Early retirement in Europe",** European Review, Vol. 9 No. 4, 2001, pp. 501-15.

Burholt, V.: 'Transnationalism, economic transfers and families' ties: inter-continental contacts of older Gujaratis, Punjabis and Sylhetis in Birmingham with families abroad', **Ethnic and Racial Studies**, 27(5). 2004a. pp: 800-29.

Burholt, V.: 'The settlement patterns and residential histories of older Gujaratis, Punjabis and Sylhetis in Birmingham, England', **Ageing & Society,** 24(3). 2004b. pp: 383-410.

Burkhauser, Richard V.: **"Consequences of Returning the Earliest Age of Social Security Retirement Benefits to 65: First Results from the Health and Retirement Study,"** Testimony prepared for 105th Congress House Ways and Means Committee. February 26, 1998. Retrieved from http://waysandmeans.house.gov/socsec/105cong/2-26-98/2-26burk.htm

Butler, R.; Oberlink, M.; Schecter, M. (Ed.): **The Promise of Productive Aging**, New York, Springer, 1990.

Calasanti, T. M.: "Feminist Gerontology and Old Men". **Journal of Gerontology: Social Sciences.** 59, 2004, ss: 305-314.

Campbell, L. D.; Connidis, I. A.;Davies, L.: "Sibling ties in laterlife: A social network analysis". **Journal of Family Issues,** 20, 1999. pp.114-148.

Campbell A, Converse PE, Rodgers WL.: **The quality of American life: perceptions, evaluations and satisfactions.** New York: Russel Sage Foundation; 1976.

Carbonelle, S.: "Les politiques à l'égard des migrants ages: la construction d'un nouveau risque social?", L'Observatoire, Dossier

"Vieillesse & Migration", n° 61, juin 2009, pp. 17-21.

Carr, A.; Biggs, S.; Kimberley, H.: "Meanings of A Long Life," **Social Policy Working Paper No: 17 The Centre for Public Policy,** April 2013.

CBS: (Çevrimiçi) http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLEN&PA=37325eng&D1=1-2&D2=0&D3=0,131-133&D4=0&D5=0,139,150,216,231&D6=0,l&LA=EN&HDR=G2,G3,T&STB=G1,G5,G4&CHARTTYPE=1&VW=T 20.06.2015

CBS: (Çevrimiçi) http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLEN&PA=37325eng&D1=1-2&D2=0&D3=0,131-133&D4=0&D5=0,139,150,216,231&D6=0,l&LA=EN&HDR=G2,G3,T&STB=G1,G5,G4&CHARTTYPE=1&VW=T 20.06.2015

CBS: (Çevrimiçi) http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLEN&PA=37325eng&D1=0-2&D2=0&D3=0,131-133&D4=0&D5=0,139,150,216,231&D6=0,l&LA=EN&HDR=G2,G3&STB=G1,G5,T,G4&VW=T 20.06.2015

Chau, R. and Yu, W.K.: 'Chinese older people in Britain: double attachment to double detachment', in Warnes, A.M., Warren, L. and Nolan, M. (eds) **Care Services for Later Life: Transformations and Critiques.** London: Jessica Kingsley, (2000). 259-72.

Coffrey, A.; Atkinson, P.: **Making sence of qualitative data: Complementary research strategies.** Newburry Park, CA: Sage. 1996.

Commission Of The European Communities: "Commission Staff Working Document. Demography Report 2008: Meeting SocialNeeds in an Ageing Society." **Full Report plus Annexes. Brussels, SEC 2008 2911.**

Connidis, I. A.; McMullin, J.A.: Ambivalance, family ties and doing sociology. **Journal of Marriage and the Family.** 64 (3). 2002. pp: 594-601.

Coleman, P. G.; Begum, A.; Jaleel, S.: "Religious difference and age: the growing presence of other faiths". in PG Coleman (Ed.), **Belief and ageing: spiritual pathways in later life.** The Policy Press. Bristol. UK. 2011.

Cumming, E.; Henry, W.: **Growing Old: The process of disengagement.** New York: Basic Books. 1961.

Cylwik, H.: "Expectations of inter-generational reciprocity among older Greek Cypriot

migrants in London", **Ageing & Society,** 22(5). 2002. pp: 599-613.

Denktaş, S.: "Health and Health Care Use of Elderly Immigrants in the Netherlands. A comparative study," **Thesis Erasmus University Rotterdam.** 2011. ISBN: 978-90-9025988-8

DfES: **"Factors affecting retirement: literature review**", 2000

Dilworth-Anderson, P ve Cohen, M.D.: "Theorizing Across Cultures," **Second Edition Handbook of Theories of Aging,** Ed. by., Vern L. Bengtson, Daphna Gans, Norella M. Putney, Merril Silverstein, New York, Springer Publishing Company, 2009, pp.487-499.

Dunn, J.: Sibling development and the developmental impact of critical incidents. In P. B. Baltes and O. G. Brim, Jr. (Eds.) **Life-span Development and Behavior.** Vol. 6, pp. 335-353). New York: Academic Press. 1984.

Gijsberts, M.;Dagevos, J. (Ed): "**At Home in the Netherlands? Trends in integration of non-Western migrants: Annual Report on Integration 2009**," SCP, The Hague, May 2010.

Eckensberger, L. H.: "Methodological issues of cross-cultural research in developmental psychology". In J. R. Nesselroade & H. W. Reese (Eds.),

Life-span developmental psychology: Methodological issues. (pp. 43–64). New York: Academic Press. (1973).

Elder, G. H., Jr.: Time, human agency and social change: Perspectives on the life course. **Social Psychology Quarterly.** 57. 1994. pp.4–15.

Elder, G. H., Jr.: "The Life Course Paradigm: Historical, Comparative and Developmental Perspectives." Ss: 101-39. **in Examining Lives in Context: Perspectives on the Ecology of Human Development.** Ed.: P. Moen, G. H. Elder ve K. Luscher. Washington, DC: American Psychological Association Press. 1995.

Elder, G. H., Jr.: The life course and human development. In R. M. Lerner (vol. ed.), **Handbook of Child Psychology: Vol 1. Theoretical models of Human Development**. (5th ed.). New York: Wiley. (1998).

Estes, C. L.: "Toward a Sociology of Political Gerontology." **Sociological Symposium.** 26: 1-25. 1979.

Estes, C.; Linkins, K. ve Binney, E.: "The Political Economy of Aging". in **Handbook of Aging and the Social Sciences.** Ed.: R. Binstock ve L. George. Pp.: 346-360. San Diego, CA: Academic Press. 1996.

Everard, Kelly M.: "The Relationship between Reasons for Activity and Older Adult WellBeing." **Journal of Applied Gerontology**. 18. 1999. pp:325–40.

Fengler A.: "**Life satisfaction of subpopulations of elderly,"** Research on Aging 1984; 6(2): pp.189-212.

Featherstone, M.; Hepworth, M.: 'Images in Ageing' in Bond, J. Coleman, P. and Peace, S. **Ageing in Society**. London: Sage. 1993.

Ferraro, K. F.: "Imagining the Disciplinary Advancement of Gerontology: Whither the Tipping Point?," **The Gerontologist**. Vol. 46. No.5. 2006. pp.571-573.

FORUM.: "Instituutvoor Multiculturele On twikkeling," **The Position of Muslims in the Netherlands. Factbook 2008.**

François, N. G. V.; Wolff, C.: "Retirement intentions of older migrant workers: does health matter?," **International Journal of Manpower,** Vol. 33 Iss 4, 2012, pp. 441 – 460.

Fried, L. P.; Hall, W. J.: "Leading on behalf of an aging society." **Journal of the American Geriatrics Society.** 2008. V: 56. Issue: 10. Ekim. S: 1791- 1795.

Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer, A. R.; Melin, R.; Fugl-Meyer, Melin ve Fugl-Meyer, K. S.: "Life satisfaction in 18- to 64-year-old swedes: in relation to gender,

age, partner and immigrant status," **J Rehabil Med**. 34. 2002. pp. 239–246.

Gardner, K.: Age, **Narrative and Migration: The Life Course and Life Histories of Bengali Elders in London.** Oxford: Berg. (2002)

Gauthier, A. H.; Smeeding, T. M.: "Time Use at Older Ages: Cross-National Differences. **Research Aging**. Mayıs. 2003.pp. 247-274.

Goetting, A.: "The Developmental Tasks of Siblingship over the Life Cycle," **Journal of Marriage and the Family**. 1986. 48. 703-714.

Gubrium, J. F.; Holstein, J. A.: "Constructionist Perspectives on Aging". In **Handbook of Theories of Aging.** Ed.: V. L. Bengtson ve K.W. Schaie. New York: Springer. Pp: 287-306. 1999.

Hardill, I., Spradbery, J., Arnold-Boakes, J. and Marrugat, M.L.: 'Severe health and social care issues among British migrants who retire to Spain', **Ageing & Society,** 25(5). (2005). pp: 769-83.

Hardy, M. A.; Waite, L.: "Doing Time: Reconciling Biography with History in the Study of Social Change". in **Studying Aging and Social Change: Conceptual and Methodological Issues.** Ed.: M. A. Hardy. Thousand Oaks, CA: Sage. Pp: 1-23. 1997

Haug, W.; Compton, P.; Courbage, Y.: "The Demographic Characteristics of Immigrant Populations," **Population**

Studies. No: 38. Council of Europe Publishing. December 2002.

Havighurst, R.: "Flexibility and the Social Roles of the Retired," **American Journal of Sociology**, vol. 59, 1954, pp. 309–11.

Havighurst, R. J.: "Successful Aging." **The Gerontologist.** 1. 1961. pp:8–13.

Havighurst, R.: "Successful ageing" in R. Williams, C. Tibbitts and W. Donahue (eds) **Process of Ageing**, vol. 1, NewYork, Atherton, 1963, pp. 299–320.

Havighurst, R.; Albrecht, R.: **Older People**, London, Longmans. 1953.

Havighurst, R. J.; Neugarten, B.; Tobin, S. S.: "Disengagement and Patterns of Aging," **in Middle Age and Aging: A Reader in social Psychology.** Ed.: B. Neugarten. Chicago. IL: University of Chicago Press. 1968. Pp: 161-172

Helset, A., Lauvli, M. and Sandlie, H.C.: 'Jubilados Noruegos en Espana: perspectivas de un cuarta edad para personas de la tercera edad', in Rodriguez, V., Casado-Diaz, M.A. and Huber, A. (eds) **Migracion internacional de retirados en Espana.** Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, 2005, pp.169-94.

Hermans, H. J. M.: "Mixingand Moving Cultures Require a Dialogical Self," **Human Development**, Vol:44. No. 1. 2001. pp. 24-28.

Herzog, A. R.; Morgan, J.N.: "Age and gender differences in the value of productive activities: Four different approaches," **Research on Aging.** 1993. 14(2). pp: 169-198

Higgs, P.; Hyde, M.; Wiggins, R.; Blane, D.: "ResearchingQuality of Life in EarlyOld Age: The Importance of the Sociological Dimension." **SocialPolicy & Administration.**Vol. 37. No:3. 2003. pp.239-252.

Hirsch, D.: **"Life after 50: Issues for Policy and Research**", 2000. York: YPS.

Hobfoll, S. E.: Social and psychological resources and adaptation. **Review of General Psychology**, 6, 2002, pp: 307–324.

Holmes, S. J.: **"A note by the director on the Ditchley Foundation conference on 'The impact of ageing on developed economies' 12-14 May 2011",** May 2011.

Hohn, C.; Mackense, R.: Introduction. In E. Grebenik, C. H and R. Mackensen (Eds.) **Later phases of the family life cycle: Demographic Aspects.** Oxford. Uk. Clarendon.1989. pp:1-18.

Hooyman, N ve Kiyak, H. A.: "Part 1: The Field of Social Gerontology, Chapter 2: Aging in Other Countries and Across Cultures in the United States," 2010. http://www.pearsonhighered.com/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samp

lechapter/0205763138.pdf. (Çevrimiçi). 11 Nisan 2015

Hooyman, N. R.; Kawamoto, K. Y.; Kiyak K. A.: **Aging Matters**. USA. Pearson. 2015.

Hoyt, D. R.; Creech, J. C.: "The life satisfaction index: A methodological and theoretical critique. **Journal of Gerontology**, 38, 1983, pp: 111–116.

Ingleby, D.: "State of the art report: the Netherlands. European Research Centre on Migration and Ethnic Relations," (Çevrimçi) mighealth.net/nl/images/b/b4/Soarnlen.doc 05.03.2015.

Jackson, James S.: "Conceptual and Methodological Linkages in Cross-Cultural Groups and Cross-National Aging Research", **Journal of Social Issues**, V:58.2002. pp.825-835.

Jones, Marion.: "Time Use of the Elderly." **Canadian Social Trends**. Summer. 1990. pp:28–30.

Kemp, C. L.: "The Experiences of Grandparents and Adult Grandchildren." **Canadian Journal of Sociology**. Vol: 29. No:4 (Güz). 2004. pp.499-525.

(Ed.) Kertzer, D. I; Keith, J.: **Age and Anthropological Theory,** Cornell University Press, Ithaca. New York. 1984.

Krause, N.: "Deriving a Sense of Meaning in Late Life: An Overlooked Forum," **Second Edition**

Handbook of Theories of Aging,Ed. by., Vern L. Bengtson, Daphna Gans, Norella M. Putney, Merril Silverstein, New York, Springer Publishing Company, 2009, pp.101-117.

Kuhn, K.: **"Keeping the ageing workforce healthy and productive"** Presentation at workshop on healthy ageing, European Health Forum Gastein, October 20101

Kuo, W. H., & Tsai, Y-M.: "Social networking, hardiness and immigrant's mental health." **Journal of Health and Social Behavior**, 27, 1986. pp: 133-149.

Kümbetoğlu, B.: **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**. 3. bs., İstanbul, Bağlam, 2012.

Lang, F.: "Regulation of social relationships in later adulthood". **Journal of Gerontology**, 56B, 2001. pp:321–P326.

Lazear, E.P.: **"Retirement from the labor force"**, in Ashenfelter O. and Layard R. (Eds), Handbook of Labor Economics, Vol. 1, Elsevier, North Holland, Amsterdam, (1986), pp. 305-55.

Liang, J.: "A structural integration of the affect balance scale and the life satisfaction index a." **Journal of Gerontology**, 40 (1985). pp: 552–561.

Lumsdaine, R.L. and Mitchell, O.S.: **"New developments in the economic analysis of retirement",** in Ashenfelter O. and Card D. (Eds), Handbook of Labor Economics, Vol. 3, Elsevier, North Holland, Amsterdam, 1999, pp. 3261-307.

Lüscher, K.; Pillemer, K: Intergenerational ambivalance: A new approach to the study of parent-child relationships in later life. **Journal of Marriage and the Family.** 60 (2). 1998. pp: 413-425.

Lynch, S. A.: "Who supports whom? How age and gender affect the perceived quality of support from family and friends." **The Gerontologist,** 38, 1998. pp:231-238.

Marshall, V. W.: "The State of theory in Aging and the Social Sciences". **Handbook of Aging and the Social Sciences.** 4th Ed.: Edited by R. H. Binstock ve L. K. George. San Diego, CA: Academic Press. 1996

Mayring, P.: **Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş.** 1. bs., (A. Güçüş; M. S. Durgun, Çev), Ankara, Bilgesu, 2011.

Meadows, P.: **"Retirement ages in the UK (DTI)".** (2003)

Menec V, Chipperfield J.: "Remaining active in later life: the role of locus of control in seniors' leisure activity participation, health and life satisfaction".

Journal of Aging and Health, 1997; 9(1): 105-125.

Mills, C. W. (2007). **Toplumbilimsel Düşün.** (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul, Der Yayınları

Miranda, V.: "Cooking, Carindand Volunteering: Unpaid Work Aroundthe World," **DELSA/ELSA/WD/SEM(2011)1.** OECD Social, Employment and Migration Papers No: 116.

Mock, S. & S. Cornelius: **"Profiles of interdependence: the retirement plannof married, cohabiting and lesbian couples, Sex Roles,**" 56:11-12, 2007, pp.793-800.

Musick, M.; Herzog, A.; House, J.: "Volunteering and mortality among older adults: Findings from a national sample." **Journals of Gerontology.** Series 6. 1999; 548(3): pp: 173-l80.

Neugarten, B. L.; Havighurst, R. J.; Tobin, S. S.: (1961). "The measurement of life satisfaction". **Journal of Gerontology**, 16, pp:134–143.

Nettleton, S.: **The Sociology of Health and Illness,** Cambridge: Polity Press. 1995

Neysmith, S.; Reitsma-Street, M.: "Valuing unpaid work in the third sector: The case of Community Resource Centres," **Canadian Public Policy,** Vol: 26, No: 3, 2000. ss. 331-346.

Noh, S.; Avison, W. R.: "Asian immigrants and the stress process: Astudy of Koreans in Canada". **Journal of Health and Social Behavior,** 37, 1996. pp: 192-206.

OECD. **Factbook**. Economic, Environmental and Social Statistics. 2014.

OECD. **Pensions at a Glance.** 2013.

OECD. **Country Statistics Profiles: Key Tables from OECD**. 2014.

OECD. **International Migration Outlook.** 2014.

OECD. **Society at a Glance**. OECD Social Indicators. 2014.

OECD: **"Pension reform: unfinished agenda",** Policy Brief, OECD, Paris,2007a.

OECD: **"Public Sector Pensions and the Challenge of an Ageing Public Service",** OECD Papers on Public Governance, 2007/2, OECD, Paris, 2007b.

OECD: **"Ageing and employment policies: Live longer, work longer",** OECD, Paris, 2006.

OECD: **"Pensions at a glance: current trends and policy topics in retirement-income provision in OECD countries",** OECD, Paris, 2009.

Onyx, J; Warburton, J: **"Volunteering and Health Among Older People: A Review,"** Australasian Journal

on Ageing, V: 22, No: 2, June 2003, pp. 65-69.

Oswald Frank, Wahl Hans-Werner, Schilling Oliver, Nygren Carita, FängeAgneta, Sixsmith Andrew, Sixsmith Judith, Széman Zsuzsa, Tomsone Signe ve Iwarsson Susanne.: Relationships between housing and healthy ageing in very old age", **The Gerontologist,** volume 47, no 1, 2007. pp. 96 - 107

Pfeiffer, E. (ed.): **Successful Aging: A Conference Report,** Durham, NC, Duke University. 1974.

Phillipson, C.: **Reconstructing Old Age**. London: Sage. 1998.

Powell, J. and Biggs, S.: 'Bio-ethics and Technologies of the Self: Understanding Aging', **Journal of Medical Humanities**. 2001

Powell, J. L.: (2001). "Aging and Social Theory: A Sociological Review," (Çevrimiçi) edu/takata/ dearhabermas/powell01bk. html 05.03.15

Powell, J.: **"The Importance of a 'Critical' Sociology of Old Age**," Social Science Paper Publisher, (1999), 3, 1.

Quadagno, J.; Reid J.: "The Political Economy Perspective in Aging" in **Handbook of Theories of Aging.** Ed: Bengtson, V. L. ve Schaie K. W.M. New York: Springer, 1999, pp: 344-60.

Richardson, V.; Kilty, K.M.: "Adjustment to retirement: Continuity vs discontinuity". **lnternational Journal of Aging and Human Development**. 1991; 33(2). pp: 151-169.

Rowe, J.; Kahn, R.: "Human Aging: Usual and Successful," **Science**, 237, 1987, pp. 143–149.

Rowe, John W.; Robert L. Kahn.: **Successful Aging**. New York: Pantheon. 1998.

Ruspini, P.: "Elderly Migrants in Europe: An Overview of Trends, Policies and Practices," **Center for European Refrugess, Migration and Ethnic Studies**. October 2010.

Schaie, K. W.: **Life-span developmental psychology: Methodological interventions,"** Developmental designs revisited. (Ed) S. H. Cohen & H. W. Reese. New York. Erlbaum Associates. 1994. pp:45-64.

Schaie, K. W.: "Historical Influences on Agingand Behavior", **Handbook of Psychology of Aging.**Ed: Schaie, K. W.;Willis, S. L. 7. Baskı. 2011. pp. 41-55.

SCP: **Annual Report Integration**. 2007.

SCP: **"Summary and Conclusion. Replication of a measurement in strument for social exclusion".** 2014. pp. 53-57.

SCP: **"Summary and Conclusions: A Happy Retirement,"** 2012. pp. 210-228.

SCP: **“Summary and Conclusions: Ethnic Concentrationand Interethnic Relations,”** 2010. pp.180-194.

SCP: **“Summary, Conclusions and Policy implications: Annual Integration Report 2013,”** 2014. pp.182-199.

SCP: **“Summary, Dimensions Of Social Exclusion,”** 2011. pp.88-94.

SCP: **“Summary, Informal Groups, An exploration of modern sources of social cohesion.”** 2011 pp. 273-283.

SCP: **“Summary, Frail Older Persons in the Netherlands.”** 2011 pp. 5-8.

SCP: **“Summary. Money can't buy good neighbours. The housing concentration and housing market position of non-Western ethnic miniorities in the Netherlands.”** 2009 pp.140-149.

SCP: **“Summary. Muslims in the Netherlands.”** 2013 pp.177- 189.

SCP: **“Summary. Volunteering and support initative sunder the Social Support Act (Wmo).”** 2013 pp.133-142.

SCP: **“Summary: Going Out!”** 2009. pp. 96-100.

SCP: **"Summary: The Daily Life of Urban Ethnic Minorities," 2**009. Pp.221-224.

SCP: **"Summary: United in Change,"** 2014. pp.183-188.

SCP: **"Summary: Voluntary Work: A Diversity of Forms,"** 2009, pp.277-287.

Siegrist, J., Wahrendorf, M., von dem Knesebeck, O., Jurges, H. and Borsch-Supan, A.: **"Quality of work, well-being and intended early retirement of older employees. Base line results from the Share Study",** European Journal of Public Health, Vol. 17 No. 1, 2006, pp. 62-8.

Silveira, E.; Allebeck, P.: 'Migration, ageing and mental health: an ethnographic study on perceptions of life satisfaction, anxiety and depression in older Somali men in east London', **International Journal of Social Welfare,** 10 (4), (2001), pp: 309-20.

Simon R.: "The meaning individuals attach to role identities and their implications for mental health," **Journal of Health and Social Behavior**. 1997; 38. pp: 256-27

Simmel, G.: **Bireysellik ve Kültür.** 1. bs., (T. Birkan, Çev.) İstanbul, Metis, 2009.

Social Gerontology: **A Multidisciplinary Perspective**, (Çevrimiçi) http://www.pearsonhighered.com/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/

samplechapter/0205763138.pdf, 11 Nisan 2015.

Steverink, N., Westerhof, G. J., Bode, C., & Dittmann-Kohli, F.: "The personal experience of aging, individual resources, and subjective well-being". **Journals of Gerontology**, 56B, 2001. pp: 364–373.

Szinovacz M.: Social activities and retirement adaptation. In: Szinovacz M, Ekerdt OJ. Vinick, BH, eds. **Families And Retirement**. Newbury Park: Sage; 1992. pp: 236-253.

Şentürk, M.; Ceylan, H. (Ed.): **İstanbul'da Yaşlanmak,** 1. bs., İstanbul, Açılım Kitap, 2015.

Taylor, Rebecca.: "Ageing, Health and Innovation: Policy Reforms to Facilitate Healthy and Active in OECD Countries". **DELSA/HEA (2011) 14**

The Denver Summit of the Eight. (1997). **Active Aging: A Shift in the Paradigm**. (Çevrimiçi) http://aspe.hhs.gov/ daltcp/reports/actaging.htm 11 Nisan 2015.

The Sloan Center on Aging& Work at Boston Collage: "Trends in Volunterism among older adults," **Fact Sheet 03.** January. 2010.

Turner, B.: "Ageing, Status Politics and Sociological Theory" in **British Journal of Sociology**, 40. 1989. pp: 588-606.

United Nations: "Replacement migration: Is it a solution to declining and ageing populations?" **New**

York: Population Division, United Nations. 2000.

Van Willigen M.: "Differential benefits of volunteering across the life course". **Journal of Gerontology**.; 2000.558(5). pp:308-318.

Vickerstaff, S.: "What do older workers want? Gradual retirement," **Social and Public Policy Review,** 2007, 1:1.

Walker, A.: "Active Ageing in Employment: Its Meaning and Potential." **Asia – Pasific Review.**Vol. 13, No. 1. 2006. pp.78-93

Warburton, J.; McLaughin, D.: "Lots of little kindnesses": Valuing the role of older Australian as informal volunteers in the community. **Ageing and Society.** vol. 25, 2005. pp: 715-730.

Warnes, A. M., Friedrich, K., Kellaher, L.; Torres, S.: "The Diversity and Welfare of Older Migrants in Europe," **Ageing and Society.**24 (3). 2004. pp. 307-326.

Warnes, A.; Williams, A. M.: Older migrants in Europe: An innovative focus for migration studies. **Journal of Ethnic and Migration Studies.**V: 32(8). 2006. pp:1257-1281.

White, L.: "Sibling Relations over the Life Course: A Panel Analysis," **Journl of Marriageand Family.** Vol: 63. No:2 May, 2001. pp.555-568.

WHO: "**Health and Ageing: A Discussion Paper".** Geneva, World Health Organisation, 2001.

WHO: **Health for All: Updated Targets, Copenhagen**, World Health Organisation. 1994.

Wild, R.: **"Estimating the average age of withdrawal from the labour market.**" (ONS). 2007

Willson, A.E.: "The Sociology of Aging" Pp. 148-155 in **Handbook of 21 Century Sociology**, C.D. Bryant and D.L. Peck (Eds.). 2007. Sage

Wolfensberger, W.: "Let's hang up "Quality of life" as a hopeless term". In: Goode D, ed. **Quality of life for persons with disabilities. International perspectives and issues.** Cambridge MA; Brookline Books; 1994. p. 285–321.

Wolcott, H. F.: **Transforming qualitative data: Description, analysis and interpretation.** Newburry Park, CA: Sage. 1994.

Wu, Z.; Hart, R.: "Social and Health Factors Associated with Support Among Elderly Immigrants in Canada," **Research on Ageing**. 24. 2002. pp.391-412.

Yıldırım, A.; Şimşek, H.: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.** 9. bs., Ankara, Seçkin, 2013.

Yu, W.K.: **Chinese Older People: A Need for Social Inclusion in Two Communities.** Bristol: Policy Press. (2000)

EKLER

Ek 1: Çalışma Grubuna dair özet bilgi

Görüşme Sırası	Şehir	Cinsiyet ve Medeni Hal	Yaş	Göç Yılı
1	Rotterdam	K, Evli	54	1976
2	Rotterdam	K, Evli	60	1973
3	Rotterdam	K, Bekar	66	1974
4	Rotterdam	K, Bekar	66	1974
5	Rotterdam	E, Evli	75	1970
6	Rotterdam	E, Evli	68	1970
7	Rotterdam	E, Evli	58	1979
8	Rotterdam	E, Evli	59	1978
9	Rotterdam	E, Evli	67	1974
10	Rotterdam	E, Evli	52	1973
11	Rotterdam	E, Evli	60	1979
12	Rotterdam	E, Evli	65	1970
13	Rotterdam	E, Evli	60	1980
14	Rotterdam	K, Evli	63	1973
15	Rotterdam	K, Evli	60	1975
16	Rotterdam	K, Bekar	65	1973
17	Rotterdam	E, Evli	58	1977
18	Rotterdam	K, Bekar	65	1978
19	Rotterdam	K, Evli	62	1978
20	Rotterdam	K, Evli	65	1975
21	Rotterdam	E, Bekar	73	1970
22	Rotterdam	K, Bekar	78	1968
23	Rotterdam	K, Evli	57	1974

24	Rotterdam	E, Evli	73	1970
25	Rotterdam	E, Evli	72	1970
26	Rotterdam	E, Evli	71	1968
27	Rotterdam	E, Bekar	72	1965
28	Rotterdam	E, Evli	58	1973
29	Rotterdam	E, Evli	80	1975
30	Utrecht	K, Bekar	70	1980
31	Amsterdam	E, Evli	68	1973
32	Amsterdam	E, Evli	65	1971
33	Amsterdam	E, Evli	66	1980
34	Zootermeer	E, Bekar	80	1964
35	Zootermeer	E, Evli	62	1976
36	Zootermeer	K, Bekar	73	1970
37	Zootermeer	E, Bekar	60	1978
38	Zootermeer	K, Bekar	70	1969
39	Zootermeer	K, Bekar	66	1970
40	Rotterdam	E, Evli	83	1965

Ek 2: Yarı yapılandırılmış soru formu

Kişisel Bilgiler

1. Hollanda'ya ne zaman geldiniz? İş için mi geldiniz?
2. Yaş / *cinsiyet*
3. Medeni hali
4. Okuma yazmanız var mı, okula gittiniz mi?
5. Hollandaca ile aranız nasıl? Bir kâğıt gelse okur musunuz, doktor randevusu gerekse alabilir misiniz?
6. Çocuğunuz var mı, kaç tane?
7. Torununuz var mı, kaç tane?
8. Evde kaç kişi yaşıyorsunuz?
9. Çifte vatandaş mısınız?
10. Türkiye'ye ne sıklıkla gider, ne kadar kalırsınız?

Toplumsal Katılım ve Ev Koşulları

1. Yaşadığınız evin şehir içindeki konumundan memnun musunuz? Gidip gelmek istediğiniz yerlere yakın mı?
2. Bahçeniz var mı? Ekip biçer misiniz?
3. Evden çıkmakta zorluk çekiyor musunuz, evin girişi çıkışı kolay mı?
4. Sizce ilerleyen yıllarda evinizin bu konuda düzenlenmesi gerekecek mi?
5. Belediye'nin verdiği özel yaşlılık evlerinde bizim kültürümüze uygun olmayan, değişmesini istediğiniz ne var? Lavaboların yüksek olması, mutfağın açık olması, ayakkabılık olmaması gibi.
6. Evinize belediyeden temizlik için gelen var mı?
7. Ev işlerinizi kim yapar ütü, çamaşır, bulaşık gibi.

Zaman Kullanımı

1. Emekliye ayrıldığınıza memnun musunuz?
2. Keşke olsaydı da yapsaydım/gitseydim dediğiniz bir şey/yer var mı? Semt evi gibi.
3. Zamanınızı nasıl geçiriyorsunuz?
4. Camiye gitme alışkanlığınız var mı?
5. Kahvehaneye (veya dernek, kulüp vs) gitme alışkanlığınız var mı?
6. Komşularla, arkadaşlarla çay günü yapar mısınız?
7. TV hangi dilde izlersiniz, ne izlersiniz?

8. Dergi, kitap, gazete okur musunuz, hangi dilde?
9. Yürüyüş yapar mısınız? Kiminle?
10. Her hafta, her ay, her yıl yaptığınız etkinlikleriniz var mı? Piknik, çay saati gibi.
11. Hafta sonu yaptığınız özel bir şey var mı?
12. Hayatınızın devamında nerede yaşamak istiyorsunuz? Kesin dönüş yapmayı düşünüyor musunuz?
13. Herhangi bir gönüllü çalışmada yer alıyor musunuz?
14. Sizi alıkoyan nedir (istediği halde gönüllü çalışamıyorsa)?
15. Gönüllü çalışmak isterseniz, ne tür bir çalışma alanı tercih edersiniz? Komşulara yardım etme, hayır işlerini destekleme, yeni gelen göçmenlere yardımcı olma, spor takımı eğitme, kişisel beceri ve zanaatları başkalarına öğretme, hastalara refakat etme, evden çıkamayan yaşlılara arkadaşlık etme, görme engelliler ya da okuryazar olmayanlara kitap okuma, kendi işlerini halledemeyen yaşlı/düşkün birinin faturalarını ödeme ve yemeğini yapma gibi.

Komşuluk İlişkileri

1. Komşularınız hep Türk mü, Hollandalı Surinam vd. var mı? Selamlaşıyor musunuz? Birbirinizin evine gider gelir misiniz?
2. Komşularınızla yardımlaşır mısınız? Mesela elinizde bir poşet olsa taşımanıza yardım ederler mi? Bir ihtiyaç olsa gidip isteyebilir misiniz? Güvenir misiniz?
3. Komşularınız ile beraber yaptığınız herhangi bir şey var mı? Bahçe işleme, çay saati vb.
4. Yalnız/düşkün komşunuz var mı? Gider gelir misiniz?

Aile İlişkileri ve Nesiller Arası İlişiler

1. Hollanda'da yakın akrabalarınız var mı? Gidip geliyor musunuz?
2. Akrabalarınız ile nasıl haberleşiyorsunuz? Telefon, mektup, internet.
3. İnternet kullanıyor musunuz? Kullanmıyorsanız sebebi nedir? Kullanıyorsanız ne için?
4. Hollanda'da çocuk, torun var mı? Evleri yakın mı uzak mı? Gidip gelebiliyorlar mı? Ne sıklıkla gelirler?
5. Çocuklar bir ihtiyaç olsa gelip yardım edebilir mi? Doktora götürmek, tamirci çağırmak gibi.

6. Torunlarınıza öğrettiğiniz bir şey var mı? Türk yemekleri, atasözleri, Kur'an okumak gibi. Çocuklarınıza böyle kültüre dair bir şeyler öğrettiniz mi? Neler öğrettiniz?

Yaşam Memnuniyeti

1. Yaşınızdan ötürü yapamadığınız şeyler var mı?
2. Gelecekte yapmak istediğiniz neler var?
3. Kendinizi yalnız hissediyor musunuz?
4. Ailenizden memnun musunuz?
5. Arkadaş çevrenizden memnun musunuz?
6. Sağlığınızdan memnun musunuz?
7. Ya keşke şu olsa dediğiniz ne var?
8. Biri şimdi Hollanda'ya göç edeyim mi amca/teyze diye sorsa ne dersiniz?

Ek 3: Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Rotterdam'da Türklere ait bir kermes meydanı.

Fotoğraf 2: Orkide Evleri'nin ortak bahçesi ve dairelerin dış görünümü

Fotoğraf 3: Orkide Evleri'nde kalan yaşlılara ait bisiklet parkı

Fotoğraf 4: Semt Evi'nin girişi

Fotoğraf 5: Axioncontinu kurumunun ana binası ile aynı bahçede olan, bina ile arasında kapalı bir tünel ile ulaşım sağlanan, servis daireleri.

Fotoğraf 6: Axioncontinu'da Türk ve Fas kökenli yaşlılara tahsis edilmiş olan oda ve gündüz bakım hizmeti için gelen Türk yaşlılar

Fotoğraf 7: Axioncontinu Kurumunda gündüz bakım bölümüne gelen yerli Hollandalıların çanta boyama yaptıkları etkinlik

Fotoğraf 8: Axioncontinu'daki gündüzlü bakım gününün ardından "mahalle minibüsü" ile evine dönen yaşlı Türk katılımcı.

Fotoğraf 9: Yapay insan kolu ile kan alma ve serum takma uygulamaları yapılmaktadır.

Fotoğraf 10: Yapay insan bedenleri ile çeşitli bakım uygulamaları için alıştırma yapılmaktadır.

Fotoğraf 11: Göçmen İşçi Anıtı, Afrikaandır Parkı, Rotterdam.

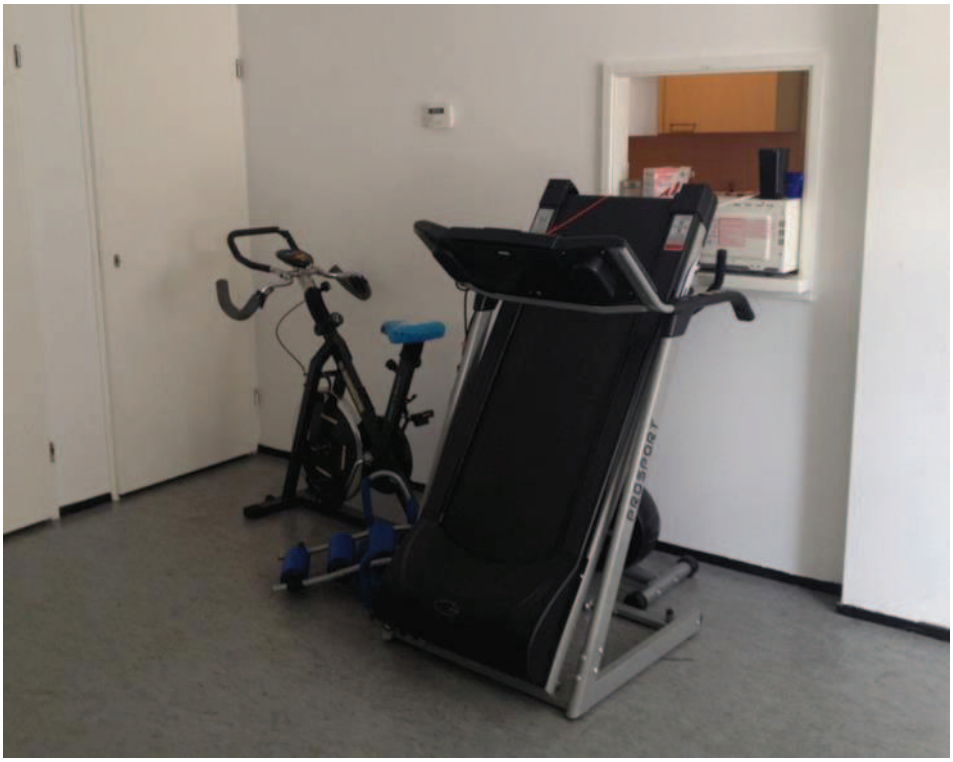
Fotoğraf 12: Karaman Göçmen İşçileri anısına yapılan heykelin minyatürü. Takım elbiseli ve elinde tahta valizi olan bir göçmen işçiyi tasvir eden anıtın orijinali bronzdan yapılmış ve 2015 yılının ilk aylarında Karaman tren garı önüne dikilmiş.

Fotoğraf 13: Yaşlı Bakım Bürosunun girişi akülü araba ile gelenlerin kolay girebileceği şekilde düzenlenmiştir

Fotoğraf 14: Yaşlı bakım bürosuna Hollandaca kâğıtlarını okutmak için gelen Türk yaşlı

Fotoğraf 15: Yaşlı bakım bürosuna gündüz gelenlerin kullanması için olan spor aletleri.